

A DUNÁNÁL | BY THE DANUBE | 2014/15

BME Építőművészeti Doktori Iskola évkönyve
Yearbook of the BME Doctoral School of Architecture

Bevezető sorok az Építőművészeti Doktori Iskola 2014/15-ös tematikus tanévet lezáró évkönyvéhez
CSÁGOLY Ferenc DLA, DSc, az MTA rendes tagja, a BME Építőművészeti Doktori Iskola vezetője
Introduction to the yearbook about the thematic year of the Doctoral School of Architectural Design

Az ötödik tematikus évről
SZABÓ Levente DLA a Doktori Iskola titkára
About the fifth thematic year

A tematikus alkotás és kutatás című kurzusok programja
Structure of the course Thematic Design

A négy alkotócsoport két féléves csoportos alkotómunkájának ismertetése
Presentations of the research works and creative designs of the four teams

A DLA-hallgatók egyéni kutatási dolgozatai
The students' individual research works

A Doktori Iskola meghívásos építészeti pályázatának bemutatása
Presentation of the restricted architectural competition in the Doctoral School

Beszámoló a Doktori Iskola tanulmányútról
Report from the organized study trip of the Doctoral School - Prague

A kötetben bemutatott projektekből és kutatásokban részt vett DLA-hallgatók
Students of the Doctoral School of Architectural Design

004-007

KÖZÖS ALKOTÁS
Group Work

008-011

AZ ÖTÖDIK TEMATIKUS ÉVRŐL
On the fifth thematic year

012-013

A TEMATIKUS ÉV PROGRAMJA
Programme of the Autumn and Spring Semesters

014-039

CSOPORTOS ALKOTÓ- ÉS KUTATÓMUNKA
Team Research and Creative Design

040-159

EGYÉNI KUTATÓMUNKA
Individual Research Work

160-175

PÁLYÁZAT
Competition

176-191

TANULMÁNYÚT
Study Trip

192-193

DLA-HALLGATÓK
DLA Students

TARTALOMJEGYZÉK

Contents

KÖZÖS ALKOTÁS

Bevezető sorok az Építőművészeti Doktori Iskola 2014/15-ös tematikus tanévének lezáró évkönyvéhez

CSÁGOLY Ferenc DLA, DSc, az MTA rendes tagja
a BME Építőművészeti Doktori Iskola vezetője

A 2014-2015-ös tanév végén nem csak a „Dunánál” mottójú tematikus évet zártuk le, hanem ezzel együtt egy öt éves ciklust is, az Építőművészeti Doktori Iskola 2010-ben elkezdett új működési rendjének első öt évét. Fél évtized az ember relatív időérzékelésében nem olyan hosszú idő, de talán mégis elegendő bizonyos tapasztalatok levonásához, következtetések kialakításához.

A 2010-ben megkezdett új metodika alapja a tematikus évek rendszere, melyben a képzés tárgyai valamilyen formában mind kapcsolódnak az éppen aktuális tematika lényegéhez, mottójához. Ez a koncentráció a minket körülvevő világ felfoghatatlanul bonyolult szövetében a kapcsolatokat keresi, az információk töredezett mozaikjában az összefüggéseken alapuló valódi tudást, ezáltal magabiztos eligazodást a gyakorlati és elméleti kérdésekben. Doktori képzésünkben e két oldalt az alkotás és kutatás tárgyai reprezentálják.

A művészeti doktori iskolákban – így az Építőművészeti Doktori Iskolában is – a gyakorlati képzés kikerülhetetlenül lényegi eleme az alkotómunka. Ám e közös, általános jellemző mellett, a mi esetünkben egyedi jellegzetesség, hogy az alkotás nem egyszemélyesen individuális, hanem kisebb-nagyobb alkotói közösségek csoportmunkája. A doktori iskola képzési tervében a hivatalosan „tematikusként” nevezett tárgy az egyetlen kreatív képzési forma. A kurzus keretei között – az évek során kikristályosodott gyakorlat szerint – kizárólag közös alkotómunkában, három-négy-öt fős kiscsoportok részvételével készülnek a két félévet átívelő tervek.

A közös alkotómunkát egyrészt az építész szakma jól ismert sajátosságai indokolják, másrészt azonban ezeknél jóval tágasabb, általánosabb érvek is alátámasztják. Jelen világunk egyik közhelynek számító (ezért mindenkit érintő) témája az atomizálódó társadalom vagy a közösségek szétbomlása. Csányi Vilmos szavaival:

„Az autonóm személyiség a végső csoportredukció, az egyszemélyes csoport, amely akcióit, konstrukcióit maga szervezi, hiedelmeit maga válogatja, már csak önmagához hűséges, de kész egyezkedni másokkal. A modern társadalomban tehát folyamatosan csökken a biológiai kötődés szerepe (nő az elidegenedés, ahogy ezt a társadalomtudósok más oldalról megfogalmazták), és a társadalom szerkezete egyre inkább az egyszemélyes csoportok, az autonóm egyének egyezkedési struktúráival írható le.”¹

1: Csányi Vilmos: Az egyszemélyes csoportok és a globalizáció - Magyar Tudomány, 2002/6 762. o.

At the end of the 2014-2015 school year, not only the thematic year with the motto ‘By the Danube’ was closed but also the first five years of the new operation system of the Doctoral School of Architecture, which was launched in 2010. Half a decade is not a long period in the relative human perception of time, but it is perhaps enough to deduct certain lessons and form some conclusions.

The basis of the new methodology is the system of thematic years in which the subjects of the course are all connected in some form to the essence and motto of the current topics. This concentration searches for links within the inconceivably complex fabric of the world around us, as well as for the context-based real knowledge within the fragmented mosaic of information, thus for confident orientation in the practical and theoretical issues. In our Doctoral School these two sides are represented by the subjects of creation and research.

In the doctoral schools of art creative work is an inevitably essential element of the practical training. However, in addition to this common and general characteristic, in our case there is a unique feature too, namely that creative work is not a personal and individual act but the team work of smaller or larger creative communities. In our curriculum the subject officially called ‘thematic design’ is the only creative form of training. Within the framework of the course – according to the practice crystallized over the years – the plans, which span two semesters, are prepared only in joint creative work with the participation of small teams of three-four-five people.

On one hand, the common creative work is justified by the well-known features of the architectural profession; on the other hand it is supported by much larger and more general arguments as well. One of the commonplace themes (hence affecting everyone) of our present world is the atomized society or community disintegration. With the words of Vilmos Csányi:

“The autonomous personality is the final group reduction, the single-person group organizes his actions and constructions on his own, selects his believes by himself, he is only loyal to himself, but is ready to negotiate with others. Therefore, in the modern society the biological role of binding is continuously decreasing (or the alienation increases, as it was formulated by social scientists from another point of view), and the structure of society can be described more and more with the negotiating structure of single-person groups and autonomous individuals.”¹

1: Csányi, Vilmos: Az egyszemélyes csoportok és a globalizáció [Single-Person Groups and Globalization] - Magyar Tudomány, 2002/6 p. 762

COMMON CREATION

An introduction to the yearbook about the thematic year of the Doctoral School of Architecture

Ferenc CSÁGOLY DLA, Dsc, HAS Cor. Mem.
leader of BME Doctoral School of Architecture

Ha az individualizációt negatív folyamatként értelmezzük, akkor minden csoportos, közösségen alapuló tevékenység eleve pozitív értelmet kap. Ha pedig ugyanezt a folyamatot a globalizálódó világ szükségszerű – ezáltal értékeslegesen – velejárójaként nézzük, akkor a közösségi munka, mint az „egyszemélyes csoportok egyezkedési struktúrája” éppen a megegyezés immanens feltétele miatt válik társadalmilag értékessé. A csoportos munka, a közösségi alkotás tehát a szakmai célok magasabb szintű teljesítése mellett morális szempontok érvényesülését is jelenti.

“Az emberi kooperáció... tanulási folyamatokon is nyugvó komplementer természetű kölcsönhatás: a közös feladat kisebb részekre van felosztva, szerepek, tervek, változatok készülnek még a tevékenység megkezdése előtt. A csoport tagjai e résztevékenységeket elosztják egymás között, együttműködésük tehát kiegészítő jellegű, és valamilyen előre meghatározott közös célt szolgál.”²

A közös alkotómunka feladatait elvileg a doktori iskola, gyakorlatilag az élet fogalmazza meg. Gyakran előfordul, hogy a doktoranduszok által alakított munkacsoportok saját maguk választotta feladatterveket fogalmazzák meg, és viznek végig a megoldásig. E munkák java-részt általában két fontos vonás jellemzi, egyrészt a társadalmi szintű probléma-érzékenység, másrészt a szakmai alázat, a szolgálat szeretete. Tisztán érzékelhető, hogy lassan, de biztosan formálódik az az új építész karakter, amelyik lényegileg lesz más, mint a korábbi generációk szakmai-emberi arculata. És ez szükséges is. A gyorsan változó világ, a gazdasági és jogi körülmények építész szakmánkra kedvezőtlen alakulása új viszonyulási stratégiát, egy új egyezkedési feltételrendszert igényel, amelyet már nem lehet a hagyományos hozzáállással és szellemiséggel megoldani. Ebben az új és alakuló egyezkedési feltételrendszerben pedig – véleményem szerint – eleve előnyből indulnak azok, akik képesek – mert megtanultak – együtt dolgozni, együtt gondolkodni, közösen alkotni.

Az elmúlt öt esztendőben a tematikus alkotás tárgy keretében igen sok kiváló közös munka született, melyek szakmai és emberi értékeket egyaránt képviseltek. Nem akarom ezek közül most a legjobbakat kiemelni, mert az egy versenyhelyzet jellemzője lenne. Márpedig nem az a lényeg. A lényeg a részvétel, a lényeg a közösség, a közösségben alkotás minden öröme és szépsége.

2: Csányi Vilmos: Az egyszemélyes csoportok és a globalizáció - Magyar Tudomány, 2002/6 762. o.

Interpreting globalization as a negative process means that all group- or community-based activities already get a positive sense. And if we consider the same process as the necessary – thus value-neutral – corollary of the globalizing world, then the community work as ‘the negotiation structure of single-person groups’ becomes socially valuable precisely because of the condition of immanence in reaching an agreement. Therefore, in addition to fulfilling professional goals on a higher level, the group work and community creation mean the realization of moral aspects as well.

“Human co-operation... is an interaction with complementary nature which is based also on learning processes: the common task is divided into smaller parts, roles, plans and varieties are prepared before the commencement of the action. The members of the group distribute these part-activities among themselves, thus their cooperation is additional and serves some kind of pre-determined common goal.”²

The tasks of the common creative works are defined by the doctoral school theoretically, but real life determines them in practice. Often, the working teams of the doctoral students formulate their self-chosen project plans, and develop them until finding the solution. Most of these works are usually characterized by two important features, firstly by the society-wide problem-sensitivity and secondly by the professional humbleness and the love of service. It is clearly visible that a new character of architects is formed slowly but surely, which will be essentially different from the professional and human image of previous generations. And this is necessary, indeed. The rapidly changing world, the changes in the economic and legal conditions that are unfavorable for the profession of architects require a new strategy of relationships and new criteria of negotiation, which no longer can be solved with the traditional attitude and ethos. And in this new and evolving negotiate conditionality, in my opinion, the ones ab ovo start with advantage who are able to co-operate, to think and to create together – because they have already learnt this.

In the last five years, within the framework of the subject of thematic creative work a lot of excellent joint works were prepared, representing both professional and human values. Now I do not want to highlight the best ones among them, as this would be a characteristic of the competitions. But that is not the point here; instead the participation itself, the community and all the joy and beauty of the community work.

2: Csányi, Vilmos: Az egyszemélyes csoportok és a globalizáció [Single-Person Groups and Globalization] - Magyar Tudomány, 2002/6 p. 762

AZ ÖTÖDIK TEMATIKUS ÉVRŐL

SZABÓ Levente DLA
a Doktori Iskola titkára

Az Építőművészeti Doktori Iskola új képzési rendszerének ötödik tematikus évében négy, az egyes tervezési tanszékek által meghirdetett témákon dolgoztak az első két évfolyam doktori hallgatói.

A meghirdetett eredeti mottó – „A Dunánál” – két projekt esetében szoros és meghatározó kapcsolat maradt, míg másik kettő esetében nagyobb parti területeknek a Dunától távolabb eső részfeladataként konkretizálódott.

Az idei év kísérlet volt, nem csak az eddigi, hallgatói önszerveződésen alapuló projektalkotástól eltérő, tanszéki kezdeményezései és témavezetései problémafelvetések miatt, hanem azok komplex, szerteágazó területeket, a legkülönbözőbb diszciplínákat érintő jellege okán is. Eből következett, hogy a négy csoport eltérő műfajú, esetenként elméleti jellegű válaszokat fogalmazott meg az urbanisztikai, városspolitikai, szociológiai, mérnöki vagy éppen tájépítészeti megközelítéseket is igénylő helyzetekre. E válaszok – a kérdések bonyolultságából fakadóan – természetesen rajzoltak ki fikatív, ám a tulajdonosok, döntéshozók számára talán éppen ezért gondolatébresztő, lehetséges megoldás-javaslatokat.

A két, közvetlenül Duna-parti területekkel foglalkozó csoport egyike a Csepel-szigetre vezetett, nemzetközi versenyekre is alkalmas evezőspálya elhelyezését és annak tágabb és szűkebb kontextusát vizsgálta. A brutális mértékű műtárgy mellett létrejövő területet a fővárosi közparkok rendszerébe kapcsolva képelték el, különös land-art projektként fogalmazva meg a pálya és a ráckevei Duna-ág közötti keskeny szigetet. Egy másik csoport a túlparton lévő területet vizsgálta, ahol az egykori Nagyvásártelep hatalmas épületének hasznosítása éppúgy felmerülő kérdés volt, mint a válság előtt nagyszabású koncepciókkal rendelkező, ám – talán szerencsére – meg nem valósuló fejlesztések ígéretét hordozó terület ideiglenes hasznosítása.

Két másik csoport a Dunától távolabbi, a fővárosi lakásstruktúra két jellemző, ám egymástól nagyon különböző szövetét vizsgálta. Az óbudai Gázgyár egykori lakótelepének mind a tulajdon-viszonyokat, mind a lakásállományt, mind a szociológiai hátterét tekintve bonyolult, már-már megoldhatatlan problémájával foglalkozott. Kutatásuk során olyan, elemzéseken, vizsgálatokon modellezett, életképes javaslatot dolgoztak ki, amely hosszútávú fejlesztést kínálhat a tulajdonos számára. A negyedik helyszín az újpesti lakótelep egyik tömbje volt, az ezzel foglalkozó csoport – a panelrehabilitáció általános problémáin túl – a lakótelep közterületi problémáira, a területet penetráló gépkocsiparkolók elhelyezésére, a nagyméretű lakótelepi-

In the fifth thematic year of the new training system of the Doctoral School of Architecture, the doctoral students of the first two years worked on four themes announced by the individual design departments.

For two projects, the original motto – ‘By the Danube’ – remained a strong and decisive connection, while for the other two it was materialized as a subtask of larger riverside areas, located farther from the Danube.

This year was an experiment, not only because the problem raisings, now initiated and assisted by the departments, were different from the previous project establishments based on the self-organization of the students, but also because they involved complex, diverse areas and a wide variety of disciplines. As a result, the four teams formulated four – sometimes hypothetical – answers of different genres to the situations requiring urbanistic, sociological, engineering or landscape architectural approaches. These responses – due to the complexity of the issues – naturally formulated such proposals that are fictitious but therefore may be thought-provoking and possible solutions for the owners and the decision makers.

One of the two teams working on direct riverside areas along the Danube examined the siting and the broader and narrower context of the rowing course planned to the location of Csepel Island, suitable also for international competitions. Their concept intended to connect the area to the public plaza system of the capital, by designing the narrow island between the course and the Ráckeve branch of the Danube as a peculiar land-art project. Another group studied the area across the river, where the utilization of the huge building of the former Nagyvásártelep was an emerging issue just like the temporary use of the site, for which large-scale concepts were prepared before the crisis, however – perhaps fortunately – without being realized.

Two other groups examined two urban fabrics far from the Danube, which are typical of the residential structure of the capital but are very different from each other. One team worked on the former microdistrict of the Gas Works of Óbuda having a very complex problem both in terms of the ownership, the housing stock and the sociological background. During their research, they developed a viable model proposal prepared through analyses and tests, offering a long-term development to the owner. The fourth site was one block of the microdistrict of Újpest, and the group dealing with this issue – beyond the general problems of the rehabilitation of panel (LPS) buildings

ON THE FIFTH THEMATIC YEAR

Levente SZABÓ DLA
Secretary of the Doctoral School

struktúra és a környező hagyományos családi házas szövet határának újradefiniálására egyszerre tettek kísérletet.

Az egyéni doktori kutatások esetében – mint általában – a sokszínűség dominál. Egyes esetekben a kutatómunka szoros összefüggésben van a csoportos munkákkal, másoknál ez a kapcsolat lazább.

A tanulmányutak nem csupán a Doktori Iskola hagyományos és jó hangulatú programjai, hanem az Iskola profiljába illeszkedő kutatások egyfajta terepmunkája is. Az idei évben a Prágában töltött csaknem egy hét jelentette az effajta szakmai feltöltődést.

A két félév során számos hazai és külföldi előadó segítette a kurzusokat, utóbbiak közül kiemelendő Moravánszky Ákos (ETH Zürich) nyilvános előadása az építészeti kutatásról, Alexander Schwarz (David Chipperfield Architects) és Nuno Fontarra (Mecanoo) előadásai a Liget Budapest projekt kapcsán és irodájukról általában, valamint a cseh utat is előkészítő és Jan Tesař (Stempel és Tesař) előadása a cseh kortárs lakóház-építészetéről.

A tematikus évtől független, meghívásos tervpályázat keretében működött együtt az Építőművészeti Doktori Iskola a Ferencvárosi Önkormányzattal a Ferenc tér megújítása céljából. A tervpályázat sikeres volt, a nyertes csapat jelenleg a tér tervezési munkáit végzi.

Köszönet illeti mindazokat, akik e kötetben bemutatott nem kis munkában részt vettek, az egyes doktori kurzusok előadóit és felelőseit, így Cságoly Ferencet, Kerékgyártó Bélát, Krähling Jánost és Szalai Andrást, a meghívott előadókat, a kutatások, projektek és tervpályázatok irányításában szerepet vállaló témavezetőket és opponenseket (Somogyi Krisztinát és Simon Mariann), a biztos hátteret nyújtó tanszékeket és nem utolsósorban az izgalmas felvetésekre válaszokat megfogalmazó doktoranduszokat.

Végezetül, de nem utolsósorban az elmúlt öt évben a doktori képzésben részt vevő csaknem félszáz doktori hallgató és valamennyi oktatótársam nevében hálásan gondolok a Doktori Iskola vezetéséről e tanévvel leköszönő Cságoly Ferenc munkájára, amelynek során az Iskola képzési rendszere teljesen megújult, önálló és beazonosítható karaktert kapott, és amely komoly feladatokat és lehetőségeket ígér a jövőre nézve is.

– attempted to give an answer to the public space problems, to the placement of parking lots and to the redefinition of the border between the large-scale microdistrict structure and the surrounding traditional fabric of detached houses.

For individual doctoral researches, diversity dominates – as usual. In some cases, the research work is closely related to the team work, while in others this relationship is much looser.

The study trips are not only traditional and high-spirited programs of the Doctoral School but also a kind of field works of the researches, matching the profile of the school. This year, this kind of professional inspiration was provided by an almost one week visit to Prague.

During the two semesters several Hungarian and foreign lecturers helped the courses, for example: the public lecture of Ákos Moravánszky (ETH Zürich) on architectural researches, the lectures of Alexander Schwarz (David Chipperfield Architects) and Nuno Fontarra (Mecanoo) in relation of the Liget Budapest project and in general about their offices, as well as the lecture of Jan Tesař (Stempel és Tesař) on Czech contemporary architecture, which prepared also the study trip to the Czech Republic.

In the framework of a restricted design competition, independent from the thematic year, the Doctoral School of Architecture collaborated with the Local Government of Ferencváros in the renewal project of Ferenc tér. The winning team is currently carrying out the design work of the square.

Many thanks to all those who participated in the great work presented in this book, to the lecturers and those responsible for the certain doctoral courses, namely Ferenc Cságoly, Béla Kerékgyártó, János Krähling and András Szalai, to our invited lecturers, to the subject leaders and tutors engaged in the supervision of the researches, projects and design competitions as well as to the opponents (Krisztina Somogyi and Mariann Simon), to the departments for providing a secure background and last but not least to the doctoral students formulating their answers for the exciting propositions.

Finally, in the name of the almost half hundred doctoral students attending the doctoral courses of the last five years and on behalf of all my fellow instructors, I think with gratitude of the work of Ferenc Cságoly, resigning from the leadership of the Doctoral School this year, as in the course of his period the training system of the School was completely renewed, it was given an independent and identifiable character, now promising major tasks and possibilities also for the future.

A TEMATIKUS ÉV KIEMELT PROGRAMJAI

Featured programmes of the thematic year

09. 24. AZ ÉPÍTÉSZETI KUTATÁS FOLYAMATA:

TÉMA, FORRÁSOK-TECHNIKÁK, PUBLIKÁCIÓ, ÍRÁS

Process of the Architectural Research – Subject, Resources, Publication, Writing

KÁDÁR Bálint

10. 02-26. POLC – KIÁLLÍTÁS A FUGA BUDAPESTI ÉPÍTÉSZETI KÖZPONTBAN

Shelf – Exhibition at FUGA Budapest Center of Architecture

10. 08. AZ IPARTERV

The IPARTERV

DOBAI János DLA

10. 29. EMLÉKEZÉS, MEGŐRZÉS: A MODERN MŰEMLÉKEK PROBLÉMÁJA

Remembrance, Conservation: Problems of Modern Heritage

KERÉKGYÁRTÓ Béla PhD, MASZNYIK Csaba, RITOÓK Pál, SZABÓ Levente DLA

11. 12. NEMZETKÖZI KUTATÁSOK: ZÜRICHI TAPASZTALATOK

International Research: Experiences of Zurich

WETTSTEIN Domonkos

02. 11. ELMÉLET-ÉPÍTÉS – A KUTATÁS SZEREPE AZ ÉPÍTÉSZETI OKTATÁSBAN

Theory Building – The Role of Research in Architectural Education

Prof. MORAVÁNSZKY Ákos, ETH Zürich

02. 13. SZOCIALISTA ORSZÁGOK ÉPÍTÉSZEI GHÁNÁBAN (1957-1967):

ÉPÍTÉSZET ÉS GLOBALIZÁCIÓ

Architects from Socialist Countries in Ghana (1957-1967):

Architecture and Globalization

Lukasz STANEK PhD, University of Manchester

02. 25. KORTÁRS CSEH ÉPÍTÉSZET: TAPASZTALATOK, FORRÁSOK, GYŰJTÉSEK

Contemporary Czech Architecture: Experiences, Resources, Collections

MAROSI Bálint DLA

03. 04. CSEPEL-PARK – KEREKASZTAL BESZÉLGETÉS

Csepel Park – Roundtable Conversation

BARDÓCZI Sándor, ERŐ Zoltán, PÁLFY Sándor DLA és a Csepel-csoport

03. 11. LAKÓTELEP-REHABILITÁCIÓ: ÚJPALOTA PÉLDÁJA

Housing Estate Rehabilitation: the Example of Újpalota

GOLDA János DLA

03. 11. ÓBUDAI GÁZGYÁR – KONTINUITÁS – DLA HÁZIKONFERENCIA

Gas Works Óbuda - Continuity – DLA Conference

BARTS J. Balázs, Dr. HAJNAL István, HEGEDŰS József, THEISLER Katalin és a Gázgyár-csoport

03. 18. KORTÁRS CSEH ÉPÍTÉSZET

Contemporary Czech Architecture

Jan Jakub TESAŘ

03. 25. A HIDEGHÁBORÚ ÖRÖKSÉGE: LAKÓTELEPEK HOLLANDIÁBAN 1950-1970

Legacy of the Cold War: Housing Estates in the Netherlands 1950-1970

Prof. Cor WAGENAAR, TU Delft / University of Groningen

03. 25. NAGYVÁSÁRTELEP – HELYSZÍNI SZEMREVÉTELEZÉS

Nagyvásártelep – Site visit

Városi Paradicsom csapat, VALYO, DOBRÁNSZKY Julianna, DEIGNER Ágnes, DunaCity

és a Nagyvásártelep-csoport

04. 01. PANEL – KEREKASZTAL BESZÉLGETÉS

PANEL – Roundtable Conversation

HAJDU Szabolcs, MÁRTONFFY Miklós, Dr. NAGY Béla, ROTH János DLA, SZABÓ István

és az Újpest-csoport

04. 15. LIGET BUDAPEST PÁLYÁZAT

Liget Budapest Competition

Nuno FONTARRA (Mecanoo), Alexander SCHWARZ (David Chipperfield Architects)

CSOPORTOS ALKOTÓ- ÉS KUTATÓMUNKA

Team Research and Creative Design

016-021

ÓBUDAI GÁZGYÁR – KONTINUITÁS

Gas Works Óbuda – Continuity

SKALICZKI Judit, SOLTÉSZ Judit, SZABÓ Péter

konzulens: ALFÖLDI György DLA, PÁLFY Sándor DLA, SZABÓ Árpád DLA

022-027

ÚJPEST – PANELREHABILITÁCIÓS FOLYAMATINKUBÁTOR

Újpest – Process Incubator for Panel Rehabilitation

MÁTHÉ Dóra, TÁTRAI Ádám, WEISKOPF András

konzulens: KOLOSSA József DLA, NAGY Márton DLA, PERÉNYI Tamás DLA, VINCZE László DLA

028-033

NAGYVÁSÁRTELEP – VÁLSÁGSTRATÉGIÁK VÍZPARTI ÉS IPARI MŰEMLÉKI TERÜLETEKRE

Great Market Hall Yard – Crisis Strategies for Riverside and National Monument Areas

HURTÁK Gabriella, KUN Tamás, OROSZLÁNY Miklós, TÖRÖK Bence

konzulens: DOBAI János DLA, NAGY Iván DLA, VASÁROS Zsolt DLA

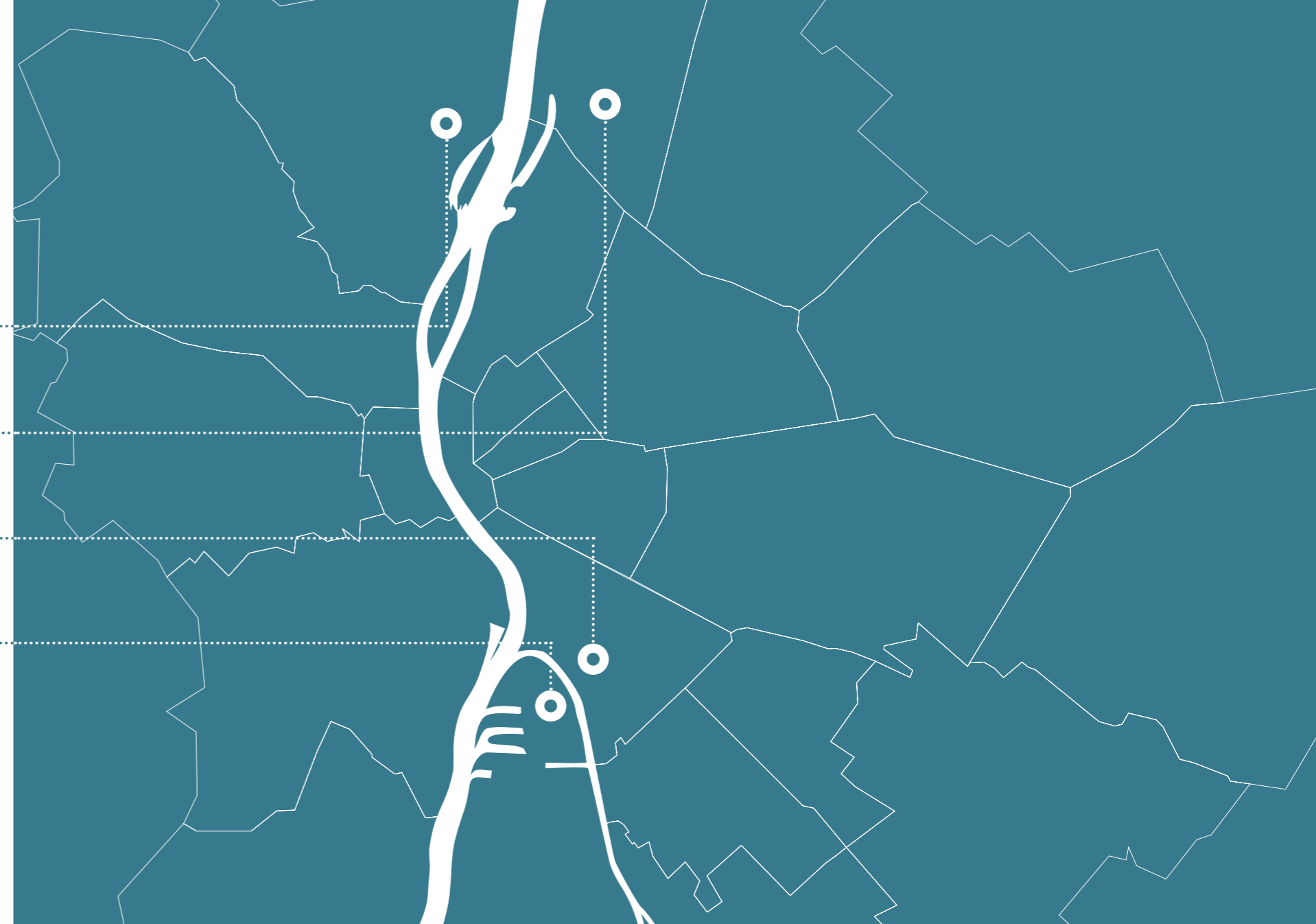
034-039

CSEPEL PARK – VÁROS ÉS FOLYÓ

Csepel Park – City and River

BIRI Balázs, GIAP THI Minh Trang, ILYÉS-FEKETE Zsuzsa

konzulens: BALÁZS Mihály DLA, KARÁCSONY Tamás DLA, KLOBUSOVSZKI Péter DLA

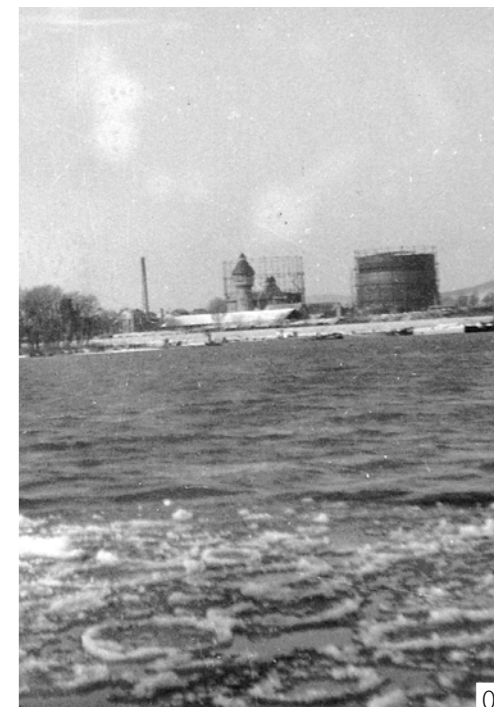
SKALICZKI Judit, SOLTÉSZ Judit, SZABÓ Péter
konzulens: ALFÖLDI György DLA, PÁLFY Sándor DLA, SZABÓ Árpád DLA

ÓBUDAI GÁZGYÁR – KONTINUITÁS

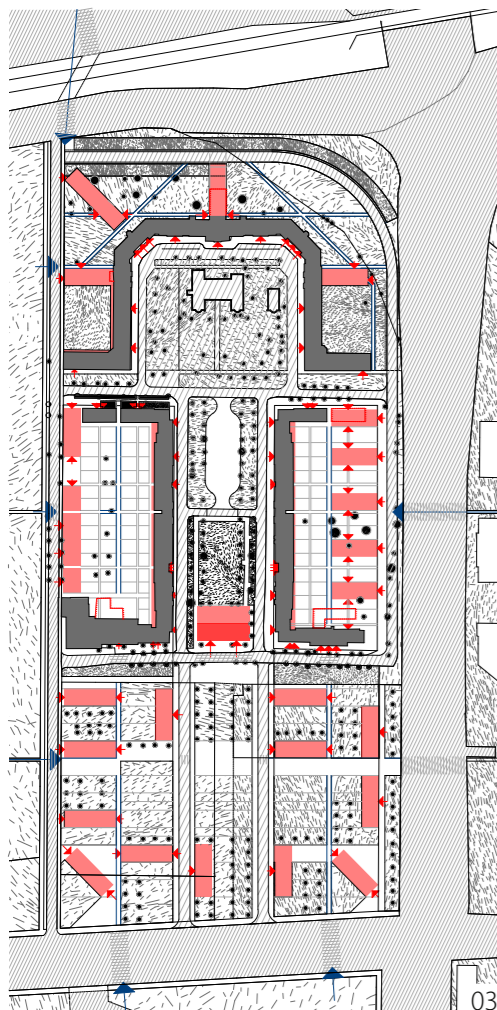
Lehetőségek a munkáslakótelep lakhatási rendszerének megújítására
Gas Works Óbuda – Continuity

A Főváros a közeljövőben stratégiát fog alkotni a tulajdonában lévő 1300 db ingatlan sorsát illetően. Az ingatlanállomány nagy része leromlott műszaki állapotú, melyen vagyonvesztés nélkül kívánnak túladni. A lakásállomány legnagyobb összefüggő egységét az óbudai Gázugyári munkáslakótelep adja. A terület jövőjére vonatkozóan új típusú lakhatási modellre teszünk javaslatot. Olyan stratégia kidolgozására törekszünk, melyben a terület értékeit megtartva, az évek óta tartó tanácstalanságból a szereplőket kilendítve, azokat tovább tudjuk fejleszteni.

Budapest Capital has to create a strategy concerning the future of the 1300 real estates in its property. Much of this housing stock is in a devastated physical condition, and the city wishes to dispose it without financial loss. The largest unit of the housing properties is the Worker's Colony in the former Gas Works of Óbuda. We prepared a proposal for a new housing model for the future of this area. Our aim is to develop a strategy that can move out the parties concerned from their long lasting perplexity.

02

03

A GÁZGYÁR

A tágabban vett terület napjainkban négy részre van vágva a Szentendrei főforgalmi úttal, a HÉV vonalával, valamint az esztergomi vasútvonallal. Ezekon a közlekedési vonalakon szinte semmilyen átjárás nincs. Hasonlóképpen zárványként léteznek a környező területek mind; a Duna partja elzárt sáv, akárcsak a volt Gázgyár területének jelentős része. Múzeum és rommező, Auchan áruház és parkolója, Graphisoft irodapark, Gázgyári lakónegyedek, Pók utcai lakótelep és Amfiteátrum. Budapest e viszonylag kis területén apró szilánkokként terülnek el különböző identitású zónák, melyek önmagukban csupán fragmentumok; zömük töredéke egy korábban létezett nagy egésznek, saját törvényszerűségeik szerint viselkednek, nincsenek egymásra hatással és nem is keverednek. Hogyan létesíthető kapcsolat az önmagukban külön életet élő enklávék között? Várossá, egymással kommunikáló egységek működő rendszerévé válhat-e ez a terület? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásával indulhat el egy olyan fejlesztés a munkáslakótelepen mely egy (ismételten) vitalitással teli jövőhöz vezet.

A FEJLESZTÉS

A munkáslakótelep eredeti térszervezését is figyelembe véve vezetjük le a tömbök telepítésének szabályrendszerét. Ebben a matematikai egyenletben – a városi léptékű határok és határhelyzetek meghatározásánál egy lépéssel beljebb – az egyik fő paraméter olyan minőségű közterek létrehozása, ami elősegíti a mikroközösségek létrejöttét. Ugyanez a mozgatórugó egy lépéssel még tovább haladva a lakók közti intenzív kapcsolat kialakítása volt a lakóegységek tervezése során. A lakótelep jelenlegi formájában egy önmagába forduló együttes. Befelé, a központi teresedésre néznek a főhomlokzatok. A kertek és a maradék homlokzatok pedig kifelé, a környezet, a város irányába. Az eredeti beépítési koncepcióban nem volt ennyire egyirányú ez a fókusz; az I. és a II. csoport is keretszerűen lett volna beépítve; a kertek és a hátsó homlokzatok e gyűrűben lettek volna körbefogva. Az Almási Balogh Lóránd-féle beépítési terv több meg nem valósult eleme is beilleszthető a fejlesztési koncepcióba, hiszen a mostani csonka állapot kiegészítése a kiinduló gondolatunk.

Az I. és II. csoport körbefordulva befejeződik. Az új beépítés teret hagy az épületek közt a kifelé nyitásra is. A belső területeken létrejön a Balogh Lóránd-féle rend. Az épületek is ehhez igazodnak. Az I. és II. csoport belső traktusait átépítjük; a lakásalaprajzok nem alkalmasak mai igények szerint használható lakótereknek. A III. csoportot sugárirányban bővítjük, a meglévő

GAS WORKS ÓBUDA

In the present situation the area – in a wider sense – is divided into four parts by the Highway 11 (to Szentendre), the HÉV Suburban Railway line and the Budapest-Esztergom Railway line. There is almost no possibility of crossing these traffic lines. The surrounding areas exist like inclusions in this system, for example the Aquincum Museum, the Auchan supermarket and its parking lot, the Graphisoft Technology Park, the residential units of the former Gas Factory, the Pók Street microdistrict, and the Amphitheatre. In this relatively small area of Budapest, the zones with different identities are located like sheds, being only fragments of a formerly existed big unity. They act according to their own principles, with no effect on each other and without mixing. How to make a connection between these enclaves living their separate lives? Is there a chance for this area to become a system of units communicating with each other, to become a city? Answering these questions is the key to start a new development at the Worker's Colony which leads to a future that is (re)filled with vitality.

THE DEVELOPMENT

In the new development of the Worker's Colony blocks we take into consideration the original layout plans. In this mathematical equation - beyond the determination of urban scale boundaries and border-line situations - one of the main parameters is to create public spaces that can promote the creation of micro communities. The same objective, just going a step further: the intention during the design of the residential units was to develop intensive relations between the inhabitants. The colony is introverted in its current state. The main facades face inside the block, towards the central space. The gardens and the remaining facades turn towards their surroundings and to the city. In the original concept this orientation was not so strong; Block I and II would have been built in a closed frame, while the gardens and the rear facades would have been enclosed by this frame. Some of the unrealized elements of the original site plan made by Lóránd Almási Balogh can be integrated into the development concept, as our initial idea is the completion of the currently truncated state.

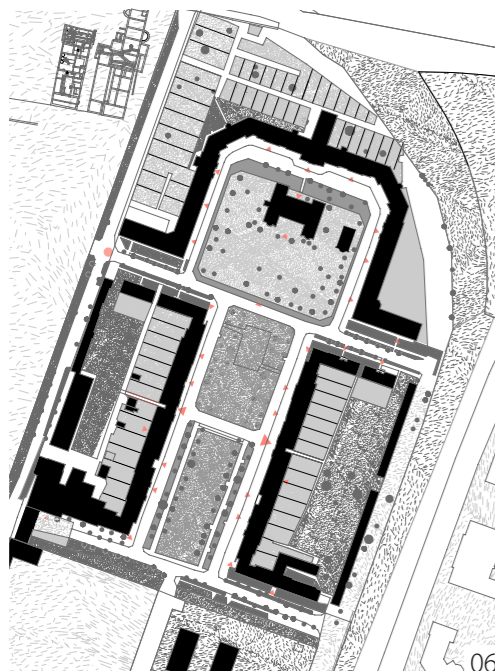
Block I and II can be completed into a closed frame. The new layout leaves enough space between the volumes for outward openings. In the internal areas, finally the order by Lóránd Balogh will be developed and the buildings are also adapted to this. We reorganize the wings of Block I and II since the floorplans are not suitable for today's residential needs. Block III will be expanded radially by attaching the new volumes to the existing staircases. The traffic load of the bordering roads from

04

05

lépcsőházakhoz kapcsoljuk az új beépítést. A területet északról és keletről határoló utakon – a Gázgyár utcán és a Keled úton – a forgalom a jövőben meg fog növekedni, az Aquincumi híd megépülésével mindenképp számolni kell erősebb zajterheléssel ezekből az irányokból. A III. csoportot keretezve, a terepbe épített garázsok kialakításával csillapítható ez a negatív hatás. Tervünk számol a lakótelep déli részén található sporttelep áthelyezésével és a 70-es években munkásszállónak épített – eredetileg a munkáslakótelep bővítésének szánt, jelenleg a Belügyminisztérium által üzemeltetett – magasház által elfoglalt tömb fejlesztésével. A Balogh Lóránd-féle koncepció is számolt már e területek keretes beépítésével. Egy fellazított gyűrű alapján épülne be a IV. csoport; jelezve a 100 évvel ezelőtti tervezői szándékot, kapcsolódva a munkáslakótelep többi tömbjéhez; egy védett belső közösségi használatú zöld és burkolt felületet ölelve körbe.

Jellemzően a közösségi használatú zöldfelületek kerülnek túlsúlyba a privát használatúakkal szemben. A III. csoport ölelésében az óvoda is teret ad át. Az óvoda kijön részben a köztérre, nem marad teljesen lezárva attól. A központi terek több burkolt felületet kapnak, habár döntően a zöld a meghatározó. A munkáslakótelep térfala, a közrefogott meghitt tér az egykori telepítés fő erénye. Lehasznált állapotában is érezzük egykori báját, erejét. Ezt a töltetet fogja meg és vezeti tovább a fejlesztés. A lakótelep I., II., III. és IV. tömbje által közrefogott terek kisebb térszkeletekre, s azok szövedékére bomlik. Hatását tekintve azonos terekről beszélünk. A munkáslakótelep identitása a terek történetével, a terek továbbírásával tartható meg. Így tud az épített környezet ismét élő és vibráló közösségnek otthont teremteni.

A LAKHATÁSI MODELL

Azt a célt tűztük magunk elé, hogy olyan megoldást keresünk, amely figyelembe veszi:

- a hosszú idő óta a lakótelepen lakók érdekeit és képességeit, és garanciákat ad nekik arra, hogy a döntéshozatalban részt tudnak venni;
- a tulajdonos vagyoni szempontjait, hogy ingatlanvagyonra hosszú távon növelje értékét;
- emellett összvárosi érdek, hogy az épületegyüttes műemléki és építészeti értékei megőrzésére kerüljenek és a fejlesztések illeszkedjenek be, e szempont teljesülését állandónak tekinthetjük minden esetben, a vizsgálatunk szempontjából.

A két érdeknek egyszerre megfelelő megoldás a Nyugat-Európában több országban is alkalmazott „lakástársaság” lehet.

the north and from the east – Gázgyár Street and Keled Street – will increase in the future, thus the completion of the Aquincum Bridge will result in a higher noise level from these directions. This negative effect can be mitigated with the construction of garage units around Block III, sunk into the terrain. Our plan reckons with the relocation of the sports complex located on the southern part of the plot, and also with the development of the site currently owned by the Ministry for Home Affairs, occupied by a building which was constructed in the 70s as a Worker's Hostel with the original aim of expanding the Worker's Colony. The concept of Lóránd Balogh has already taken into consideration the framed development of these areas. Block IV would be planned on the basis of a loosened ring, this way indicating the 100 years earlier design intent, connecting to the other Blocks of the Worker's Colony, and encircling a protected green area for community use.

The goal is to develop community-used green areas which dominate over the private-used areas. The kindergarten surrounded by Block III also passes over some of its territory. The kindergarten opens partly to the public space, does not remain completely closed from it. The central squares will contain more paved surfaces, although mainly the green areas remain dominant. The major virtues of the former building layout are the main facades and the embraced, intimated space. We can feel its charm and strength even in its present devastated state. This is the positive attribute which the new development will try to catch and convey. The spaces encircled by Blocks I, II, III and IV are divided into smaller space sections and their network. Regarding their effect, we are talking about equal spaces. The identity of the Worker's Colony can be preserved by continuously writing its history and its spaces. Thus, the built environment can give home to a live and vibrant community once again.

THE HOUSING MODEL

The goal we set ourselves is to look for a solution that serves both:

- *the interest and the abilities of the long-time residents of the colony, and gives them guarantees that they can participate in the decision-making*
- *the financial aspects of the owner, to increase the value of his/her real estate in the long run*
- *in addition, it is also the interest of the city to preserve the monumental and architectural values of the buildings and to fit the new developments into these parameters.*

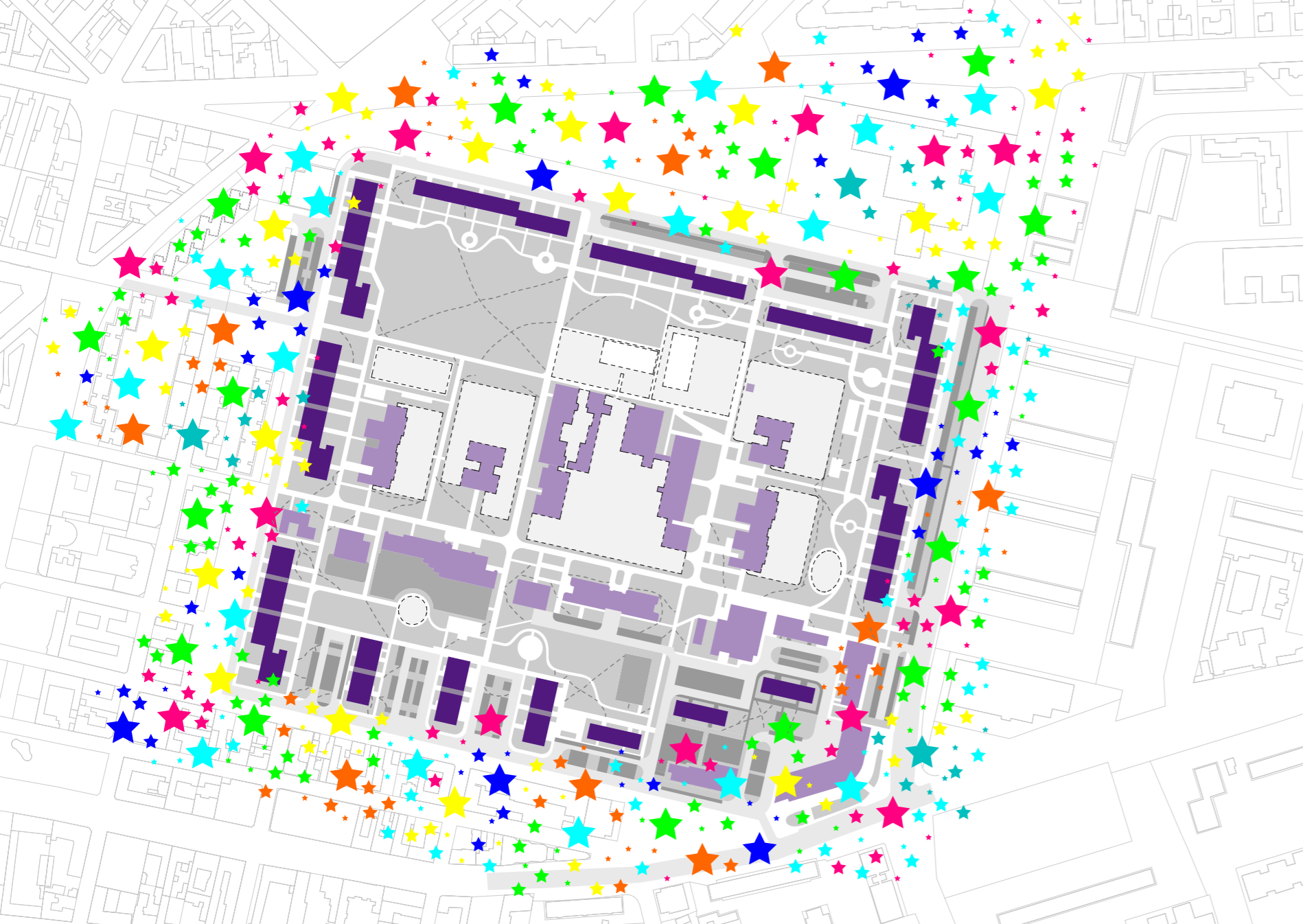
In terms of our study, the compliance with these criteria should be considered permanent.

The right solution, which satisfies both interests at the same time, can be the "Housing Corporation" already used in several Western-European countries.

KÉPEK IMAGES

- 01: Az egykori Óbudai Gázgyár munkáslakótelepe és tágabb környezete
- 02: Látkép az egykori Gázgyárról
- 03: A gázgyári munkáslakótelep tervezett fejlesztésének helyszínrajza
- 04: Várható fejlesztések a környező területeken
- 05: Fővárosi tulajdonban levő területek
- 06: A munkáslakótelep jelenlegi helyzetének elemzése
- 07: Építészeti fénykép a telepről

- 01: *The Worker's Colony in the former Gas Works Óbuda and its surroundings*
- 02: *View of the former Gas Works*
- 03: *The site plan with the future development of the Worker's Colony*
- 04: *Expected developments on the surrounding areas*
- 05: *Areas owned by Budapest Capital*
- 06: *Analysis of the current situation of the Colony*
- 07: *Photo illustrating the Colony at time of its completion*

MÁTHÉ Dóra, TÁTRAI Ádám, WEISZKOPF András
konz.: KOLOSSA József DLA, NAGY Márton DLA, PERÉNYI Tamás DLA, VINCZE László DLA

ÚJPEST

Panelrehabilitációs folyamatinkubátor *Process Incubator for Panel Rehabilitation*

A második világháború után egyre gyorsabban egyre több lakást kellett építeni. Ekkor vált évtizedekre meghatározóvá a nagypaneles technológia, amellyel a 20. század második felében közel 170 millió lakás épült világszerte, Nyugat- és Kelet-Európában, a Távol-Keleten, Közép- és Dél-Amerikában egyaránt. Az év során a magyarországi panellakótelepek fizikai, pszichikai, építészeti és gazdasági problémáit jártuk körül az ország legnagyobb összefüggő lakótelepének (Újpesti Központi lakótelep) példáján keresztül.

After World War II, more and more dwellings had to be built within a short time. Panel technology became dominant for the next decades. About 170 million flats were built with this technology in Western and Eastern Europe, the Far East, Middle and South America during the second half of the 20th century. During the year we examined the physical, psychological, architectural and economical problems of the Hungarian panel estates through the largest contiguous panel estate of the country, called Újpest Központi Lakótelep (Újpest Central Housing Estate).

02

03

PANELLAKÓTELEPEK ITTHON

Magyarországon, Nyugat-Európától lemaradva, az MSZMP KB 1964-es határozata indította el a két és fél évtizedes panelépítési hullámot. Ezalatt dán és orosz rendszerekkel, közel 830.000 panellakás épült az országban. A hatvanas évek első hazai panelkísérletei után a hetvenes években épültek a klasszikus, 10 emeletes szalagházakból és 15 emeletes pontházakból álló 10-15000 lakásos nagylakótelepek, majd a nyolcvanas évek panelreformjai után az alacsonyabb, kisebb lakásszámú, változatosabb beépítésű telepek. Habár a megoldások évtizedenként fejlődtek, elmondható, hogy mindvégig alacsony költségvetés, szűk elemválaszték és szoros határidők mellett dolgoztak mind a tervezők mind a kivitelezők.

A lakótelepek annak idején hatalmas lakás- és életszínvonal-emelkedést hoztak. A kérdés az, hogy hogyan lehetne ezt megismételni? Mennyit változott a lakók életmódja és igény szintje két generáció alatt?

04

MIT GONDOLNAK AZ EMBEREK?

Ma már nem épülnek panelek, de Magyarországon közel minden ötödik ember panellakásban él. A lakótelepen lakók olyan helyen szeretnének élni, amelynek van identitása, olyan lakásokban szeretnének lakni, amelyek funkcionálisan igazodnak életvitelükhöz, és olyan köztereket szeretnének használni, amelyek közösség- és emberbarátok (forrás: Studio Metropolitana Kht. – Political Capital 2006: Alternatívák, Igények, Esélyek. Fiatalok a fővárosi lakótelepekről.)

05

AZ ÚJPESTI LAKÓTELEP

A LAKÓTERV által tervezett, közel 18500 lakásos Újpesti Központi Lakótelep az ország legnagyobb összefüggő telepe, amely 1969-85 között, három ütemben épült, karakterében a 70-es évek lakótelepeinek jellegzetességeit hordozza magán. A szanált területre épített új struktúra (04. kép) 192,7 hektáron ékelődik a környező városzövetbe. A hely ma is keresett, a lakások ugyan szűkösek, de megfizethetőek, a belváros metróval 15 perc alatt elérhető. A közterek tágasak, ami csökkenti a lakók zsúfoltságérzetét, de kevésbé artikuláltak, a parkoló autók áradata egyre nagyobb problémát okoz.

PANEL HOUSING ESTATES IN HUNGARY

In Hungary, far behind Western Europe, an MSZMP decree started the two and a half decades of the prefab building wave. During this time, about 830 000 homes were built using Danish and Russian systems. After the first panel experiments of the 1960s, the large estates of the 1970s were built with 10-15,000 flats consisting of classical 10-storey ribbon-buildings and 15-storey point-blocks. After the panel-reforms of the 1980s, the blocks became lower with reduced number of dwelling units and more diverse layouts. Although the solutions were improved in every decade, both the architects and also the building contractors worked with low budget, small assortment of building elements and tight deadlines throughout the whole period.

The panel estates significantly increased the standard of living. The question is how this can be repeated? How did the lifestyle and the level of demands of the inhabitants change during the past two generations?

WHAT DO THE PEOPLE THINK?

Today no more panel blocks are built, but in Hungary nearly one in five people live in prefabricated buildings. The residents of the panel estates want to live in a place with identity, they want to live in a flat which functionally fits their lifestyles and they want community friendly public spaces of human scale. (Studio Metropolitana Kht. — Political Capital 2006: Alternatívák, Igények, Esélyek. Fiatalok a fővárosi lakótelepekről.)

THE HOUSING ESTATE IN ÚJPEST

Újpest Központi Lakótelep (Újpest Central Housing Estate) is the biggest housing estate of the country with 18,500 flats. It was designed by LAKÓTERV and it was built in three phases between 1969 and 1985, it shows all the characteristics of the housing estates of the period. The new structure (04) was built on 192,7 hectares of a reorganized area of the original urban structure. The neighborhood is still in demand, the apartments are scarce but affordable and the city center can be reached in 15 minutes by the underground. The public spaces are spacious, but not well articulated and the mass of the parking cars causes increasing problems.

06

07

08

09

10

11

A KERETES BEÉPÍTÉS

Az újpesti központi lakótelep különböző jellegű területekből áll. A kijelölt tervezési terület a II. ütemben épült keretes beépítés (05. kép) lett. A keret lakóépületeit K30-as kelet-nyugati tájolású kövérházak (08. kép) és S-312-es észak-déli tájolású soványházak (07. kép) adják. A társasházakon belüli autómentes területet középületek tagolják. Az Újpest Önkormányzat jelenleg ennek a területnek, a Semsey Aladár parknak (06. kép) a megújításán dolgozik.

PANELREHABILITÁCIÓK

Nyugat- és Észak-Európában a lakótelepek rehabilitálását az 1990-es évek elején kezdték meg. Ebben az időben a volt szocialista országok a panelházakat privatizálták, azóta ezek osztatlan közös tulajdont képeznek. Nyugaton a lakótelepek nagy része bérházként működik, ezeket többnyire átfogó nagyberuházásokban rehabilitálták. Magyarországon a tulajdonosi struktúra miatt a rehabilitációs projektek egy közpénzzel támogatott, energetikai megújítást elősegítő programra korlátozódnak.

FOLYAMATINKUBÁTOR

A keretes beépítés lakóépületein komolyabb belső funkcionális módosítás nem lehetséges, amíg a hátrányosan érintett tulajdonosok kivásárlására nincs anyagi keret. A lakások elrendezése ma már nem feltétlen elégíti ki a lakók igényeit, bár sokszor a teljes felújítás helyett helyfelszabadító kiegészítő funkciók is megoldást nyújthatnak. Ezért mi

azt a panelrehabilitációs programot keressük, ami kevésbé múlik a lakók anyagi helyzetén, az önkormányzat meg tudja valósítani, és nem csak a lakótelepen lakókat segíti.

A keretes beépítés kiegészítésére tervezett épületek (01., 11. kép) a panelházak és a városszövet közötti artikulálatlan zöldfelületekből és parkolókból álló területet tagolják (09-10. kép). A meglévő szabadtéri parkolók helyén olyan használható pihenőfelületek létesülnek, amelyeket nem csak a lakótelep lakói használhatnak. Az épületekbe zömmel parkolók és tárolók kerülnek, utóbbiak a túlszűfolt lakások szűkösségét enyhíthetik. Épülnek bérelhető lakások is, amelyek hosszabb vendégségek vagy nagyobb lakásátalakítások alatt tehetnek jó szolgálatot.

THE PERIMETER BLOCK

The Újpest Központi Lakótelep (Újpest Central Housing Estate) is composed of various types of development. The selected project area is the perimeter block, built in the last building phase of the panel estate. In this urban block K30 type east-west oriented "fat houses" and S-312 type north-south oriented "slim houses" were built. Inside the apartment houses, the car-free zone is divided by the public buildings. Presently the Municipality of Újpest is working on the revitalization of the Semsey Park.

PANEL-REHABILITATIONS

In Western and Northern Europe the rehabilitation of the housing estates was started at the beginning of the 1990s. At this time the panel buildings were privatized in the ex-socialist countries so they became undivided common properties. In Western Europe most of the housing estates work as tenement houses, these were rehabilitated in overall urban-residential projects. In Hungary, usually the rehabilitation is confined to energetic renewal supported by public funds.

PROCESS INCUBATOR

In the residential buildings of the perimeter block no significant functional internal modification is possible without the financial background for the buyout of the owners affected negatively. Today the layouts of the flats do not meet the functional requirements of the inhabitants, although many times the placement of some additional functions can free up usable interior space. Therefore

we are looking for a rehabilitation program: which does not depend on the financial background of the dwellers, which the municipality can realize and the effects of which are not limited to the ones living in the panel blocks.

The new buildings (Image 01) designed to complete the existing perimeter block articulate the green area and parking lots between the panel blocks and the city. The existing outdoor parking zone is replaced by resting areas which can be used not only by the residents of the housing estate. Covered parking lots and storage units are planned into the newly established buildings; the latter ones can ease the scarcity of the overcrowded small flats. Apartments for rent will also be built, which can be used in case of longer visits of relatives or major renovations.

KÉPEK IMAGES

- 01: Tervezési terület
- 02: Tároló és parkolóház, homlokzati részlet
- 03: Újpest a térképen
- 04: Újpesti központi lakótelep
- 05: A keretes beépítésű terület elhelyezkedése
- 06: Semsey Aladár park, háttérben a keretes beépítés
- 07: A keretes beépítés északi része
- 08: A keretes beépítés déli része
- 09: A keretes beépítés és a város közötti zóna
- 10: A keretes beépítés és a város közé tervezett épületek és közterületek
- 11: A folyamatinkubátor épületei

- 01: Project area
- 02: Mini storage and parking lot, detail of facade
- 03: Újpest on the map
- 04: Central Panel Estate of Újpest
- 05: The location of the perimeter block
- 06: The Semsey Aladár Park with the buildings of the perimeter block in the background
- 07: The North part of the perimeter block
- 08: The South part of the perimeter block
- 09: The zone between the perimeter block and the city
- 10: The buildings and public spaces designed between the perimeter block and the city
- 11: Buildings of the process incubator

HURTÁK Gabriella, KUN Tamás, OROSLÁNY Miklós, TÖRÖK Bence
konzulens: DOBAI János DLA, NAGY Iván DLA, VASÁROS Zsolt DLA

NAGYVÁSÁRTELEP

Válságstratégiák vízparti és ipari műemléki területekre

Crisis strategies for waterfront areas and listed industrial sites

Az egykori Nagyvásártelep Budapesten fekszik, a Csepel-sziget északi csücske mellett. A területre számos fejlesztési koncepció készült, de a válság felülírta ezeket. Jelenleg üresen áll annak ellenére, hogy Budapest egyik legnagyobb összefüggő fejlesztési területe. Az év során azt vizsgáltuk, milyen lehetőségei vannak a területnek a gazdasági válságot követően. Olyan módszereket kerestünk, amelyek ismét felhelyezik a területet a városlakók és döntéshozók mentális térképére.

The former Nagyvásártelep (great market hall site) is situated in Budapest, next to the northern peak of Csepel Island. Several development concepts were prepared for this area, but the crisis overwrote these plans. Today it is empty, despite the fact that this is one of the largest contiguous areas of development in Budapest. Throughout the year, we examined the post-crisis possibilities of the area. Primarily we were looking for methods that can help in placing the land on the mental map of the citizens and decision makers again.

02

03

A TERÜLET

A terület közel 35 hektárt foglal el Budapest déli részén, két komoly értékkel rendelkezik, amelyek alapvetően meghatározzák a terület identitását. Az egykori Nagyvásártelep egyik legnagyobb vonzereje a közel egy kilométer hosszú, szabályozott vízszinttel rendelkező Duna-parti sáv, a másik a terület súlypontjában elhelyezkedő műemléki nagycsarnok. Ez a két elem alkotja a terület identitását, ezért arra jutottunk, hogy ezeken keresztül lehet kimozdítani a területet a mozdulatlanságból.

TÖRTÉNET

Az 1920-as évekre elégtelenné vált a Fővám téri nagycsarnok, ezért a Főváros olyan megoldásban gondolkodott, mely egy helyszínen oldja meg a vidékről és külföldről jövő áruk elosztását a fővárosi piacra, valamint a hazai mezőgazdasági termékek külföldre történő eladását. A pesti Duna-parton jött létre az a központ, mely intermodális csomópontként biztosította a vízi, vasúti és közúton szállított áruk érkezését, eladását és továbbszállítását.

1929-1932 között épült Kremsey Géza és Münnich Aladár tervei alapján a Nagyvásártelep központi csarnoka, mely 234 méter hosszú, 42 méter széles és 17 méter magas csarnokként sokáig volt Magyarország legnagyobb, egybefüggő belső tere. A Zeiss-Dywidag rendszerű födém szerkezet tette lehetővé az alátámasztás nélküli nagy fesztávot. A négy méteres belmagasságú pincébe rámpákon lehetett tehergépkocsival lehajtani, itt raktárak és hűtőterek találhatóak. A csarnokkal összekötve épült egy négyemeletes, klinkertégla burkolatos irodaépület, amelyben postai, vasúti és vámirodák, a vásárfelügyelet, bank, étterem, öltözők és pihenők kaptak helyet. A csarnokkal párhuzamosan a Duna-parton egy 192 méter hosszú fedett rakodón, a csarnok másik oldalán pedig 20 vasúti vágányról lehetett egyszerre végezni az áruk pakolását.

A háborúban bombatalálat érte a csarnokot, 1945-től azonban újra működik. Az 1980-as évek elején felújításon esett át, 1985-ig a Skála-Coop cégcsoport használta, utána bérraktárként működött. Az első, az elhagyott területet érintő fejlesztési tervek elkészülte után 2001-ben ideiglenes védelmet kapott a csarnok és az irodaház, 2004 óta pedig műemléki védeltséget élvez. Az utóbbi 15 évben üresen állt, gyakorlatilag semmilyen állagmegóvási munka nem történt, a benne lévő berendezéseket elhordták, az üvegek kitörttek, a csarnoképület beázik, az irodaépület életveszélyes állapotban van.

THE AREA

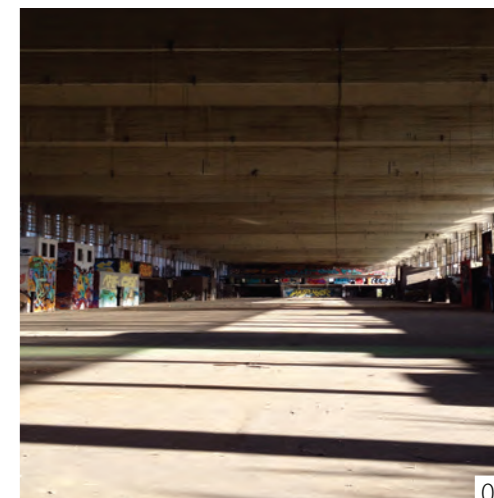
The almost 35 acre area in the southern part of Budapest has two big values which fundamentally define its identity. One of the relevant attractions of the former Nagyvásártelep (great market hall site) is the almost one kilometer long Danube bank with a regulated water level, the other is situated in the center of gravity of the plot, namely the great market hall under monumental protection. These two elements give the identity of the area, so we concluded that the area can only be moved out of its stillness through them.

HISTORY

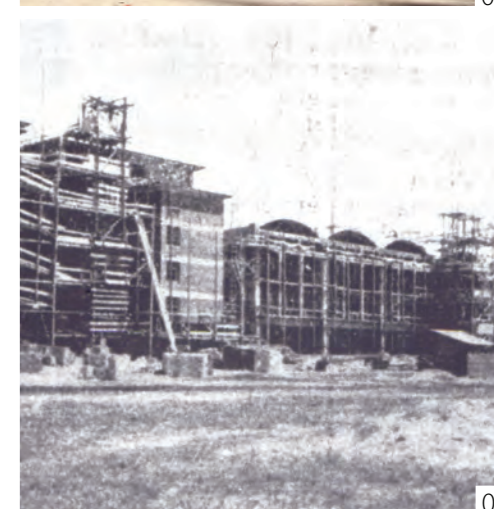
In the 1920s, the great market hall on Fővám Square had not enough capacity anymore, so the capital tried to find a solution in which the distribution of goods coming from the countryside or from abroad to the capital, and the trade of the inland agricultural goods to other countries could be solved at one location. The center was built on the Pest side bank of the Danube, and as an intermodal node of water, railway and vehicular transportation, it gave place to the arrival, sale and dispatch of goods.

The central hall of the great market site, designed by Géza Kremsey and Aladár Münnich, was built between 1929 and 1932; and with its length of 234 meters, width of 42 meter and height of 17 meter it was the biggest interior space of Hungary for years. The Zeiss-Dywidag type slab structure made the large span possible without any columns. Ramps led to the 4 meter high basement containing storage spaces and cooling spaces. In connection with the hall, there was a 4 story high office building with red brick cladding, which housed the post, railway and customs offices, market supervision, a bank, a restaurant, changing rooms and restrooms. Parallel to the market hall on the Danube bank, there was a 192 meter long covered loading area, on the other side of the hall there were 20 railway tracks for unloading the trains.

During the war the hall was damaged, but in 1945 it was functioning again. It was renovated at the beginning of the 1980s and used by the Skála-Coop Corporation until 1985, then it was rented as storage space. After the preparation of the first development plans for the abandoned area, the hall and the office building was placed under temporary protection, and since 2004 it is a listed monument. In the last 15 years it stood empty, no maintenance works were carried out, the equipment disappeared, the windows broke, now the roof of the hall is leaking, and the office building is in life-threatening condition.

04

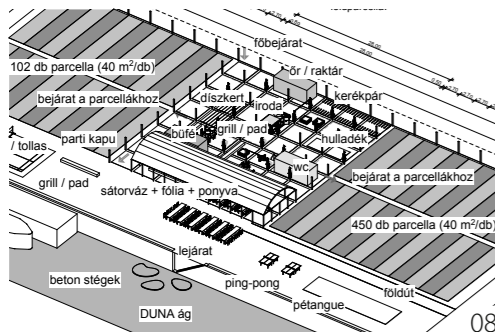
05

06

07

08

A TERÜLET LEHETŐSÉGEI

Olyan fejlesztési előképeket kerestünk, amelyek kis lépésekben foglalnak vissza nagyobb városi területeket vagy ipari műemlékeket. A válság előtti klasszikus területfejlesztés helyett, ahol egyszerre, egy lendülettel épült be egy-egy városrész, olyan példákat vizsgáltunk, ahol kis lépésekben, folyamatos városfejlődés jött létre. Ilyen példa Atlantában, az Egyesült Államokban a BeltLine fejlesztés. A várost egy elhagyott vasúti körgyűrű határolja, amit napjainkra körbenőtt Atlanta. A több mint 440 hektáros terület 35 kilométeren 45 szomszédságot érint. A hatalmas használaton kívüli területet fokozatosan, lépésenként adták át a városlakóknak. Közel 25 év alatt tervezik, hogy teljességében megvalósul a városfejlesztés, de már az első 5 évben megnyitottak területeket a használatnak. A kezdeti takarítást kisebb beavatkozások követték, majd 2013 óta komoly térrendezések is létrejöttek. A kis lépésekben induló építkezés megnyitotta az utat a nagyobb fejlesztések felé is.

CSARNOK

Arra jutottunk, hogy a területet meghatározó két elemét két eltérő módon kell megközelíteni. A csarnoképületet léptékénél fogva egyben, egy nagyobb beruházással lehet életre kelteni., ezért olyan stratégiákat kerestünk a műemlékkel kapcsolatban, amelyek a döntéshozók látóterébe helyezik az épületet. Az épületről összegyűjtött információkat rendszereztük, fejlesztettük, és egy olyan füzetbe rendeztük, amely megmutatja az ipari érték egyediségét.

DUNA-PART

A terület legértékesebb részére, a Duna-partra olyan megoldásokat kerestünk amelyek fokozatosan odacsalogtatják a városlakókat és felhelyezik ezt a szakaszt a mentális térképükre. Civil aktivistákkal és szakértőkkel gondolkoztunk a lehetséges megoldásokon. Kiderült, hogy az ideiglenes hasznosításoknak komoly szerepe lehet az elhagyott területek feltárásában, de lényeges lehet, hogy ne ezek a megoldások véglegesedjenek, hanem lehetőséget adva az adott helynek, engedjék a fejlesztések létrejöttét. Bekapcsolódtunk egy városi közösségi föld létesítményeinek tervezésébe, mely a földel bérlői számára friss zöldséget biztosít. A bérbeadó végzi a szántást, vetést és öntözést, a bérlő feladata a kapálás és aratás. A legfontosabb eleme ennek egy olyan közösségi tér, mely biztosítja a városlakók és bérlők számára a Duna-part közösségi használatát és bekapcsolva a területet a város vérkeringésébe, új élettel tölti meg.

POTENTIALS OF THE AREA

We searched for development examples that recapture big city territories or industrial heritage buildings in small steps. Instead of the classic land development examples, where one part of the city is built at once, we were looking for examples of small scaled, continuous city developments, like the BeltLine development in Atlanta, USA. The city was bordered by an abandoned railway ring, which was surrounded by the city. The 35 kilometer long, almost 440 acre large area connects 45 neighborhoods. The vast, unused area is given back to the city residents step by step. The development will be completed in 25 years, but some areas have been opened for use already in the first 5 years. Following the initial cleaning process, several small-scale interventions were implemented; and since 2013, public plaza projects have been realized as well. The larger constructions were possible only after the first small interventions.

THE HALL

We came to the decision that the two main elements have to be approached in different ways. Because of its size, the hall can only be revitalized through a large development; therefore we looked for strategies that put the building into the focus of decision makers. We collected and sorted the information on the building, and prepared a booklet that emphasizes the uniqueness of this industrial value.

THE DANUBE BANK

For the Danube bank, the most valueable part of the area, we were looking for solutions that could gradually attract the city dwellers and place it on their mental map. We worked with civil activists and professionals to find a possible temporary function. It turned out that temporary use can play a significant role in exploring the abandoned area, however, it is also important that these should give the chance of possible further developments. We got involved in the design of the facilities of a community garden, which provides fresh vegetables for the tenants. The lessor carries out the plowing, the seeding and the watering works, while the tenants' task is to hack and to harvest. The most important part of this project is a community area that gives the tenants and the city residents the possibility of using the Danube bank, so it can be revitalized and be part of the city spaces again.

KÉPEK IMAGES

- 01: A Nagyvásártelep és a Duna-part
- 02: A Nagyvásárncsarnok oldalsó, fedett rakodója
- 03: A Duna-parti kikötő
- 04: A Nagyvásártelep csarnokának belső tere
- 05: A Nagyvásártelep bokrétaavató ünnepsége, 1930
- 06-07: A városi Paradicsom látványtervei
- 08: A városi Paradicsom koncepcióterve

- 01: The Nagyvásártelep (great market site) and the Danube bank
- 02: The covered loading quayage of the great market hall
- 03: Danube bank dock
- 04: The interior of the great market hall
- 05: The topping-out ceremony of the great market hall, 1930
- 06-07: Renderings of the city Paradise community garden
- 08: Concept plans of the city Paradise community garden

BIRI Balázs, GIAP THI Minh Trang, ILYÉS-FEKETE Zsuzsa

konzulens: BALÁZS Mihály DLA, KARÁCSONY Tamás DLA, KLOBUSOVSKI Péter DLA

CSEPEL PARK

Város és folyó

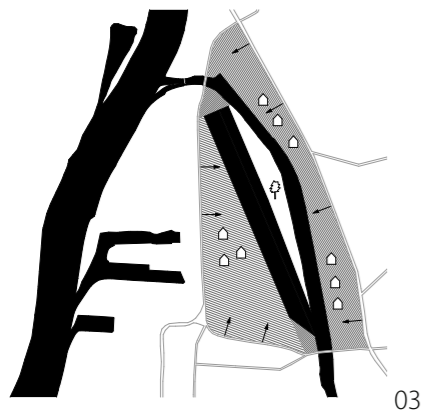
City and River

Egy lehetséges budapesti olimpia megrendezésének előfeltétele egy nemzetközi szabványoknak megfelelő evezőspálya kialakítása. Ennek következményeként döntés született a pálya Csepel-sziget északkeleti csücskébe helyezéséről. A pálya az egykori bolgárkertészet ma elhagyott területén helyezkedne el. Jelenleg az említett terület, a mellette található pesti Duna-partszakaszt is beleértve, egy összefüggő, sok lehetőséget kínáló fejlesztési terület. Az elmúlt években rengeteg javaslat született a terület beépítésére, városszövetbe integrálására.

One of the preconditions of organizing the Budapest Olympics is the existence of a rowing course that corresponds with the international standards. Accordingly, a decision was made to place a rowing course in the northwest corner of Csepel Island. The course would occupy the place of the former Bulgarian market garden. At present, the site in discussion – including the neighbouring site on the Pest side along the Danube as well – is a coherent developmental area, offering multiple possibilities. In the recent past a lot of proposals have been made in relation to the usage of the territory.

02

03

Az elképzelésünk első mozzanata a terület megnyitása. Az egykori kertészet telke jelenleg egy üres, elkerített, magára hagyott, de alapvetően zöld terület. A berlini Tempelhof repülőtér példáján azonban láthatjuk, hogy a belváros zsúfoltságában a természetbe vágyó embereknek nem is kell több. A városlakók számára megnyitott terület egyrészt beépülhetne a köztudatba, másrészt ezáltal az időben beláthatatlan fejlesztések megkezdéséig használatba kerülne.

A tervezés első lépéseként az evezőspálya nemzetközi szabványainak megfelelően a tájolást, az uralkodó szélirányt is figyelembe véve alakult ki egy 2,5 km hosszú pálya. A mesterséges tó egy olyan félszigetet hoz létre a fejlesztési terület súlypontjában, amit minden oldalról víz vesz körül. Az evezőspályától nyugatra illetve a Ráckevei-Soroksári Duna-ágtól keletre található partszakasz továbbra is beruházási területként működhet – a konkrét funkciót befektetői érdek befolyásolja majd. A pálya északi és déli végén létrejövő területelemek a szükséges evezősport-hoz kapcsolódó funkcionális igényeket elégítenék ki. A középső félsziget pedig egy városi közparkként tudná felértékelni a környezetét.

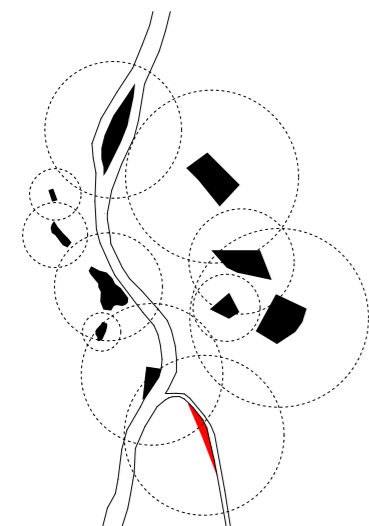
De mit jelent a városi közpark ma Budapesten? Hogyan tud bekapcsolódni a város zöldfelületi rendszerébe, és milyen minőségben tud megjelenni Csepel északi részén egy közpark?

CSEPEL PARK - KARAKTEREK

A tervezett park csatlakozhatna a régóta vizionált budapesti zöldgyűrűbe, melyet egyik oldalról az evezőspálya felevező – szabadabb használatot és partkialakítást lehetővé tevő – sávja, másik oldalról a Ráckevei-Soroksári Duna-ág határolna. A sziget ezen kétarcúsága – az épített steril és a természetes, vadregényes oldal – izgalmas szituációt teremt. A terület keleti oldalán, a meglévő folyópart mentén jelentős növényállomány található. A fák megtartásával megőriznénk a terület jelenlegi karakterét, ökoszisztémáját.

A pálya kialakítása jelentős mennyiségű földmozgatással jár. A kitermelt földet a szigeten helyeznénk el egy körülbelül 40 méteres dombot kialakítva a félsziget északi részén. Az így létrejövő területek összetett, diverz zöldterületet alkotnának. A továbbiakban arra kerestük a választ, hogy a sziget hogyan mentesíthető egy mai városi park működéséhez szükséges kiszolgáló funkcióktól, hogyan hozhatunk létre egy érintetlen természetes környezetet Budapest belvárosában.

04

First of all, we suggest the opening of the place. The site of the plant nursery is currently an empty, abandoned green area. However, the example of the Tempelhof in Berlin clearly shows this is all what people, who are longing for a piece of nature in the busy inner city, really need. By opening the site to the public, the territory could appear in the mental map of the inhabitants. The currently unused area would be able to host temporary functions until the beginning of the developments.

The positioning of the 2.5 km long course evolved in accordance with the international FISA regulations, orientation and dominant wind direction. The artificial lake generates a peninsula in the hub of the development area, surrounded by water on three sides. The riversides west to the rowing course and east to the Ráckevei-Soroksári branch of the Danube will remain development areas – their functions will be developed according to the interests of the investors. The areas north and south to the rowing course will accommodate the necessary functions of the rowing events. The central peninsula will remain a public park, reevaluating its surroundings.

But what do we mean by a public park presently in Budapest? How could it be integrated in the existing green structure of the city? What should its character be like?

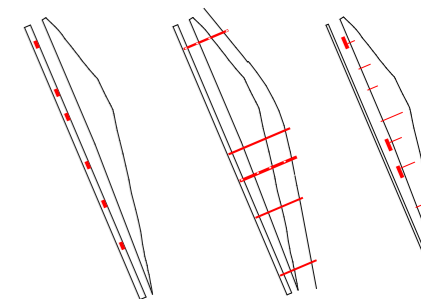
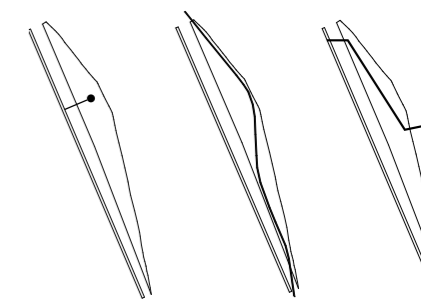
CSEPEL PARK – CHARACTERS

The long-drawn park could be integrated in the possible green belt of Budapest, being delimited by the warming up lake on one side, and by the Ráckevei-Soroksári branch of the Danube on the other. Unlike the course lake, the warming up lake allows freer functional usage and diverse riverbank configurations. The dichotomy of the natural riverside located on one side and the built margins on the other side results in an interesting situation. On the eastern side of the site, along the river, major crops can be found. By keeping as much trees as possible, our aim is to maintain the existing character and ecosystem in this area.

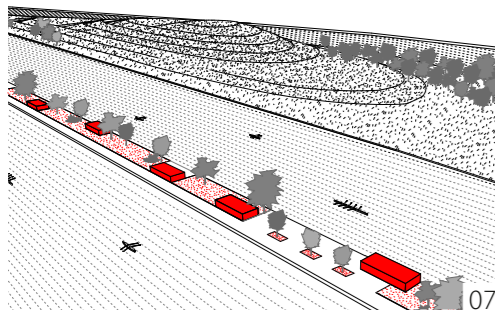
The soil excavated from the artificial lake would be reused on the peninsula, as we propose the raising of an approximately 40 m high hill on the northern side of the site. The riversides of different characters, the existing trees and the hill would create a diverse green space. Our further concerns were related to the possibilities of maintaining the park as natural and as untouched as possible in the inner city of Budapest, therefore we placed the functions necessary for the park function outside its boundaries.

05

06

07

STRATÉGIÁK

A tervünk nem egy konkrét javaslat, hanem lehetséges stratégiák fölvázolása, melyek együtt vagy külön-külön is életképesek lehetnek. Mindegyiknek közös célja a funkciók kitelepítése a szigetről, ezáltal a magára hagyott terület természetes továbbfejlődésének lehetővé tétele.

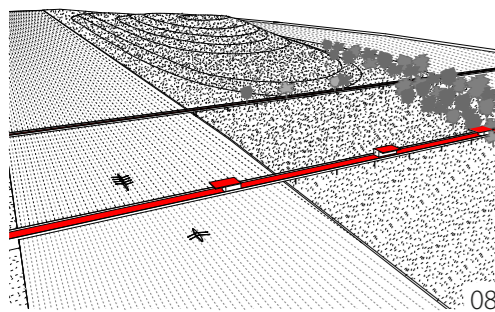
A stratégiák a szigethez való viszony különböző lépcsőfokait jelenítik meg. Az első kategóriába azok a stratégiák sorolhatóak, amelyek esetében a parkhoz kapcsolódó funkciók a javaslattól függetlenül, a park területén kívül kerülnek kialakításra. Az első stratégia a kilátó, ami csak egy kiemelt pontot biztosít, ahonnan a sziget szemlélhető. A következő stratégia a vasút, ami a parkon áthaladó vonalként már egy lépéssel közelebb hozza a szigetet, az áthaladás sebessége és vonala azonban kötött. Ebben a kategóriában talán a leglazább az emelt sétány. Ez a szigettől eltartva, a parkot átszelve egy kötött útvonalat jelöl ki.

A következő 3 stratégiában közös – és ezáltal az előzőeknél gazdagabb –, hogy a koncepció magában foglalja az amúgy szükséges kiszolgáló funkciókat is.

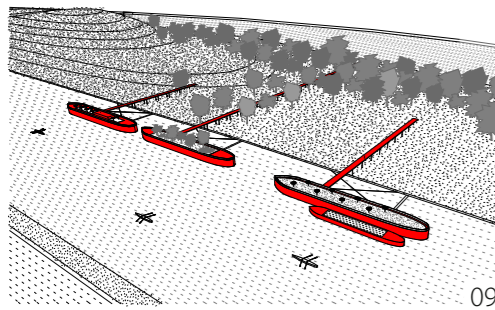
Az első elképzelés, a funkcionális okokból létrehozott, verseny- és felevezőpályát elválasztó töltés megnövelésével létrejövő sáv kihasználása. Itt egy tervezett struktúrában alakítunk ki egy megvastagított, ám a hosszához képest keskeny, funkciókat koncentráló, két oldalról vízzel határolt sávot. Ebben az esetben a szigetet csak ilyen távolságról szemlélhetjük.

Pest és Csepel gyalogos kapcsolatának erősítése szintén fontos szempontja lehet a terület fejlesztésének, így a következő elképzelés: hidak építése. A gyalogos hidakat kiszélesítve, a szigetre merőlegesen hozunk létre átközlekedő tengelyeket, melyeken különböző funkciók kapnak helyet. Az utolsó javasolt stratégia a hajókhöz kapcsolódik. A szárazföld és a víz szerepe felcserélődik. A megfordított stégek, melyek a sziget partján sorakoznak, várják a hajókat. A szárazföldre nem léphetünk, csak szemléljük azt. Az élet a vízben történik. A stégekhez kapcsolódó, hajókon elhelyezett funkciók, a köztérként kialakított uszályok vízen közelíthetők meg.

Az említett stratégiák külön-külön, vagy akár közösen alkalmazva alternatívát nyújthatnak a jelenleg Budapesten található hagyományos városi parkokkal szemben.

08

09

STRATEGIES

We did not set up concrete proposals. Instead, we suggested strategies that could work separately and combined as well. The common idea behind every proposal is the placing of functions outside the peninsula, thereby facilitating the natural development of the abandoned site.

The strategies represent different relationships with the peninsula. In the first category we can find the proposals where the necessary functions are not included in the park, but placed outside it. The first strategy is an observation tower. One can overlook the park from a raised point of view. The next strategy is a railway that allows people pass the site on a linear way. This strategy lets visitors closer to the park, although the speed and the line of the passing through are fixed. In this category, the elevated pathway can be considered the one that lets people the closest to the intangible nature. Although the line of the crossing path is fixed also in this situation as well, the speed is upon the visitor's decision.

The following three strategies are a little bit more complex from the point of view of the necessary functions, as these ones include the required constructions as well.

The first proposal within this category suggests the use of the rampart necessary to separate the course from the warming up lake. We proposed the widening of this rampart so as buildings with different functions can be placed on it. In this case, the park can be entered only by rowing the boats or by swimming.

The enhancement of the pedestrian connections between Pest and Csepel is one of the major points of the area's development. Therefore our next strategy concentrates on footbridges between these two areas. The different functions (cafés, green spaces, resting areas) are placed on the widened bridges. Our last proposal experiments with boats. In this situation the role of the water and mainland is reversed. The reversed piers, which are placed along the riverside, are waiting for the boats. We cannot step on the land of the park. Everything happens on water. One can reach the barges by means of boats, which are connected to the piers that let you walk inside the park – but just to a certain depth.

The above strategies can be used separately or jointly as well, proposing alternatives of the current traditional parks of Budapest both in their character and usage.

KÉPEK IMAGES

- 01: Csepel Park
- 02: Csepel-sziget
- 03: Területfelosztás koncepciója
- 04: Budapesti parkok
- 05: A magára hagyott sziget
- 06: Stratégiák: kilátó, vasút, sétány, sáv, híd, hajó
- 07: „Sáv”: kiszolgálófunkciók a két pályát elválasztó sáv kiszélesítésével létrejövő zónában
- 08: „Híd”: kiszolgálófunkciók a Pest és Csepel közötti új gyalogoshidakon
- 09: „Hajó” közfunkcióval ellátott uszályok a sziget mentén

- 01: Csepel Park
- 02: Csepel island
- 03: Concept of zonation
- 04: Parks of Budapest
- 05: Abandoned island
- 06: Strategies: the lookout tower, the railway, the walkway, the belt, the bridge, the boat
- 07: 'Belt', the functions serving the park are placed on the dike that separates the course from the warming lake
- 08: 'Bridge', service function on the footbridges between Pest and Csepel
- 09: 'Boat', barges hosting public functions are placed along the peninsula

EGYÉNI KUTATÁSOK

Individual Research

042-051

VÁROS ÉS VÍZ - KAPCSOLATI LEHETŐSÉGEK: A HAJÓ MINT TÉR

City and Water, Connectivity: Boat as Public Space

BIRI Balázs - témavezető: SZABÓ Levente DLA

052-061

HANOI FOLYÓI

Hanoi's Rivers

GIAP THI Minh Trang - témavezető: MAJOR György DLA

062-071

FENNTARTHATÓ ÖRÖKSÉGVÉDELEM

Sustainable Heritage Protection

HURTÁK Gabriella - témavezető: VASÁROS Zsolt DLA

072-081

KÖZHASZNÁLATÚ TEREK A VÍZPARTON

Public Spaces on the Riverside

ILYÉS-FEKETE Zsuzsa - témavezető: SUGÁR Péter DLA

082-089

JÖVŐKÉP ÉS STRATÉGIA: ZLÍN, A MODERN TRIPTICHON

Vision and Strategy: Zlín the Modern Triptichon

KUN Tamás - témavezető: NAGY Iván DLA

090-099

A TÉR OLVASÁSA A LAKÓTELEPEN

Legibility of Space in a Panel Estate

MÁTHÉ Dóra - témavezető: VINCZE László DLA

100-109

SZOCIÁLIS ÉPÍTÉS

Social Workshop

OROSZLÁNY Miklós - témavezető: SUGÁR Péter DLA

110-119

KOCKÁZTASS! AZ ÉPÍTŐJÁTÉKOK JELENTŐSÉGÉRŐL

Blocks! The Importance of Construction Toys

SKALICZKI Judit - témavezető: SZABÓ Árpád DLA

120-129

A FELFEDEZŐ RAJZ

The Inventive Drawing

SOLTÉSZ Judit - témavezető: BALÁZS Mihály DLA

130-139

TÉRHATÁS

The Space Effect

SZABÓ Péter - témavezető: KARÁCSONY Tamás DLA

140-149

ESZKÖZKERESÉS

In Search of Tools

TÖRÖK Bence - témavezető: MAJOR György DLA

150-159

LEBSTÜCK MÁRIA U. 63-69.

63-69 Lebstück Mária Street

WEISZKOPF András - témavezető: KOLOSSA József DLA

BIRI Balázs / témavezető: SZABÓ Levente DLA

VÁROS ÉS VÍZ – KAPCSOLATI LEHETŐSÉGEK: A HAJÓ MINT TÉR

City and Water – Connectivity: the Boat as a Public Space

A tanulmány a város vízzel való kapcsolódási lehetőségeit vizsgálja Budapest belvárosi területén, felismerve az alkalmazkodó, jelenlegi kialakítást elfogadó, rövid távon megvalósítható fejlesztések fontosságát, amelyek nem a rakpart teljes, rövid és közép távon irreális átalakításával számolnak. A vizsgálatban kiemelt szerepet kap a hajó alternatív felhasználási módja, a vízpart kiterjesztése a folyó irányába a part mentén lehorgonyzott hajó köztérként való értelmezésével. *This study analyzes the possibilities of connecting the city to the water in the downtown area of Budapest, in recognition of the importance of adaptable developments that accept the current formation and are feasible in short term. These interventions are not about the complete transformation of the embankment – which would be unrealistic in the short and medium term. The alternative use of the boat – expanding the bank towards the river – got key importance in the study which interprets the boat anchored along the riverside as a public space.*

02

03

A folyó és város kapcsolata időben formálódik, ahogy maga a folyó is. A folyó és az évszakok változása a használat idejét korlátozza, a rakpartok egy része csak ideiglenesen használható. Az ideiglenes használatot lehet vizsgálni egy időben rövid és hosszú távon is változó folyóparton. Budapest és a Duna kapcsolatának javítása állandó téma szakmabeli és laikus városlakók között egyaránt. A probléma megoldására azonban leginkább nagyléptékű javaslatok kerülnek napvilágra, amelyek számtalan egyéb problémát hoznak elő, illetve hosszú távon valósíthatók csak meg, így az aktuális választási ciklusban gondolkodó politikai közegnek nem nyújtanak perspektívát.

A város kapcsolata a vízzel nem feltétlenül attól lesz jobb, hogy egyes partmetszeteket átalakítunk, csak a használat módját kell megváltoztatni.

A különböző korok többféleképpen használták ki a rakpart jelenlétét. Az eredeti szerepük a hajóról történő kirakodás biztosítása volt, azonban a 30-as években, a Csepeli kikötő megépülte után a rakpartok ideiglenesen felszabadultak, rövid időre a lakók vehették birtokba. A háború után az újjáépítés nagy mennyiségű építőanyag-forgalmat generált, így újra eredeti használatukba kerültek a rakpartok. A 60-as években pedig a motorizáció felgyorsulásának köszönhetően az autók vették át a főszerepet, ami elvágta a városi embereket a Dunától.¹

Budapest nem használja ki a folyó közelsége adta lehetőségeket. A folyó két oldalán elterülő városban a víz egy határ, egy gát, amin csak át akarunk jutni. Ugyanakkor a folyó két oldalának erős identitása van, a Duna olyan határt képez a két oldal között, amely nyomán az egykor különálló városok saját identitásukat meg tudják őrizni.

A kézenfekvő rövid távú megoldás a víz felé terjeszkedés.

A hajózási útvonalakat tiszteletben tartva, a partvonal mellé települő építmények, hajók képesek lehetnek egy Budapesten eddig nem jelenlévő, új minőségű városi köztér létrehozására, amely a kellő funkciókkal tudná az embereket maradásra, a part használatára készíteni. Egy ilyen víz-tér helyzeténél fogva sokkal intenzívebb kapcsolatot hozhat létre a vízzel, mint bármilyen klasszikus városi köztér a folyó partján.

A Duna egy hatalmas, alig használt terület. Természetesen nem a terület beépítése a cél, de a partvonalon a többszintes vizuális kapcsolatot gátló szálló- és étteremhajók helyett szabadon bejárható, különböző rendeltetésű uszályoknak kellene lenniük. A városok vízre való terjeszkedése nem új dolog, rengeteg változatos példát találhatunk rá. Afrikai vízre települt falvak, Hollandia terjeszkedése a tengerre, vagy akár a metabolista várostervek, amelyek helyhiány okán a vízre települést látták jövőképként.

A dolgozat két részből tevődik össze. A Budapesten alkalmazható eszközök bemutatása után kiemelten foglalkozik a hajó mint tér lehetőségével egy budapesti és egy külföldi esettanulmány, illetve a vizes Expohoz kapcsolódó elképzelések elemzésével.

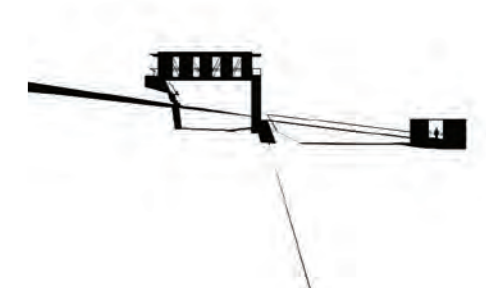
ESZKÖZKÉSZLET

Az egyes jól megválasztott önálló pontoknak, pontszerű beavatkozásoknak rendszerben kellene működniük. Az e módszerrel megvalósuló lokális beavatkozások rövid távon végigvihetőek a tervezéstől a megvalósításig.

Ha lennének ilyen jellegű fejlesztések, azok elindíthatnának valamit, a lakosság és a turisták által használatba vett részek felhívhatják a figyelmet arra, hogy mennyire aktuális ez a probléma, és mit profitálhatna belőle a város.

A Kossuth tér megújítása időszzerű beavatkozás volt a város életében. E dolgozat szempontjából nem a térépítészeti koncepció az érdekes, hanem a rakparti beavatkozás.² A tér annak ellenére, hogy a Parlament mögött, az épület által védett pozícióban, a Dunától elvágvá helyezkedik el, kapcsolatot teremt a Duna felé. Az épület két oldalán a tér emelt szinten kifut a víz felé, ezzel olyan szituációkat hoz létre, ahol pihenésre ad teret a Duna közelében. Az északi oldalon egy egyszerű gesztussal levezet a rakpartra a föld alá süllyesztett fogadóépület bejárata. Nem történik drasztikus beavatkozás, nem nyit intenzíven a rakpartra, de azáltal, hogy egy ponton kapcsolatot teremt, felértékelődik ez a partszakasz.

A vízi közlekedési útvonalak fejlesztésével, versenyképes közösségi közlekedés kialakításával is hozzájárulhatunk a Duna újrafelfedezéséhez. A közösségi közlekedés egyre nagyobb

04

utasszámmal már 1820-ban megjelent Budapesten, majd a 20. század végére szinte csak turista célú hajózás maradt fenn. 2012-től a BKK ugyan újraindította a közösségi közlekedést a Dunán, de nem történt igazi fellendülés. A megállók nehezen megközelíthetőek. Janesch Péter korábban a dunai közösségi közlekedés rendszeréről szóló ötletét egy megálló elképzeléssel egészítette ki, mely szerint a lejtás a legfőbb megoldandó probléma. Erre válaszul egy hídszerű építményt képzelt el, amely mind a felső, mind az alsó rakpartról biztosítja a közvetlen gyalogos megközelítést a megállónak, ami a jelenlegi körülmények között elég nehéz.

Olyan hétvégéken, amikor a tavasz beköszönt és több program is van, a város kiszabadul a rakpartra. Ezek a programok egyre népszerűbbek, egyre több embert mozgatnak meg, vitathatatlan, hogy a rakpartok, a folyó közelsége fontos kérdés a mai Budapesten. Az ideiglenes lezárások, akár programokkal összekapcsolva, változásokat generálhatnak. Erre jó példa a párizsi Plage, ami 2002 óta van jelen a város életében. A nyári időszakban a vízpart egy részét homokos stranddá alakítva, négy héten keresztül teljesen megváltozik Párizs folyópartja.

Az ideiglenes lezárások hídtól hídig tartanak, de a hidak nem csak határok, tájékozási pontok. Kiemelt szerepű elemek a kérdésben, kapcsolatot biztosítanak a két part között. A jelenlegi kialakítás mellett azonban lehetőségeket is rejtenek magukban. A meglévő mérnöki szerkezetek kiegészítése javíthat a mostani, leginkább autós forgalmat preferáló kialakításon. Látni a folyóparti városok nyugsgó belvárosát az egymás után sorakozó gyalogos hidakkal, Budapesten újra és újra felmerül a két part összekötése. De ahogy Janáky István megfogalmazta:

„A folyó túl széles: 375 méter a két partvonal között mért távolság. A válóságban ez a híd a parton továbbfutó darabokkal együtt 400-450 méter, ami túlságosan nagy méret ahhoz, hogy egy gyalogos-híd itt működni tudjon.” (Janáky István) ³

A sok különböző helyszínrre készült terv helyett az alternatív megoldásokra szeretném felhívni a figyelmet. A meglévő hidak alatt, mellett vagy felett is van lehetőség építésre. Londonban a Tower Bridge látogatóközpontja az 1980-as évektől fogadja az odaérkezőket, a nemrégiben átadott üveg padlójú gyalogshíd a meglévő híd tetején új élményt ad, 42 méterrel a Temze fölött sétálhatunk végig. Budapesten a Lánchíd felújítás előtt áll. A keresztmetszete szűk, a biciklis forgalom átvezetése nem megoldott, a tervezett szélesítés megoldása viszont még kérdés.

HAJÓ MINT TÉR

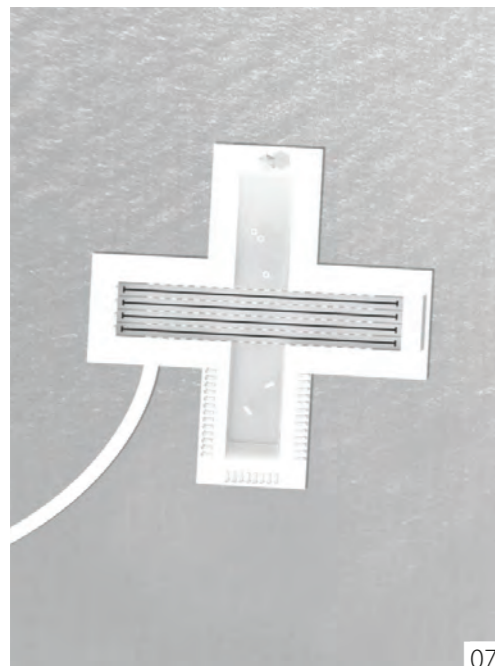
Budapest belvárosát vizsgálva meghatározható az a terület, ahonnan a Duna érzékelhetővé, illetve ahonnan az érzékelés közvetlenné válik. A víz által létrehozott tér a sűrű városi tömegben érzékelhető hiányt hoz létre. A környező utcákból, a partra vezető merőleges utakból a városban ilyen módon megjelenő fellélegzés megtapasztalható. A városban ilyen lyukak a parkoknál, városi tereknél és legnagyobb mértékben a folyónál vannak. Ezek a lyukak képezik a megmaradt természetes közeget.

De mit is jelent az, ha érzékeljük a vizet egy városban? Egy olyan sűrű szövetben, mint a pesti Belváros, az ember természetes módon vágyik a kiszabadulásra. Egy ilyen partra merőleges gyalogos tengely kivezet, vagy a téren állva pont ellenkezőleg, bevezet minket. A vízpart átalakításánál vagy egy-egy akupunktúrás pontként létrehozott fejlesztésnél ezen tengelyek végpontjai jelentenek potenciált. Az érzett tér, lyuk felé vezető út végén most csalódás ér minket. Autóút és hirtelen véget érő gyalogos tengely, ami még nagyrészt a vízig sem jut el. A vízre építés erre az elkerülhetetlen végpontra adhat olyan választ, ami egyben fejlesztheti a vízhez való viszonyunkat is. Az ezeken a végpontokon létrehozott közterek kibővíthetik a város meglévő köztérrendszerét.

„Furcsa, hogy éppen egy nagy folyóra épült városban nincs az embereknek vízelélményük. Ahogy közelítesz a folyóhoz, úgy lesz a helyzet egyre rosszabb, pedig a Dunának már csak a humán vonatkozása is rendkívül fontos. A vizet nézni egy nagyon finom trip, rettentően megnyugtató.” (Janesch Péter) ⁴

Ljubljana példája a nyilvánvaló különbségek ellenére, a konkrét helyszíneket tekintve tanulságokkal szolgálhat Budapest számára is. Az alapvető különbség a lépték. A Duna jóval szélesebb, mint a Ljubljana, de úgy gondolom, nem is ez a legfontosabb különbség, hanem – ez persze nem teljesen független egymástól – a folyó és az épített környezet közötti távolság. A folyó mérete csak a gyalogshidak, illetve a két part együttélése szempontjából releváns. Egy partvonal helyzete azonban önmagában nem függ a víztömeg nagyságától. Ahogy távolodnak a partvontól az épületek, egyre inkább ellehetetlenül az épületek alsó szintjeinek belakása vendéglátó funkciókkal és ezek kitelepülése a víz mellé, vagy bármilyen kapcsolat kialakítása a vízzel.

07

08

A másik alapvető különbség az autók jelenléte. Ljubljanában is találunk olyan partszakaszt, ahol autóforgalom van. Ez alapvetően nem kizáró tényező, ha a vízzel való kapcsolatteremtésről beszélünk. Maguk a parkoló autók rotnak a helyzetet a leginkább. A vizuális kapcsolat hiánya, a hőmpölygő autósorok látványa a leginkább taszító elem. A minimum szükséglet egy olyan parti sáv kialakítása, amely önmagában használható és bejárható. Ezeknek a sávoknak azonban szüksége van indikátorpontokra. Olyan vendéglátóhelyekre vagy egyéb vonzó tényezőkre, amelyek ott tudják tartani az embereket a parton. Egy elképzelhető rövid távon megvalósítható megoldás a klasszikus felállás kifordítása: hozzunk létre ilyen indikátorpontokat a partvonalától a víz felé, és használjuk a meglévő – nyilván átalakításra, rendezésre szoruló – partsávokat. A pufferterek és az indikátorpontok így tudnak egy olyan rendszert alkotni, amely működőképes lehet.

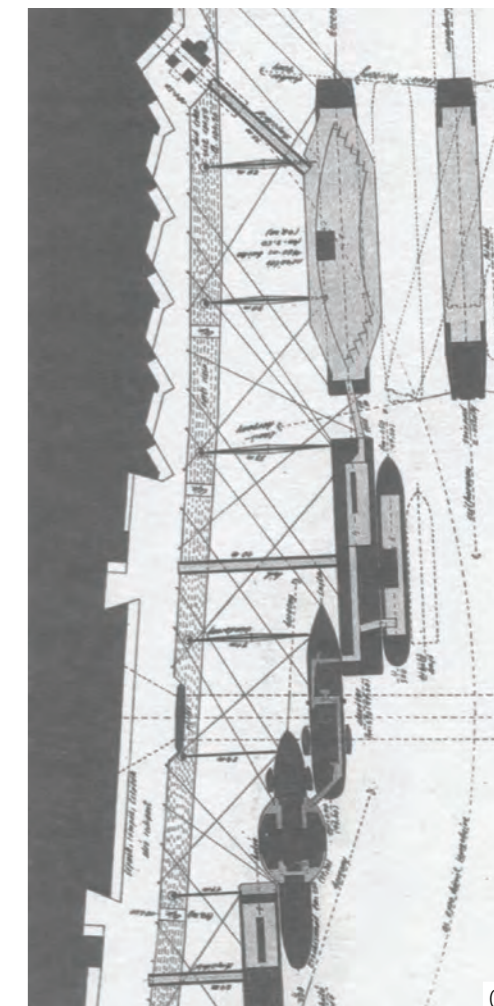
A vízre telepített uszodák a 19. század végétől jelen vannak Európa és Amerika városaiban. A hagyományait az elmúlt években kezdték feleleveníteni többek között Budapesten is. A 2009-ben megnyílt uszálystrand rövid életű volt, pedig itt is elterjedt ez a fürdőzési forma, már az 1810-es években is létezett.⁵ Akkor még a Duna vízében lehetett fürödni, ez mára ellehetetlenült, de uszályok segítségével kiépíthetőek lennének ilyen helyek.

A sok példa közül a legizgalmasabb talán New York 2010-ben indított +Pool projektje, amely a nyíltvízi uszoda hagyományainak felelevenítését tűzte ki céljául. A Family és a The Office of Playlab irodák vezetésével, közösségi finanszírozásban hoznának létre egy kereszt alakú medencét. 2014-ben felállítottak egy tesztmedencét, és ha minden a tervek szerint alakul, 2016-ban készül el az uszoda. Az aprólékos előkészítésre azért is van szükség, mert a Hudson folyó megtisztított vizét használná. A medence Manhattan központjában, a Brooklyn híd lábánál található, egészen kicsi, de közkedvelt Empire-Fulton Ferry State Parkból közelíthető majd meg. A park a Brooklyn Bridge Park elnevezésű összefüggő fejlesztési terv részeként az egykori ipari terület átalakításával létrejött zöldfelület a folyó mentén, így a környező lakóterület méltó módon tud a vízparthoz kapcsolódni. De mit is értünk kapcsolat alatt? Az említett területek után egy négyzintes közlekedési rendszer, azaz szinte áthatolhatatlan gát található. Viszont a park önmagában egy olyan terület, amelyen belül mozoghatunk és rengeteg dolgot csinálhatunk annak ellenére, hogy nem jelennek meg halmozottan vendéglátófunkciók. A kapcsolat itt nem a közvetlen gyalogos lejutást jelenti a vízpartra. A kapcsolat a víz partján létrejövő aktivitás.

Az 1990. július 2. és 14. között Budapesten rendezett nemzetközi hallgatói workshop az 1995-ös Bécs-Budapest Expo apropóján foglalkozott a Dunával. A 22 országból érkező 80 diák azt vizsgálta, hogyan lehetne a világkiállítás helyszín a Duna, illetve a Dunára telepített úszóművek. A vizsgálódások közösnek tekinthető konszenzusa, hogy a lakók vizuálisan és fizikailag is elvannak választva a víztől, a Duna egy határként érzékelhető a városon belül, és ez ellen tenni kell. A tervek egy része a Buda és Pest közötti kapcsolat erősítését tűzte ki célul. Ebben a vonatkozásban a Denise Ferris, Don Knerr, Martin Kuhn és Stahl Tibor alkotta csapat a hídfőket látta a kritikus pontnak. Az Erzsébet híd budai oldalának rendkívül összetett problémájára adott javaslat egy új emelt szint, amely lehetővé teszi a hídra való feljutást, bekapcsolja a vízpart életébe a gyógyfürdőt, összeköttetést hoz létre a Gellérthegygel, és platformot biztosít vendéglátó hajóknak, uszálystrandoknak. A Deborah Grauer, Kiss Péter, Ashton Richards, Taner Sekercioglu, Shin Sheong-Yoon, Marny Stewart alkotta csoport tervének címe minimális beavatkozás. Szintén szerepel a 3 elemből építkező tervben a fürdők bővítése uszályok segítségével. A fürdő bővítésére nem csak egy uszályt, hanem egy ahhoz kapcsolódó, uszályon elhelyezett kertet is terveztek. A változatos tervek mind azt a lehetőséget vizsgálták, hogyan kerülhetünk közelebb a Dunához, olyan gyorsan megvalósítható megoldásokkal, amelyek eszköze legtöbb esetben a hajó, a híd alatti összekötés a vízen, a Teatro del Mundo-t megidéző vízre telepített színház, vagy épp egy hajókölcsonzó, ami például Prága belvárosában intenzív használatnak örvend.

Polónyi Károly így foglalja össze a közös alkotás eredményeit: „Mint hogy Budapesten nehéz olyan közlekedési koncepciót elképzelni, amely nem az alsó rakpartokat tartja az észak-dél irányú gépkocsiforgalom legfőbb csatornáinak, Pesten és Budán is meg kell oldani, hogy a gyalogosok a gépkocsiforgalom szintbeli keresztezése nélkül kijuthassanak a Duna-partra. A Dunán – melynek ezen a szakaszán majdnem jelentéktelen a hajóforgalom – úszóművekre helyezték szállodák, éttermek, szórakozási helyek, kiállítási csarnokok, a partokon sorakozó gyógyfürdők bővítéseként termálvízzel üzemeltethető szabadterei fürdők élénkíthetnék a városképet.” (Polónyi Károly)⁶

Janáky István expo pályázatra készített tervei a Polónyi Károly által megálmodott dunai világkiállítás ötletére emlékeztető megoldások. Az 1993-as Major Györggyel közös pályázata elutasítja a kiírásban szereplő gyalogshíd tervezését, és a két part közötti közlekedést komppal oldja meg. Az 1994-es pályázat fekete hajóegyüttese tartalmaz vízszínházat, vendéglővé alakított elevátorhajót, étteremmé alakított kotróhajót, különböző közterületeket tartalmazó

09

10

11

uszályokat, amelyek összekapcsolva egy átjárható, izgalmas rendszert hoznak létre.⁷ Sajnos ezek a tervek nem valósultak meg, de a kultúra vízre vitelére már láthatunk példát. A 2013-ban kezdődő RIVE projekt hét ország részvételével valósult meg. 2014-ben közel 2000 km-es utat megtéve hajóztak. A megállóknak egyfajta művészeti hajóként működő rendezvényhelyszín különféle programoknak adott otthont.

A város legismertebb kulturális szórakozóhelye, az A38 hajó a budai rakpart Rákóczi híd és Petőfi híd közé eső szakaszán található.⁸ Az Artemovszk 38 típusú ukrán kőszállító hajó 2003 óta működik rendezvényhajóként, amely a rossz megközelíthetősége, a partvonal használhatatlansága ellenére sikeresen működik. Egy ilyen ellehetlenített helyzetben a megoldás a megfelelő funkció és minőség biztosítása, ami önmagában képes lehet vonzó hatást kifejteni. Az A38 nem változtatja meg a partot, nem egészíti ki építményekkel, maga a hajótest által létrejövő új minőségű tereket használhatják az emberek, ami megidézi az egykori Duna-parton állomásozó teraszok hangulatát.

ÖSSZEGRÉS

Kimondható, hogy a rövid és közép távú megoldásoknak van relevanciája. A gyorsan megvalósítható projektek lendületet adhatnak a városnak, a fejlesztések új fejlesztéseket generálhatnak. A város történelmében mindig fontos elem volt a Duna, a város lakóinak szüksége van a Duna-partra, a folyó és a folyópart használatának hagyománya van. A vizsgált eszközökkel elkezdődhet a part visszafoglalása Budapesten.

HIVATKOZÁSOK

- VADAS, Ferenc (1998): Duna-szabályozás és rakpartépítés Budapesten. In: PREISICH, Gábor (szerk.): *Budapest városépítésének története 1945-1990*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest
- SZABÓ, Levente (2014): Továbbírt köztér, átírt emlékezet. A fővárosi Kossuth tér megújításáról. *Metszet*, 3, 48-53.
- JANÁKY, István (1993): Díjostás után, Szegő György beszélgetése Janáky Istvánnal az expo pályázatról 1993. július 7. *Magyar Építőművészet*, 5, 26-28
- FÖLDES, András (2006): Álom marad a budapestiek partraszállása? <http://index.hu/belfold/budapest/partraszalla/> (utolsó letöltés: 2015. 06. 20.)
- BUZA, Péter (2006): *Fürdőző Budapest*. Holnap Kiadó Kft., Budapest
- POLÓNYI, Károly (1991): *International workshop '90 for students of Architecture, Budapest on the blue Danube organized by Budapest Technical University and the Hungarian Section of U.I.A.* Akadémia Kiadó, Budapest
- JANÁKY, István (1999): *A Hely*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest
- VARGHA, Mihály (2004): A38 - Világépítészet a Dunán. <http://epiteszforum.hu/a38-vilagepiteszet-a-dunan> (utolsó letöltés: 2015. 05. 30.)

KÉPEK IMAGES

- Duna
- Duna-parti kávézó, 2015
- Olafur Eliasson: Riverbed, 2014-2015
- Janesch Péter, Partraszállás, ideiglenes gyalogoshíd, 2010
- Árvíz a budai alsó rakparton, 2014
- Rakpart, Budapest, 2015
- +Pool, New York, közösségi medence
- Dunai uszodák, Budapest, 1930
- Janáky István, a budapesti expo vízi létesítményeinek pályázata, 1994
- Az A38 bővítése, 2010
- Spontán használat a Szabadság hídon, 2014

01: *The Danube*

02: *Riverside cafe, Budapest, 2015*

03: *Olafur Eliasson: Riverbed, 2014-2015*

04: *Péter Janesch, Partraszállás, temporary pedestrian bridge, 2010*

05: *Flooded lower embankment of Buda, 2014*

06: *Embankment Budapest, 2015*

07: *+Pool, New York, community pool*

08: *Swimming pools on River Danube, Budapest, 1930*

09: *István Janáky, Budapest Expo competition, 1994*

10: *A38 extension, 2010*

11: *Spontaneous use of the Liberty Bridge, 2014*

GIAP THI Minh Trang / témavezető: MAJOR György DLA

HANOI FOLYÓI

Rivers of Hanoi

A metropoliszok egyik nagy problémája a közparkok, a zöld felületek hiánya, melyek élhe-többé teszik a városi zsúfolt környezetet. Ahelyett, hogy csak kevésbé vagy egyáltalán nem használt üres térként funkcionálnak, a folyópartok megfelelő átalakításával a város új közteret nyerhet magának. Hanoiiban 23 folyó található. A folyók kivétel nélkül szennyezettek, a folyó-partok alulhasználtak. A dolgozatomban a hanoi-i Tolich folyó helyzetével foglalkoztam részletesebben. Felvázoltam legfőbb problémáit, és azokhoz kapcsolódva mutatok be a Távol-keleti térségből egy-egy előképet megoldási lehetőségként.

One of the big problems of the metropolises is the lack of public parks, green spaces that make the city more livable within the crowded environment. Rather than just functioning as empty spaces, with their appropriate transformation the riversides can provide the city with new public spaces. There are 23 rivers in Hanoi. Without exception, all of them are polluted, and the riverbanks are under-used. In this paper I dealt with the current situation of Tolich River in Hanoi. I outlined the main problems and presented some examples from the Far-East region as options for the solution of the problem.

02

03

A FOLYÓK

Az utóbbi években a városok fejlesztési terveiben világszerte egyre nagyobb szerepet kap a folyók és a partok rehabilitációja. Ennek több oka lehet. Az egyik a folyók és a folyópartok vízének szennyezettsége, mely nemcsak a vízi élővilágot veszélyeztetheti, de a kibocsátott veszélyes vegyi anyagok és a kellemetlen szagok a városokban élő emberekre is káros hatással vannak. Ez az állapot az emberek nemtörődömségét, gondatlanságát tükrözi, de a város vezetésének mulasztásaiból, a fejlesztésének és a szabályozásának elmaradásából is következnek. Egy másik fontos tényező az ipar visszaszorulása. Az iparosodás idején nagy kikötők létesültek, gyárak telepedtek le a folyók mentén. A gazdasági változás következtében ezek a területek idővel elvesztették eredeti funkciójukat, és a legtöbb esetben szennyezett, használatlan területeket hagytak maguk után. Pozíciójukból adódóan elválasztják a folyót a várostól, teljesen kirekesztik annak életéből.

Ma több ember lakik a nagy városokban mint bármikor ezelőtt. A metropoliszok egyik nagy problémája a közterek, közparkok, nagyobb összefüggő zöld felületek hiánya, melyek élhetőbbé teszik a városi zsúfolt környezetet. Ahelyett, hogy csak kevésbé vagy egyáltalán nem használt üres térként funkcionálnak, a folyópartok megfelelő átalakításával a város új közteret nyerhet.

HANOI ÉS A FOLYÓK VISZONYA

Annak köszönhetően, hogy Hanoi területén a Vörös folyó mélyebb árkaiban a folyó visszahúzódása után nagy számban megmaradtak kisebb folyók és számtalan tó, a várost „a folyók és tavak városa”-ként szokták emlegetni.

1986-tól Hanoi város fejlődése olyan iramot mutatott, mint még soha. A 80-as években még csak több mint 1 millió lakost számoltak, a 2007-es népszámláláson körülbelül 3,5 milliót, és a mai adatok szerint a városnak a külterületekkel együtt 6,3 millió lakosa van¹. A robbanásszerű népesség növekedés miatt Hanoi építési területek hiányában szenvedett. Ennek következtében az 1960-as évektől megkezdtek a tavak feltöltését, hogy területeket nyerjenek az építkezések számára. 50 év alatt Hanoiiban a vízfelületek közel 85%-át feltöltötték. Míg a 60-as évek elején 40 tavat könyvelhettek el, ma már csak 19 létezik². A folyók helyzete is hasonló. Több kis folyót betemettek az építkezések érdekében, vagy egyszerűen lefedték utak kialakítása céljából.

04

Mindez gyökeresen és visszafordíthatatlanul megváltoztatta Hanoi összképét, „vízi város” jellegét. Indikátorként a szükség és kényszer ugyan indokolhatta a folyamatot, hiszen akkoriban valószínűleg ez volt a legkézenfekvőbb megoldás. Mégis bizonyos fókig a környezet iránti teljes érzéketlenség tükröződik benne. Ezt az is bizonyítja, hogy, sajnálatos módon a megmaradt folyókkal sem sokat törődnek. Hanoiiban a folyók mindegyike szennyezett, szemetes, a folyópartok kerítéssel elzártak, üres, kihasználatlan területeként foglalnak helyet a város szövetében.

TOLICH FOLYÓ, HANOI

„A 80-s évekig Tolich folyó vize mindig szép zöld színű volt, a fiúkkal mindennap kijártunk úszni. Manapság senki sem mer kimenni a folyópartra pihenni, mert a szagoktól, a látványtól pillanatok alatt rosszul lesz az ember.” (Nguyen Duc Long, 2010)

Történelmi írások és térképek bizonyítják, hogy valaha a Tolich folyó a Vörös folyóból indult, de a XIX. század közepén a francia gyarmatosítás idején az óvárosi szakaszát, városbővítés céljából feltöltötték³. A jelenlegi Tolich folyó az óváros nyugati részéből ered, Hanoi-n áthaladó része 14,6 km hosszú. A folyó problémáit alapvetően három csoportra oszthatjuk. A csatornák közvetlen bekötése a folyóba, a folyó vízének szennyezettsége, és a folyó partvonalának hiányos kialakítása. Ahhoz, hogy Tolich folyó közkedvelt parkká válhasson, mind a három problémát meg kell oldani. Ezt követően egy nem kevésbé fontos feladatot kell megoldania Hanoi városának: a folyó karbantartását, fenntartását. A fenntarthatóság kérdését természetesen már az átalakítás tervezésének fázisában meg kell vitatni, és megoldást kell találni az adott helyzetre.

1. CSATORNÁZÁS

Egy 2010-es felmérés szerint átlagosan naponta több mint 100 000 m³ szennyvíz ömlik a Tolich folyóba. 2003-ig visszamenőleg találtam kormányzati döntést Hanoi csatornázására vonatkozóan, mely sürgeti a városi önkormányzatot, hogy minél gyorsabban készítsék el a tervet és ütemezést a probléma elhárítására. A Tolichra vonatkozóan 2009 szeptemberében fogadták el a „Dinh huong cai thao, nang cap song To Lich, thi diem bien phap thu gom, su ly nuoc thai” (A Tolich folyó felújítása és korszerűsítése. Intézkedések a csatornák megépítésére, összekötésükre és a szennyvíztisztításra) programot. Ennek megfelelően 2009-2010 között megkezdődött a folyó mentén letelepíthető kisebb víztisztítók helykijelölése és megtervezése.

05

06

07

A tervek szerint 2011-2015 között kiépítik a Tolich folyó mentén a csatornarendszereket. A munkálatok még folyamatban vannak, a tervek szerint 2020-ra készülhet el a teljes csatorna-, illetve szennyvíztisztító rendszer. Reménykedünk abban, hogy addigra megvalósulnak a tervek, és a Tolich vízminősége nagymértékben javulni fog.

2. TISZTÍTÁS

A Tolich folyó szennyezettség és szemetelés szempontjából két szakaszra osztható. Az első szakaszban a folyó keskenyen kanyarog az épületek között, helyenként közvetlenül is érintkezik velük, másol keskeny zsákutcákkal, járdákkal toldott. Ezen a szakaszon a folyó mentén lakókon kívül senki sem fordul meg, így nem láthatják a házak mögött rejtőző problémákat. Itt a lakóépületekből a szennyvizet közvetlenül a folyóba kötik, és sajnálatos módon a szemetet is a folyóba dobják. Ez a szakasz olyan mértékben szennyezett, hogy biológiailag halottnak nyilvánították.

Ez az állapot a 90-es évek elejéig az egész folyóra igaz volt. 1989-ben egy kormányzati döntés szerint kezdték el Hanoi folyóinak állapotát felmérni, az eredmény döbentette rá a város vezetőségét a katasztrófális helyzetre. A város összes folyóvize – Tolich folyóé is – sár, szennyvíz és szemét keverékéből állt, emiatt a folyók alig folytak. A riasztó állapot miatt elkezdtek a folyókat kikotorni, és 2000-tól a legtöbb folyó esetében megkezdték a partvonal rézsús kiépítését. Arról sajnos nem találtam írást, hogy a Tolich folyó első szakaszát akkoriban miért nem tisztították meg. De sejtésem szerint túl nagy beavatkozás lett volna. Hiszen itt az óvárosra jellemző sűrű beépítés figyelhető meg, másfelől a lakóházak közvetlenül a folyó mellett épültek. A folyó helyreállításához a teljes szakaszon a lakók kitelepítésére lett volna szükség, ami abban az időben valószínűleg lehetetlen küldetés lett volna. Így ezt a szakaszt egy kis gáttal elzárták a Tolich folyó további részétől. A folyó vize további szakaszán is szennyezett, hiszen az első szakaszból a víz kezeletlenül folyik tovább, illetve a szennyvíz gyűjtőcsatornákon át kerül a folyóba.

Itt és a következőkben is szeretnék párhuzamot vonni olyan, a kelet-ázsiai térségben megvalósult projektekkel, amelyek példát jelenthetnek Hanoi számára. A Fülöp-szigetek fővárosán, Manilán átkanyargó Pasig-folyó 27 km-es átalakulásának folyamata példaértékű. Az 1960-as és 70-es években egyrészt a város kikötőjében megindult a nagy szállítóhajók forgalma, másrészt a vidékről a városba illegálisan bevándorlók megszállták a folyópartokat. E két tényező olyan gyorsan rombolta a folyó állapotát, hogy 1980-ban halászati tilalmat vezettek be, majd a 90-es évek elején a folyót biológiailag halottnak nyilvánították. A Pasig River Rehabilitation

Commission (PRRC) egyik tanulmánya szerint ugyanis a Pasig szennyezésének 65%-a a folyó menti településekből, 30%-a pedig ipari hulladékokból származott. Parkosítás és sétányok kialakítása érdekében a kormány úgy döntött, hogy a folyópart mentén 10 méteres sávban minden illegálisan emelt építményt eltávolítanak. Így a folyó helyreállításának első és egyben a legtöbb gondot okozó feladata az illegális települések felszámolása és az ott lakók új lakóhelyének biztosítása volt. Fidel V. Ramos elnöksége alatt kb. 700 000-750 000 embert költöztettek ki a külváros területére.

Manila 15 éves nyomornegyed-felszámolási tervéhez, amely a Pasig folyó helyreállítását is tartalmazza, 2010-ben csatlakozott segítségül a Danish International Development Agency (DANIDA), illetve az Asian Development Bank, amely 200 millió dollárt kölcsönzött. A PRRC a következőképp fogalmazta meg a fejlesztési célokat: „A folyó legyen újra tiszta és élő, tükrözze az ország történelmét, társadalmi-gazdasági helyzetét. Ahhoz, hogy megvalósulhasson a Pasig folyó korábbi állapotának helyreállítása, a tervezésben, a kivitelezésben és a fenntartásban egyaránt bio-ökológiai módszereket kell alkalmazni”.

A folyó megtisztítására sok kezdeményezés született. Az egyik legközismertebb felszólítás Rima Granalitól származik: „A Pasig folyó megtisztításához mindenki segítségére szükség van. Csak együttesen tudjuk megoldani ezt a problémát.” A folyó megtisztítására technikailag több eszközt bevetettek. Gépek segítségével megtisztították a folyómeder mélyebben fekvő részeit, kézi erővel pedig a felszínen úszó és lebegő szemetet szedték össze. A Pasig River Rehabilitation program keretében megindult egy igen eredményesen működő mozgalom, az úgynevezett Sagip Pasig Movement (SPM). Az SPM kitűzött célja, hogy mozgósítsa a lakosokat, tudósokat, iparágakat a folyó megtisztítására. A Clean River Zones program egészen egyedülálló stratégiát jelentett: olyan közösségeket hoztak létre különböző területek szakembereiből és önkénteseiből, akik az adott folyószakaszért felelősek. Ügyeltek arra, hogy a résztvevők környezettudatosak legyenek. Azzal, hogy kis csoportokat hoztak létre, a résztvevők sokkal könnyebben mozgósíthatóak voltak, hatékonyabban tudták elvégezni a munkájukat, a közös érdek és erőfeszítés mentén pedig közösségek jöttek létre. A munkálatok folytatódnak, az eddigi eredmények magukért beszélnek.

3. PARKOSÍTÁS

Hanoi népességének rohamos növekedése miatt a meglévő közterek egyre zsúfoltabbak, elhasználtabbak, így egyre jobban érezhető a közterek hiánya. A kihasználatlan folyópartok átalakítása, parkosítása nagyszerű lehetőséget rejt magában a városlakók számára.

08

09

10

11

A Tolich folyó 2. szakaszának 20 évvel ezelőtti helyreállítása nem oldotta meg gyökeresen a problémákat, ezek rövid időn belül ismét felmerültek. A folyót mindkét oldalon forgalmas autópályát kíséri végig. A folyópart rézszerűen beépített, néhol a járda mellett szélesebb sávban gyesepített, de korláttal elzárt, sétálásra, pihenésre nem alkalmas.

A szülői Cheonggyecheon folyó átalakítása nemcsak Hanoira nézve lehet példaértékű. A folyó menti terület az 50-es évekre nyomorgyeddé változott, így a kormány úgy döntött, lefedi a folyót, „betemetve” a problémákat. A környéken élőket kitelepítették, autópályát építettek a folyó fölé, továbbá mindkét oldalon 4x4 sávú utat, az utak mentén pedig a kornak megfelelő legmodernebb épületeket húztak fel. A Cheonggyecheon útvonala egészen a 2000-es évekig Szöul legmodernebb környéke és a város egyik legforgalmasabb útvonala volt. Azonban a belváros túlzott beépítettsége és a zöld parkok hiánya miatt a város egyre kevésbé volt élhető.

Lee Myung-bak a 2001-es szülői polgármester-választási kampányban ígéretet tett arra, miszerint ha megválasztják, az autópályák eltüntetésével megvalósítja a Cheonggyecheon parkosítását. Ígéretéhez híven, 2003 júliusától megkezdtek az autópályák bontását, az építkezéseket két évben belül befejezték, 2005-ben átadták a városlakók számára az 5,7 km-es városi parkot. A tervezés fontos szempontja volt a környezettudatosság: a park építése során az út bontásából keletkezett beton 70%-át újrahasznosították. A folyó két oldalán tisztes távolságban 2x2 sávú lassított autópályát terveztek, ezzel megkönnyítették a folyóparthoz való gyalogos eljutást. A folyó megtisztítása után a folyóparton és a folyómeder szintjén végig növényzetet telepítettek, és gyalogosutakat építettek ki.

A 960 millió dolláros (250 milliárd forint) befektetéssel nem csak közteret és parkot nyertek. A projekt közvetve vagy közvetlenül körülbelül 300 000 embernek teremtett munkát. Megnyitása óta több mint 10 millióan látogatták. Egy felmérés szerint az átalakításnak köszönhetően a park közvetlen környezetében a hőmérséklet 3,6 fokkal alacsonyabb lett, mint a város többi részén.

A folyó mentén sétálva rengeteg érdekességgel találkozhatunk. A sétáló útvonalon létrehoztak olyan ideiglenesen kialakítható partszakaszokat, amelyek kiállítások megrendezésére adnak lehetőséget, olyan teresedéseket, melyek különböző események, rendezvények lebonyolítására alkalmasak. Helyenként a koreai történelemtől vagy a koreai hagyományokról és identitásról kaphatunk képet, máshol kortárs művészek munkáit csodálhatjuk meg.

12

13

4. FENNTARTHATÓSÁG

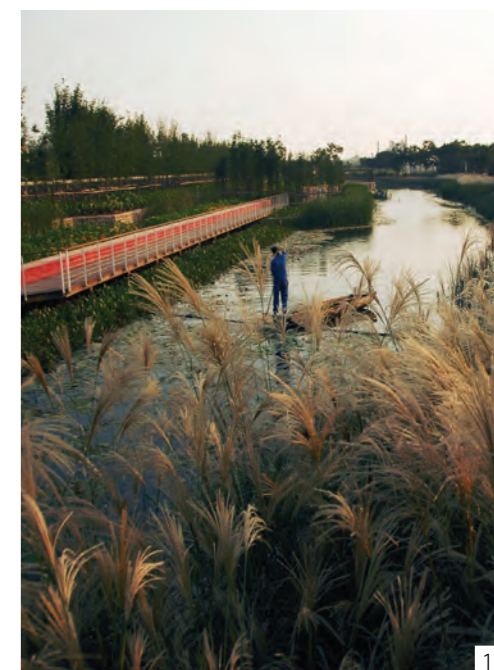
Ma egy projekt megalkotása folyamán a fenntarthatóság alapkövetelmény. Ez még inkább igaz lehet, ha egy mesterségesen létrehozott természetes környezetről van szó. A Tolich folyó esetében véleményem szerint egyrészt mindenképp törekedni kell arra, hogy az átalakítása után a folyó önfenntartó rendszerként tudjon működni. Másrészt meg kell oldani a folyó folyamatos vízutánpótlását, ami biztosítja a folyó folyamatos vízáramlását a száraz időszakokban. Az utóbbi megoldásként 2009-ben a ‘So Tai nguyen va Mo truong Ha Noi’ (Hanoi Környezetvédelmi és Természeti Erőforrások Szervezete) javaslatot tett a Városi Önkormányzatnak a Tolich folyó megtisztítására és a Vörös folyó vizével való átmosására. A bekötés még nem valósult meg, de ezzel kapcsolatban a tárgyalások folyamatosan zajlanak.

Az öntisztító rendszerként működő folyó remek példaként mutatható be a shanghai Houtan park átalakítása. A park a Huangpu folyó mentén a város szívében, egy régi ipartelep területén található. Kialakításának célja egy zöld park létrehozása volt, amely képes befogadni a 2010-es Expóra érkező látogatókat. A terület több kihívás elé állította a tervezőket. Az első feladat a tönkretett környezet helyreállítása volt. A folyópart felszínét ipari és építési törmelék borította, rossz állapotban levő hatalmas ipari épületek álltak a vízparton, a talaj erősen szennyezett volt a különböző ipari anyagoktól. A másik nagy kihívást az árvízvédelem jelentette, a folyó árapály ingadozásának átlaga 2,1 méter. A folyó mentén emiatt sáros, szemetes partsáv jött létre, és használhatatlanná tette a partvonalat. A harmadik kihívás a terület jellegéből adódott, amely 1,7 kilométer hosszú és 30-80 méter széles földcsávként a Huangpu folyó és a városi gyorsforgalmi út között rekedt.

A cél az volt, hogy az ökológiai eszközök segítségével, környezetbarát megoldást találjanak az összes problémára. A tervező csapat egy olyan élő gépezetet hozott létre, mely képes megtisztítani a szennyezett Huangpu folyó vizét. A Houtan park tervezése során a shanghai hagyományos mezőgazdasági teraszos, tájkép ihlette a tervezőket. A víz oxigénnel való dúsítását a vízesésekkel, lépcsőzetes teraszokkal és a folyóvíz kanyargós kialakításával oldották meg. Továbbá a gondosan kiválasztott vízi növények képesek felszívni a folyóvízből a szennyező anyagokat. A park elején a beérkező szennyezett barna víz a park végére már tiszta vízként csordogál. A növényekkel és a lépcsőzetes kialakítással egyben csökkenteni tudták a folyó és város közötti szinteltérést, ezzel az árvízvédelem kérdése is megoldódott. Másfelől a területen megmaradt ipari épületek romjainak felújításával, elemeinek beépítésével tudták megőrizni a hely eredeti jellegét.

14

15

16

Hanoi számára a Houtan park jó példa arra, hogyan lehet a modern társadalmat közelebb hozni a természethez, milyen eszközökkel lehet alacsony karbantartási költséggel nagy teljesítményű, esztétikus, önfenntartó tájat létrehozni.

KONKLÚZIÓ

Tanulmányomban két alaptézisből indultam ki. Az egyik az volt, hogy a sűrűn beépített városi szövetben szükség van közterek, zöldparkok kialakításra, hogy élhetőbbé és lakhatóbbá váljanak a városok. A másik pedig az, hogy a folyópartok megfelelő átalakításával új területeket, köztereket, zöld felületet nyerhetünk a város lakók számára.

A hozott példák azt mutatják, hogy a folyók esetében három alapvető dolog szükséges a változtatáshoz. Először is egy felülről jövő, határozott döntésre van szükség. A második az anyagi forrás biztosítása, mely vagy állami befektetésből, államközi szerződésből, vagy egy szervezet támogatásából származhat. A harmadik komponens pedig a döntéshozók valamint a lakosság és a civil szervezetek szoros együttműködése.

A kutatásom során azt tapasztaltam, hogy a Tolich esetében a három szükséges komponensből csak két fél elem van jelen. Az egyik a kormány részéről a helyzeten való változtatás szándéka, a tenni akarás, de hiányzik a valódi elkötelezettség. Ami a finanszírozást illeti, ugyan meghatároztak egy bizonyos befektetési keretet, de ez nem bizonyult elegendőnek a helyzet megváltoztatására. Leginkább azonban az együttműködést hiányolom mind a döntéshozók, mind a lakosság részéről. A kormány dönt és megvalósít, de nem vonja be a használókat, nem tájékoztatja megfelelően az embereket terveiről, és nem ügyel a város lakók valódi szükségleteire. Emiatt Hanoi lakói kirekesztettnek érzik magukat saját városuk ügyeiből, eluralkodik rajtuk a nemtörődömség, nem töreksenek az együttműködésre. Ezt tartom az egyik legnagyobb kihívásnak: Hanoiiban szemléletváltásra és valódi együttműködés kialakítására van szükség mind a városvezetés, mind pedig a város lakók részéről.

HIVATKOZÁSOK

1. MATTEO, Aimini (2015): Hanoi 2050 – Történetek egy ázsiai városról. (Kézirat, a szerző engedélyével)
2. TRAN, Huy Anh (2009): 50 năm qua, Hà Nội san lấp 80% diện tích mặt nước để xây dựng? (Az elmúlt 50 évben, Hanoi feltöltötte a vízfelületek 80%-át építkezési területért). <http://ashui.com/mag/index.php/tuongtac/phanbien/55-phanbien/809-50-nam-qua-ha-noi-san-lap-80-phan-tram-dien-tich-mat-nuoc-de-xay-dung.html> (2015. 04. 07.)
3. Goc Ha Noi (Eredeti Hanoi) (2012): Song To Lich - noi day ap su tich va di tich lich (Tolich folyó - a legendák és történelmi emlékművek helye). <http://hanoi.vietnamplus.vn/Home/Song-To-Lich--noi-day-ap-su-tich-va-di-tich-lich-su/201212/9668.vnplus> (2015. 04. 15.)
4. RENATO T., Cruz : Case Study III* - The Pasig River, Philippines http://www.who.int/water_sanitation_health/resourcesquality/wpccasestudy3.pdf
5. Global Restoration: South Korea: Restoration of the Cheonggyecheon River in Downtown Seoul <http://www.globalrestorationnetwork.org/database/case-study/?id=123> (2015. 05. 17.)
6. KIM, Tan (2009): „Rua” song To Lich bang nuoc song Hong (A Tolich folyó megtisztítása a Vörös folyó vizével). <http://dantri.com.vn/xa-hoi/rua-song-to-lich-bang-nuoc-song-hong-340073.htm> (2015. 04. 24.)
7. TURENSCAPE team: Shanghai Houtan park <http://www.turenscape.com/English/projects/project.php?id=443> (2015. 03. 16.)

KÉPEK IMAGES

- 01: Hanoi folyói és tavai
- 02: Tolich folyó, Hanoi, 2014
- 03-04: Dong Da kerület, Hanoi, 1960-2009 vízrajza
- 05: Tolich folyó szakaszai
- 06: Tolich folyó 1. szakasz, 2014
- 07: Tolich folyó 2. szakasz, 2014
- 08-10: Pasig folyó: az átalakítás előtt és után
- 11-13: Cheonggyecheon folyó: az átalakítás előtt és után
- 14-15: Houtan park az átalakítás után
- 16: Cheonggyecheon folyó esti fényben

01: *Hanoi's rivers and lakes*

02: *Tolich river, Hanoi, 2014*

03-04: *Dong Da district, Hanoi, 1960-2009 hydrography*

05: *Sections of Tolich river*

06: *Tolich river, Section 1, 2014*

07: *Tolich river, Section 2, 2014*

08-10: *Pasig river: before and after rehabilitation*

11-13: *Cheonggyecheon river: before and after rehabilitation*

14-15: *Houtan Park after conversion*

16: *Cheonggyecheon river in evening light*

HURTÁK Gabriella/ témavezető: VASÁROS Zsolt DLA

FENNTARTHATÓ ÖRÖKSÉGVÉDELEM

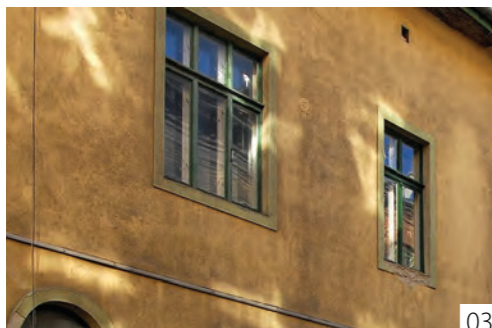
Sustainable Heritage Protection

Kutatásom a napjainkban tapasztalható, az örökségvédelem szempontjából válságos helyzet felől, egy fenntartható, működőképes örökségvédelmi rendszer megtalálása felé vezető utat keresi. A Párizsban 1989-ben megrendezett „Magiciens de la terre” című kiállítás, mint egy metaforába sűrített kulcs, magában hordozza a dolgozatban kutattott fenntarthatóbb örökségvédelem felé vezető út lépéseit. A következőkben ismertetett esettanulmány ennek a kulcsnak egyfajta gyakorlati kifejtését mutatja be három különböző projekten keresztül („Házról-Házra”, „KultúrKör”, és a helyi templom kapuzatának felújítása) a IX. Gát utcában.

My research is looking for the way to an operational and (more) sustainable heritage protection system, which would lead out of today's critical situation (experienced in the area of heritage protection). The exhibition entitled “Magiciens de la terre”, opened in 1989 in Paris, practically acts as a key condensed in a metaphor and it inherently contains the steps towards a more sustainable heritage protection subject of the present thesis. The case study presented below introduces a kind of practical expression of this key through three different projects („Házról-Házra”, „KultúrKör”, and the renovation of the doorway of the local church) as applied in Gát utca, District IX, Budapest.

02

03

A fenntartható örökségvédelem kérdésével foglalkozó kutatásom rávilágított arra, hogy az értékek megítélése, így az értékvédelem is alapvetően problematikussá vált az általánosnak mondható – többek között a jelen kor társadalmát meghatározó információs robbanás hatására kialakult – heterotróp, fluid, irány nélküli gondolkodásban.

„A korszak alapállapotát talán a migráns, diaszporikus, zwischenland, borderland kultúrák jellemzik. A Nagy Történelem történetei helyére az egymással csak esetlegesen összefüggő mikrohistoriográfiai elbeszélések léptek, azaz az univerzális művészetelmélet és eszmény helyén az illékony, fluid kontextusok sorozatában másként és másként érvényes jelentések alakuló összefüggérendszerével találjuk magunkat szembe.” (György Péter)¹

A világnak ezt a fajta „kiterjesztettségét”, az eredetileg fennálló „rend” érvénytelenségét, egyben következőképp az „otthontalanságot” tudatosan felvállaló, a művészet által egyfajta „autentikus létezésre” törekvő individuumok első átfogó, „hivatalos” és „dokumentált” megnyilvánulása, az 1989-ben Párizsban megrendezett „Magiciens de la terre” című kiállítás.² Ez az ikonikus kiállítás, mint egy metaforába sűrített kulcs, magában hordozza a dolgozatban kutatott fenntarthatóbb örökségvédelem felé vezető út lépéseit.

A kiállítás „Magiciens de la terre” címe tudatosan kerülte a „művész” (l’artiste) kifejezést, mint ahogy a „monde” helyett is a „terre”-t használta. Mindez kifejezi, hogy az alkotók már nem egy korábban valamiképp talán „egy művészi elitnek” tekinthető réteg, csoport, „kaszt” tagjai. Megszünteti ezt a fajta alá-fölé rendelődést. Egyszerűen a közösségi létet, közösségi érzést kifejezendő „... de la terre” pl.; ... a földről, „való... pl.: földlakók” (a... du Monde” a valamiféle általános rendet sugalló „világ” kifejezés helyett). „Ez a csoportkiállítás” immár nem ismerte az „első”, illetve „harmadik” világ fogalmát, létrehozói messze elkerülték az esztétikai univerzalizmus prekonceptióit.”

A következőkben ismertetett esettanulmány ennek a kulcsnak egyfajta gyakorlati kifejtését mutatja be a Budapest IX. kerületi Gát utca példáján keresztül.

BUDAPEST IX. KERÜLET, GÁT UTCA - ESETTANULMÁNY

A kiválasztott modellértékű terület a Budapest IX. kerületi Gát utca. Feltételezésem szerint a hazai örökségvédelem területére vetítve is kimondható, hogy sokhelyütt a vizsgált modell-

04

területhez hasonló jelenségeket tapasztalhatunk. A szellemi és kulturális örökség a múltban mélyen gyökerező identitás alapja.

Az identitás magában hordozza az élet különböző szakaszainak következményeit (családi, kulturális, szakmai, személyes aspektusokat), egy „folyamatosan fejlődő mag”, amellyel együtt tapasztalataink, döntéseink, viszonyrendszerünk együttesen eredményezik, kik is vagyunk jelen pillanatban. Ennek az örökségi rétegnek léte, vagy nem léte, gazdagsága, egyedisége, komplexitása mind-mind befolyásolja az egyes ember mindennapjainak harmonikus megélését. Az elsődleges és legfontosabb terület (ahol az örökség, az örökségvédelem kifejti hatását, tehát jelen van) így maga az ember. Emiatt ebben az esettanulmányban fontos szerepet kap, „fókuszba kerül” az egyén, az egyének csoportja, az „EMBER”.

A Gát utca meglehetősen komplex rétegei (lásd „Metszetek”) jól reprezentálják a társadalom viszonylag szélesebb rétegeit, és a velük kapcsolatban álló épített örökségi értékeket. Az utca metszeteinek komplexitásával összhangban az utca lakossága is meglehetősen összetett, emiatt a terület különösen alkalmas vizsgálatokra és modellszerű következtetésekre.

A MODELL LEÍRÁSA

Az utcában a nagyjából hasonló korú eklektikus épületek dominálnak. A Ferencvárosban a Thaly Kálmán utca (a Gát utca ebből az utcából indul) utáni területek beépítése az 1850-es évek után kezdődött el. Ekkor Pest-Buda ipari, kereskedelmi és ezzel összefüggésben népességi növekedése is felgyorsult. Malmok, gyárak hosszú sora húzódott végig a dél-pesti Duna-parton, munkások ezrei találtak munkát az egyre növekedő vas- és gépipari, vegyipari üzemekben. Akkoriban, ennek az óriási tömegnek az igényei miatt indult el – Budapesten, a Ferencvárosban először – a munkáslakás-építés.³

A Gát utca nagy része így viszonylag egységesen, nagyjából egy időben épült be az 1880-as években. A bérlakások zárt sorú városi beépítést követve, általában FSZT+1+2+3 emeletes kialakítással, jellemzően egységesen historizáló stílusban készültek. A részletek tekintetében magukon hordozzák a XIX. század eklektikus épületeinek karakterjegyeit.⁴ Ezek a bérlakások általában komfort nélküli, szobakonyhás kialakítással készültek, amit jóval később kisebb mértékben modernizáltak. Ennek az épületállománynak a jellemzői megegyeznek a kor

05

hasonló funkciójú budapesti (pl. VIII. kerületi) bérlakásaival.⁵ A lakások sokszor sötétek, kicsik, a házak homlokzatai kiegyensúlyozottak, egyszerű díszítettségükkel alapvetően harmonikus egységet képeznek. A terület az 1990-es évek elején a főváros legrosszabb fizikai állapotú területei közé tartozott, többek között ennek következtében indult meg egy folyamat, ahol veszélyes társadalmi viszonyok alakultak ki és rétegződtek egymásra. A fizikai és társadalmi lepusztulás megállítása és a városrész felemelkedése érdekében 1992-ben kezdődött egy átfogó városmegújítási akció a közterületek és az épületállomány felújításával.

Az utca sok szempontból jellemző képet ad Budapest örökségvédelemmel érintett épületállományának, így a kulturális örökség egyik jellegzetes fizikai megnyilvánulásának helyzetéről. Az örökségvédelem szempontjából fontos minőségek megragadása érdekében ezt a fizikai megnyilvánulást mindenképp érdemes kibővíteni további rétegekkel. „A városkép, a városforma mögött bonyolult, sokrétű tartalom van jelen, mégpedig a helyi közösség múltja, társadalmi, gazdasági viszonyai, törekvései. A városképben az ember is benne van, mivel fontos az azonosulása szempontjából, s a városkép alakítja is a közösségi tudatot. A városkép befogadása függ az egyén átélési képességétől, érzékelésétől, ismereteitől.”⁶ A jelen tanulmányban vizsgált Gát utca ilyen rétegekben különösen gazdag.

RÉTEGEK

Gát u. 2. A templom az egyik legsűrűbb jelentéstartalommal bíró épület az utcában. Jelenlétége, hatása, messze túlmutat az utca keretein. Jelenléte megteremti a szűkebb (és tágabb) környezetében a tér és idő „duális felosztását”. A szent és a profán vonatkozások, a rítus, az ünnep és a hétköznapok szétválását.

Gát utca 3. József Attila szülőháza. Itt található a József Attila emlékhely. Az emlékezés helye. Egy kultuszhely. Maga a ház József Attila révén: a születés, az eszmélés helye. (Többek között erre épül az emlékhely kiállításának tematikája.) Azok számára, akik a kultúrának ezzel az irodalmi rétegével kapcsolatban állnak, a hely (a Gát utca) szelleme ezen a ponton különleges gazdagságot kínál. József Attila zsenialitásán keresztül hihetetlen dimenziók nyíltak meg számunkra. A világ „kitágul”, a költő szellemével összekapcsolódva és születésén keresztül – ahogy az Április 11-ben írja – „érkezésével” besűrűsödik, itt a Gát utcában...a „Pesti csatások külvárosban...”

06

Gát u. 4. Az iskola. Egykori rendház, ami később hitoktatói otthonként működött. Ma problémás, beteg gyerekek iskolája. Ilyen formában a társadalom „gondoskodó” aspektusának megnyilvánulása, és ha nem is a „tudásnak”, de legalább egyfajta fejlődésnek a szimbóluma. Gát utca 15. Rendőrőrs. A hely a „hatalom” helye. A rendőrőrs azért települt erre a helyre (néhány évvel ezelőtt), mert a környék, különösen pedig a Gát utca közbiztonsága kritikus állapotba került. A ház a rendőrség által a Gát utcának ezt az „erőszakos” (vad) aspektusát képviseli, egyben szimbolizál egyfajta fennálló „rendet” is.

Gát utca 25. Kék Pont drogzonzultációs központ. Ez a jelenlét egyfelől kifejezi az utca lakói veszélyeztetettségének tényét, másfelől a társadalom speciális „gondoskodó” – humánus attitűdjének megnyilvánulása. Mind a társadalom peremére sodródott (korábban a Gát utcában is még szörnyű körülmények között lakó) emberek menekülése kilátástalannak tűnő helyzetükből, vágyuk „valami jobb iránt”, és gyengeségük vágyaik megvalósításához (lásd drogok használói), mind az emberek megértő és erős, reményt adó odafigyelése, gondoskodása.

PROBLÉMÁK

Általános válságjelenség, hogy az utcában az értékesnek mondható házak, homlokzatok rohamosan pusztulnak. Sok esetben úgy látszik, hogy a tulajdonos számára az épített örökség védelme más feladatok mögé sorolódik, így nem marad rá pénz, energia. A nagyobb léptékű beruházói szándékok – pusztán pénzügyi megfontolások alapján – sokszor figyelmen kívül hagyják a védendő örökség szempontjait.

Másik probléma, hogy úgy tűnik, mintha az utcában lévő régi házaknak nem lenne gazdája. A „helyi közösség”, a házakat „használó” emberek nem érzik sajátjuknak őket, és értékeikkel sem igazán tudnak mit kezdeni. Nem érzékelik (sok esetben), nem becsülik, nem vigyáznak rájuk.

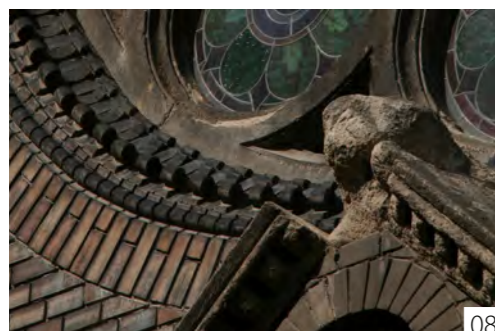
A területet érintő szociológiai felmérés szerint a lakók túlnyomó része kényszerből költözött ebbe az utcába (azzal együtt, hogy vannak, akik nem így kerültek oda, és vannak, akik nagyon szeretik ezt a helyet). Részben ezzel összefüggésben, a többség annyira nem is szereti igazán ezt a környéket. Ha tehetnék, elköltöznének máshova, ugyanakkora (vagy még akár kisebb) lakásba is. Amikor az épített környezethez (bármilyen okból) ilyen negatív a viszonya az ott élő „közösségnek”, az egyértelműen probléma.⁷

06

07

08

Annál is inkább problematikus ez a kérdés, mert valójában nincs is igazán „helyi közösség”. Legalábbis az utca lakóit nem igazán nevezhetjük ilyen értelemben közösségnek. Szintén az utcát érintő szociológiai felmérésből kiderül, hogy a lakók nagy része nem „ide született”. Az „őseik”, rokonai nem idevalók. Nem igazán kötődnek a helyhez.

A „MAGICIENS DE LA TERRE” A GYAKORLATBAN

A „Magiciens de la terre” egy „metaforikus kulcs”, amely képes általánosan is megmutatni az egyén számára egy fluid, irányok nélküli világban a harmonikus működés lehetséges útját. Ez a harmonikus működés, Heideggernél az egyéni felelősség felismerésén, a tudatos létezés választásán alapszik, ahol felismerjük a világban jelenlévő törvényszerűségeket, és felismerjük saját szerepünket az összefüggésekben. Ez egy alapvetően irány nélküli rendszerben mégis képes egyfajta utat kijelölni. A harmonikus működés pedig automatikusan hordozza a helyhez kötődő örökségi értékek védelmét, olyan módon fenntarthatóan, ahogy ez a bizonyos harmónia is fenntarthatóvá válik.

Három példán keresztül mutatom be, hogy a Gát utcában ez pontosan hogy is működik. A következő példákban a tudatosság, a személyes elköteleződés és felelősségvállalás egy civil szervezet (örökségvédelemmel foglalkozó alapítvány) munkájában nyilvánul meg. A kultúrák egymás mellett élése, egyenrangúsága, a saját kultúrában rejlő erőforrások felhasználhatóvá tétele felé tett lépések pedig a három különböző projekt megvalósítása által válnak érzékelhetővé.

- Az első példa: „Házról Házra” (környezettudatosság és hagyományőrzés a Gát utcában) a Gát utcai szociális városrehabilitáció keretén belül megvalósított mini-projekt.
- A második példa: „KultúrKör” (Keresztény egyházi év-kör a Gát utcában) a Gát utcai szociális városrehabilitáció keretén belül megvalósított mini-projekt.
- A harmadik példa: A Gát utcai Kanizius Szent Péter templom felújítása.

„KULTÚRKÖR”, KERESZTÉNY EGYHÁZI ÉV-KÖR A GÁT UTCÁBAN

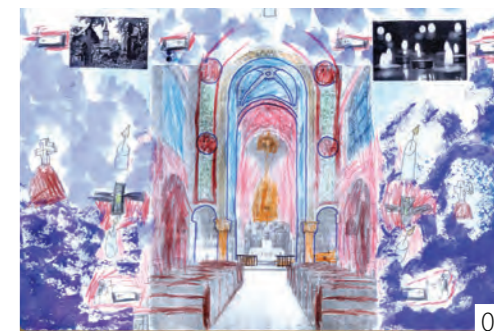
Egyértelműen problémának tűnt, hogy az utcában bármilyen felújítást, értékmegőrző intézkedést végezhetünk, ha az emberek (ebben az esetben leginkább az ottlakók) nem érzékelik annak eredményeit. Egyszerűen nem foglalkoznak vele. Úgy, ahogy van, az épített környezet,

főként az épített örökség kérdésével nem tudnak mit kezdeni. A megőrzendő értékek számukra alig léteznek. Ez nagyon egyértelműen megnyilvánult egy pályázati lehetőség kapcsán, a templom felújításáról szóló egyezkedések során. Itt felmerült a kérdés, hogy a kapuzat „keresztvirág” díszé végleg eltűnjön-e (úgysem veszik észre az emberek, hogy ott van-e vagy nincs), cserébe a templom kapujának környékét meg lehetne tisztítani, vagy lesz „keresztvirág”, de a tisztítás várat magára. Kiderült, hogy az embereket inkább a tisztítás érdekelné.

A program keretében a helyi lakókkal (főként gyerekekkel) egy közös, egyházi ünnepeket (és a szociális városrehabilitáció kiemelt eseményeit) tartalmazó naptár készült. Minden hónaphoz egy egyedileg megalkotott kollázs tartozik. A kollázsok a Gát utcai templomról, annak részleteiről készített fotók, (előkészített) rajzok, az adott hónapoz tartozó magyarországi ünnepek és népi hagyományok fotóival, az alkotók saját érzései – gondolatai felhasználásával készültek, kiegészítve az adott hónapoz tartozó (cigánypasztorációs misére szánt) bibliai idézetekkel. Az alkotók – és rajtuk keresztül a naptár használói is – közelebb kerülhetnek a templom építészeti értékeihez, a megfigyelés, alkotói folyamaton keresztül kicsit sajátjuknak is érezhetik azokat.

„HÁZRÓL HÁZRA”, KÖRNYEZETTUDATOSSÁG ÉS HAGYOMÁNYŐRZÉS A GÁT UTCÁBAN

A programban helyi (főként Gát utcai, nagyrészt cigány) gyerekekkel és néhány vállalkozó szellemű felnőtt segítségével mázas kerámia házsámtáblák készültek, helyi védelem alatt álló (főként Gát utcai) házak homlokzatára. (A táblák kihelyezése jelenleg folyamatban van.) Ahol megoldható volt, az alkotó a saját házának házsámtábláját készítette el. Az alkotók legtöbbször nagyon büszke volt arra, hogy „jelet” hagy a világban. A házán, az utcájában ki lesz helyezve valami, ami az övé. Ő készítette és szép. Ez a büszkeség már jó alapja lehet a felelősségvállalásnak, és megmutathatja a saját „erejét” egy átlagos ember (vagy éppen az átlagoshoz képest sok szempontból hátrányos helyzetű – pl. cigánygyerek) számára. A sajátos alkotások, a hely megjelölése elindíthat egy árnyaltabb kapcsolatteremtést az utca és a helyi lakók között. A táblák helyi védelem alatt álló épületekre, így az örökségi értékük miatt kiemelt, gazdagabb rétegzettségű hely (helyek) megjelölésére készültek. A programban résztvevők, azok ismerősei-rokonai vagy az egyszerű járókelők számára (akik csak véletlenül észreveszik a táblákat), segíthet egy sajátos kapcsolatot kialakítani – a Gát utca sokak számára talán – „rejtőzködő szellemiségével”.

09

10

11

12

13

14

„HÁZRÓL HÁZRA”, A GÁT UTCAI KANÍZIUSZ SZENT PÉTER TEMPLOM FELÚJÍTÁSA

A Gát utca jelentésekben talán az egyik legsűrűbb helye a templom. A templom kapuzatának (kis léptékű) felújítása egy jel. Jelzi – többek között – hogy itt valami (valakik számára) „fontos dolog van”. Érdemes esetleg megállni, megnézni. Vagy csak egyszerűen menet közben ránézni, figyelni. Azok pedig, akik rendszeresen járnak a templomba, megtisztelve érzik magukat azáltal, hogy az épület megújul, tisztává, rendezetté válik. Az épület felújítása azonban az előző két projekttel együtt igazán hatásos.

A templom nagyobb léptékű felújításához összefogásra van szükség. Arra, hogy mindenki megtalálja a saját szerepét, feladatát ebben a rendszerben. Ily módon létrejöhet nagyobb léptékű, értékközpontú felújítás is. A templom jelentősége túlmutat az utcában betöltött szerepén. Ez az örökség nem csak az utcában lakóké, és talán nem is ők azok, akik (jelenleg) a legtöbbet tudják tenni érte. Sok esetben ez az épület, ez a „jel” még inkább csak tanítja-segíti őket, mivel a Gát utca jelenlegi lakosságának nagy része szociálisan hátrányos helyzetűnek mondható. Ebben az esetben nem feltétlenül a helyi közösség feladata, felelőssége egy ilyen érték rendbetétele, helyrehozatala, megőrzése. Sőt, éppen a templom az, ami képes esetleg közösséget létrehozni, alakítani, jelenlétével hatni a környezetére, valahogy talán kicsit jobba is tenni azt.

Mindhárom esetben meghatározó volt az előző részben bemutatott „működési mód”. Ez tetten érhető egyrészt a (még ugyan kezdetleges, de) „hálózatos” működésben, ahogy az első alkalom után az emberek szóltak ismerőseiknek is, és hívták őket a következő eseményre. (Anélkül, hogy külön kértük volna őket erre.) Másrészt a „magiciens” attitűd nyilvánult meg abban is, ahogy átlagemberek (a lakók) alkotókká, a környezetüket alakítani képes (nem klasszikusan értelmezett) „művészekké” váltak. Mind a három projekt viszonylag kis költségvetésű, így benne van a lehetőség, hogy akár folytatni is lehet ezeket, másként, más programokkal. A figyelemfelhívás, tudatformálás mellett egy (akár milyen kis) lépés, amelyhez lehet kapcsolódni, amit lehet folytatni. Végül a kis lépések összegződhetnek, vagy (átvitt értelemben) „kiterjedhetnek” és érzékelhető változást idézhetnek elő a vizsgált problémák tekintetében is.

Végül a projektek során elkészült a „keresztvirág” rekonstrukciós rajza alapján a templom pecsétje valamint több kis agyagtárgy. Következő lépésként pedig végre sor kerülhet a „keresztvirág” tényleges rekonstrukciójára úgy, hogy az emberek (vagy legalábbis most már egyre többen) észrevegyék, figyeljenek rá és kötődjenek is hozzá.

HIVATKOZÁSOK

1. GYÖRGY Péter (2004): *Az utópia ígéretéről a heterotópia bizonytalanságáig. Tér és Hely* az esztétikai tapasztalat lehetőségei a globalizáció korában. <http://beszelo.c3.hu/04/01/13gyorgy.htm> (2015. 06. 21.)
2. Magiciens de la terre 1989 2014 Retour sur une exposition légendaire. 2014 Centre Pompidou, Xavier Barral
3. BUDAPEST FŐVÁROS IX. KER. FERENCVÁROS ÖNKORMÁNYZATA IVS. 2009.
4. KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL PESTI MŰEMLÉKI TOPOGRÁFIAI ADATBÁZIS
5. KÖRNER Zsuzsa (2010): Városias Beépítési Formák Bérház és Lakástípusok, TERC
6. JANKÓ Ferenc (2002): A hely szelleme, a településimage és településmarketing. *Tér és Társadalom* 16. évf. 2002/4.
7. LÁSZLÓ Miklós (2012): A József Attila Terv projekt területének szociológiai vizsgálata Zárótanulmány

KÉPEK IMAGES

- 01: Naptár részlet („KultúrKör” miniprojekt)
- 02: Gát utca 3, belső udvar
- 03: Gát utca 5, részlet
- 04: Gát utca részlet
- 05: Gát utca, lépcsőház
- 06: Gát utca, „Metszetek”
- 07: Gát utca, templom
- 08: Gát utca, templom: a hiányzó „keresztvirág”
- 09-11: Naptár részlet („KultúrKör” miniprojekt)
- 12-13: Házzámtábla („Házról-Házra” miniprojekt)
- 14: Harmadik közösségi alkotónap

01: *Calendar detail* („KultúrKör” miniprojekt)

02: *Gát utca 3, inner courtyard*

03: *Gát utca 5, detail*

04: *Gát utca, detail*

05: *Gát utca, stairway*

06: *Gát utca, sections*

07: *Gát utca, church*

08: *Gát utca, church: the missing “finial”*

09-11: *Calendar detail* („KultúrKör” miniprojekt)

12-13: *House number* („Házról-Házra” miniprojekt)

14: *Third Creative Community Day*

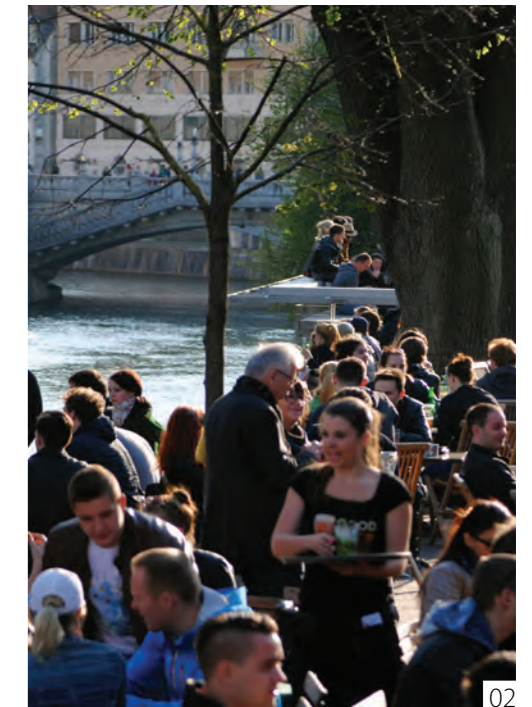
ILYÉS- FEKETE Zsuzsa / témavezető: SUGÁR Péter DLA

KÖZHASZNÁLATÚ TEREK A VÍZPARTON

Public Spaces on the Riverside

A kolozsvári Kis-Szamos alulhasznált partvonalának újraértelmezéséhez több szempontból is jó előkép lehet a ljubljanoi Ljubljanica partjainak átalakítása. Habár a két városban az alapszituáció több szempontból is hasonló volt, a két vízpart a belvárosi részen ma különböző képet mutat. A kolozsvári Kis-Szamoshoz képest a Ljubljanica partjait ma nagyon intenzíven használják. Jogosan merül fel tehát a kérdés: mik lehetnek a beavatkozás mozgatórugói, hogyan sikerült a folyópartra (és fölé) kiterjeszteni a közhasználatú terek rendszerét, hogyan sikerült életet lehelni a területbe, mi az, amit Kolozsvárra vonatkozóan a ljubljanoi beavatkozásból tanulhatunk.

The riverside promenade of Ljubljana could be an example of great interest for the redefinition of the under-used banks of the Someşul Mic in the inner city of Cluj. Although the starting point has been similar in both cases, the current condition of the riverbanks is extremely different. Compared to the banks of the Someşul Mic, the riverside of Ljubljana is used very intensively. What have been the drives of the refurbishment in Ljubljana? How have they managed to revitalize the discussed place? What can we learn from this intervention from the point of view of Cluj?

02

03

A vízpartok újraértelmezése napjainkban nemzetközi szinten is gyakori téma. A városi vízpartok felértékelődése különböző tényezőkből fakad. A deindusztrializáció, a felmerülő környezeti problémák kezelésének szükségessége, a környezeti minőség javításának igénye, a városi élethez mint önálló szempont, az életminőség javítása mint a városba vonzás és ott-tartás eszköze új helyzeteket teremt.

Ilyen körülmények között a pillanatnyilag alulhasznált kolozsvári Kis-Szamos partja is új megvilágításba kerül. Az erdélyi város folyópartja ugyanis egy olyan kiaknázatlan terület, melynek mentén közhasználatú terek rendszere alakulhatna ki, mely anélkül elégíthetné ki a kolozsváriak közhasználatú tér iránti igényét, hogy a folyamatosan terjeszkedő várost tovább duzzasztaná, és mely a kolozsváriak életminőségét potenciálisan javíthatná.

Európában több helyen a kolozsvári léptékhez hasonló, jó példák találhatók, melyek a nemzetközi tendenciákat jól mutatják. A Kis-Szamosról való gondolkodásban a két város és folyóik hasonló vonásai miatt megalapozó szerepe lehet a szlovéniai Ljubljanának is. Hasonló méretű városról (Kolozsvár lakossága 303.000 fő a Ljubljanai 272.000 főhöz képest) és hasonló méretű folyóról beszélünk (a Kis-Szamos szélessége 30-40 méter, a Ljubljanica szélessége a belvárosi részen 25-35 méter). A folyók mindkét esetben átszelik a várost (a belvárosi szakasz hossza mindkét esetben nagyjából 2 km hosszú). A két városban a kiinduló problémák is hasonlóak (voltak): kevés a közhasználatú tér és a szabad terület a folyóparton, város és víz kapcsolatának létrejöttét az autós közlekedés és támfalak nehezítik meg.

VÁROSI HELYEK A VÍZPARTON

A köz(használatú) tér (public space) eredetileg egy kollektív tér, mely nyitott különböző tevékenységek és értelmezések előtt. A közhasználatú terek kapcsolatai az egészhez sokkal fontosabbak, mint a saját identitásuk!, rendszerét utak, terek, sétányok, parkok, nyitott terek, folyópartok, tengerpartok alkotják.²

A városi helyek (urban places) olyan köz(használatú) tereket jelölnek, melyek személyességük, közvetlenségük, emberi léptékük által válnak kitüntetetté. Ezek a területek tesznek egy várost szerethetővé, ezek által jöhet létre az emberek személyes kapcsolata a várossal.²

Ezzel ellentétben az elveszett terek (lost spaces) strukturálatlanok, rendezetlenek, kihasználhatatlanok, formátlanok. Antiterek, melyek jellemzően megszakítják a város kontinuitását.³ Ilyen elvesztett, meghatározatlan terek például az elhagyott vízpartok is. Az elvesztett terek ugyanakkor nagyon sok lehetőséget kínálnak a városközpontok átalakítására. Visszaállíthatják a központok fontosságát, koherensen köthetik össze a város egyes pontjait, így módon több embert vonzanak oda, és mérsékelik a város terjeszkedését, a szuburbanizációt.

LJUBLJANA ÉS A LJUBLJANICA – ÁTFOGÓ KEZDEMÉNYEZÉS

A folyó partjának jelenlegi kinézetét három korszak befolyásolta döntően: a XIX. századi csatornaépítések időszaka, Jože Plečnik munkássága a 30-as években, illetve egy kortárs kezdeményezés 2004 és 2012 között. Ezeknek az átalakításoknak köszönhetően válhatott a Ljubljanica partja elveszett helyből intenzíven használt városi helyek sorozatává.

A vízzel szorosan együtt élő város mediterrán hangulatát csorbította az első világháború előtt elkezdett vízparti szabályozás. A kanálisba kényszerített folyó támfalait Alfred Keller osztrák építész kezdte bécsi mintára „fellazítani”, az 1915-ben befejezett „dísztítés” azonban lényegi változást nem hozott – csak növelte a város és folyója között a szakadékot.

Jože Plečnik (1872-1957)⁴ szlovén építész a megfelelő városi szintű infrastruktúra megteremtése után a folyópartra ismét velencei hangulatot vizionált vízparti fákkal, közhasználatú térként működő hidakkal, közvetlen ember-víz kapcsolattal, érdekes téri viszonylatokkal, melyek változása mozgalmas, meglepetésekkel teli. A néhány évtizeddel előbb épített támfalakat sikerült ténylegesen fellazítania, a létező városszövetet pedig úgy értelmezte újra, úgy írta tovább, hogy az így létrejött vízpart terei egymásra fűződnek fel, mintegy átfolyanak egymásba. A víz újraértelmezésének egyik eleme volt a folyó hajózhatóvá tétele is. Az általa tervezett Poljanai zsilip 1939-ben készült el, mellyel megoldották a folyó vízszintjének szabályozását. Az akkor kialakított rendszer adja a mostani város gerincét is.

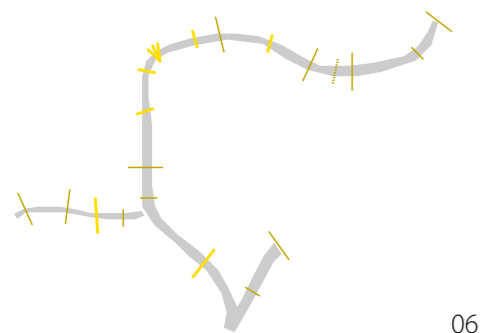
A 21. század elejére a Ljubljanica partja elvesztette jelentőségét. A terület az autós forgalom, a parkolás helyévé vált. Ennek következtében 2004-ben Ljubljana elkezdte megújítani, növelni, restrukturálni és ismét összekapcsolni a város közhasználatú tereit, hogy visszaadja a belváros fontosságát, ezáltal mérsékelve a város folyamatos területbeli duzzadását.⁵ A partvonal

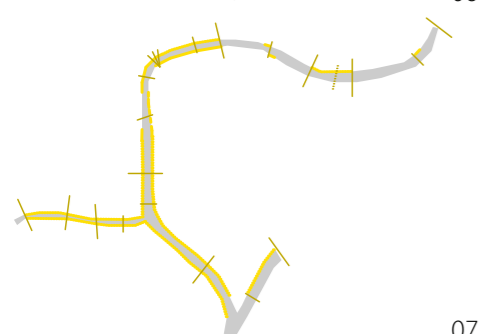
04

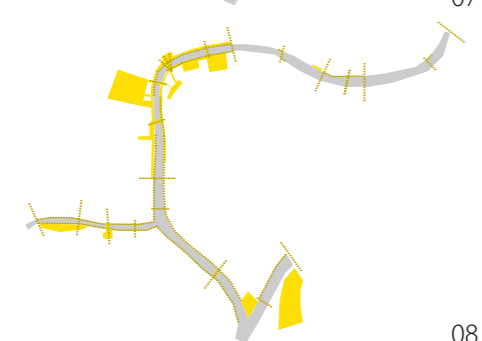
05

06

07

08

újrarendelésével párhuzamosan a város közlekedési rendszerét is újrarendelték. Az egyes részeket a 2004-2012 közötti átalakítás saját karakterükben írta tovább, tiszteletben tartva a Plečnik által megálmodott humanista térrendszert (mely annak idején szintén a meglévő karakterekhez igazodott, azokból indult ki). A kortárs beavatkozás érdekessége, hogy a nyolc építészirodából álló csapatot a közös iskola, a Plečnik munkája iránti alázat és a vízhez való közeledés igénye fogta össze. Habár anyaghasználatra, kialakításra vonatkozó közös koncepció nem volt, a folyópart mégis egységes képet mutat olyannyira, hogy a 2 km hosszú partszakasz rendezése 2012-ben megkapta a Közhasználatú Terek Európai Díját (European Prize for Urban Public Space).⁶ A belvárosban kizárólag a gyalogos forgalom számára fenntartott folyópartot ma nagyon intenzíven használják.

PONTSZERŰ MEGOLDÁSOK

Hogyha a Ljubljanában kialakított folyópartot vizsgáljuk, különböző visszatérő vízparti szituációkkal találkozhatunk. A belvárosban a közhasználatú terek növelését segítő hidakat, kiülöket, vertikális fogyasztótereket, a támfalakat fellazító kisebb és nagyobb beavatkozásokat láthatunk. A belvárostól távolabb rézsús kialakítások, a folyóparton végigvezető sétányok, újonnan tervezett állóhajók vezetnek, engednek közelebb a vízhez.

A beavatkozások közös jellemzője, hogy a változatos térkapcsolatok létrejöttét keresik a vízzel, keresve a folyó megérintésének, megfigyelésének különböző módzatait.

1. A TÁMFAL FELLAZÍTÁSA: MEGKETTŐZÖTT KÖZHASZNÁLATÚ TÉR, LÉPCSŐK, KILÁTÓ

Az egyik jellemző eszköz, mellyel Plečnik élt, a megkettőzött közhasználatú terek kiépítése volt. Ezek olyan támfal-as részek átalakítása következtében jöttek létre, ahol nem volt elég tér az utca szintjén a gyalogosok számára. Az 1939-41 között Plečnik tervei alapján készült Ljubljanai Vásárcsarnok felső szintje árkádsorral kapcsolódik a piactérhez, amit ma piaci árusok foglalnak el. A velencei hangulatot megidéző építmény alsó szintjének fedett-nyitott fogyasztóttere szervesen illeszkedik az épület architektúrájába, ráadásul erősen kapcsolódik a hídhoz is (az alsó szint innen közelíthető meg). Plečnik a közhasználatú tér megkettőzésével kísérletezett a 30-as években kialakított Makaloncánál is.

A Breg partnál 2010-ben lépcsős kialakítás készült. Az Atelje Vozlič iroda új, a víz felé lépcsősen ereszkedő teret alakított ki. A térhez kapcsolódó, kontrollált városi tér sok ember befogadására képes úgy, hogy közben közelebb enged a vízhez. Az átlátható acélkorlát erősebb kapcsolatot tesz lehetővé a vízzel. Egyes részekben a támfal részleges elbontása következtében kilátók alakultak ki, melyek mintegy kiemelnek az utca teréből. Ezek a kortárs beavatkozások rátett elemeként kapcsolódnak a már meglévő rendszerhez, egy nyugodtabb, vízközelebbi állapotot hozva létre.

2. RÉZSÚ: LÉPCSŐK, SÉTÁNY A VÍZ MENTÉN, RÉZSÚS PIHENŐK, AZ UTCA KITERJESZTÉSE

Az alapvetően füvesített, rézsús partvonalakat is a lehető legváltozatosabban használják. Ezek közül az egyik legelső beavatkozás Plečnik lépcsős kialakítása a Gradaščica és a Ljubljanica torkolatánál kezdődő partszakaszon. Az utasforgalomtól fákkal elválasztott területen széles lépcsők teszik lehetővé a lakosok vízhez való közeledését.

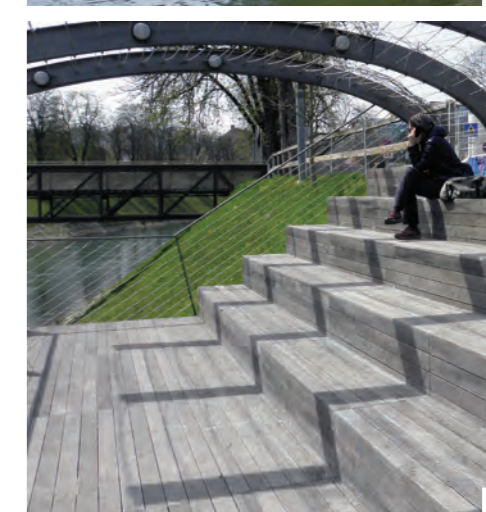
A rézsús területek újrahaznosításával ez utóbbit leszámítva főként a kortárs beavatkozások foglalkoztak. A hídfőknek köszönhetően ritmikusan hullámzó vízparti sétányokkal, illetve pontszerű pihenőhelyekkel is találkozhatunk. A Materinski híd mellett például egy lépcsőzetes kialakítású, zöldtetős pavilont láthatunk, mely Breda Bizjak tervei alapján készült, akárcsak a 2010-ben a Gabona híd két hídfőjén kialakított lépcsős-konzolos kiülö, illetve a hajóállomás is. Ott, ahol az utca szintjén nincsen elég terület a szükséges szolgáltatások befogadására (például a Petkovsek parton), a közhasználatú tér egyes elemei rányúlnak a rézsús részre azért, hogy az utca terét növeljék.

3. HÁZ A FOLYÓPARTON: ELTARTOTT ELEM, A TÁMFAL TOVÁBBÍRÁSA

A folyóparton különböző építmények keresik a kapcsolatot a vízzel. Vannak olyanok, amelyek csak vizuális kapcsolatban vannak a folyóval (az épületet és a vizet út vagy tér választja el egymástól), azonban Ljubljanában egy olyan rész is található, ahol a ház a támfal meghosszabbításaként alakult ki, közvetlenül a vízpartra szerveződve. A Plečnik által tervezett Vásárcsarnok egyik része ugyanis megkettőzött közhasználatú térként működik, a másik része azonban kétszintes építményként funkcionál.

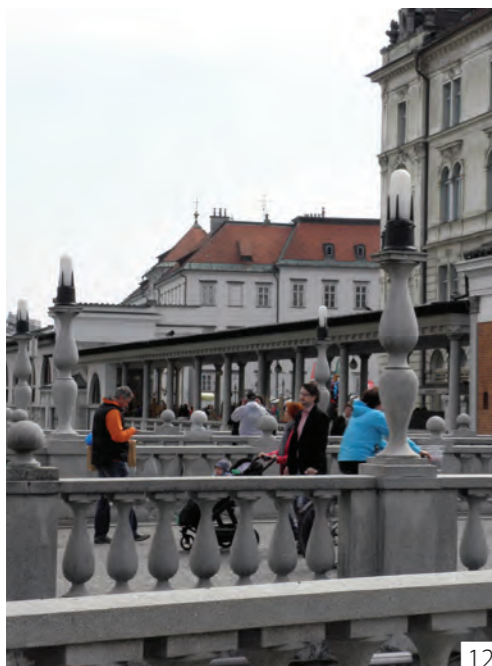
09

10

11

12

4. HÍD

A ljubljanoi hidak közül vannak az autós forgalom számára fenntartottak illetve gyalogoshidak is, közvetlenül a belvárosban viszont csak gyalogoshidakkal találkozhatunk. A hidak átértelmezésében szintén Plečnik hozott jelentős változást. Velencei és firenzei mintára a Ljubljana széles hidakkal való átkötését javasolta a közhasználatú terek bővítése és a város-víz kapcsolatának megerősítése érdekében. E gesztus révén az amúgy beszűkült közhasználatú tér a víz fölé is terjeszkehdhetett.

A híd közhasználatú térként való értelmezésére jó példa az 1930-32 között megvalósult Hármaskő híd plečnikai bővítése, mely a meglévő Ferences kőhidat írta tovább. A híd bővítése egyrészt keretet adott a Szűzmária térnek (Prešernov trg), másrészt a gyalogosok terét kiterjesztette a víz fölé is, velencei karaktert kölcsönözve a területnek. A már létező XIX. századi építménynek elsősorban a korlátja változott, elemeit – a két oldalsó szárnyal egységesen – hengeres balusztrádokra cserélték. A híd középső szárnyát eredetileg autók használták, csak a két oldalsó sáv volt a gyalogosoké. Az autók kitiltása a belvárosi folyópartról azonban azt is eredményezte, hogy a Hármaskő híd középső szárnyát is birtokba vehették a gyalogosok.

A mediterrán világot írták tovább, egészítették ki a 2004-2010 közötti kortárs beavatkozás hídjai is, tiszteletben tartva, és – ahol lehet – továbbírva a plečnikai híd-definíciót. Az eredetileg Plečnik által tervezett, a Vásárcsarnokból kinyúló, ma Hentesek hídjának nevezett építmény 2010-ben készült el. Az Atelier Arhitekti által tervezett gyalogos híd két oldalt üvegezett padlót kapott. Habár formavilágában a plečnikai elképzelésnek mintegy ellentettje, méreteit és a tér jellegét tekintve, (a híd szélessége 17,3 méter a 33 méteres hosszúságához képest), valamint a híd közhasználatú térként való kialakítása által mégiscsak tiszteletben tartja és továbbírja a plečnikai gondolatot. Hasonló alázatról tanúskodik az Arhitektura d.o.o. által 2010-ben tervezett Ribja Brv üvegkorlátos gyalogoshíd is, mely a Gerber lépcsőt köti össze a Halpiaccal, és amelynek szükségessége szintén plečnikai gondolat volt.

A belvárostól távolabb az autós forgalom számára fenntartott hidak szempontjából érdekes a gyalogos és autós közlekedés szétválasztásának módja is. Az 1931-ben Plečnik által a Ljubljana egy mellékágára, a Gradascicára tervezett Trnovo híd a gyalogosokat szegélykövel valamint fával védi az autós forgalomtól. Az Atelier Arhitekti 2012-es Fabianijev hídjaz az autós és gyalogos forgalom különválasztását különböző szinteken oldja meg.

5. RÁTETT, FÜGGŐLEGES KAPCSOLATOKAT BIZTOSÍTÓ HÍDFŐ

A hidak nem csupán önmagukban, hanem környezetükhöz való illeszkedésük miatt is érdekesek. Vannak olyan hídfő-kialakítások, melyeknek célja a rátett elemszerűség hangsúlyozása. Ilyen a Ribja Brv gyalogos híd hídfője, melynek kialakításánál szempont volt sértetlenül hagyni Plečnik Makalonca-kialakítását. Több esetben azonban a hídfő nem csak vízszintes, hanem függőleges összekötő elemmé is válik.

Az 1930-32 között kialakított Hármaskő híd két oldalán például lépcső vezet le a vízparti közhasználatú tér alsó szintjeire. A 2010-ben befejezett Hentesek hídjának Vásárcsarnok felőli hídfőjénél ugyanerre a térre tudunk lejutni. A Gabona híd lábánál találunk olyan beavatkozást, mely – ha pontszerűen is, de – szintén elősegíti ember és víz kapcsolódását. A híd egyik oldala találkozássra, nézelődésre, a víz más szintű megismerésére készet, másik oldala funkciójából adódóan a hajós közlekedés rendszerébe kapcsolja be a területet.

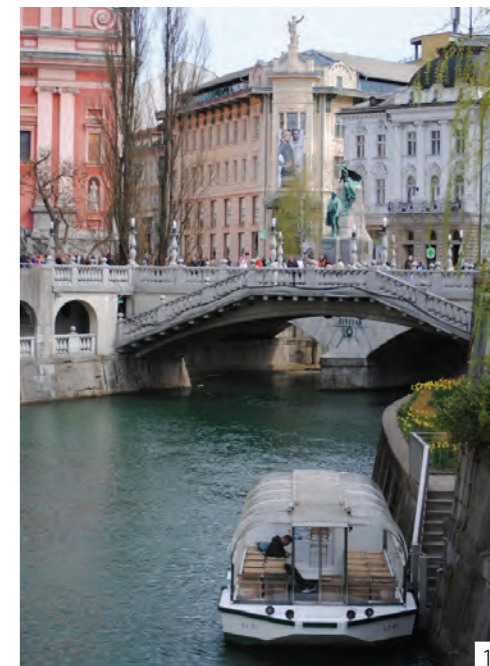
A Keller parttal átellenben elhelyezett hidak hídfői közlekedési csomópontokká váltak. A hídfőhöz kapcsolódó, ritmikusan hullámzó part menti sétányok ugyanis a hídfőknél minduntalan felemelkednek, több embert szippantva be a folyópart világába.

6. TÉR AZ UTCA SZINTJÉN

Az utca szintjén kialakított vízparti terek nagyon különbözőek. Vannak teljesen burkolt városi terek, mint a Szűzmária tér (Prešernov trg), illetve olyanok is, amelyek átmenetet képeznek füves és burkolt tér között, mint például a Špica, melyet Ljubljana volt strandjának területén alakítottak ki, lágyan lépcsőző teret hozva létre. A terek (ide tartoznak a szélesebb, gyalogos forgalmú utak is) különböző módokon kapcsolódnak a vízhez attól függően, hogy éppen milyen partvonal határolja őket. A Breg partnál található Novi tér például a támfal fellazításának következtében lelépcsőzik a vízhez. A Szűzmária tér hídban folytatódik.

7. ÚSZÓ ELEMÉK

Az eredetileg Plečnik által kezdeményezett hajózás egyre elterjedtebb, több olyan kortárs kezdeményezés is született, mely a hajózást promoválja. A partvonal déli részén, a Špica-hoz közel rendezték be a hajókikötőt, van továbbá néhány kortárs állóhajó is. Ezek között vannak olyanok, melyeket hajóállomás céljából alakítottak ki, a Plečnik által tervezett Makaloncahoz kapcsolódó ponton azonban vendéglátóhely használja, kiszolgáló tér működik rajta.

13

14

15

ÖSSZEFOGLALÓ

Bár a ljubljana beavatkozás bizonyos tipizálható szituációk mentén szerveződött, az egyes elemek nem csupán önmagukban, hanem elsősorban az egymás között létrejövő kapcsolatuk miatt érdekesek. A Plečnik által kialakított Kongresszus teret és a mellette található Csillag parkot például a lépcsősen kialakított Dvorni tér, illetve a Gerber lépcső fűzi össze vizuálisan és fizikailag is a folyóparttal. Plečnik tervei között szerepelt a Kongresszus tér összekapcsolása a Gerber lépcsőn keresztül a folyó másik oldalán található Mestni térrel is, ez azonban csak 2010-ben, az üvegkorlátos híd megépítése következtében valósult meg.

Ljubljana vízpartja állandóan változik. A tér észrevétlenül alakul parkká, az erősen burkolt terek észrevétlenül öltönek kisvárosi jelleget. A folyamatosan meglepetéseket tartogató folyóparton a gyalogosok zavartalanul mozoghatnak, az autós forgalom ugyanis az említett területeket elkerüli. A Ljubljana partja úgy fejlődött, hogy annak belvárosi része közben megőrizte emberi léptékét, kisvárosias jellegét.

A ljubljana tapasztalatokat Kolozsvár, illetve a Kis-Szamos partjának elemzésében szeretném továbbgondolni és hasznosítani. A Ljubljana mentén felvázolt folyóparti szituációk ugyanis (támfal, rézsű, ház a vízparton, híd, hídfő, tér az utca szintjén) szintén megmutathatóak a kolozsvári Kis-Szamos esetében még akkor is, hogyha ott az ezekből fakadó konfliktusok még nem kerültek feloldásra (a rézsűs részeket például pillanatnyilag egyáltalán nem használják, úszó elemek pedig nincsenek). A szlovén főváros előkép lehet nem csupán egyes szituációk pontszerű megoldásaira, hanem a teljes kolozsvári partvonal alakítása tekintetében is.

HIVATKOZÁSOK

- SOLÀ-MORALES, Manuel (2010): The Impossible Project of Public Space. <http://www.publicspace.org/en/text-library/eng/c006-l-impossible-proiecte-de-l-espai-public> (utolsó letöltés: 2015. 05. 31.)
- TIBBALDS, Francis (1992): 'Places' Matter Most. In: CARMONA, Matthew – TIESDELL, Steve (szerk.): *Urban Design Reader*. Architectural Press, Oxford
- TRANCIK, Roger (1986): What is Lost Space? In: CARMONA, Matthew – TIESDELL, Steve (szerk.): *Urban Design Reader*. Architectural Press, Oxford
- PRELOVŠEK, Damian 1997: *Jože Plečnik 1872- 1957 (Architectura Perennis)*. Yale University Press, New Haven
- KUČAN, Ana – ZAPUŠEK ČERNE, Andreja (2012): Re- Invention of Public Space. *Topos*, 81 - Water Landscapes, 70-76. Callwey, München
- BRAVO BORDAS, David 2011: Preureditve nabrežij in mostovi na Ljubljani. <http://www.publicspace.org/en/works/g072-preureditve-nabrežij-in-mostovi-na-ljubljani> (utolsó letöltés: 2014. 11. 20.)

KÉPEK *IMAGES*

- Kiülő a fellazult támfalon
- Petkovsek part
- A Zoisova híd hídfője
- A támfal fellazítása a Novi térenél
- Hajóállomás és váró a Gabona hídnál (Žitni most)
- Köztérként és hagyományosan használt hidak
- Támfalak és rézsűk
- Terek a vízparton
- Rézsű a Gradaščica torkolatánál
- Vízparti pavilon a Materinski híd mellett
- Ribja Brv gyalogos híd
- Hármas híd és vásárcsarnok
- Hajó a Hármas híd közelében
- Szűzmária tér (Presernov trg)
- Gerber lépcső és Ribja Brv gyalogos híd

- Relaxation spot on the embankment*
- Petkovsek embankment*
- Bridgehead of Zoisova Bridge*
- Mellowing of Breg embankment*
- Landing stage and waiting area at the Grain Bridge*
- Bridges used traditionally and as public spaces*
- Embankments and slopes*
- Squares on the riverside*
- Slope at the mouth of Gradaščica*
- Riverside pavilion beside Materinski Bridge*
- Ribja Brv footbridge*
- Triple Bridge and market hall*
- Ship in front of the Triple Bridge*
- Prešeren square*
- Gerber stairway and the Fishmarket's Footbridge*

KUN Tamás / témavezető: NAGY Iván DLA, VASÁROS Zsolt DLA

JÖVŐKÉP ÉS STRATÉGIA: ZLÍN, A MODERN TRIPTICHON

Vision and Strategy: Zlín, the Modern Triptichon

Riegler és Riewe szerint az építészeti projekt akkor sikeres, ha a feltétel nélküli, körültekintő vizsgálódást követően a létrejövő épület képes dialógusban maradni környezetével, ezzel igazolva, hogy a tervezés alatt felmerült koncepcionális állítások valóságnak bizonyultak. Zlín esetében a jó gazdasági stratégiai alapok és az előre gondolkodó építészeti műszaki tervezés lehetőséget teremtett az igazi alkotásra, a tervezett jövőképre. Egy modell volt ez, melyet minden részletében egy egységes hozzáállás formált. Mint Le Corbusier szavai is mutatják, az itt történeteknek kivételes ereje volt, és kivételes hatása van a mára, a jövőnkre.

According to Riegler and Riewe, an architectural project can be successful only when it is able to stay in contact with its context thus confirming the conceptual statements arisen during the design. In the case of Zlín, real creation - the planned vision - was enabled by the ideal economic strategic bases together with the mature architectural technical design. This model was framed by a highly detailed integrated attitude, which - as the words of Le Corbusier also show it - is extremely powerful and has an exceptional impact on our today and tomorrow.

02

03

A funkcióiktól megfosztott, illetve felhagyott épületek, területek, városrészek sikeres visszacsatolása egy párbeszédnek a megindításával válhat sikeressé. A párbeszéd alapja egy olyan közös nevező lehet, mely reagál a helyre és időre, de független marad a rövid távú, esetenként kézenfekvő, de jelentéstartalom nélküli befolyásoktól. Ezen párbeszédet generáló építészeti eszközök teljes felsorolása és rendszerezése nem lehetséges, és nem is céлом. Jelen írás egy olyan kísérlet, mely megvalósult, eltérő léptékű, hozzáállású és jelentéstartalmú alkotások érintésével vázol fel jövőképeket, értelmezi a többletjelentést, az építészeti stratégiákat, gondolatmeneteket, melyek képesek megalapozni fenntartható projektek létrejöttét.

A hagyományos értelemben vett projekt-előkészítéssel a sikeres projekt-megvalósítás, illetve az elért állapot a tapasztalat szerint nem biztosítható hosszú távon. Az előkészítés részei a gazdasági (finanszírozási) és mellette az alapvető építészeti műszaki háttér. Legtöbb esetben a folyamatot a szereplők egy megálmodott, de nem valós relációkon alapuló, vonzó képpel támasztják alá a megvalósulás elérése érdekében.

A zürichi ETH professzora, Dietmar Eberle által megfogalmazott vélemény¹ szerint az építészet tanulható. Ezt a mély meggyőződést hét év oktatási gyakorlat, illetve tapasztalat után egy publikációban fogalmazta meg. A racionális, észelvű, átlátható, módszeres oktatási stratégia lépésről lépésre veszi sorba az építészeti tervezés általa megfogalmazott alapelemeit, és ezekhez a folyamat során aktuális, naprakész, jelen korunkat érintő problémafelvetéseket rendel hozzá. Ezek az alapelemek: hely, struktúra, héj, program, anyagszerűség, illetve ezek fejezetenként egyesével történő egymásra épülése, bővülése. Ez a kettős megközelítés összességében egy jól megalapozott, tematikusan rétegzett alaptudást biztosít, mely az építésznek kellő kompetenciát eredményez szakmagyakorlásuk során. Az egy projekthez tartozó fázisok korábbi évtizedekből megszokott rendszerű lépései átalakulóban vannak; a gazdasági előkészítés, a műszaki tervezés lépései, közép és hosszú távú működési modellek kidolgozásának rendszere, ezek egymáshoz való relációja, súlyozása. Ez a felvetés az építész tervezői szerepkör bővülését, változását is sejteti. Ehhez referenciákra van szükség, olyan fogódzókra, melyek lehetővé teszik a tervezői szerepkör szerves integrációját, mégpedig az ezen elhivatottságból formált új tervezői eszközök segítségével. Egy ilyen eszköz a jövőképek megalapozott felvázolása. A megalapozottságot a stratégia támaszthatja alá. Ezek mögött mindig kell álljon egy elhatározás, aminek mentén a kitűzött cél lépésről lépésre elérhetővé válik úgy, hogy a váratlan és előre nem ismert tényezőket is a lehető legnagyobb mértékben

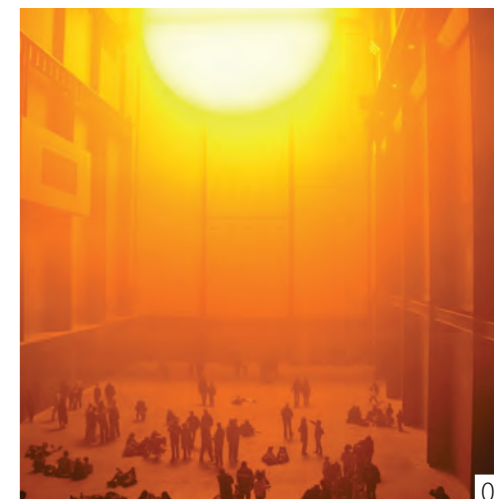
figyelembe vesszük. Ha nincs jövőkép, nincs stratégiai cél, akkor a felvázolt kép csak vágyalmok halmaza, pillanatnyi egyéni gondolatok felszínre törése. A tapasztalható folyamatokra épített lehetőségek vizsgálata az elsődleges feladat. Kérdés, hogyan lehet a számításba vett elemeket, az egyes lépéseket modellezni, majd végül az elképzelt állapotot valóra váltani. Szükség van eszmei célra és egy ehhez vezető eszközrendszerre. Ez az emelt minőségi szint nyújthat többet az intuitív, spontán építészetnél, és vázolhat fel jövőképet.

A TERVEZETT JÖVŐKÉP

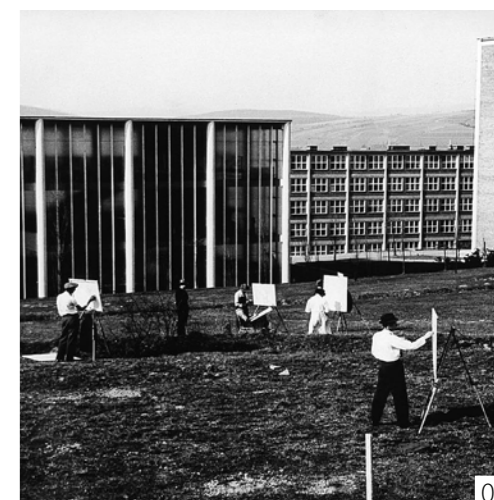
Jelen évtizedünket már átfonta az ökológiai és gazdasági meglátásokra reagáló fenntartható építészet. Ha – visszaulva Dietmar Eberle meggyőződésére – az építészet tanulható, akkor a gazdasági, társadalmi és környezeti minőség javítására törekvő fenntartható fejlesztésre valószínűsíthetően meghatározható valamilyen, racionalitásra és tapasztalatra épülő, logikai struktúra. Hogyan strukturálható a jövőkép? A tervezett jövőkép, melynek tárgya a fenntartható projekt, egy előremutató, átgondolt és önmagában teljes vízió, egy határozott elképzelés. Ehhez szükséges a helyzet javulását előidéző tervezési stratégia, a „mag”, mely az alapvető építészeti műszaki háttérrel és gazdasági megalapozottsággal alátámasztva, egységesen képes a tervezett jövőképet valóra váltani. Ezen alkotóelemek szintézisére jó kutatási alap – esettanulmány – Zlín, egy modellváros közel százéves története, túlélése és fejlődése egy cipőgyáros utópisztikusnak hitt jövőképeire építve.

ESETTANULMÁNY: ZLÍN

Az esettanulmány, Robert Yin amerikai szociológus írása alapján, egy olyan gyakorlati célú kutatás, mely egy kortárs jelenséget vizsgál valós kontextusában, főként olyan esetekben, melyekben a jelenség és kontextusa közötti határok nem tisztán értelmezhetők. A Groat és Wang szerzőpáros könyvében² foglaltak ezt a definíciót formálják az építész számára könnyebben értelmezhetővé: az esettanulmány egy gyakorlati kutatás, mely egy jelenséget és környezetet vizsgál. Ők az ilyen kutatásokat öt pontban jellemzik: (1.) az eset vagy több eset középpontba állítása, feltérképezése valós környezetükben; (2.) lehetőség egyéb, esetszerű kapcsolatok kifejtésére; (3.) a felvetés fejlődése, ennek jelentősége a kutatás során; (4.) a különböző kutatási forrásokba vetett bizalom; (5.) lehetőség egy teória kiterjesztésére, általánosítására. Az 5. ponttal kapcsolatban jogosan vehető fel a kérdés: az esettanulmány

04

05

06

jellegű kutatás adhat-e alapot egy teória felállítására, illetve annak más esetekre való kiterjesztésére. Ezzel számos kritika foglalkozik. Yin szerint viszont az esettanulmány ereje pont a teóriák kiterjesztésének lehetőségében van, mi több, egy eset kifejtése alapján elmélet állítható fel, és később tesztelhető, vizsgálható más esettanulmányok útján.

A Zlínben, a 20. század hajnalán véghezvitt városalkotó beavatkozás, mind gazdasági-politikai hátterét, modellszerű társadalmát, építészeti eszköztárát, mind pedig szintézisét, a város utóéletét, jelenkori identitását tekintve, példaként áll egy megvalósult jövőkép tanulmányozására.³ Építészeti szempontból kiemelkedően érdekes az az építészeti hagyaték, melyet a híres cipőgyáros egykor a dinamikus fejlődő és bővülő ipar, valamint a kapcsolódó szociális élet kiszolgálására álmódott meg és hozott létre. A város máig büszkélkedik pezsgő szociális és kereskedelmi életével. A Bat'a cipőgyár az 1920-as években teljesedett ki egy tökéletes szimbiózist sugárzó iparvárossá, melyben a hétköznapi élet és a munka egymás részei és kiegészítői. A gazdag építészeti és intellektuális örökség máig érzékelhető és megtapasztalható.

Zlín elsődleges példa lehet egy olyan életterre, melyben a munkahely mellett az élet több alapvető szegmense – úgymint lakhatás, oktatás, szabadidő – összefonódva fejlődik és alakul a kitűzött cél érdekében, hogy minél gazdaságosabban és modellszerűbben követhesse a gyorsan növekvő és bővülő éltető funkció – Zlín esetében a cipőgyár – igényeit. A modell relevanciája korunk várostervezői és építészeti számára kérdéseket vethet fel, de az bizonyos, hogy a modernitás szellemében megépült Zlín városa máig egyedülállónak számít Európában.

UTÓPIA?

Az utópiáknál a definíció szerint mindig egy újszerű élmény tapasztalható meg, valamely szokatlanul jelentős erő – Zlín esetében gazdasági, majd később politikai befolyás – által. Az újszerűség az iparosodás korában egyrészt érthető, de ezt a kor és a hely saját kontextusában értelmezve fenntartásokkal kell értékelni. Kelet-Közép-Európa egy már félreeső településéről van szó, ahol a korabeli, a nyugati társadalmakban már esetlegesen elterjedtebb találmányok, és ehhez kapcsolódó, életformát befolyásoló tényezők gyakorlatilag ismeretlenek. Helyi kézművesség és némi iparos tevékenység mellett a kereskedelem volt az életforma alapja. Ilyen értelemben a kb. 15 év alatt végbemenő radikális változások és az e mentén megálmodott új közösségi életforma utópisztikusnak hat. Ugyanakkor a változások szereplőinek és a lépések

hátterének, eszközeinek megismerése alapján az a következtetés szűrhető le, hogy a Bata család egy gazdaságilag, műszakilag, városépítészeti és lényegében szociológiailag alaposan átgondolt és ma már kijelenthető, működő jövőképet fektetett le. Az utópia „definíciója” itt megcáfolódik. Ugyanis egy bárki számára megtapasztalható, egykoron népszerű, és jelentős népességnövekedést elérő stratégia összehangolt lépéseiről van szó, mely eredményeképpen Zlín identitása a jelen lakosságra is érezhetően kihat.

A TRIPTICHON: GAZDASÁG, ÉPÍTÉSZET, TÁRSADALOM

Zlín esetében a Thomas és Jan Antonín Bat'a által sikerre vitt cipőgyár és a kialakított, diktatórikus gazdasági, majd politikai rendszer az egykori középkori falut a nyers funkcionalizmus jegyében radikális és másolhatatlan modernizációként vetette alá. Mai szemmel, a város nem átalakult, hanem megszületett. A városban 40 év alatt lezajlott események egyik alapja az újító akarat volt: Thomas Bat'a személyisége és törekvései, másrészt egy új ipari technológia: a futószalagos gyártási folyamat (Ford) megismerése és elveinek kiterjesztése. A kettőből fonódva alakult ki „a modern fejlődés modellvárosa”, mely a munkavégzés mellett az épített környezet és az itteni városi élet minden rétegére jelentős hatással volt. A fordizmus hatása az alapvetően funkcionalista felfogású cipőgyáros jövőképében hatványozottan mélyült el, a gyártási idő jelentős redukálása mellett a munkavégzés terei, a dolgozók képzettsége és állapota, azok élethelyzete egyaránt foglalkoztatták. Mindezek jobbítására és fejlesztésére tett törekvések eredményül épült ki az utópisztikusnak nevezett modern lélettér, az új Zlín. Az ismert utópiák sorában a pozitív törekvések száma jelentősen kevesebb, Zlín esete pedig kiemelkedő ilyen tekintetben. A törekvésekből származó anyagi hasznot folyamatosan visszaforgatták, építettek, teljes életmodellt valósítottak meg. A Zlínben 1900-1950 között lezajlott folyamatok sok szempontból – építészeti, társadalmi, kulturális, ipari gazdasági – vizsgálhatók. Egyik réteg sem önmagában képvisel maradandóan kiemelkedő értéket. A teljes kép a kivételes, az a modell, melyet sokat kritizáltak, de hatékony és élhető volt. A hatása mind a mai napig érezhető, a létrehozott építészeti értékek máig jó stratégiai pozícióban vannak.

„Zlín egy ragyogó jelenség. Itt, Zlínben fedeztem fel az eredeti alapvetések mögött rejlő lényegét, ami az épületek teherhordó elemeire vonatkozó szabványosítás. Számos Zlín-beli létesítményben; gyárakban, lakóházakban, diákszállókban, iskolákban, közösségi intézményekben és a Thomas Bata Emlékműben is megtalálhatjuk az egységesített szerkezetet, és ezek

07

08

09

a létesítmények hasonló elemeikkel egy harmonikus egészé állnak össze. Általánosságban szólva, Zlín egyike az új világ legizgalmasabb helyeinek. Itt tényleg lehet élni!⁹³ – írja Le Corbusier.

Az építészetén túl Corbusier látta a lényegét: az étellel teli, folyton bővülő és alakuló funkciót, mely további, nagyszabású elképzeléseket szült. A többszintes épületek költség-hatékonyak voltak, flexibilis belső tereket biztosítottak, ami kiküszöbölte az épületek elévülésének korszakos és mélyre ható problémáját. Az élet minden szegmensére – dolgozói élettér, privát élettér, utca-kép, gyermekvállalás, oktatás – kiterjedő diktatórikus rendszer és a hozzá tartozó felügyelet alkalmazkodást követelt meg. Önként felvállalt életforma volt ez, és a népességnövekedés a szigorú kötöttségek ellenére népszerűségre enged következtetni. Ez vélhetően abból fakadt, hogy a magas szintű elvárások és a nyújtott javak és szolgáltatások – összkomfortos ház, kertvárosi élettér, városi programok, technikai vívmányok, oktatás, jólét – egyensúlyban álltak.

IDENTITÁS: JELEN ÉS JÖVŐ

A jó gazdasági stratégiai alapok és az előre gondolkodó építészeti műszaki tervezés lehetőséget teremtett az igazi alkotásra, a tervezett jövőképre. Egy modell volt ez, melyet minden részletében egységes hozzáállás formált, amelynek – mint Le Corbusier példája is mutatja – kivételes ereje volt, és kivételes hatása van a mára. Ez a rendszer a megszállást, az eltérő politikai környezeteket is túlélte. Zlínbe látogatva az ember a földrajzi és történelmi környezetből szinte kiszakadva, erős identitással, minőségi kortárs beavatkozásokkal, sokgyermekes, közvetlen lakossággal; egy élhető várossal találkozik.

Zlín több európai szakmai szimpózium⁴ tárgyává vált, a benne rejlő épített értékek, lehetőségek (kihasználatlan terek) és a mai napig fennálló sajátos milió reklámértéke miatt. Az egykori gyárközpont területére új kulturális központot képzeltek el, múzeumokkal, a fiatalok számára közösségi terekkel. Az egykori parkváros-elképzelés mára hatványozottan érezhető, a város-tervezéskor telepített növényzet már burjánzik, a város valóban zöld. A lakónegyedeket kedvelik, igaz, a vakolatlan téglafalak kedvezőtlen hőtechnikai jellemzői miatt azokat sok esetben hőszigetelték, és téglalapburkolattal látták el. A városképre jellemző nyerstégla felületek az új építéseken is nyomot hagytak. A parkban és a városközpontban fellelhető kisebb beavatkozások (parki építmények, kirakatok, bővítések) kifinomult kortárs igényességről árulkodnak.

10

11

HIVATKOZÁSOK

1. EBERLE, Dietmar- SIMMENDINGERM, Pia, 2010: *Von der Stadt zum Haus, eine Entwurfslehre*. Gta Verlag, ETH Zürich.
2. GROAT, Linda N. - WANG, David 2013: *Architectural Research Methods, 2. Edition*. Wiley.
3. KLINGAN, Katrin - GUST, Kerstin 2009: *A Utopia of Modernity: Zlín*. Berlin Jovis.
4. A Utopia of Modernity : Zlín. International Symposium. 19. 05. 2009 - 23. 05. 2009, Prague and Zlín (A Modernitás Utópiája: Zlín. Nemzetközi Szimpózium. 2009. 05. 19. - 2009. 05. 23., Prága és Zlín)

KÉPEK IMAGES

- 01: Letná lakótelep, Zlín, archív légifotó, 1935
- 02: Sziléziai Múzeum, Katowice - Riegler Riewe, 2015
- 03: Nemzeti Színház 'The Shed' - Haworth Tompkins, 2013
- 04: Nap projekt - Olafur Eliasson Studio, 2003
- 05: Thomas Bat'a Emlékház, Zlín, archív fotó, 1935
- 06: Zálesná kerület, Zlín, archív légifotó, 1935
- 07: Bat'a cipőgyár, Zlín, archív légifotó, 1935
- 08: Vladimír Karfík, Le Corbusier, Letná, Zlín, 1935
- 09: Játsszótér a Városi Parkban, Zlín, 2015
- 10: Letná lakótelep, Zlín, 2015
- 11: Bat'a cipőgyár, Zlín, 2015

01: Letná district, Zlín, aerial archive photo 1935

02: Silesian Museum, Katowice - Riegler Riewe 2015

03: National Theater 'The Shed' - Haworth Tompkins 2013

04: The sun project - Olafur Eliasson Studio 2003

05: Thomas Bat'a Memorial, Zlín, archive photo 1935

06: Zálesná district, aerial archive photo 1935

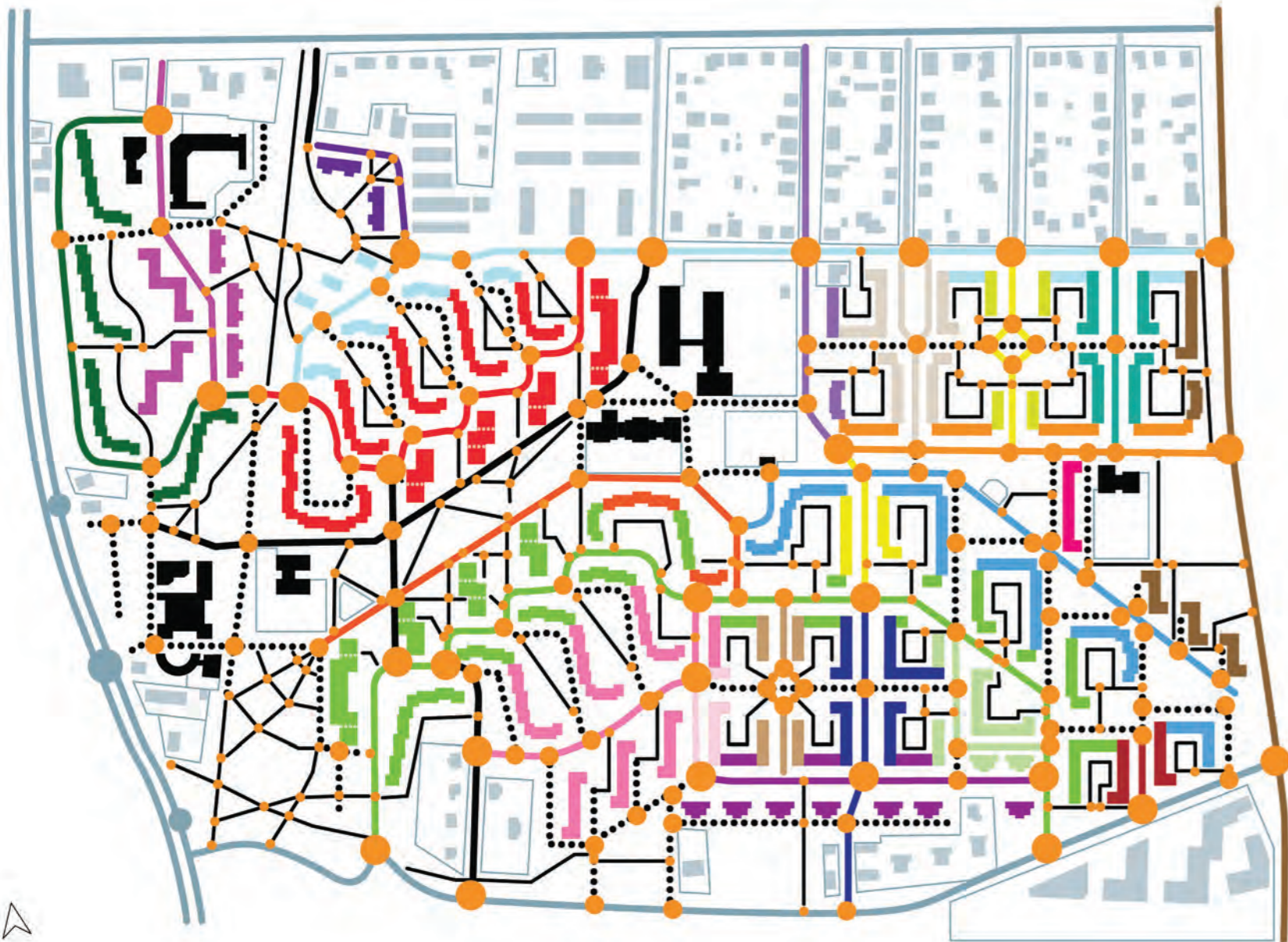
07: Bat'a factory, Zlín, aerial archive photo 1935

08: Vladimír Karfík, Le Corbusier, Letná, Zlín, 1935

09: Playground in City Park, Zlín, 2015

10: Letná district, Zlín, 2015

11: Bat'a factory, Zlín, 2015

MÁTHÉ Dóra / témavezető: VINCZE László DLA

A TÉR OLVASÁSA A LAKÓTELEPEN

Legibility of Space in a Panel (LPS) Estate

A 20. század második felében 170 millió panellakás épült a világban,¹ 829 177 Magyarországon (KSH, 2011). A panellakótelepek különbözőek, de többnyire igaz, hogy az idegenek könnyen eltévednek. A tájékozódás alapszükségletünk,² ezért érdemes vizsgálni, hogy mitől más egy lakótelep, mint a hagyományos városi szövet. Ez a tanulmány egy gondolat kísérlet arra, hogy vannak-e mérhető eltérések, amitől egy lakótelepen nehezebb tájékozódni. A mérendő elemek meghatározása a mentális térképek öt alapeleméből³ épül fel, kihagyva azok – a mentális térképeknel számottevő – szubjektív elemeit.

During the second half of the 20th century, 170 million panel (LPS) flats were built around the world,¹ 829 177 of them in Hungary. The panel housing estates may differ from each other, but in most of them it is easy to get lost. As orientation is one of our basic demands,² it is worth to examine the differences between the housing estates and the traditional urban texture. This essay is a thought experiment to find measurable differences to prove that it's more difficult to orient in a panel estates. The measurable elements are based on the basic elements of the mental maps,³ leaving out their subjective components.

02

03

04

MIÉRT FONTOS A TÁJÉKOZÓDÁS?

Habár ma már egy egyszerű okostelefon is megmutatja, hogy hol vagyunk és melyik az optimális útvonal egy tetszőleges hely eléréséhez, a közvetlen környezetünkben nem feltétlen szeretnénk GPS-t használni. Ahhoz, hogy kielégítőnek találjunk egy lakóhelyet, annak teljesítenie kell a következő alapvető szükségleteket:

biztonságérzet nyújtása, megfelelő tájékozódás lehetősége, privát szféra megléte, társas interakció lehetősége, kényelem, helyi identitás megléte.²

HOGYAN TÁJÉKOZÓDUNK?

Kevin Lynch Kepes Györggyel közös kutatása szerint a városhasználók ahhoz, hogy tájékozódni tudjanak, mentális térképet használnak. Vizsgálataik során egy-egy város vagy városrész térképét számtalan egyéni mentális térkép összesítéséből nyerték, és arra a következtetésre jutottak, hogy a térképek minden eleme besorolható az öt halmaz valamelyikébe:

- utak (*paths*): a közlekedési csatornák, amelyek lehetnek ösvények, utcák, tömegközlekedési vonalak, kanálisok, vasutak, stb;
- határvonalak (*edges*): természetföldrajzi, övezeti vagy fizikai választóvonalak;
- körzetek (*districts*): jellegzetes megjelenésű és/vagy tartalmú egységek;
- csomópontok (*nodes*): útkereszteződések, fontosabb közterek;
- iránypontok (*landmarks*): jellegzetes terepalakulatok, emlékművek, tornyok, építmények, karakteres homlokzatok.³

A megfigyelt és a tájékozódáshoz használt dolgok egy része objektív (pl.: egy utca), más részük szubjektív (pl.: ahol régen Kovácsék laktak). A környezeti elemek egy része időben viszonylag állandó (pl.: jellegzetes épületek), más részük (pl.: üzletek, reklámok, autók) gyorsabban változik.

A PANELLAKÓTELEPEK TÉRSZERVEZÉSE

A hatvanas években országszerte egyre növekvő problémát jelentett a mennyiségi lakáshiány, miközben az állami bérlakás már állampolgári jogosultság volt. 1964 nyarán – amikor már

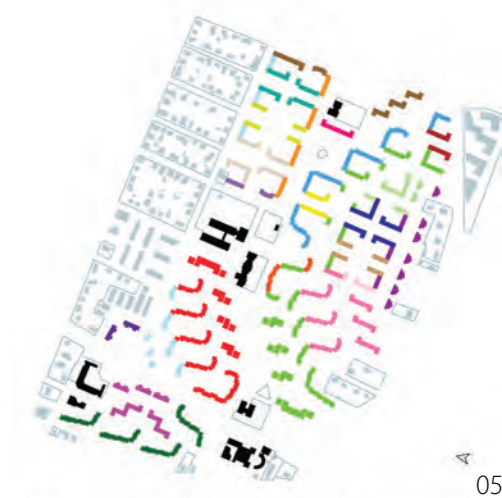
látszott, hogy a 15 éves terv máshogy nem lesz teljesíthető – az MSZMP KB határozata „az építőipar fejlesztését, a tipizált megoldások szélesebb körű alkalmazását, az előregyártott elemek, ezen belül is különösen a nagypanelek szerkezetek mind nagyobb méretű használatát írta elő” és ennek érdekében házigyarak beszerzéséről is rendelkeztek.⁴

Az építészek és várostervezők kemény feladatnak néztek elébe: adott területre adott lakásszámot kellett elhelyezniük az adott és eleinte igen szűkös elemkészlet segítségével, úgy, hogy nem csak a beruházó, de a kivitelező is a tervezők felett állt. Természetesen a másik oldalnak sem volt könnyebb feladata, kevés pénzből, kevés eszközzel, hihetetlen sebességgel kellett beköltöztethető lakásokat termelnie.

A lakótelepek építésére eleinte üres és a városhoz közelebb eső területeket jelöltek ki, de idővel sorra kerültek szanálандó és/vagy a belvárostól messzebb eső területek. Habár mindvégig jellemző az úszótelkes, szabadon álló beépítési mód, a tervezési alapelveket évtizedenként kategorizálhatjuk.⁵

A hatvanas években épült lakótelepek beépítését geometrikus rend jellemzi, a telepítést meghatározó főbb szempontokat az elvárt lakásszám elérése, a megfelelő benapozás biztosítása és a darupálya maximális kihasználtsága jelentette. Az építészek eleinte mindössze néhány 10-15 emeletes háztípust alkalmazhattak.⁶ Az épületek közti térben burkolt parkolók és fűvesített felületek váltják egymást, a tereket erdőszerűen telepített, gyorsan növény- és szélvédő cserjesávok tagolják.

A hetvenes évekre tehető az itthoni panellakótelepek hőskora, ekkor egyre több, egyre nagyobb, akár 10-15 ezer lakásos telep épült. A beépítést meghatározó legfontosabb szempontok nem változtak (benapozás, darupálya), de a tervezők a kész épülettípusok helyett már kombinálható szekciókkal dolgozhattak, ami lehetőséget adott változatosabb beépítésekre. Az elterjedt megoldások közé tartoztak az elválasztott forgalmi rendszer, a rostos beépítés és a szomszédsági rendszerre tett kísérletek. A környezet alakítására szűkös növény- és bútortválaszték volt jellemző, az évtized újdonságaként megjelentek a geoplasztikák. Az épületek közelében az előírt parkolómenyiség (1 db/lakás) felét biztosították, a másik feléhez tömbparkolót vagy parkolóházat terveztek, amelyre már szinte sohasem jutott pénz.⁷

05

06

A nyolcvanas évekre csökkent a mennyiségi lakáshiány, így a mérnökök, szociológusok és építészek együttes fellépése hatására lehetőség nyílt a lakótelepek reformjára: az eddigieknél változatosabb, humánusabb lakótelepek tervezésére kisebb lakásszámmal (4-6 000 lakás) és részben alacsonyabb, 4-5 szintes épületekkel.⁸ Az új házmodulok már sarokelemet is tartalmaztak, ami a posztmodern fellendülésével városias, akár keretes beépítést, félprivát udvarokat, utcaszerűbb utcákat és tervezettebb közttereket eredményezett.⁶ A lakótelepek egésze 3-6 tömbből álló egységekből és a köztük húzódó forgalomcsillapított utakból épült fel. A reformoknak köszönhetően köztérépítéssel a szűkülő anyagi források és a csökkenő anyag- és bútortárolásték mellett is sikeres lett.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA

Ez a kutatás egy esettanulmányra építő gondolatkísérlet, amelynek alaphipotézise az, hogy az emberi tájékozódás nehézsége nem csak az adott terület elemkészletén és az egyéni képességeken múlik, de a terület mérhető adatai is befolyásolják. A vizsgálat nem mentális térképekkel, hanem a mentális térképeken előforduló objektív tájékozódási alapelemekkel foglalkozik. Ebből következően (a mentális térképekkel ellentétben) az egyes elemek erőssége sem a használatuk sűrűségéből, hanem a fizikai jellemzőikből adódik. Az esettanulmány a Pók utcai lakótelepet vizsgálja, és ezt az ábrák és adatok könnyebb értelmezéséhez Budapest belvárosának egy hasonló méretű területével veti össze.

A VIZSGÁLATHOZ FELHASZNÁLT TERÜLETEK BEMUTATÁSA

PÓK UTCAI LAKÓTELEP

A magyarországi panelépítési hullám utolsó kísérleteinek egyike a Pók utcai-lakótelep, amely 1984-89 között épült, a LAKÓTERV (Kaszab Ákos és munkatársai) tervei szerint a Szentendrei út - Monostori út - Római út - Légió utca - Kadosa utca - Nánási út - Városház utca által határolt, üres, 60 hektáros területre. Magán hordozza a 80-as évek panelreformjainak eredményeit: a daruvel kötelező alkalmazása ekkorra érvényét veszítette, a házgyárak pedig már sarokelemes modulokat kínáltak, így a tervezők alacsonyabb, változatosabb tömegekkel és számtalan lakásalaprajzzal dolgozhattak. Nyolc tízelemből és további 59 3-5 szintes épületben 4390 db 28-89 m² közötti lakás épült, 90 különböző alaprajzi elrendezéssel, 12 400 lakó számára. A terület népsűrűsége 20 195 fő/km². A telepet woonerfszerű beépítés jellemzi, a házakat

néhány tömbnyi csoportokra osztó kanyargós úthálózattal és az azt tagoló vegyesforgalmú sétányokkal, gyalogos utakkal, ösvényekkel. A beépítés derékszögű, de nem ortogonális szerkesztésű, utcákra szervezett, de hátrahúzott beépítési vonalakkal. Jellemző az épületek határoló utakra történő zsákutcás feltárása.⁵ Az oktatási intézmények és a tízelemből álló házak a telep központi sétányát két oldalról kísérik. A 4-5 szintes törtvonalú és U alakú épületek nyitottabb-zártabb belső udvarokat képeznek. A magastetős házak földszintjén az utca oldalán garázsok, az udvar oldalán tárolók és üzlethelyiségek épültek. A lapostetős házak esetében a tárolók, a bérelhető helyiségek és a garázsok mind az utca felé tájoltak, az udvar felől lakások nyílnak. Szerencsére, a tízelemből álló átjárókkal tagolt földszintjein is üzlethelyiségek vannak.

A BULINEGYED

Budapesten az Erzsébet körút - Rákóczi út - Károly körút - Andrássy út által határolt, ma "bulinegyedként" emlegetett terület, a város egyik legrégebbi városrésze. A házak zöme az 1800-as években vagy a századforduló környékén épült, a zártos beépítésű terület ortogonális jellegű szerkezete még régebbi. A telkek túlnyomórészt zártudvarosan vagy U vagy L alakban, esetleg csak az utcafronton beépítettek. Az épületek jellemzően 3-4 szintesek, de földszintestől nyolcemeletesig minden megtalálható a területen. A közel 80 hektáros terület a számos foghíj ellenére is Budapest egyik legsűrűbben lakott része (KSH, 2011).

A két, közel azonos méretű terület közös tulajdonsága, hogy mindkettő egyértelműen körülhatárolt, és viszonylag homogén – bár egymástól eltérő – épületállománnyal rendelkezik.

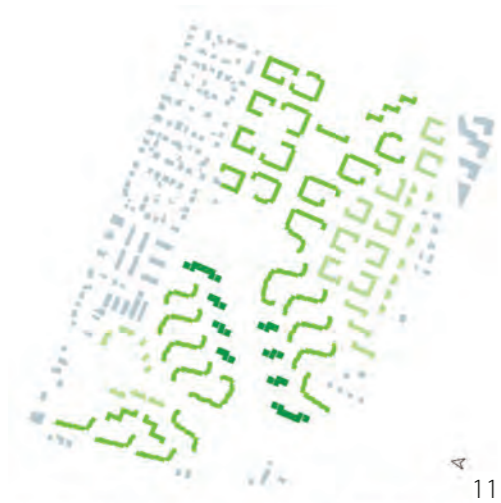
A VIZSGÁLAT SZEMPONTJAI

A vizsgálat meg kell határozni, hogy az adott környezetnek melyek az objektív, tájékozódásra használható elemei. Ilyen lista összeállítható a mentális térképek alapelemei (utak, határvonalak, körzetek, csomópontok, iránypontok) mentén.

Utak1: Ebben a léptékben (és ezen a helyen) a legfontosabb közlekedési csatorna a közutak hálózata. Ezek több kategóriába sorolhatóak:

- elsőrendű utak: az elválasztott gyalogos és gépjárműforgalomra tervezett utak és utcák;
- másodrendű utak: vegyesforgalmú utak (külön járda és úttest nélkül);
- harmadrendű utak: kizárólag gyalogos (és biciklis) forgalomra tervezett járdák, ösvények.

11

12

Utak2: A tömegközlekedési hálózat egy újabb eleme az utak halmazának. Mivel viszonylag kevés vonal érinti a területet, ezt most nem érdemes további kategóriákra bontani. Az egyes megállókat akár csomópontoknak vagy iránypontoknak is tekinthetők.

Csomópontok: Minden útkereszteződés és útelágazás csomópont, függetlenül attól, hogy kialakul-e körülötte tér vagy sem. Ennek következtében a csomópontok és az utak mennyisége szorosan összefügg. Az úthálózat kategóriái itt is megjelennek: két út találkozása esetén a gyengébb besorolása lesz a csomópont besorolása is.

Határvonalak: Ilyen szerepet tölthetnek be egy terület körül vagy egy területen belüli széles utak, töltés, vasút, zöldsáv vagy karakteres váltás az épületek vagy a beépítés szintjén. A belső határvonalak a terület tagolásával, irányjelöléssel segítik a tájékozódást, a területet határolók felfogóvonalaként működnek.

Körzetek: Egy területet körzetekre oszthatnak a határvonalak, vagy körzetek alakulhatnak, ha eltérő megjelenésű vagy funkciójú, esetleg egyforma szolgáltatást nyújtó házak csoportokat alkotnak.

Iránypontok1: A kívülről felismerhető közintézmények, emlékművek, más, eddig nem besorolt környezeti elemek (pl.: játszóterek) iránypontként működnek.

Iránypontok2: Habár gyakrabban változnak, de iránypontként funkcionálnak a földszinti kisboltok, üzletek, szolgáltatóhelyek is.

A VIZSGÁLAT EREDMÉNYE

A vizsgálati szempontok térképen ábrázolhatóak, a térképek pedig a vizuális összehasonlításon túl a számszerűsíthető adatok kinyerését is segítik. A lakótelep (fenti ábrák) és a bulinegyed (lenti ábrák) azonos léptékű ábrázolása segíti a lakótelep léptékének értelmezését is.

A két terület ábráit összehasonlítva a következő adatokat kaptuk:

Utak1: A lakótelep rengeteg másodrendű utat tartalmaz, így az első és másodrendű utak összességét érdemes figyelembe venni. Ez alapján a lakótelepen fajlagosan két és félszer annyi

út megy, mint a belvárosi területen. A harmadrendű utakkal együtt összesen 32,2 km/km² út szabdalja a lakótelepet és mindössze 11,6 km/km² a bulinegyedet. (7-8. kép)

Utak2: A tömegközlekedési hálózat a lakótelep körül nyolc, a bulinegyedben tíz megállóból áll, ez fajlagosan elhanyagolható különbség. A bulinegyeden belül azonban további öt megálló található, miközben a lakótelepen nincs egy sem. A több megállónak köszönhetően rövidül a gyalogosan megteendő út, ami csökkenti az eltévedés esélyét. (15-16. kép)

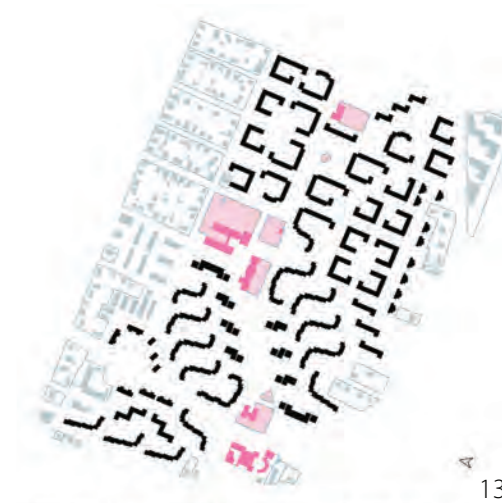
Csomópontok: Mivel a csomópontokat az utakból származtattuk, nem meglepő, hogy a mérési adatok az utakhoz hasonlóak. Az első és másodrendű csomópontokat összesítve a lakótelep négyzetkilométerenként 189 csomópontot tartalmaz, a bulinegyed ugyanekkora területre vonatkoztatva mindössze 86 darabot. Ha a gyalogosok (és kerékpárosok) szemszögéből összesítjük az adatokat, akkor azt látjuk, hogy a lakótelepre 454 csomópont/km² jut, miközben a belvárosra fajlagosan csak 102. (9-10. kép)

Határvonalak: Se a külső, se a belső határvonalak mennyiségében és minőségében nincs jelentős eltérés, az eredményből nem lehet releváns következtetéseket levonni.

Körzetek: A lakótelep a házak magassága és tetőtípusa alapján könnyen 5 zónába sorolható. A belvárosban nem lehet ilyen könnyen karakteres körzeteket megkülönböztetni. (11-12. kép)

Iránypontok: Meglepő, de az iránypontok mennyiségében nem mutatkozott mérhető különbség. A lakótelepen az üzletközpont, a játszóterek, az oktatási és egészségügyi intézmények jelentették az iránypontokat, a belvárosban ezzel szemben bekerült templom, zsinagóga, trafóház és városi köztér is. (13-14. kép)

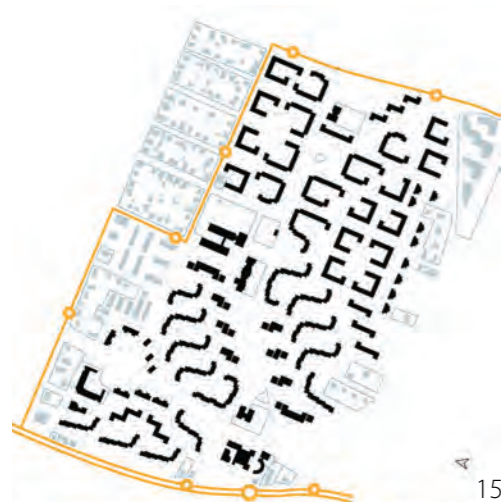
Iránypontok2: A bulinegyed bulinegyeddé válása, a szórakozóhelyek megsokasodása mellett az ottani eredménnyel egy lakótelep sem tud versenyre kelni, még akkor sem, ha jelentős kisboltmennyiséggel rendelkezik.

13

14

ÖSSZEZÉS

Utak1: A lakótelepet 2,5-3-szor annyi út tagolja, mint a belvárost. Ez a mennyiség nehezíti a jól funkcionáló mentális térkép kialakítását. (07-08. kép)

Utak2: A belső tömegközlekedési hálózat a belváros esetében segítheti a tájékozódást. (15-16. kép)

Csomópontok: Az utak mennyisége kihat a csomópontokra is. A lakótelepen olyan sűrű a csomópontok rendszere, hogy szinte folyamatosan döntenünk kell a továbbhaladásunk irányáról. Ez a mennyiség már nehezíti a saját mentális térkép kialakítását. (09-10. kép)

Határvonalak: Nincs jelentős különbség se a területen belül, se a terület körül. A határvonalak jelentőségéről ez az összehasonlítás nem nyújt képet.

Körzetek: A lakótelepen könnyíthetik a tájékozódást az eltérő megjelenésű épületcsoportok, amennyiben az eltérés mértéke elegendő. A bulinegyedben erre nincs reális esély. (11-12. kép)

Iránypontok1: Feltételezhető, hogy a mennyiségi különbség hiányában is a város karakteresebb épületei jobban segíthetik a tájékozódást, egy trafóházat első ránézésre is könnyebb megkülönböztetni egy templomtól vagy zsinagógától, mint a lakótelepi óvodát a bölcsődétől. (13-14. kép)

Iránypontok2: Az épületek földszintjén működő kereskedő vagy szolgáltató egységek mindkét területen folyamatosan jelen vannak, nehéz eldönteni, hogy van-e érdemi különbség, de a lakótelepek nagy részénél ez már nem lenne elmondható.

A vizsgálatok alapján arra lehet következtetni, hogy az egyes tájékozódási elemeknek létezik egyfajta optimális sűrűsége.

Utak és csomópontok esetén el kell érni egy adott sűrűséget ahhoz, hogy az épületek megközelíthetők legyenek, egy bizonyos mennyiség felett viszont az utak/csomópontok sűrűsége nehezíti a jól funkcionáló mentális térkép kialakítását. A határvonalak, körzetek, iránypontok definíciójukból adódóan csak egy bizonyos sűrűség alatt értelmezhetőek, ekkor természetesen segítik a tájékozódást.

HIVATKOZÁSOK

- EGEDY Tamás 2000: A lakótelepek társadalmi környezetének átalakulása a rendszerváltozás után. *Földrajzi Értesítő*. L. évf. 1–4. füzet, pp. 271–283., http://www.varosrehabilitacio.net/new/pdf/5lakotelepi_tarsadalom.pdf (letöltve: 2015. 05. 01.)
- ZEISEL, John 1981: *Inquiry by Design*. W. W. Norton.
- LYNCH, Kevin 1960: *The Image of the City*. MIT Press, Cambridge, Massachusetts
- CSANÁDI Gábor - CSIZMADY Adrienne - KOCSIS János Balázs - KŐSZEGHY Lea - TOMAY Kyra 2010: *Város Tervező Társadalom*. Sík Kiadó.
- BAKAY Eszter 2012: *Lakótelepek szabadterépitészete 1945 – 1990 között Budapest példáján*. phd.lib.uni-corvinus.hu/605/3/Bakay_Eszter.pdf (letöltve: 2014. 11. 05.)
- FERKAI András 2005: *Lakótelepek*. Budapest Főváros Önkormányzata Főpolgármesteri Hiv.
- BAKAY Eszter 2013: *Retroterek, retroparkok*. Terc.
- KÖRNER Zsuzsa – NAGY Márta 2006: *Az európai és magyar telepszerű lakásépítés története 1945-től napjainkig*. Terc.

KÉPEK *IMAGES*

- 01: A Pók utcai lakótelepépületei, úthálózata, csomópontjai
- 02: A Pók utcai lakótelep az égből
- 03: A Vizimolnár utcához tartozó házak a lakótelepen
- 04: A Király utcához tartozó házak a belvárosban
- 05: Az egyes utcákhoz tartozó házak a lakótelepen
- 06: Az egyes utcákhoz tartozó házak a belvárosban
- 07: Utak és csomópontok a lakótelepen
- 08: Utak és csomópontok a belvárosban
- 09-10: Csomópontok a lakótelepen és a belvárosban
- 11: Körzetek a lakótelepen
- 12: Körzetek a lakótelepen
- 13: Iránypontok a lakótelepen
- 14: Iránypontok a belvárosban
- 15: Tömegközlekedési hálózat a lakótelepen
- 16: Tömegközlekedési hálózat a belvárosban

- 01: *Buildings, paths, nodes of the 'Pók utca' Housing Estate*
- 02: *Aerial view of the 'Pók utca' Housing Estate*
- 03: *Buildings of the housing estate, located in Vizimolnár Street*
- 04: *Buildings located in Király Street, in the downtown*
- 05: *Buildings of each street in the housing estate*
- 06: *Buildings of each street in the downtown*
- 07: *Roads and nodes in the housing estate*
- 08: *Roads and nodes in the downtown*
- 09-10: *Nodes in the housing estate and in the downtown*
- 11: *Districts in the housing estate*
- 12: *Districts in the downtown*
- 13: *Landmarks in the housing estate*
- 14: *Landmarks in the downtown*
- 15: *Public transport network in the housing estate*
- 16: *Public transport network in the downtown*

OROSZLÁNY Miklós / témavezető: SUGÁR Péter DLA

SZOCIÁLIS ÉPÍTÉS

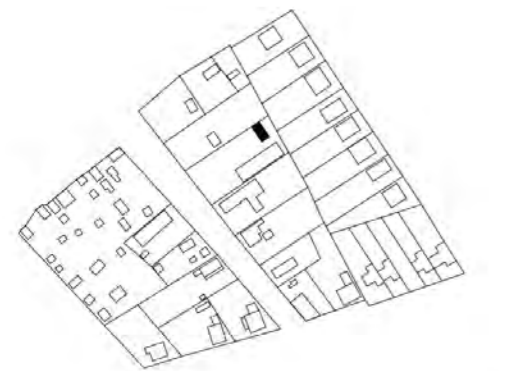
Social Workshop

Egy építész csapat 2012-ben csatlakozott a Magyar Máltai Szeretetszolgálat monori programjához, hogy közösen keressenek megoldásokat a mély szegénységben élők helyzetének javítására. Ennek az együttműködésnek az egyik eredménye a brikettszáritó építésének a gondolata 2014-ben (Fazekas Katalin, Fejérdy Péter, Kemes Balázs, Oroszlány Miklós). Egy éppen induló szociális programhoz szerettünk volna létrehozni egy olyan épületet, amely helyet ad a brikettezésnek. A száritó építménye helyi munkások és építészek segítségével jött létre. Egy olyan speciális építőtábor keretében, ahol az építészet és szociális szempontok egyszerre jelentek meg.

In 2012, a group of architects (Katalin Fazekas, Péter Fejérdy, Balázs Kemes, Miklós Oroszlány) joined the work of the Maltese Charity Service in Monor, in order to provide assistance in solving the problems of the community living in poverty. As a result of the cooperation, the idea of the bio-briquette manufacture was born in 2014. The concept of the building provides the experience of construction to the architecture students and also makes the involvement of the locals possible. This special construction workshop integrates the architectural and the social aspects of architecture.

02

Egy szociális szervezet munkatársa egy kerekasztal-beszélgetés során 2012-ben elmondta, hogy meglepődött, hogy ennyi ideig tart egy építőtábor. Utólag azt gondolta, elismerve egyéb előnyeit az építésnek, hogy a Reflekt Stúdió¹ által épített vizesblokk helyett sokkal hatékonyabban megvalósulhatott volna egy konténeres vizesblokk. A konténer gyorsabban és talán olcsóbban is üzembe helyezhető lett volna. A hozzászólása inspiráló vitát generált, megmutatta, hogy a szociális építőtáborok résztvevői és a felhasználók, szociális munkások között fogalmakban, értelmezésekben hatalmas különbségek vannak. Ugyanez a párhuzamos értelmezés többször megjelent a monori brikettszáritó (Fazekas Katalin, Fejérdy Péter, Kemes Balázs, Oroszlány Miklós) építésének előkészítése során. Az előkészületi munkáknál felvettük a kapcsolatot a Habitat of Humanity magyarországi szervezetével, ahol a legelső észrevétel az volt, hogy egy brikettszáritó tizedennyiből is megvalósítható. Bár egyre elismertebbek a szociális építőtáborok és az építések aktív szerepvállalása szociálisan problémás helyeken, mégis, az érintettekkel és más segítőkkel a párbeszéd sokszor párhuzamos síkokon folyik. Monoron, mi építések elsősorban az építményre koncentráltunk, annak elkészülésére, miközben a szociális munkások számos közös eseményt rendeztek, de kevésbé láttak bele az épület létrehozásába. Mindkét szakma a saját részét professzionálisan végezte, de gyakorlatilag egymás mellett, párhuzamosan. Ezeknek a félreértéseknek a feltárása és tisztázása sokkal hatékonyabb programok lehetőségét eredményezheti, ahol a résztvevők tudása összeadódik.

A MONORI BRIKETT SZÁRÍTÓ

A brikettgyártás régóta tervezett programja a Magyar Máltai Szeretetszolgálatnak. Számos működő példát lehet találni a világban, de Magyarországon még kevés helyen alkalmazzák. A bio-brikett egy olyan fűtőanyag, amit kézi erővel mezőgazdasági és papírhulladékból állítanak elő. Lehetőséget biztosít, hogy a mélyszegénységben lévők előre megtermeljék a téli tüzelőt. A brikettszáritó egy ilyen programhoz kapcsolódik, a munkához biztosít raktárt, és a brikettek tárolás közbeni szárítását szolgálja. Monoron a Máltai Szeretetszolgálat közel tíz éve van jelen, számos eredményes szociális programot irányít. A brikettszáritó épülete hosszas előkészítés után a BME Építészmérnöki Karával közösen valósult meg építészhallgatók részvételével. Egy olyan szociális építés volt a cél, amely megalapozhat egy folyamatos együttműködést az építések, a szociális munkások és a helyiek között.²

03

A BRIKETT SZÁRÍTÓ ÉPÍTÉSE

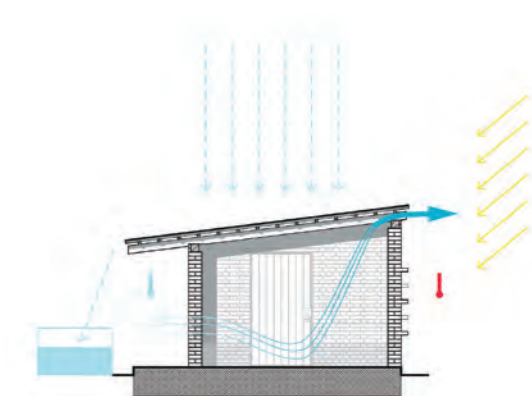
Az építőtábor keretein belül megépített szárítóépület felhasználja a környezet energiáit, és leköveti a körülötte folyó brikettezés munkafolyamatait. A téglakonzolokra helyezett friss, nedves briketteket a nyári napsütés intenzíven szárítja. Ezután az épületbe kerülnek raktározásra. A tömör kisméretű téglafalakat délről melegíti a napsütés, és az északi oldalon kialakított réseken keresztül megindul a belső térben a levegőáramlás. A napenergia kihasználásával az épületben tárolt brikettek természetes módon száradnak. A félnyeregtetőről összegyűjtött esővízzel a brikettezéshez szükséges vízmennyiséget lehet csökkenteni. A fenntarthatóság elvei a kivitelezés során is megjelentek. A vasbeton lemezalap zsaluelemeiből a brikettezéshez szükséges raklapok készültek. A vágott téglák maradékát a falkávakban használtuk fel. Az épület vonóvasakkal készült, így elkerülhető volt a vasbeton koszorú alkalmazása, lerövidítve a munkafolyamatokat. Azzal, hogy ezt a kis épületet építészhallgatók és helyi lakosok építették közösen, egy kölcsönös tanulási folyamat alakult ki. A lassú együttműködés során közösen kellett megoldani a feladatokat, és a helyiek tapasztalatát az egyetemisták előre tervezése egészítette ki. Ez e figyelem tette lehetővé a vakolatlan homlokzatokat és az építmény egyedi megoldásait.

A BRIKETT SZÁRÍTÓ SZOCIÁLIS VONATKOZÁSAI

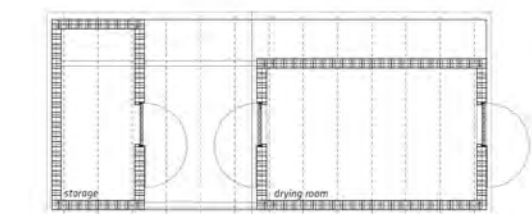
A monori szárítóépület megvalósítása a Máltai Szeretetszolgálattal szorosan együttműködve valósulhatott meg. Szociális programként keretet ad a helyi foglalkoztatásnak, és a megtermelt brikettekkel enyhíti a téli fűtési gondokat. A nyári brikettkészítés tudatos előrelátást feltételez a résztvevőktől.

A nyár folyamán 38 egyetemista hallgató fordult meg a monori Tabán telepen.

Ezek a hallgatók több mint egy hetet töltöttek ott, és mindennap együtt dolgoztak a helyi romákkal. A közös munka során a helyiek hozzáállása is alakult az épülettel kapcsolatban. Az építésben résztvevők feltehetően jobban fognak figyelni az épület környezetére is a jövőben, büszké a közös munkára.

04

05

06

07

08

ÉPÍTÉSZETI VONATKOZÁSOK

Az építészeti közbeszédben a szociális építés nemzetközileg (és lassan Közép-Európában is) kivívta elismertségét, és a projektjei helyet kaptak a kortárs építészeti párbeszédben. A projektek jól dokumentáltak, felkereshetőek, sokszor publikálták őket, rendszerezettek. A sok kritika és leírás mellett számos egyedi előnye és karaktere rajzolódott ki ennek a típusú építészetnek. Ezek a jellemzők érthetőek az építészsakma számára, és összevethetők más, akár teljesen eltérő léptékű építészeti produktumokkal.

OKTATÁS

Szinte mindegyik projekt³ kapcsolatban van az oktatással, önkéntességgel. Az önkéntesség nem csupán gazdasági kényszer, hanem egy olyan motorja a folyamatoknak, amely nélkül nem jöhetnének létre az alkotások. Az auburni egyetem (Auburn University, Alabama, USA) Urban Studio programja is a hallgatók lelkesedésére épít. Az egyetemnek ez a külső oktatási helyszíne az Egyesült Államokban, Alabamában, Birminghamben működik, ahol környező kistelepüléseknek készítenek rendezési terveket, köztérjavaslatokat, amelyek későbbi fejlesztések alapjai lehetnek. Alabama állam számos vidéki kistelepülése küzd gazdasági nehézségekkel és elnéptelenedéssel. Az 1991 óta működő oktatási program közel 40 településsel működött eddig együtt. Az építészhallgatók tervezési munkája a kezdetektől szoros együttműködésben történik a település lakóival. A települések támogatják a diákok munkáit, a hallgatók lakossági fórumokon keresztül felméri a lehetőségeket, és elkészítik a terveket. Ennél a típusú együttműködésnél szembeötlő a hallgatók nyitottságának az ereje.

A rendszerint parttalan vitákba torkolló lakossági fórumok helyett a diákok vezetésével konstruktív együttműködés alakult ki.

A professzionális irodákkal ellentétben az Urban Studio a diákokon keresztül megtalálja a hangot a különböző lakossági érdekek között. Ez a közvetlenség vezethet oda, hogy könnyebben részt vesznek a tervezésben, előkészítésben, megvalósításban. Ez történt Monoron is, ahol az építőtábor első hetében egy nagyobb csapat kisgyerek rendszeresen meghozta a területet. Nemcsak megnehezítették az építést, hanem veszélyes is volt a sok fel-alá rohángáló kicsi. Rövid időn belül a hallgatók találták ki a megoldást. Két építészlány játszóházat hozott létre a gyerekeknek, teljesen lefoglalva őket. A nap végén aztán a helyi gyerekek is kaptak feladatot. A szerszámok eltakarításában, a terület rendbetételében segítettek, hatalmas lelkesedéssel.

MINŐSÉG

A szociális alapú építéseknek az egyik legerősebb tárgyi jellemzője a bútorszintű részletezettség.⁴ A kézi munka és a résztvevők elkötelezettsége lehetővé teszi olyan technológiai és esztétikai aprólékoság létrejöttét, amely a legtöbb hagyományos építésnél megvalósíthatatlan. A Perbálon épült kukoricagóré (Janesch Péter, Karácsony Tamás és Kemes Balázs) finomságai nem jöhettek volna létre a kis lépték, az időráfordítás és a lelkes önkéntesek nélkül. A kukoricagóré betonszerkezete, annak zsaluzata egyedi megoldással és megmunkálással készült. A filigrán látszóbeton felület és a góré teljessé tevő acél-fa szerkezet hallgatók elmélyült munkájával jöhetett létre ilyen minőségben.⁵ Ez a típusú kimunkáltság az, ami utat nyitott a szélesebb körű építészeti érdeklődésnek. A másik lényeges mérnöki vonatkozása a szociális alapú építéseknek a helyzetek nyitottsága, ami lehetőséget biztosít a kísérletezésre, kutatásra. Az épületek helyszínei, szabályozatlan környezetük lehetőséget ad az építéseknek olyan megoldásokra, amelyek kísérletinek számítanak. A BC Architects and Studies iroda Afrikában épít földházakat.⁶ A projektek során nemcsak az alapkatatásokat alkalmazzák gyakorlatban, hanem a technológiával az egyes projekteket összefűzik, egymásra építik. Egyik legutóbbi épületük Aknaibich-ben, Marokkóban épült fel. Az 55 négyzetméteres egytermes oktatási egység az importált szerkezeti megoldások helyett a vasbeton épületek mellett egy lokális építészeti újrafogalmazásával próbálkozik. Az alapozás helyi termésköböl készült, a falak vályogból, és a tető helyi fából. A földfalaknak az összetétele, kezelése reagál az égtájakra és időjárásra, ezzel fejlesztve tovább a meglévő technológiát. A BC Architects munkáiban a földalapú házak kutatása összefonódik a szociális építészettel, és egy folyamatos fejlesztés láncolatát hozza létre. A brikettszáritónál az egyik szokatlan szerkezeti elem a falkötővas használata. A függőleges lekötővasak a koszoruként működő vízszintes vasakat rögzítik. A függőleges elemek a téglák közé vájt résben futnak, így nem befolyásolják a téglarakást és a homlokzati rendet. A legnagyobb munkát a téglafal építése jelentette.

A résztvevők 95%-a képzetlen volt, helyi munkások, építész-hallgatók; legtöbbjük életében először falazott. Ennek ellenére sikerült vakolatlan téglahomlokzatot építeni, egyedi megoldásokkal és apró részletekkel. Ez a típusú részletezettség nem jöhetett volna létre a hallgatók elkötelezettsége nélkül.

09

10

11

12

13

14

FELELŐSÉG

A másik lényeges építészeti vonatkozása a szociális építésnek a közvetlen kapcsolat a felhasználóval. Ennek a szoros együttműködésnek és egymásroutaltságnak az eredménye, hogy az építész felelőssége sokkal kézzelfoghatóbb lesz. Erre a felelősségre épülnek az alabamai Rural Studio korai házépítései.⁷ Ez a stúdió is az auburni egyetemhez kapcsolódik, Alabamában, Newbern környékén működik. Az építészhallgatók valós megrendelőknek terveznek házat, és közös munkával megépítik azokat. A kezdeti szociális lakások építésénél több lehetséges megrendelő közül beszélgetések során döntenek el, kivel dolgoznak együtt. Az építészhallgatóknak kell kiválasztaniuk a megrendelőt három mélyszegénységben élő család közül, azt a családot, amelyik abban az évben új házat kap. Ezzel olyan döntéssel kezdik a tervezést, amely végigkíséri a ház megvalósulását. Az építésben való személyes részvétel felelősséget ad a megtervezett részleteknek, tervezői döntéseknek. A döntések és eredmények komplex kölcsönhatása már igen korán szembesíti a résztvevő építészhallgatókat tevékenységük súlyával. Ez a típusú tervezői felelősség részét képezi szinte minden szociális építésnek. A monori brikettszártó egy hosszú folyamat egyik állomása. Az előkészítés, és az együttműködés a Máltai Szeretetszolgálattal 2012-ben kezdődött. (Fazekas Katalin, Fejérdy Péter, Kemes Balázs, Holczer Vera). Azóta több tantárgy foglalkozott a területtel és a szociális problémákkal, a helyi szociális munkások javaslatai szerint. A hallgatók és a tanárok tapasztalata összegződött a brikettszártó megépítésében. Az átadó után az együttműködés folytatódott, tavasszal a brikettezés megkezdődött.

SZOCIÁLIS VONATKOZÁSOK

A szociális szférában működő szervezetek egyre gyakrabban működnek együtt szociális építészeti projekteken. Ezek az építőtáborok, szociális építések az ő fogalomrendszerük szerint is értelmezhetőek. Bár tervezői szempontból ezek az építészeti akciók sokkal több lehetőséget rejtenek és valósítanak meg, mint pusztán a szociális hasznuk, érdemes a szociológiai szervezetek szempontrendszerén keresztül is vizsgálni ezeket a munkákat. Ezek az építészeti beavatkozások a számtalan problémára klasszikus megoldásokat is adhatnak.⁸ Az egyik legkönnyebben és leggyorsabban megközelíthető terület a mélyszegénységben az infrastruktúra hiánya. Ez az a beavatkozási pont, ahol a leghatékonyabban képes az építés segítséget nyújtani a mélyszegénységben élő családoknak.

Az építész szerepének változására, szervezővé válására példa Julia King, aki Indiában építészeti megoldások helyett a házak infrastruktúrájával foglalkozik.⁹ Felismerve, hogy a szegénységben élőknek a legégetőbb problémája a szennyvízkezelés megoldatlansága és ennek következményeként a szennyezett ivóvíz, erre a helyzetre keres megoldást. 2010 óta építészként, a szervezőkészségét kihasználva, helyi közösségeknek segít kiépíteni a szennyvízelvezetést. Julia King háttérbe helyezte az építészeti alkotást, és mérnöki – szociális munkát végez. Egy olyan határterületét a szociális építésnek, tervezésnek, ahol az előbbi kerül túlsúlyba, és az építészeti résznek csökken a jelentősége, szinte jelentéktelenné válik.

ÉPÍTÉSI TAPASZTALAT

Az ilyen típusú táborok kizárólag szociális jellegű hozadékra, hogy nagyon gyakran magukba integrálják a foglalkoztatást. A helyiek bevonásával értelmes kereteket adhatnak ezek a projektek a közmunkának, vagy kimozdulást a munkanélküliség kilátatlanságából. Az építésbe való bekapcsolódással az érintettek olyan technológiákat tanulhatnak, amelyeknek kézzelfogható haszna van a mindennapokban. A Mass Design Group kórházépülete Rwanadában, Burerában erre a részvételre alapozta a tervezést és a megvalósítást.¹⁰ Az épület 3898 ember bevonásával 100%-ban helyi munkaerővel épült. A cél az volt, hogy minél többen vegyenek részt a kivitelezésben, ezért elnyújtották az építkezést, és drága gépek helyett emberi munkával oldották meg a feladatokat. Így munkahelyeket hoztak létre, és erősítették a projekt közösségi beágyazódását. Monoron 17 helyi vett részt a brikettszártó építésében. A munkálatokkal párhuzamosan 3-4 fős csoportokban megkezdtek a brikettezést. A munka során nemcsak építési tapasztalatot szereztek, hanem együttműködtek egyetemistákkal. A résztvevők révén számos helyi családhoz jutott el a brikettszártó híre, nemcsak a „Tabán telepen”, hanem Monor egyéb részeire is.

FORDÍTOTT INTEGRÁCIÓ

A fenti példákon túl talán a legerősebb hatása a Máltai Szeretetszolgálat által megfogalmazott jelenlétnek és az azon keresztül megvalósuló fordított integrációnak van.¹¹ A táborok 4-5 hetes időtartama nem hasonlítható össze a Máltai Szeretetszolgálat több éves folyamatos munkájával az adott helyszínen.

15

16

Építész oldalról azonban a helyi szervezetek meglévő tapasztalataira, kapcsolataira támaszkodva elegendőnek bizonyulhat ez az idő, hogy kölcsönös kapcsolat alakuljon ki a későbbi felhasználókkal.

Ez a típusú együttműködés úgy segíti a mélyszegénységben élők szegregálódásának csökkentését, hogy a számukra ismerős környezetbe vonz be külső embereket, és így könnyedebben áttöri a kezdeti gátakat, hamarabb vezethet eredményre. A szociális építések és ezekhez kapcsolódó táborok rengeteg építészhallgatót vonzanak be olyan környezetbe, ahova valószínűleg soha nem jutnának el. Ezeknek a helyzeteknek nem csupán a hallgatók szempontjából van előnye. Ők is megismernek más környezetet, szembesülnek a szegénységgel, de a helyiek is kimozdulnak a mindennapjaikból, és találkoznak más élethelyzetekkel. Az építkezés során 38 építészhallgató és 17 helyi telep lakos, tanár, önkéntesek dolgoztak együtt, több mint öt héten keresztül. A helyi lakatosüzlet tulajdonosa először jött el a szegregátumba, és más monori érintettek is eljöttek az átadó ünnepségre, köztük a monori polgármester is. Az építés elindított egy kis kapcsolódási pontot, segítve és kiegészítve a Máltai Szeretetszolgálat eddigi eredményes munkáját.

ÖSSZEGRÉZÉS

A szociális építéseknek számos szociális és építészeti haszna van. Ezeknek az előnyöknek a számbavétele, rendszerezése, összevetése minden érintett számára előnyös lehet. Tisztázza a szereplők céljait, szerepeit, lehetőségeit. Az építészeti és szociális munkások egyértelműbb, intenzívebb kommunikációja megteremtheti egy sokkal hatékonyabb, az érintetteknek koncentráltabban segítő program kidolgozását, a meglévő kezdeményezések tovább-csiszolását. Egyben lehetőséget biztosít egy fenntartható építészeti gondolkodás fejlesztésére, kidolgozására is. Ez azért lényeges összetevője a szociális építéseknek, mert fenntartható építészet vagy gazdaság nem képzelhető el fenntartható társadalom nélkül.

HIVATKOZÁSOK

1. REFLEKT Studio 2015: Reflect Studio beszélgetés, "Szociális építészet: az egymásra figyelés, emberség, bizalom műfaja" (<http://reflektstudio.blogspot.hu/>) (Utolsó letöltés: 2015. 03. 10.)
2. FEJÉRDY Péter 2014: Architectural Cooperation, Biobriquettebuilding_Monor Designbuild (ISBN 978-963-12-1167-2), pp. 24-25.
3. FAZEKAS Katalin 2014: International outlook, Biobriquettebuilding_Monor Designbuild (ISBN 978-963-12-1167-2), pp. 18-21.
4. KEMES Balázs 2014: Student workshops, Biobriquettebuilding_Monor Designbuild (ISBN 978-963-12-1167-2), pp. 22-23.
5. KEMES Balázs 2014: „Közösség(i) építés - a fenntarthatóság rétegei az oktatásban” „Közösségi építészet - Építészet/oktatás 2014” konferencia előadás, Budapest, (2014)
6. BC ARCHITECTS, 2015: <http://www.bc-as.org/>, (Utolsó letöltés: 2015. 03. 10.)
7. OPPENHEIMER Andrea, HURSLEY Timothy, Rural Studio 2002: Samuel Mockbee and the Architecture of Decency (ISBN13: 9781568982922), Princeton Architectural Press, New York
8. OROSZLÁNY Miklós 2014: Briquette manufacturing, Biobriquettebuilding_Monor Designbuild (ISBN 978-963-12-1167-2), pp. 36-39.
9. QUIRK Vanessa 2015: Introducing "Potty-Girl," The Architect of the Future?, (<http://www.archdaily.com/529934/>), (Utolsó letöltés: 2015. 03. 10.)
10. MURPHY Michael, RICKS Alan, BAAN Iwan, MASS Design Group 2012: Empowering Architecture: The Butaro Hospital, Rwanda (ISBN13 9780615534152)
11. KISS Dávid 2011: Cigánytelep nyolctól négyig, Magyar Máltai Szeretetszolgálat (ISBN 978-963-89445-0-4)

KÉPEK IMAGES

- 01: A brikettszárító épülete
- 02: Napon száradó brikettek
- 03: Monor, Tabán telep helyszínrajza
- 04: Brikettszárító metszet
- 05: Brikettszárító alaprajz
- 06-08: Hallgatók munka közben
- 09-11: Építészeti részletek
- 12-14: Hallgatók munka közben
- 15: A brikettszárító és az egykor tanodaként működő "hangár"
- 16: Az elkészült épület

- 01: *The bio briquette building*
 02: *Finished bio briquettes drying on the sun*
 03: *Monor site plan of the segregation*
 04: *Bio briquette building, section*
 05: *Bio briquette building, floorplan*
 06-08: *Architecture students while working*
 09-11: *Architectural details of the building*
 12-14: *Architecture students while working*
 15: *The bio briquette building and the former teaching center, the „hangar”*
 16: *The completed building*

SKALICZKI Judit / témavezető: SZABÓ Árpád DLA

KOCKÁZTASS! AZ ÉPÍTŐJÁTÉKOK JELENTŐSÉGÉRŐL

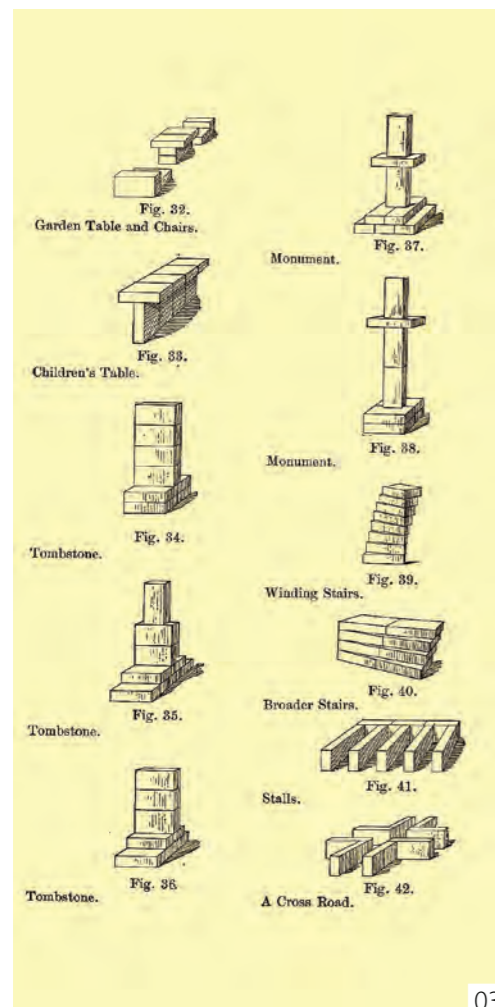
Blocks! The Importance of Construction Toys

Építőkockák. Mindenki ismeri ezt a játékot. De vajon tényleg ismerjük? Értjük is, miről szól, mi a lényege, miért érdemes használni, és tudjuk-e, hogyan lehet az intézményes nevelés keretein belül hatékony fejlesztőeszközként alkalmazni? Egy sokoldalú 'szupertárgyról' van szó, mely hatással van a gyermeki fejlődés fő területeire: kognitív, érzelmi, fizikai és szociális készségekre egyaránt. Mint sok esetben, a nagyszerűség itt is az egyszerűséggel párosul. A jelen írás bemutatja a kockajátékokat, fő csoportjait, működésüket, és azt, hogy miként sajátítható el magas szintű használatuk megfelelő segítség mellett.

Construction blocks. Everyone knows this toy. Do we really know it? Do we understand the real purpose of it, why it is worth using it, and do we know how to apply it into the framework of institutional education as an effective development tool? It is a versatile 'super-object' that affects the key areas of child development: cognitive, emotional, physical and social skills as well. As in many cases, the greatness is combined here with simplicity. The present writing introduces the blocks, their main categories, how they function and the way of acquiring a high-level use of them with proper help.

02

03

A kisgyermekkor aktív 'építés' pozitív hatásai az élet számos területén visszaigazolhatók. A téralakítás első, játékosan megszerzett tapasztalatai szemléletformáló hatással lesznek a későbbi évekre. Építészeti vonatkozásban párhuzam fedezhető fel a gyermekek kockajátékában és az építészhallgatók és alkotó építészek tervezési metódusaiban. Az sem véletlen, hogy az építőjátékok történetében számos példát találunk építészek által tervezett játékokra. Ezekben a tárgyakban a tervezők sajátos világképe tükröződik ember és környezete kapcsolatáról.

A JÁTÉK LÉLEKTANI SZEREPE

Minden gyermek játszik. A játéktevékenység szükséges a fejlődéshez, alapvető ismereteket ad a fizikai környezetről, fontos szerepe van az érzelmi és szociális viselkedésminták kialakulásában. A játék az, ami hozzásegít ismeretlen dolgok elképzeléséhez, megismeréséhez, megalkotásához. Egyben az emberi kultúra része, kulturális tartalmakat hordoz, és annak közvetítésében is részt vesz. Ez a folyamat már csecsemőkorban elkezdődik, majd az anyáról való leválás után a kortársaktól és az idősebb generációktól való tanulás jelenik meg. Piaget játékelmélete szerint a konstruáló játékok a legelső játékszakaszhoz tartoznak, az explorációs játékoknak legfejlettebb formái, amikor a gyermek már az elejétől fogva valamely előre kitalált szándékkal épít. Ehhez szüksége van megfelelő kézügyességre, és arra, hogy az emlékezetével a célt folyamatosan felidézze magában. Mindez már egy olyan fejlettségi fokot igényel, amikor a gyermek már megismerte az őt körülvevő fizikai környezetet és az egyes tárgyak alapvető tulajdonságait. Ezekben a konstruáló játékokban eleinte a folyamat átélése a gyermek célja, és nem a produktum, inkább az alkotás öröme vonzza őket.

TÁRGYI ÉS KULTURÁLIS KÖRNYEZET

A játékhoz tárgyak is kellenek, három dimenziós, megfogható tárgyak, hogy a képzelte belső világ kifejezhető legyen. Ezek a tárgyak sajátos módon ötvözik a használati tárgyak és a szimbolikus tárgyak tulajdonságait. Hasznosak egy speciális módon és szimbolikusak is, mert a gyermek szemében a felnőtt világot mintázzák.

Ha a játékot kultúrateremtő folyamatnak tekintjük, akkor a játékeszközök, melyek a közvetítésben intenzíven részt vesznek, az adott társadalom gyermekekhez fűződő viszonyát tükrözik.

A felvilágosodás korszakának társadalmi változásai elindították a gyermeklélektan és a gyermekpszichológia fejlődését. Ez eredményezte azt, hogy társadalmi szinten a gyermeki játékra nem haszontalan időpazarlásként, hanem potenciális készségfejlesztő tevékenységként gondoljanak. A tárgykultúra érzékenyen válaszolt ezekre a változásokra, a játékipar termékeiben a korábban divatos részletgazdag, a valóságot mindenekfelett utánozni kívánó modell-játékok mellett helyet kaptak a fejlesztőjátékok. Ekkor jelentek meg az építőkockák. A ma ismert építőkockakészletek elsősorban két reformpedagógus nevéhez köthetők. Friedrich Fröbel német pedagógus, mineralógus, a Kindergarten (szó szerint 'gyermekkert'), a mai óvoda intézményének megalkotója, elsőként használt oktatóeszközként fakockákat és moduláris rendszerben felépülő hasábokat, hogy segítségükkel a világ mélyebb összefüggéseit megismertesse a növendékekkel. Az általa kidolgozott „Adományok és Elfoglaltságok” rendszerében a geometria, a formai absztrakció, az egység és a részek viszonya áll a középpontban. (1. kép) (3. kép) Az amerikai kontinensen máig használatban levő Unit Blocks készletek kidolgozója, Caroline Pratt a fröbeli alapelveket folytatva alkotta meg saját készletét, kibővített elemkészlettel, és jelentősen nagyobb méretben. Fröbelnél még az előre meghatározott minták ismétlésén alapuló építésen van a hangsúly, Caroline Pratt pedagógiájában viszont a szabad játék kap nagyobb szerepet, a gyermekek fantáziájára bízva a világ leképezésének módját.

AZ ÉPÍTŐKOCKÁK CSOPORTOSÍTÁSA

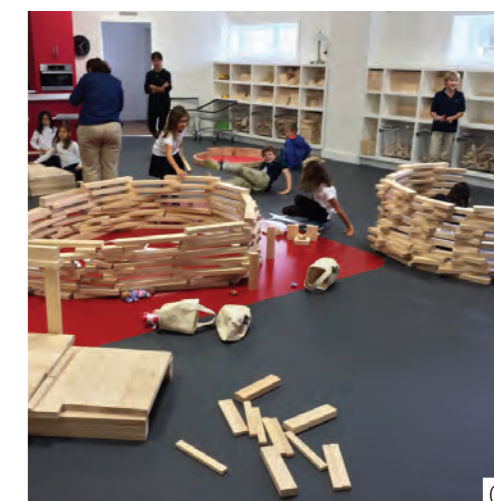
Az építőjátékok és építőkockák máig töretlen népszerűségnek örvendenek, megtalálhatók minden játékboltban, óvodában és a legtöbb kisgyermekes háztartásban. Időbeli fejlődésüket áttekintve egyértelműen látszik, miként követte a játékipar az építőipar fejlődését. Az technika legújabb vívmányai és a különféle design trendek hamar beszivárognak a játékeszközök területére, napjainkban is léteznek építőjátékok, melyekkel megidézhetőek kortárs építészeti alkotásai.

Karen Hewitt (2001) osztályozása alapján működésük szerint is csoportba lehet sorolni a kockajátékokat:

- a kocka, mint oktatási felület
- kulturális örökség közvetítése
- az építési folyamat megtapasztalása, tiszta formák

04

05

06

A KOCKA MINT OKTATÁSI FELÜLET

Ezeknek a játékoknak a felületén informatív, oktató jellegű tartalmak jelennek meg, leginkább betűk és számok. Elsőként John Locke angol filozófus említi 1693-ban a betűkkel ellátott kockák használatának előnyeit az írásktatás terén.¹ (6. kép) Azóta több kísérletnek² sikerült igazolni, hogy a kockák használata pozitív hatással van a későbbi matematikai és kommunikációs képességekre, és az olvasásértésre. Ez persze sokkal inkább a kockákkal való tevékenykedésnek, és nem a rajtuk szereplő feliratoknak köszönhető, mégis az ide tartozó példákban valamely módosulatát a mai napig megtalálni a boltok kínálatában. Kaphatóak betűs-számos építőköcskák, és a Lego Duplo sorozatában is megtalálható a számkockákat szállító kisvonal.

Ez a játéktípus a társadalom lelkesedését tükrözi az oktató játékok iránt. Sok szülő és pedagógus a minél korábbi tudatos fejlesztésben látja a gyermekek sikeres jövőjének biztosítékát.

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG KÖZVETÍTÉSE

A 19. századi európai és amerikai játékipar népszerű termékei közé tartoztak azok az építőkészletek, melyek bizonyos épületek megépítését tették lehetővé, aprólékosan kidolgozott elemekkel és pontos útmutatókkal ellátva. Ezek a korízlést tükröző, klasszikus építészeti stílusokat bemutató épületek voltak. Máiig kaphatóak a Richter-féle Anker építőköcska készletek, (7. kép) melyek gyűjtők játékszerévé váltak az idők folyamán. Amerikában jelenleg is népszerű az a Lincoln Logs építőköcska, melynek megalkotója John Lloyd Wright (F. L.Wright fia), és amely a tradicionális gerendaépítés technikáját mutatja be valóságghú elemekkel. Kortárs példaként pedig a híres épületeket bemutató Lego Architecture sorozat említhető.

Ennek a csoportnak a működését leginkább a divat és a média határozzák meg. Ezek a játékok nem a klasszikus konstrukciós játékelményt nyújtják, mivel nem a szabad alkotás a lényegük, hanem a lehető legpontosabb másolat elkészítése.

AZ ÉPÍTÉSI FOLYAMAT MEGTAPASZTALÁSA, TISZTA FORMÁK

A tiszta formák fontosságára elsőként Fröbel hívta fel a figyelmet. Adományainak rendszerében fontos szerepet szánt az építőköcskákban. A hangsúlyozottan díszítés nélküli juhar blokkok segítik a különböző formák alapos megismerését, a geometriai összefüggések megértését. Ha az egyes elemek nem idéznek meg önmagukban konkrét tárgyakat és képeket, nagyobb teret kap a fantázia és a belső világ kifejezése. Ezek az egyszerű köcskakészletek Fröbel óta népszerűek,

07

kortárs változatai a Lego és Lego Duplo alap építőköcskák (9. kép), a holland Kapla építőjáték, amely csupán egyetlen jól megválasztott arányokkal rendelkező elem halmazából dolgozik.

Ebben a kategóriában feltűnően sok az építészek és képzőművészek (8. kép) által tervezett játék. A szabad alkotásnak teret adó, mindazonáltal inspiráló térbeli játékok megalkotása talán közel áll az ő gondolkodásukhoz.

Az is megfigyelhető, hogy a ma működő Fröbel-központok és Fröbel szellemét ápoló pedagógiai szervezetek mind kiemelik ennek a kötetlen kísérletező folyamatnak a fontosságát. Reneszánszukat élük az építőköcskakészletek, a New York Times egy 2011-es cikkében arról ír, hogy a New York-i szülők és tanárok körében divattá vált a klasszikus Pratt-féle blokkok alkalmazása. Remek lehetőség, hogy csoporton belül is egyénre szabott fejlődési ritmus alakulhasson ki, minden gyereknél figyelembe véve az erősségeit és a gyengeségeit egyaránt.

A tanulmányi eredményességet növelő hatásai mellett a napi iskolai gyakorlatból kiszoruló szabadjáték pótlására, és az informatikai eszközök jelenlétének ellensúlyozására kitűnő eszköznek bizonyul.

Hogy mennyire meghatározó lehet a gyermek számára ez a fajta tanulási tapasztalat, arra számos példát hozhatnánk a XX. század meghatározó alakjai közül. A rendszer, amit Fröbel megalkotott, előre nem látható módon befolyásolta a világot. A gyermekkeretek növendékei közül kerültek ki a modern mozgalmak meghatározó alakjai. Építészeti vonatkozásban példa erre Wright és Corbusier életműve. Mindkettőjük esetében bizonyított, hogy kora gyermekéveiket fröbeliánus gyermekkeretekben töltötték. Saját életrajzi visszaemlékezéseikben is említik személyes élményeiket az építőköcskák világában eltöltött évekről.³

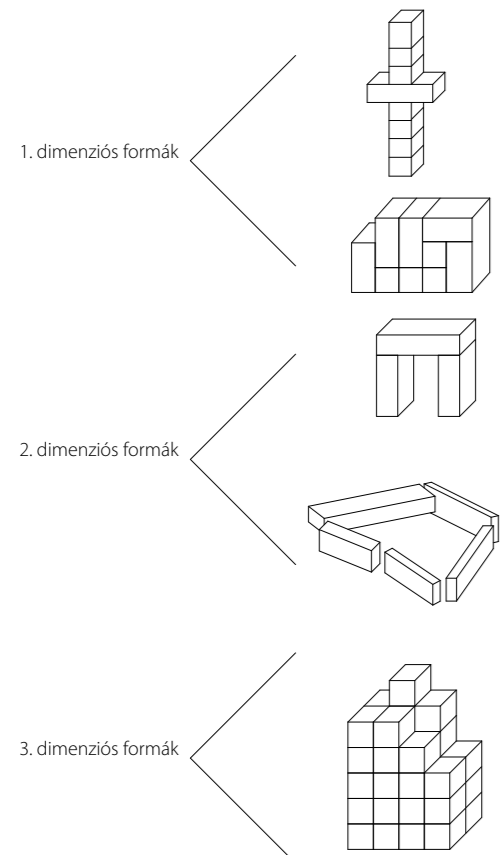
Mindhárom köcska-kategória egyenletes fejlődést mutat, megtalálhatóak ma is, tehát igény van rájuk. Amíg fontos értéknek számít a társadalomban a magas iskolázottság, addig fontosak lesznek az oktatóeszközként működő játékok. Amíg tartja magát a nézet, hogy a gyermekkor része az önfeléd játék, és fontos a kreativitás, és amíg kimutatható, hogy játszva hatékonyabban tanulunk, addig lesznek klasszikus építőköcskák. És amíg meghatározó szerepet tölt be életünkben a média, és a fogyasztói társadalom megengedheti magának, addig biztosan lesznek aktuálisan divatos tartalmakat közvetítő építőjátékok is.

08

09

10

KOCKATAN - A MŰKÖDÉS

Az összetett kockajáték kialakulása az anyagnak a megismerésével kezdődik, hiszen eleinte a gyermek számára az még ismeretlen, lehetőségeit fel kell mérnie. A kockák fizikai tulajdonságai rengeteg új információval szolgálnak: anyaga, színe, súlya, illata, tapintása, méretei, arányai, térkitöltő képessége mind jellemzi az elemeket. Komplexebb alkotás csak mély formaismeret után jöhet létre. A megismerési alapfolyamatban ezt a szakaszt differenciálásnak nevezik. A gyermek egyre részletesebb és specifikusabb ismereteket szerez az építőkockákról. Ezt követi az integrálás szakasza, amikor a részismeretek egészé állnak össze, és megjelennek az építési gyakorlatban.⁴ A „gazdag játék” az a szint, amikor már saját ötletek megvalósítására is képes a gyermek, és bármilyen gondolatát ki tudja fejezni kockák segítségével.

A kockajáték tanulása során vannak általánosan jellemző minták, ezeken át vezet az út az egyedi alkotásokig. Formai megjelenés alapján a következő fejlődési szakaszokat lehet megfigyelni:⁴

1. szakasz: elemek pakolása egyik pontból másikba, általában két éves kor alatt;
2. szakasz: halmozás, vízszintes sorolás és toronyépítés, két és három éves kor között; (11. kép)
3. szakasz: hídkepés, két elem vízszintes összekötése egy harmadik elemmel;
4. szakasz: bekerítés, pár elem elhelyezése úgy, hogy körbefogjanak egy kis területet; (12. kép)
5. szakasz: mintázat és szimmetria megjelenése a formákban, három és négy éves kor között;
6. szakasz: korai reprezentációk, az építmények elnevezése funkcionális működés alapján, jellemzően négy és öt éves kor között;
7. szakasz: kései reprezentációk, sokszor a való életből megismert épületeket és szerkezeteket jelenítik meg, valós életeseményeket mesélnek el, öt éves kortól (13. kép)

Ha szeretnénk megállapítani, hogy az egyes gyermek hol tart a kockajátékok elsajátításának folyamatában, akkor nem azt érdemes megfigyelni, miket épít, az a gondolati világát tükrözi. Ennél beszédesebb az, hogy hogyan építi meg azt, abból látszik a technikai fejlettségi szintje. Ezzel összhangban van Guanella megállapítása az életkori sajátosságokról, miszerint a koral a konstrukciók nagyobbak, összetettebbek és egyre dimenzionáltabbak lesznek. (10. kép) Az építés megélése is átalakul, míg eleinte maga az építési folyamat a lényeg, és a legfőbb kérdés a *hogyan*, addig a későbbi szakaszokban már az eredmény, és a *mit* kap jelentőséget. Ennek a folyamatnak a természetes segítője, a vegyes életkorú intézményi csoport. A fiatalabb gyermekek közvetlenül idősebb társaik megfigyelésével tanulhatnak. A csoportmunka

egyébként is hasznos a tanulási folyamatban, a gyerekek szociális érzékenysége és alkalmazkodási készsége fejlődik a többiekkel való együttműködés során. A már magabiztosan építő és kísérletező gyerekek csoportja új technikák kidolgozására is képes, pl. valaki megtart elemeket, míg a társa kitámasztja őket egy újabb elemmel, olyan megoldást alkalmazva, amelyet egyedül egyikük sem tudna kivitelezni.

A gazdag kockajáték nem magától fejlődik ki. Eredményét jelentősen meghatározza a gyermek és a felnőtt kapcsolata. A hatékony tanulás mechanizmusában a felnőtt először felméri az adott gyermek tudásszintjét, és azt tekinti kiindulási alapnak. A megismerés folyamata akkor működik jól, ha a gyermek használni tudja a korábban megszerzett ismereteit, és ez segít neki megérteni az újakat, és beépíteni a tudásrendszerébe. (Pl. ha egy gyermek már megtanulta, ill. megtapasztalta, hogy az alma fán terem, akkor már könnyen meg tudja érteni, hogy a narancs is fán terem, nem kell hozzá feltétlenül látnia egy narancsfát is.)⁵ Fröbel úgy fogalmaz, fontos, hogy a gyermek biológiai érettségének megfelelő dolgokat tanuljon, ne azokon túlmutató ismeretekkel terheljék. A felnőtt jelenlétének minősége is kiemelten fontos. A legszerencsésebb az interakcióra épülő tevékenység-követés, amikor a felnőtt folyamatosan együtt van a gyerekekkel, de nem aktív szereplő, háttérbe húzódik és figyel. Akkor segít, ha valóban szükség van rá, és akkor sem direkt módon. A legtöbb építés közben felmerülő dilemmát és technikai kérdést némi kísérletezéssel, kellő bátorítás mellett maguk a gyerekek is meg tudják oldani. Technikai kérdésekben pedig legjobb útmutatójuk társaik megfigyelése.

Az építőkocka alkotások minőségére a rendelkezésre álló tér is hatással van. Van-e kellő méretű játéktér, van-e az építőkockák tárolására alkalmas polcos elem, ami lehetővé teszi a tudatos elemválasztást? (5. kép) A legújabb kutatások ajánlásai alapján ideális esetben az építőkockák száma gyerekenként 100 db, az építésre rendelkezésre álló terület pedig fejenként min. 2,3 m² lenne.⁶ Fontos a többi játék tudatos elkülönítése a kockák teréből. A konstrukciók befejezése után folytatódhat a játék kisautók és figurák bevonásával, de ha ezek az elemek idő előtt kerülnek a látótérbe, az az építmények kifejlődésének rovására megy.⁷

A méret is fontos tényező. Patty Smith Hill már a 19. században felhívta a figyelmet arra, hogy a nagyméretű elemek által könnyebben átélhető az építés térbelisége, egyszerűbb az állékonyság biztosítása, és közben a gyermek még fizikai aktivitásban is van. Léteznek egészen nagyméretű üreges fa építőelemek (Hollow Blocks) kifejezetten az emberléptékű építés megtapasztalására.

11

12

13

Bár az ismertetett szempontok a beltéri építésre vonatkoznak, semmiképp sem elhanyagolható a kültéri építőjátékok jelentősége, mert a természetben való építés élményét nyújtják, és kiegészülhetnek a környezetben talált egyéb természetes „építőelemekkel”, mint kavicsok, kövek, ágak, levelek, homok, stb.

ESETTANULMÁNY

A cél az építőköcskák és a Fröbel-rendszer működésének gyakorlati kipróbálására.

Helyszín: Budapest XVII. Akadémiaújtelepi Hófehérke Óvoda

Munkatársam: Hathy Zsuzsanna DLA hallgató MOME

A cél egy óvodai csoport megfigyelése, és az építési tevékenységben bekövetkező esetleges változások dokumentálása. A foglalkozások során teret adunk a szabad játéknak, építőköcska készletekkel, üres kartondobozokkal és habkarton lapokból vágott geometrikus formákkal kísérletezhetnek a gyerekek kedvük szerint. A szabad alkotásból átvezetjük a csoportot az épített környezet megfigyelésére. Irányítottabb tevékenység keretein belül a Fröbel-rendszer térbeli absztrakcióra épülő lebontási metódusát alkalmazzuk: tömör testek–síkfelületek–vonalak sorrendje mentén haladva a gyerekek által jól ismert formákat és tárgyakat elemzünk.

ÖSSZEZÉS

Az építés ösztönös folyamat, minden gyermek épít, ennek a korábbiakban leírt szabályszerűségei vannak. Hogy a képességeinek kibontásában milyen szintre jut, az a környezeten is múlik. Ez a megfelelő fizikai körülmények megteremtése mellett emberi feltételeket is jelent. A magyarországi helyzet mindkét szempontból javítható lenne. De túl az óvodai és iskolai nevelés keretein, érdemes lehet keresni az építőjátékok helyét az egyetemi építészképzésben is. Ahogyan gyermekkorban segítenek a külvilág és az épített környezet összefüggéseinek megértésében, úgy a hallgatóknak is segíthetnek alapvető téri helyzetek modellezésére és kipróbálására. Nem megoldást kínálnak építészeti tervezési kérdésekre, hanem eszközt a megoldás keresésére. Nem is várhatunk az építőjátékoktól többet, mint a készségek fejlesztése mellett egy saját értelmezési, lekódolási rendszer kialakulását, mely segít megérteni és kifejezni a szavakkal sokszor meg sem fogalmazható gondolatokat.

HIVATKOZÁSOK

- GINOULHIAC, Marco (2014): Educating children in Architecture - XXth century architectural narratives through toy design <http://architoy.blogspot.hu/2014/11/educating-children-in-architecture-xxth.html> (2015. 06. 20.)
- HANLINE, MILTON, PHELPS (2010): The relationship between preschool block play and reading and math abilities in early elementary school: a longitudinal study of children with and without disabilities. *Early Childhood Development and Care* 2010/8 1005-1117
- BROSTERMAN, Norman (1997): *Inventing Kindergarten*. Harry N. Abrams Inc., New York
- GURA, Pat (1992): Developmental aspects of blockplay. In: BRUCE, Tina: *Exploring Learning: young children and blockplay*. Paul Chapman Publishing Ltd., London
- BRUCE, Tina (2012): *Early childhood practice*. SAGE Publications Ltd., London
- PHELPS, Pamela (2013): Why play with blocks? <https://www.communityplaythings.com/resources/articles/2013/why-play-with-blocks> (2015. 05. 16.)
- HULEATT, Helen (2008): *I made a unicorn! Open-ended play with blocks and simple materials*. Community Products Ltd., Darwell

KÉPEK IMAGES

- 01: Fröbel Adományok Építőköcska készletei
- 02: 'Toronyépítés' Unit Blocks építőelemekkel
- 03: Fröbel Adományok 4. Építőköcska készlet - mintalap
- 04: Fröbel rendszerű Kindergarten Toronto, 1898
- 05: A Ross School southampton-i köcska részlege
- 06: Betűköcskák
- 07: Richter-féle Anker építőköcska készlet
- 08: Alma Siedhoff-Buscher 'Kis hajó' építőkészlet, 1923
- 09: LEGO építőköcskák
- 10: Alap építőköcska formák Pat Gura, 1992
- 11: 2. szakasz - vízszintes sorolás
- 12: 4. szakasz - bekerítés
- 13: 7. szakasz - Összetett térbeli konstrukció

01: *Froebel Gifts Building Block sets*

02: *Stacking Unit Blocks*

03: *Froebel Gifts No. 4 Building Block set - patterns*

04: *Froebel Kindergarten in Toronto, 1898*

05: *Ross School 'Blockspot' Southampton*

06: *Alphabet Blocks*

07: *Richter's Anchor Stone building set*

08: *Alma Siedhoff-Buscher Small Ship building Toy, 1923*

09: *LEGO building bricks*

10: *Basic block forms Pat Gura, 1992*

11: *2nd phase - horizontal stacking*

12: *4th phase - enclosures*

13: *7th phase - Complex 3-dimensional construction*

SOLTÉSZ Judit / témavezető: BALÁZS Mihály DLA

A FELFEDEZŐ RAJZ

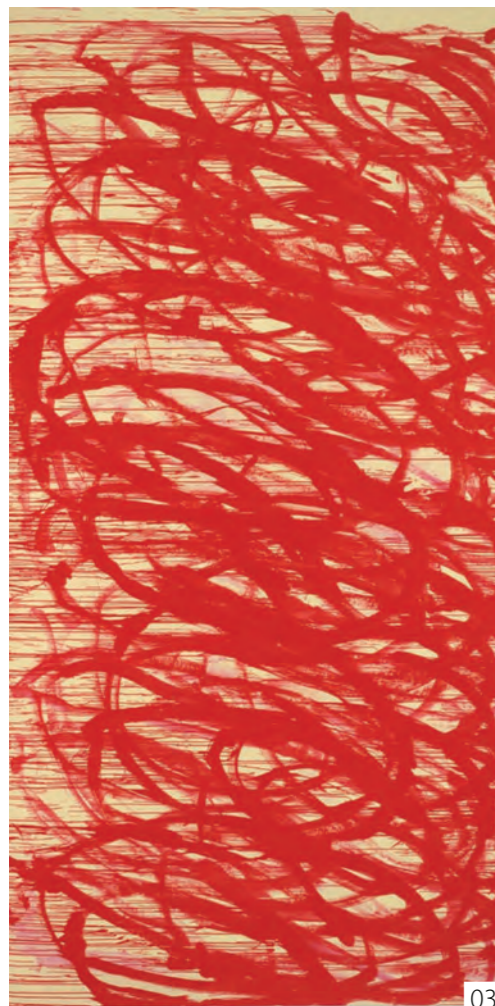
The Inventive Drawing

A mai építészeti gyakorlatban kézi rajzokra nincsen szükség. Pedig a felszabadult kézzel való rajzolás a gondolkodást serkenti, olyan elvontságot biztosít, ami a kreatív folyamatokat segíti, így a tervezés hasznos eszköze. Az egyetemi képzésben fontos felhívni erre a figyelmet. Különböző iskolák első éves képzését vizsgálva keresem a választ arra, hol lehet ma a kézi rajzolás helye az építészoktatásban. Az a feltevésem motivál, ami szerint a kézzel való gondolkodás módszerét a kezdetektől lehet bevezetni úgy, hogy hasznos, a mai világban releváns, szeretett eszközzé váljon, hogy az építészeti tervezés a rajzolással természetesen összefonódjon.

In today's architectural practice there is no need for manual drawing, despite its positive effects on creative thinking, which qualifies it as a useful design tool – a fact that must be underlined in higher education. By examining the first year curricula of various institutions, it may be possible to find the current role of manual drawing in the architectural education. The motivation for this search comes from the belief that a manual thinking method can be introduced from the beginning so that it becomes a useful, relevant and preferred tool, and finally makes architectural design and drawing be interwoven.

02

03

A KÉZI RAJZ MAI SZEREPE AZ ÉPÍTÉSZETI TERVEZÉSBEN

Az építész gondolatának tárgya a képzeletben van, ahhoz, hogy maga és mások számára láthatóvá tegye elgondolásait és azok a mai gyakorlat szerint idővel megvalósulhassanak, valamilyen közvetítő eszközt kell használnia. Ez a közvetítő eszköz a terv rajzi ábrázolása. Az építészeti tervezés elsődleges eszköze napjainkban még a rajz. A legtöbb építész számára ezért az alkotás legintenzívebb pillanata nem az épület elkészülte, hanem sokkal inkább a koncepcióalkotás időszaka, nem az épület megépítése (arra manapság kevesebb befolyása van), hanem a terv lerajzolása, rajzi kiírása. Amíg a szobrász vagy festő rajzai, előkészítő, tanulmányozó makettjei a tulajdonképpeni mű elkezdéséhez nyújtanak támpontokat, addig az építész rajzban próbálja előre determinálni az eljövendő épület minden elemét. A szobrász vagy festő a megvalósítás közben szakadatlanul gondolkodik, apró módosításokat végez az előző terveihez képest, az alkotásának folyamata az utolsó pillanatig, vagyis a mű elkészültéig, dinamikus és változékony (Evans, 1986). Az építész a rajz és a koncepció kiírása után, sok esetben nem befolyásolhatja az épület alakulását, operátorként vehet csak részt a megalkotásában, szerves együttélése a tervvel a rajzok elkészítése után megszakad. Az építész, mint alkotó tevékenység így közvetve kerül csak kapcsolatba gondolata tárgyával, magával az épülettel. Az építész a mai gyakorlat szerint rajzfüggő.

„Az építészeti tudás a rajz által születik, egyszermind a rajz az építészeti tudás terméke” (Edward Robbins) ²

Azonban nem mindig volt rajzfüggő, és korántsem biztos, hogy mindig az marad. Az európai építészeti gyakorlatot a hagyományok lassú változása, új igények megjelenése, újabb formák és megoldások keresése, újabb tervezői eszközök felbukkanása, az építész szerepének változása, a kivitelezés átalakulása együttesen alakította a történelem során.

Az ókori görögöknél erős formai és arányossági hagyományok határozták meg az építést, az épületek alaprajzi ábrázolása általában olyan egyszerű volt, hogy különösebb tervezést nem igényelt.³ A császárkori Rómában már létezett az alaprajz, a homlokzat és a távlati épületábrázolás módja. Vitruvius arról ír, hogy az építésznek tudnia kell rajzolni is, hogy el tudja magyarázni művét.⁴ A középkori építészgyakorlatról keveset tudunk, de a méretarány fogalma még nem létezett, a tervrajzok kevéssé lehettek hasznosak a szereplők közti kommunikációban. Az épületeket nem tervrajz alapján építették, a helyszínen az építész által a földön felvázolt vonalak mentén.⁵

A rajzban gondolkodó építész és építészet kialakulása a 14. században gyökerezik. A perspektivikus ábrázolás felfedezése nagy változást generált nem csak a festészet és a szobrászat, de az építészet terén is. Az épületeket teljesen új nézőpontból vizsgálták, nem elszigetelt tömegként, hanem egy kompozíció elemeként. Az új nézőpont új kérdéseket, új válaszokat és új ötleteket, kísérletező kedvet hozott. A reneszánsz kor felfedezte az antik világot, új funkciók kapcsolatait keresték az antik formanyelvvel. A sok vizsgálat és kutatás rajzokat és modelleket igényelt. Megjelent a rajz kutató, kereső formája. Az építészeti rajz már a gondolatok kiírására és vizualizációjára is szolgált. Az építés gyakorlatban a kivitelezés és tervezés szétváltak. Megjelentek a vázlatok és a részletes „kiviteli” tervek, amikkel az építész utasíthatta a kivitelezőt. Az értelmezést segítő perspektivikus rajzokat egyre gyakrabban használták, a „skicceket”, híres művészek rajzait nagy becsben tartották.⁶ A 17. századra a rajz teljesen meghatározóvá vált az építészeti tervezésben. A rajzban gondolkodó és kommunikáló építész alakja ma is ismert.

A legtöbb európai építész még alapvetően rajzban gondolkodik, a minden részlet meghatározó rajzanyag egyelőre az építés abszolút előfeltétele. Építészeti rajz alatt az építészeti gyakorlatban jelenlevő összes használatos „ábra” típust érthetjük a skicctől a kiviteli tervig. A tervezés folyamatában eleinte személyesebb, intuitív jellegű rajzok az idő előrehaladtával egyre pontosabbá, személytelenebbé, intellektuálisabbá válnak, míg végül követhető utasítás nem lesz belőlük.⁷ A különböző tervfázisokhoz tartozó rajzok nagy részét a legtöbb építész valamilyen számítógépes program segítségével készíti el. Egyedül a rajz koncepcióalkotó, kreatív jellege az, amit nem lehet programozni, hiszen itt a legnagyobb szerep az emberi kéz felfedező, félig kontrollált mozgásának tulajdonítható, amely mozgás a tervező gondolkodásával összefonódva születik. A kézi rajzolásnak helye van az építészeti gyakorlatban, ám többé nem egy terv ábrázolására irányul.

A gyorsan készíthető vázlatok a legváratlanabb pillanatban feltörő gondolatokat rögzíteni tudják. A vázlat gyors, rögtön kész, azonnal elérhető, egyszerű, öngerjesztő és mindenekfelett különlegesen kommunikatív jelölési rendszer. Értékes eszköz a kreatív humán tevékenységek számára. Ha elfogadjuk a kézi rajzolás tervezésben betöltött hatásos és számítógéppel nem pótolható szerepét, akkor a rajzolást érdemes gyakorolni, érdemes rászokni. Ahogy Dornie fogalmaz, nem szépen kell rajzolni, csak bátran, gondolkodás nélkül.⁸

04

05

FELFEDEZŐ RAJZOK

Intuitív, felfedezőrajzok nem csak az építészeti tervezést kísérik. Különböző tudományterületekről sok példa hozható, ahol egy-egy vázlatnak, gyorsan lejegyzett gondolatnak, sejtésnek, még meg nem fejtett képnek, látomásnak nagy szerepe volt tudományos eredmények létrehozásában. Ötletek születnek véletlen körülmények hatására, témán kívüli megfigyelésekből, különleges helyszíneken, különleges tevékenységek közben, unalomból, tévedésből, automatikus cselekvésből, szokásból, szükségből, nyitott szemmel járásból, álmokból, véletlenekből, sorsszerűen, vagyis bármikor. A felbukkanó ötletek, félig felfogott sejtések könnyen elillantak, ezért fontos gyors rögzítésük. Sok felfedezés köthető rajzos vázlatokhoz.⁹ A vázlat olyan tudatalatti rétegeket, új jelentéseket közvetít, melyek megvilágosítják, kizökkentik, új útra terelik az alkotót. A vázlat kreatív összefoglalás. Belsőlegesen egyesíti a felfedező cselekvést, a művészetet a tudóssal, így kreálás és felfedezés között elsimítja a különbséget. Több építész beszél vagy ír felfedező rajzi élményeiről. Frank O. Gehry gyorsan rajzol, gyorsabban, mintsem felfogná.

„A rajzolás olyan, mint papíron korcsolyázni. Szeretem a szabad áramlást... Ezért egyszerűen csak rajzolok amikor gondolkodom. Így tudok gondolkodni. Miközben gondolkodom egy terven, arra nem gondolok amit a kezem csinál. Tudatomtól szabadulva rajzolok.... Mindig meglepődöm, hogy akaratlanul mit rajzoltam. A rajzokból próbálok kiolvasni a formát.” (Bruggen, Gehry 1997).¹⁰

A KÉZI RAJZ SZEREPE AZ ELSŐ ÉV ÉPÍTÉSZETOKTATÁSBAN

Ahogy az építészeti gyakorlat, az építész szerepe, eszközei változnak, úgy az építészoktatásnak is meg kell újulnia. A kézi rajzolás a mai korban idegennek és kissé korszerűtlennek hat, miközben a változó és színes építész-eszköztárból kitűnik a skicc koncepcióalkotó szerepe gondolkodást segítő, összegző és tisztázó jellege miatt. Ez a tulajdonsága az, ami miatt az egyetemi képzés egyik első feladata, hogy a kézi rajzolást megismertesse, vonzóvá, korszerűvé tegye, és megszerettesse, hogy használata releváns legyen, és segítsen kibontakoztatni a tervező művészi és tudományos kreativitását. Az építészeti tervezés eszközének megválasztására természetesen nincsen szabály. Különböző építészeti iskolák világszerte másként állnak a kézzel való rajzolás tervezésben betöltött szerepéhez és a kézi rajz építészoktatásba való helyéhez. A tervezés folyamatát, a munka közben levont következtetések irányát erősen

befolyásolja a tanult tervezési eszköz. Ezért nem mindegy, hogyan tanulunk meg dolgozni. Különösen meghatározó szerepe van a kezdeteknek, az első élményeknek.

A portói építészkaron az első két évben a hallgatók nem rajzolnak számítógéppel, mindent a kezükkel készítenek. Siza és munkatársai hatására a skicelés tervezői módszerének itt erős vonzereje van. Napjainkban kevés egyetemen állná meg a helyét az a rendszer, ahol a számítógépes tervező és ábrázoló programokat ennyire egyértelműen kiutasítják az első évek oktatásából. Olaszország egyetemén, így a milánói építészkaron a legelső naptól kezdve számítógépen rajzolnak a diákok, és úgy tanulják a tervezést is. Ez ellen szólal fel Belardia, a perugiai egyetem oktatója. Arra hívja fel a figyelmet, hogy a kézi rajzolásnak a digitális világban is megvan a maga szerepe, amiről nem szabadna elfeledkezni. Véleménye szerint a mérés pontosságát privilegizáló technika sterilítésével szemben fontos megőrizni a kulturális és a humán alkalmasságot fejlesztő és kifejező technikákat. Az építészoktatásban ennek módja a kézzel való gondolkodás, vagyis a rajzolás és az írás, a szövegalkotás bekapcsolása a tervezésbe.¹¹

Marc Angélil és munkatársai a technikai, elméleti és intuitív készségek egyszerre történő fejlesztésére tettek kísérletet néhány éve, amikor a zürichi ETH építészkarán az építészeti bevezető tárgyát megújították. A kísérleteken alapuló tárgyat 2 félévre, félévenként 12 részre és három nagyobb egységre osztották. Az egymásra épülő alkalmak mindegyike egy, a nap témáját elindító előadással kezdődik, majd egész napos csoportos alkotói munkával folytatódik, a végén rövid prezentációval zárul. Az építészeti teret érzékelni kell, át kell élni, meg kell formálni, és el kell készíteni, majd közösen beszélni kell róla. A feladatok azt a célt szolgálják, hogy az építészeti tervezést mint transzformatív folyamatot, örökös átváltozások gyakorlatát érzékeltessék. A feladatok mind többszólamúak, sokszínűek, felmerülő ötletek és gondolatok többszörösen összetett, több irányú bemutatására alkalmasak.¹² A megkomponált gyakorlatok mindegyikében nagy teret hagytak az egyéni felfedezésnek, bízva a kísérletezések előre nem látható eredményeiben. Az építészeti is mint előre nem látható folyamatot definiálták, ahol az építész feladata az események kézben tartása. A módszerben figyelemre méltó, hogy az egyik legfontosabb kiinduló feladat a saját érzelmeink megfogalmazása. A megfogalmazott érzéseket kell építészeti térré formálni, majd legyártani. A legelső gondolattól a gyakorlat végéig minden egy szerves folyamat része, az ábrázolás és a tervezés nem két külön dolog. A rajz is egy modell, ami az ötlet és a fizikai megvalósulás között lebeg, nem egy lépés a realitás felé, nem autonóm létező, nem lehet lefordítani, hanem ellenkezőleg, meg kell építeni.¹³

06

07

„Amikor festéket csurgatok, tudom, hogy mit csinálok, de nem tudom, hogy mit produkálok” (Roland Barthes)¹⁴

Angélil sok tervezői eszközt ad a diákok kezébe, gyors egymásutánban, egyiket a másikra vetítve, mindent kísérletezéssel. A kézi rajz az egyik alapvető eszköze. Már a második alkalommal feladat a teret figyelni – mozgásban lévő pulzáló teret, az űrt két táncos között – és megfigyelés közben rajzban rögzíteni. Angélil olyan nyitott műfajként határozza meg a rajzot, mint Barthes az ideális szöveget, amelynek létezése az olvasás lezáratlan, nyílt folyamatában van. A játéknak, a véletlen felfedezéseknek, az élménynek, az élvezetnek nagy szerepe van ebben a nyitott műfajban. A kézi rajzolás a helyére kerül: nem tűnik korszerűtlennek, egyszerűen ez is csak egy eszköz.

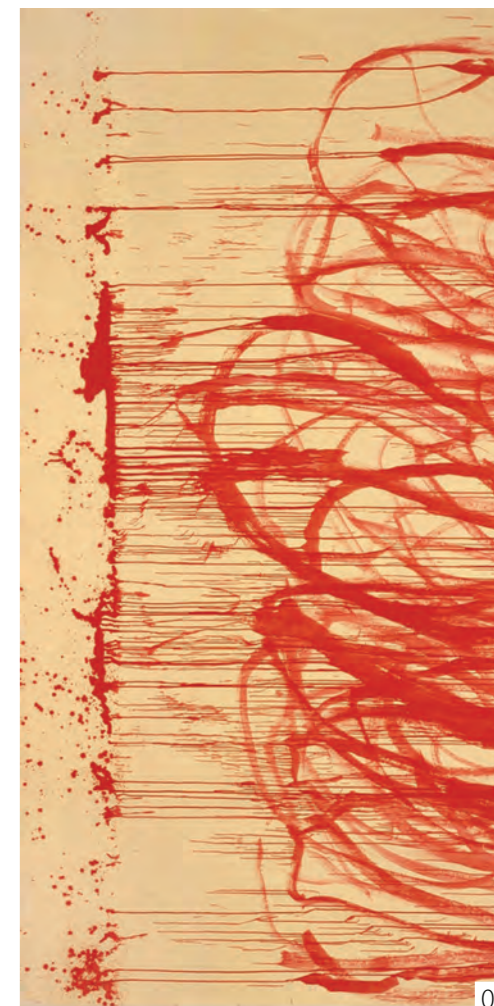
A KÉZI RAJZ SZEREPE AZ ITTHONI ÉPÍTÉSZEKTATÁSBAN

A BME Építészmérnöki Karán tanultam meg a rajzzal való gondolkodást, leginkább a többiekétől. A többiek rajzai inspiráltak, Janáky István rajzai elbűvöltek. Volt kedvem rajzolni. Utána csak annyi történt, hogy próbáltam megfejteni, hogy mire gondolok, hogy amire gondolok helyes-e? Jó? Érthető? Logikus? Szép? Használható? A rajzokat sokan sokféleképpen értették, később rájöttem, hogy ezek a félreértések jótékonyak és végtelenül izgalmasak, a párbeszéd alapját képezik. A rajzolásal való tervezés azóta is élvezetes számomra. Élvezem, hogy egy olyan ritka pillanat, amikor nem kell a számítógép előtt ülni. Visszatérve az egyetemre, azt tapasztalom, hogy kevés hallgatót ért az enyémhez hasonló élmény.

A BME Építészmérnöki Karán az első két évben megkövetelik a hagyományos kézi tervfeldolgozást. A „valós” építészeti tartalom olvashatóságát, tisztább megjelenését várják tőle.¹⁵ Mégis, ez a hozzáállás a legtöbb emberrel nem szeretteti meg a rajzolást. Az első években a rajzolást a szabadkézi rajz, az ábrázoló geometria és az építészettörténet órák keretében, a tervezéstől és szabad gondolkodástól függetlenül tanítják. Ezért sok esetben a kézi rajz eszköze nem a gondolkodást kísérő és segítő módszernek értelmezhető, hanem csupán ábrázolási módnak, viszont mint ilyen, elavultnak tűnik. Ha a kézi rajz tervezésben betöltött hasznos szerepét elfogadjuk, akkor azt a technikát úgy is kell tanítani, hogy a mai korban büszkén használja mindenki, legalább olyan büszkén, mint Portóban.

Amikor az Építészet alapjai tantárgy keretében először kell épületet tervezni és azzal összefüggésben rajzolni, kevesen találják a kettő közötti kapcsolatot. Ez a későbbi tervezési tárgyakra is jellemző marad. Az elmúlt két évben a Rajz és Terv című és a Középülettervezés című órákon való részvétel kapcsán különböző megfigyeléseket tettem. Ha a csoportban volt olyan ember, aki ráérezett a kapcsolatra gondolat és rajz között, tervezés és ábrázolás között, akkor az mindenkinek óriási segítséget jelentett, ha szerencsétlen módon nem volt senki, akkor nagyon nehéz volt mit tenni. A rajz az elképzelt épület és annak fizikai megvalósulása között lebeg, szellemi többlettartalma van: a terv bizonyos részei a rajzba oly módon vannak kódolva, hogy a rajzból nem olvashatók ki, de a megvalósult épületben járva érzékelhetőek lesznek.¹⁶ A konzultációkra hozott rajzi anyag legtöbbször nem mutatta be azt a sok gondolatot, amit szóban adtak át, vagyis a kifejezési eszköz az élő szó maradt. A vázlattervekre és év végére elkészült „összerajzolt” tervek azt mutatták, hogy a rajzolást nem felszabadultán, a tervről való beszélgetésben és a tervezés során használták, hanem a terv végső ábrázolására. Ahogy mindenki „szép” rajzokra törekedett, úgy tűnt el a rajzok frissessége és hasznos szerepe a tervezési folyamatból. A tervek és az őket bemutató, sokszor „erőltetett” kézi rajzok közti szakadékból arra következtetek, hogy érdemes lenne a rajzzal való gondolkodást hamarabb és finomabban bevezetni. A rajzolás és a tervezés közös, összefüggő tanítása egészen a kezdetektől természetessé tehetik a skiccelést, a rajz használatát, érthetővé a rajz szerepét a többi tervezői eszköz között.

Hol lehet a kézi rajzolás helye az első éves építészektatásban? Az építészeti tervezés alapjainak elsajátítását célzó tantárgyakban. A BME Építészmérnöki Karán az első félév egyik legfontosabb célkitűzése a hallgatók megtanítása a környezet észlelésére. A rajzzal való gondolkodás elmélyült állapot, gyakorlása elősegíti a környezet érzékenyebb észlelését, a nagyobb figyelmet. Ezért érdemes összekötni a szemlélődést, megfigyelést, rajzolást az első éves hallgatói feladatoknál. Az első éves képzés másik fontos feladata a kreatív energiák felszabadítása az egyetemre érkező emberekben. Ennek csak egyik eszköze a felfedező rajzolás megszerettetése.

08

09

Angélii módszerében számomra az a legértékesebb, hogy komplex és körültekintő rendszert épít fel. Így nem hullik szét az egyetemen bemutatott építészet részekre, eszközökre, feladat típusokra, hanem megmarad annak, ami valójában, nem mutat csalóka képet: nem az ábrázolás a lényeg, hanem a gondolatok megsűrűsése, átfogalmazása, folyamatos formálása annak érdekében, hogy végül egy értékes objektumban megtestesüljön. A feladatok kézzelfogható végeredménye és a hozzájuk vezető út szerethető folyamat, nem görcsös kényszer, hanem az ideális építészeti tervezés jellegéből és mechanizmusából fakad: van helye benne a felfedezésnek, véletlen találásnak, a játéknak, van helye benne a rajzolásnak.

Olyan példák gyűjtésébe kezdek, melyek három kitűzött célt - a rajzolás és gondolkodás összeszövődését, a környezetre való figyelmet, felszabadult és elvonatkoztató gondolkodást-szemléltetik. Olyan feladatokat gyűjtök, amelyek segíthetik megértetni a kézi rajzolás értelmes helyét a tervezési folyamatban, segítenek megtanulni az építészeti nyelvet (rajzértelmezések), amelyek segítenek elmélyülni, hogy a környezet figyelmes szemlélői lehessünk (naplókészítés, nyitott szemmel járás, az utazás művészete), amelyek segítenek felszabadítani a kreatív energiákat, segítenek a felfedezésben.

HIVATKOZÁSOK

1. EVANS, Robin (1986): *Translation from Drawing to Building, Translation from Drawing to Building and Other Essays*. Crft Print, Singapore
2. ROBBINS, Edward (1994): *Why Architect Draw?* The MIT Press, Cambridge
3. HAJNÓCZI, J. Gyula (2003): *Az építészet története Ókor 2, Klasszikus kultúrák*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
4. VITRUVIUS (2009): *Tíz könyv az építészetéről*. Quintus Kiadó, Szeged
5. HABA, Péter (2010): *Az építészeti rajz szerepváltásai*. In: WESSELÉNYI- GARAI, Andor (szerk.): *Borderline Architecture, Magyar Pavilon kiállítási katalógus 12. Nemzetközi Velencei Építészeti Kiállítás*. La Biennale di Venezia
6. B. SZÜCS, Margit (2003): *Az építészet története, Újkor, Reneszánsz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.
7. HABA, Péter (2010)
8. DERNIE, David (2010): *Architectural Drawing*. Laurence King Publishing, London
9. BELARDI, Paolo (2014): *Why architects still draw?* The MIT Press, Cambridge
10. GEHRY, Frank O. (1997): *Guggenheim Museum Bilbao*. Solomon, Bilbao
11. BELARDI, Paolo (2014)
12. ANGÉLIL, Marc (2003): *Inhoate, An experiment in Architectural Education*. Swiss Federal Institute of Technical Zurich, Zurich
13. HEJDUK, Jhon (1996): *Eduation of an Architect*. The Irwin S. Chanin School of Architecture of Cooper Union. Rizzoli, New York
14. BARTHES, Roland (1983): *Cy Twombly*. Merle Verlag, Berlin
15. BENKŐ, Melinda (2010): *Context-Sensitive Approach to Architecture*. In: *The International Union of Architect*
16. EVANS, Robin (1986)

KÉPEK IMAGES

01: Cy Twombly Untitled I. (Bacchus 1. verzió) akril, fa, 2004
02-09: Cy Twombly Untitled I-VIII. (Bacchus) akril, vászon, 2005

01: *Cy Twombly Untitled I. (Bacchus 1st version) acrylic on plate, 2004*

02-09: *Cy Twombly Untitled I-VIII. (Bacchus) acrylic on canvas, 2005*

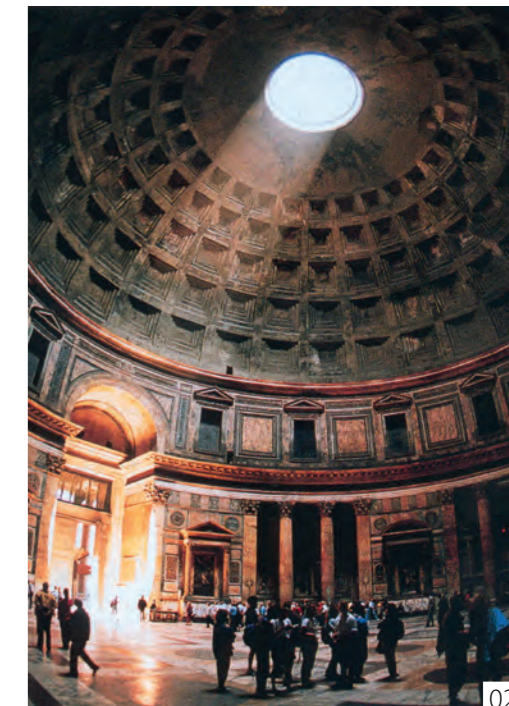
SZABÓ Péter / témavezető: KARÁCSONY Tamás DLA

TÉRHATÁS

The Space Effect

A ház egy kifinomult eszköz, mely az ember számára megváltoztatja a világ érzetét. Hogy ezt miként teszi, maga az érzet, amit kelt, miként kalibrálható, s főként, hogy a térkapcsolatoknak, a terek kvalitásainak ebben milyen szerepe van – mindezek a tervezési folyamatok leglényegibb kérdései közé tartoznak. Kutatásom célja az adott kultúrkörök specifikus téralkotási, térformálási és tervezési folyamatainak kiemelésével esettanulmányok összegyűjtése. Mindezek tükrében a kortárs építészet térrel való viszonyának gyökerei, annak mai megjelenései, használata, formálásának eszköztára és céljai fognak reményeim szerint kirajzolódni.

A house is a delicate instrument that changes the perception of world for its inhabitants. How it is done, how to calibrate the feeling it generates – and especially, what roles the space relations and the qualities of space have within this – these are the most essential aspects of the design process one could consider. The aim of my research is to investigate several case studies by highlighting the specific space-creating, space-forming and planning processes in different cultural environments. By and large, the roots of contemporary architecture in terms of space, its aims and the tools of its use will take shape.

02

A TÉR

A tér ősjelenség. Tér vesz körbe minket állandóan, alapvető élményeinkben meghatározó, lehatárolása és formálása az építészet lényege. A végtelen természeti térből kihásított, az ember által megformált tér vizsgálható önmagában – elvontan, a használó ember nélkül – bizonyos morfológiai szempontok szerint –, vagy az emberrel való közvetlen kapcsolatában, az egyénre gyakorolt hatása alapján. Hiábavaló azonban önmagában morfológiai szempontok szerint kezdeni az elemzést; előbb-utóbb az emberre gyakorolt hatás óhatatlanul begyűrűzik a gondolkodásba.¹ A térérzethez kapcsolódó érzelmi hatások együttesen biztosítják a térhatást – melyhez hangulatok, atmoszférák is kötődnek. Ezek a komplex algoritmusok alapján működő folyamatok kultúrkörönként nagyban eltérnek – finomhangolni pedig egészen a használó emberig lehet őket. Ebben a finomhangolásban követjük nyomon az építész szerepét. Jelen tanulmány három kortárs japán példán keresztül vizsgálja a szigetország térképzési hagyományainak átíródását a jelenbe, s elemzi a ház tereinek impulzusait az emberre.

„Az építészeti tervezés a valóság tanulmányozásának aktusa, s határainak kiterjesztése.” (Go Hasegawa)⁵

A JAPÁN ESZTÉTIKA

A buddhizmus szerint két különböző természetű dolog között mindig létezik egy harmadik, mely sem egyik, sem másik, vagy mind a kettő egyszerre. Ez – ellentétben az arisztotelészi logika dualisztikus világképével, melyet a jó és a rossz, szép és csúnya stb. abszolút értelemben vett szétválasztása is jellemez – „ösztönösen dialektikusát” állít elénk.²

Ahhoz, hogy egy fában gyönyörködjünk, nem kell feltétlenül az egész fa látványát élvezni, elég, ha csak színes leveleinek egy csokra van előttünk – hiszen mindez nyújthatja (és a japánok számára nyújtja is) a teljes élményt, az egészet. Egy erdő részleteinek apró képei vagy egy függőleges képszelet a természetből mint részek, sohasem maradnak meg magukban önállóan, mert a tudat és az emlékezés, a gondolati folyamatok segítségével e szimbólumok szintetizálódnak, s válnak teljes egészé. Mindehhez a japánok a nyugati ember számára teljesen ismeretlen, hallatlanul kifinomult művészi jelképrendszert alakítottak ki az évszázadok során. Minden teljesen kimondott a valóságot szegényíti, mert a változót rögzíti. Vallják – ami a művészetük és esztétikájuk lényege is –, hogy a ki nem mondott többet képes kifejezni a kimondottnál.

03

A JAPÁN ŪR

A japán festő szemében a papír üresen hagyott részeiben több a gondolat, mint ott, ahol az ecset nyomot hagyott. Az üresség vagy az űr (szünet vagy belső csend, ami a zen filozófiából is ismerősen csenghet) azonban egyáltalában nem üres, hanem minden alkotóelem és rész közös lényege, ami éppúgy összeköt, mint szétválaszt. Mindaz, amit térbeli logikának nevezünk, mintegy a „nem létező” esztétikai értékelésének áramlataként vonul végig a japán építészettörténetben.³

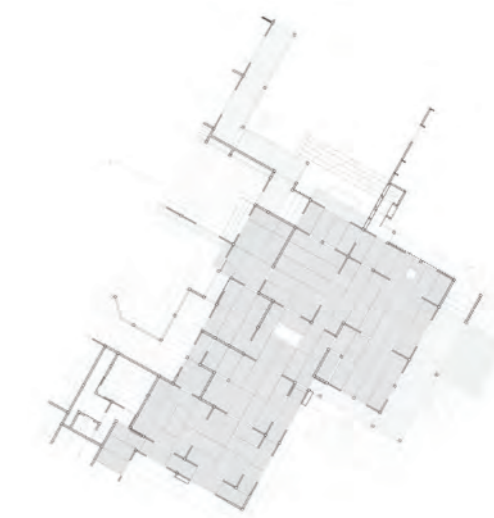
A JAPÁN HÁZ

Japán hagyományos építészetében csakúgy, mint művészetében, két fő irány különböztethető meg; a shinto és a buddhista építészet. Az építészettörténettel foglalkozó írások döntő többsége a japán ház alaptípusainak taglalásánál két épületet bizonyosan megemlít, mint olyan archetípust melyek hatása az eltelt évszázadok során tisztán érezhető mind az épületek formálásában, szerkesztésében, mind térszervezésében: az iszei nagyszentélyt (04.) a közép-honsúii Isze városában és a Katsura császári villát. (05.) A XVII. század közepén épült Katsura császári villa a japán ház térrendszerének klasszikus és tökéletesre csiszolt példája, nem véletlen, hogy a XX. századi modern építészet keletre tekintő figyelmét leginkább ez az épület keltette fel; Bruno Taut, Walter Gropius és Le Corbusier is mind csodálattal áradoztak modernitásáról; ortogonális és moduláris tereiről, s dekorációmentességéről. Előkép volt számukra (is).

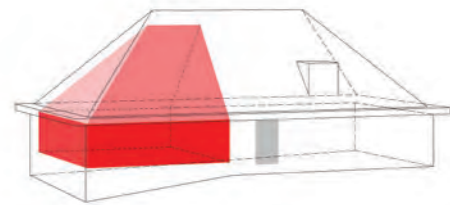
Messziről nézve a ház csupán egy hatalmas tetőből áll. A pilléres szerkezeti rendszerben falai csupán bőrök, nem teherhordó elemek szemben az európai értelemben vett klasszikus építészeti hagyománnyal. A belső terek könnyed eleganciája fogadja a házba lépőt. Minden tiszta, s mintha üres is lenne. Külső falak szinte nincsenek is. Ami van, azt sem fix elemként építették be. Amíg a nyugati ember a házában súlyos falakkal védelmi rendszert épít maga köré, hogy a külvilág ellen védekezzen, addig a japán vékony fa vagy papírral bevont vékony, mozgatható táblákat készít lehatárolásként. A határoló elemek mobilitásából következik a térszemléletük lényege. Mivel a térhatároló elemek nem rögzítettek, a térkapcsolatok is változóak. A válaszfalak teljes épületen belüli eltolásával akár a külső és a belső terek folytonossága is létrejöhet. Tulajdonképpen a természetet hozzák közel a ház belső tereihez, vagy fordítva; a belső teret viszik ki, nyitják meg a természet felé. A két tér találkozásánál, az átfedésnél, ott, ahol a belső tér átvált a külsőbe, létrejön egy átmeneti rész, egy olyan harmadik tér, amely mind a belsővel, mind a külsővel kapcsolatban áll. Ez a veranda, azaz EN tér vagy engawa. Az „EN” közbülsőt jelent.¹

04

05

06

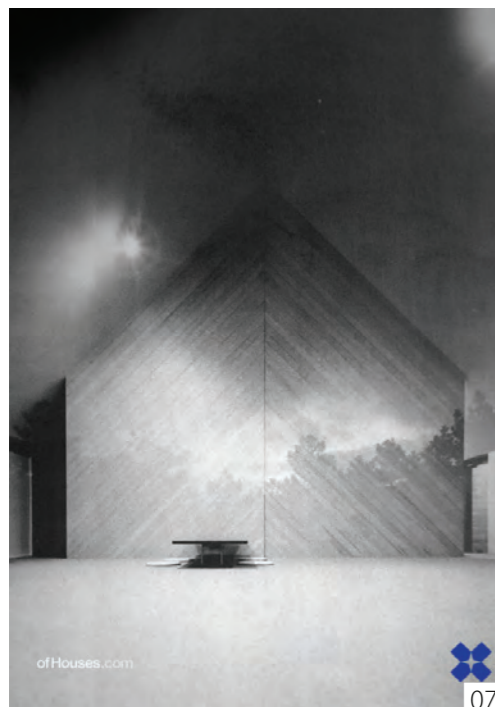
KAZUO SHINOHARA: HÁZ ASHITAKÁBAN

Az ashitakai ház (06.) egy nagy kiterjedésű, viszonylag sík, vidéki helyszínen, Japán középső, kevésbé urbanizált területén, Tokyo és Nagoya közt épült fel. A ház héja – fal és tető – monolit vasbeton látszó szerkezet. A lakótér a földszint 40%-át foglalja el, dupla belmagassággal. A földszinten és az emeleten is két-két hálószoba található.

A ház Shinohara 1970 és 1977 közt épített kemény, beton házakból álló csoportjának tagja – melyben még a monumentális „Befejezetlen ház”, a „Ház egy görbe sarkon” Tokióban, valamint a „Ház Ueharában” található. Az 1961-es „Ház a nagy tetővel” megépítésétől Shinohara érdeklődése a hagyományos minka és sukiya házak reduktív modernizált változatairól – ezzel együtt ezeknek a házaknak a külső és belső tér közt kialakuló kapcsolatáról – olyan ikonikus projektek felé terelődött, melyek a hagyományos építészeti formák modern építészeti nyelv szerinti formálásáról fogalmaztak meg kritikus állásfoglalást.

A ház klasszikus ideája ölt testet az épületben. A ház szimmetrikus külső képet mutat, a bejárat a déli homlokzat szimmetriatengelyében van, nagy ambíciót sugallva. A nappali, azaz a Nagy Szoba (07.) – ahogy Charles Moore amerikai építész nevezte – fenséges. Tere egy abszolút tér. A tér arányai (alaprajza négyzet), a megnyitások mind ezt erősítik. A homlokzati nyílásrendben a tömör és megnyitott felületek szabályosan váltják egymást, teljesen azonos méretben – nem lehet eldönteni, hogy ablakokat, ajtókat vagy pedig pilléreként látunk. A nappali három oldalát ez a folytonos ritmusú rendszer veszi körbe, emiatt a „Nagy Szoba” napóráként is funkcionál – habár ez inkább metaforikusan értendő. Belül minden nyílásra egy fehérre festett fa zsalu tolható, teljesen kizárva a külvilágot. A 45 fokos nyeregtető áthidalja a homlokzat monoton ritmikáját, méretében olyan monolitikus építményekre emlékeztetve, mint Stonehenge. A létrejövő, szerkezeteken alapuló hangsúly vizuálisan egy háromdimenziós együttessé fogja össze a házat. A belső térben nincsenek oszlopok, vagy teherhordó falak. Másodlagosan beépített, kétszintes favázis szerkezet adja a hálószobák és egyéb szükséges kiszolgálótérrel lehatárolásait. A ház téri rendszere rendkívül összetett. A nappali egy szimbolikus tér, melynek formálása, a házon belüli szerepe, a külvilággal való kapcsolata mind egy irányba mutatnak. Aki itt tartózkodik, az az univerzum közepén, egy abszolút térben van. Ez a tértípus a „fixa idea”.

A ház egyik felében a tökéletes geometria uralkodik, a másik felében a kuszább, profán világ; a bejáratától jobbra fordulva tekergő folyosó, elpottyantott lépcső, kusza szobák sora található.

07

Az emeletre is ez a rendtelenség folyik át. E két ellentétes rendszer nem egy határvonal mentén szeparálódik. Shinohara körültekintően átlépi a határápítést a két kultúra közt. Nem kollázsról van szó. A két rész átfolyik egymásba, nem tudni, hol kezdődik az egyik, és hol végződik a másik. A két fél külön él, de kommunikálnak egymással – olyan módon, ami túlmegy bármelyikük maga sugallta képességén.⁴ A ház külső képe láttán nem várunk ilyen összetettséget a belsőben. Shinohara az építészet komplexitását olyan ambivalencia útján éri el, mely rejtélyesen köti egybe a teljes házat.

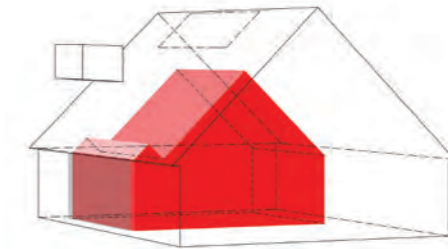
GO HASEGAWA: HÁZ AZ ERDŐBEN

Go Hasegawa egyetemi éve alatt az urbánus térszervezést kutatta; a városi beépítések érdekelték, a házak közt kialakuló terek. Diplomá után Taira Nishizawának az irodájában kezdett el dolgozni, ahol a házat belülről kibontó építészeti szemléletet sajátította el, szemben egykori tanára kívülről közelítő szemléletével. Ez a polaritás köszön vissza Hasegawa az EN átmeneti tér felé irányuló figyelméből. A félig kinn, félig benn lévő félprivát tér érdekli, munkáiban ezekre a terekre összpontosít.

A japán „szoba” szó olyan teret jelent, ami valamely rendeltetésre van szánva. Ezt a látásmódot kiszélesítve Hasegawa szükségét látja minden házban olyan terek kialakításának is, melyeknek nincs semmilyen különösebb rendeltetése.⁵ A harmadik fontos tervezői szempont, mely tisztán jelen van a házban, olyan építészeti nyelv tudatos használata, mely az érzékszerveket felerősíti, s így a környezettel való kapcsolat még intenzívebbé válik.

A Nagano Prefektúrában, a tehetősebb társadalmi rétegek által igen kedvelt természeti környezetben kívánt magának házat építtetni Go Hasegawa első saját megbízója. A telek egy természetvédelmi terület mélyén fekszik. A táj idilli: magasra nyúló fák, csörgedező patak dél felől, sehol egy szomszéd – viszont a telek északi peremén halad egy forgalmas gyalogösvény, mely a terület fő kiránduló útvonala. A hely értékeinek maximális kihasználása mellett a privát zóna megtartása volt az elsődleges építetetői kérés.

A magas lombkorona miatt a nap állását sokszor nehéz eltalálni – mélyen a fák alatt, az erdő mélyén vagyunk. Mivel az északi oldalon turistaösvény fut, adná magát, hogy dél felé nyissa meg a tervező a házat – ezt azonban ilyen adottságok mellett – Hasegawa természetellenesnek gondolta. Gazdagabb kapcsolatot eredményező feltárást kívánt teremteni.

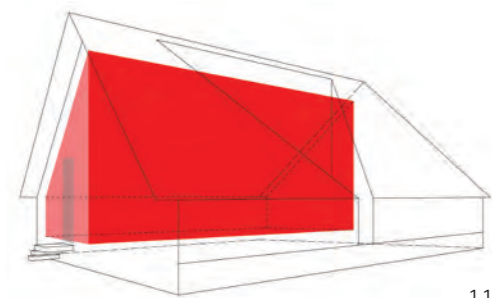
08

09

10

11

A fentiekből tulajdonképpen tisztán következik, milyen irányba vitte a házat (08.); nem a szobákat tervezte meg, hanem a tetőteret (09.), mely tulajdonképpen egy hatalmas derítőlap. A fej felett lévő LightBox a környezeti elemeket felerősítve érzékelteti a házban, miközben – a kívánt védettség érzetének megteremtésére – bezárja az épületet. Végeredményben két eltérő minőségű téregység jön létre a házon belül; a lenti térsorok – ahol a juharfa padló, fal és tető meleg fényben fürdetsi a szobákat (10.) –, s a fenti rész, mely a nagy tető és a szobák közti függesztett, fehér fényben úszó, a tetőn lévő erkélyre vezető meredek lépcsőben végződő senki tere. Ez egy kapaszkodók nélküli tér. Egyszerre varázslatos, mint egy mesében, s hideg is. Az eltávolodás, átlényegülés tere. A tetőre való kijutáshoz ezen a belső, ember alkotta tájon kell átjutni, mely hét darab kis háztetőből áll (a fedett belső terek), hogy a tetőre kiérve egy új nézőpontból táruljon fel a látvány. A kapcsolatnélküliség továbbíródik az erkély autonóm objekt megjelenésén is; mintha nem is érne a házhoz a kilátópontként funkcionáló erkélydoboz.

A nappali teteje áttetsző anyaggal, akril táblákkal van burkolva – így egy nagyon világos lakóteret tud teremteni az építész. A nap folyamatosan besüt a tetőnyíláson, a nappali északi tetősíkját világítja be. A lakótér egy barlang és egy nyitott, a fényt beengedő, a napszakokkal egy ritmusban élő helyiség is tud lenni egyszerre.

A nagy házban hét kicsi ház van. Minden helyiség nyeregterető formájú belső tetővel fedett. Minden földszinti helyiség központi helyiség is. Nem azt érzékeljük, hogy egy nagy házban vagyok valahol egy fragmentumban, hanem mindig egy központi térben. A japán hagyományok szerint a ház több tengelyre van szervezve, azaz folyamatos axisváltás érvényesül. Nincs egy főtengely, melyre a terek rendeződve egy emelkedő hierarchiát vezetnének fel. Az additív téralkotás, mely a Katsura Villában példaértékű, e ház szerkesztésében is ott van mai formában. Minden helyiség tetőnyílással – a tetőtér erősítő hatásán át – kinéz az égre. A lombok, az árnyékok érezhetőek. Minden helyiségben a természet intenzíven van jelen.

KYOKO IKUTA & KATSUYUKI OZEKI: AZ ERDEI FÜRDÉS HÁZA

A „shinrin-yoku” japán kifejezés szó szerinti fordításban „erdei fürdés”. A természetben történő felfrissülést, regenerációt jelenti – mikor is hosszabb időt töltve az anyatermészetben, annak gyógyító hatásai érvényesülnek. Úgy tartják, a fák jótékony aromaterápiás hatása érvényesül a bennük lévő illóolajok hosszas belélegzése során.

A megrendelők, egy idős házaspár, olyan nyaralót szerettek volna maguknak, ahol nyugalomban tölthetnek hosszabb időt anélkül, hogy bármilyen tevékenyet folytatnának. Pontosabban arra vágytak, hogy „erdei fürdést” vehessenek, élvezhessék a természet látványát, illatait a ház privát belső zónájának elhagyása nélkül is. A kiszemelt építési hely Karuizawa üdülőövezetében van, csakúgy, mint Go Hasegawa háza. A telken állnak ugyan gyönyörű, 15 méter magas japán vörösfenyők, viszont a szomszédok mind rálátással bírnak az ingatlanra, nem igazán hagyva privát területet a nyugodt időtöltéshez.

A szerepek és a vágyak adottak. Kyoko Ikuta és Katsuyuki Ozeki olyan térrendszer tervezésébe fogtak, ahol a környezeti értékek befogadása minél teljesebb módon biztosítva van a belátások és a szomszédokra való rálátás megakadályozása mellett. Az út felől érkezve a kis ház hagyományos nyeregterető épület képét mutatja, azzal az egyedüli különbséggel, hogy az ereszt mindkét oldalon mélyen lenyúl a talaj felé. A házba lépve meglepő látvány tárul elénk; nem a külső kép szerinti várakozásnak megfelelő a belső tér, ugyanis egy nagy közbenső térre, a ház tömegéből kivágtott háromszög alapú udvarra néz. (12.) A nappali-étkező-konyha funkciójú fő élettér teljes felületén kinyílik a természet felé, a kapcsolat sokkal intenzívebb, mint azt várnánk egy klasszikus, nyeregterető ház láttán. A lakótér az udvar felé teljes felületén üvegezett fallal fordul, a belsőből akadálytalanul teret engedve a látványnak. Egy nagy moziban vagyunk, ahol a vásznon a természet szerepel. Sőt, a belső teret teljesen kiviszi a tervező a szabadba.

A természet különböző formákban tükröződik a felületeken, mint például a fák árnyéka a fehér falon. Ezen felül a fáktól való távolság érzete is állítható a szemlélődés helyének a látvány képkivágásához igazításával. A kis alapterület ellenére felettebb gazdag mélységérzet-tartományt képes átadni a ház. Az unorthodox téri minőség az egyszerű geometriai formák egymás mellé rendelésével jön létre. Az átlátások sokszínűsége miatt a ház teljesen más képét tudja mutatni attól függően, honnan is nézzük. (13.)

Ikuta döntése alapján a házból a kilátás vagy nagyon alacsonyra van húzva (a belátást gátolandó, s az aljnövényzet látványára vezetve a szemlélődés), vagy nagyon magasra (a lombzatot láttatva – egy hagyományos méretű nyílászáró nem tudná teljes egészében feltárni a lombok látványát). A két oldalsó szárny félhomálya kontrasztban áll a nappali fényességével. A központi térből hullámozó fény sugároz be ide; a hálószobába és a fürdőbe. Nincs a házban ajtó, a szobák határain a falsíkok közt térszűkületek jelzik csupán az átmenetet.

12

13

14

A HÁROM HÁZ

Mindegyik épület a minka vernakuláris háztípus átirata. A minka szó szerinti fordítása: az emberek háza. E típust a népi építészetben Shinohara a gombákhoz hasonlította. A vernakuláris házak a gyönyörű természeti környezetben növekednek, mint a gombák. Más szavakkal, ezek nem építészetet képviselnek, mivel jelenségek.

Hasegawa újraértelmezi a mindennapi építészeti elemeket a házaiban; a tetőt, a tetőteret, a kertet, teraszokat. Ezek használata (egyévre szabottsága) és a környezettel való kapcsolata féluúton van Shinohara elemelkedett szimbólizmusa és Ikuta helyspecifikussága közt. A házaiban figyelemmel van a környező adottságokra, viszont nem erősít rá, s nem is tagadja meg a kontextust. Építészeti javaslatai túlmennek a megtagadáson és a megerősítésen. A házat önállóan akarja - úgy, hogy a környezetét is bevonja beléjük.⁵ (15.)

Hasegawa szimbólikus (ház a házban) terei Shinohara örökségének is tekinthetőek. A fókuszált lakótér az Ashitakai geometriának a kistestvére, habár a környezetre reflektáló elemek (a fényt átengedő juhar tető, a délre megnyitott homlokzat) már megbontja a Shinoharai szigorúságot és enigmatikusságot. (14.) Mindkettejüknél a tiszta geometrikus formálású, zárt fő tér egy kuszán nőtt, organikus világgal párosul. Shinoharánál a két rendszer együtt egy még magasabb szintre emelkedik, míg Hasegawánál inkább a két tér kiegészítéséről, a pozitív és a negatív lenyomatról beszélhetünk.

Ezek a pozitív és negatív lenyomatok, kivágások rendszere hatja át Kyoko Ikuta házát. Nála a képlet még tisztább, még kevesebb elemből építkezik. A kevés elemmel viszont rendkívül gazdag térbeli skálát tud létrehozni. A ház – működését tekintve – már nem is rendszer, inkább tárgy. Puritánságával igazán erős jegyekként viszi át a kortárs építészetbe a terek egymás mellé rendelését, a fokozatosságot.

A Katsura császári villában lenyomatként látott életszemlélet, gondolkodásmód - ergo megtestesülve a hagyományos japán térszervezés – ha áttételesen is, de nyomon követhető a három épületben. A japán lakás (mint cselekedet) módjaira, a házban élt szerepekre, az életmódra, az egész szemléletre e példák alapján úgy tekinthetünk, mint egy folytonos viszonyra a természettel. A ház kalibrálásának fizikai eszközeiben lévő fejlődés a térszervezés kimondott és kimondatlan módjait azonos céllal szolgálja ki, mint a korábbi évszázadokban.

15

16

HIVATKOZÁSOK

1. POGÁNY, Frigyes (1955): *Belső terek művészete*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest
2. BOGNÁR, Botond (1979): *Mai japán építészet*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest
3. SHINOHARA, Kazuo (58/59): *The Third Style*. 2G, 269.
4. BREITSCHMID, Markus (2007): *Valerio Olgiati: Conversation with students*. Lulu.com, Raleigh
5. HASEGAWA, Go (2009): *MARK Architecture Magazine, No.21*. FRAME Publishers, Amsterdam

KÉPEK IMAGES

- 01: Kilátás a Katsura Császári Villából
- 02: Pantheon belső kép
- 03: Virágzó cseresznyefa
- 04: Az Iszei nagyszentély
- 05: Katsura Császári Villa alaprajz
- 06: Ashitaka ház térszerkezeti perspektivikus ábra
- 07: Ashitaka ház belső kép
- 08: Ház az erdőben térszerkezeti perspektivikus ábra
- 09 - 10: Ház az erdőben belső képek
- 11: Az erdei fürdés háza térszerkezeti perspektivikus ábra
- 12: Az erdei fürdés háza, kép a pációról
- 13: Az erdei fürdés háza, belső kép
- 14: Ashitaka ház külső kép
- 15: Ház az erdőben külső kép
- 16: Az erdei fürdés háza, külső kép

- 01: *View from the Katsura Imperial Villa*
- 02: *Interior view of the Pantheon*
- 03: *Blooming cherry tree*
- 04: *View of the Ise Grand Shrine*
- 05: *Floor plan of the Katsura Imperial Villa*
- 06: *Spatial structure of the House in Ashitaka*
- 07: *Inside view of the House in Ashitaka*
- 08: *Spatial structure of the House in the Forest*
- 09-10: *Inside view of the House in the Forest*
- 11: *Spatial structure of the Forest Bath*
- 12: *View of the patio at the Forest Bath*
- 13: *Inside view of the Forest Bath*
- 14: *View of the House in Ashitaka*
- 15: *View of the House in the Forest*
- 16: *View of the Forest Bath*

TÖRÖK Bence / témavezető: MAJOR György DLA

ESZKÖZKERESÉS

In Search of Tools

Korunk egyik legnagyobb kihívása a környezetünk hatékony védelme és a jövőről való felelős gondolkodás. Szemléletváltásra van szükség ahhoz, hogy az élet minden területén megjelenjen a fenntarthatóság gondolata. Abból indulok ki, hogy az építészetet a jó példák viszik előre. Jó példák pedig tervezési stratégiák mentén születnek. Céloom az, hogy a fenntartható építészet stratégiáinak mélyére ásva megtaláljam azokat az alapelveket, melyekre építeni lehet. Az építészetet mind a társadalmi, mind a gazdasági és mind a környezeti fenntarthatóság szempontjából is vizsgálni kell, hogy ezáltal olyan rendszerbe lehessen foglalni, mely az ökológiai gondolkodás szerinti fenntarthatóságnak is megfelel.

One of the biggest challenges of our time is the efficient protection of our environment and the responsible thinking about our future. An attitude change is necessary to make the idea of sustainability be part of every aspect of our lives. My goal is to dig deep into the strategies of sustainable architecture in order to find the principles what we can build on. Architecture has to be examined from the point of view of society, economy and environment so as it can be included in a system that fits with ecological sustainability as well.

02

03

FENNTARTHATÓSÁG - ÖKOLÓGIA

Richard Ingersoll az ökológiáról és építészetéről szóló cikkében korunk nagy kérdéseként határozza meg az ökológia és építészet kapcsolatát, és párhuzamba állítja a huszadik század közepének lakhatási problémáival. Teszi ezt azért, mert úgy látja, az ökológikus építészetrel való foglalkozás még nem jutott el odáig, hogy túllépjen a tünetekkel való foglalkozáson, helyette az ökológiai válságot előidéző problémákkal is foglalkoznunk kellene.¹ Építészként az foglalkoztat, hogy milyen lehetőségei vannak az ökológikus építészetnek. Kenneth Frampton megállapítása, hogy annyiféle fenntartható építészeti magatartás létezik, amennyi építész, a fenntartható építészet sokszínűségét tekintve nagyon is helyénvalónak tűnik.² Ha feltesszük, hogy az építészet fenntarthatóságához fűződő viszonya a kultúra és természet közötti viszonyból indul ki,³ akkor azonnal szembesülnünk kell azzal az ellentmondással, hogy

az építészet elsődleges és alapvető célja, a természet elemeitől való védelem, a hajlék készítése, a természettől hódít el teret. Az elvétel mikéntje válik tehát központi kérdéssé,

illetve az építészet és a természet közötti viszony, mert ahogy Louis I. Kahn találóan megfogalmazta: „Amit az ember alkot, olyat a természet nem tud. És amit a természet alkot, olyat az ember nem tud.”⁴

Ha a fenntartható építészet megközelítési módjait kívánom vizsgálni annak érdekében, hogy eszközöket találjak, akkor a környezeti problémákra adható válaszokat is keresni kell. A környezettel való foglalatosság pedig az ökológiához vezet minket. A rendszerökológia az élőlények és környezetük kölcsönhatásait vizsgáló tudomány, mely az ökoszisztémák felépítését és működését kutatja. Az ökoszisztéma egy adott terület környezeti tényezői és élőlényei közötti kölcsönhatásokat tartalmazó funkcionális egység. Az ember része a bioszférának és használja az atmoszférát, a hidroszférát és a litoszférát, melyek együttesen alkotják a természeti környezetet. Az ember által alkotott, mesterséges környezet az antropobioszféra részei az agrár, az erdészeti és a techno ökoszisztéma, az utóbbi a városi és ipari ökoszisztémákra osztható fel.⁵ Míg a természeti környezetet az önszabályozás, az önkorrekció és az öntisztulás jellemzi,⁶ a mesterséges környezet elveszítette önszabályozó képességét, ami a környezet túlzott terhelésével jár.

Életmódunk alapvető részévé váltak azok a tényezők, melyek ezért a környezetterhelésért felelőssé tehetőek. Ezek:

- az ipari termelés és annak folyamatos növekedése,
- az élelmiszertermelés iparszerűsége,
- a mezőgazdaság és tájhasználat, mely elszakadt a hagyományos, természetes körforgásra épülő termeléstől,
- a kereskedelem, melyet az óriásira nőtt szállítási útvonalak tesznek fenntarthatatlanná, ugyanez egyre több tartósítószer használatát teszi szükségessé,
- a települések elszakadtak az őket ellátó területektől, a vidék a város kiszolgálójává vált,
- a turizmus hatalmas embertömegeket mozgat biológiailag érzékeny területeken,
- a közlekedés, ami a fent felsoroltakat szolgálja.⁵

Habár ezek a tényezők nagyban hozzájárulnak ahhoz a kényelmes életformához, amihez hozzá vagyunk szokva, tehát megkérdőjelezhetetlen előnyökkel is járnak, létjogosultságukat erősen kétségessé teszi, hogy közben ezek tehetőek felelőssé azért a környezetkárosításért, ami hamarosan természetes életkörülményeink súlyos és visszafordíthatatlan pusztulásához vezet.

Gazdasági rendszerünk alapja a folyamatos növekedés, arra építünk, hogy minél gyorsabb a növekedés, annál hamarabb tud eljönni az egész emberiség számára a jólét. Azonban ez a gazdasági rendszer nem veszi figyelembe, hogy a természetes erőforrások, amelyekre épít végesek, és legtöbbje kimerülőben van. Habár a természet zárt rendszer, mely épít, lebont és újratermel, ha többet használunk, mint ami termelődik, és többet szennyezzük, mint amit lebontani képes, elérjük a rendszer határait.

Számtalan fontos írás foglalkozik a lehetséges vagy szükséges teendővel, és mindenki más irányból közelíti meg a javasolt tennivalókat. A kitűzött irány azonban azonos, mert társadalmi változásokat sürgetnek egytől egyig. Schumacher új humanizmust hirdet, egy olyan emberközpontú társadalmat, melyben megvalósul a tömegek általi termelés. Emberléptékű, kicsi és egyszerű megoldásokat javasol, egy olyan társadalmat, melyben mindenki elfogadja a valódi szükségleteit.⁶ Erich Fromm szerint az egzisztenciális fenyegetés ellenére cselekvésképtelen társadalmat csak egy lelki változás tudja elindítani a szükséges változás felé. Egy belülről jövő társadalmi átalakulás tud olyan létezésorientált társadalmat építeni, mely új etikára, új természetkapcsolatra, szolidaritásra és együttműködésre épül.⁷ Lányi Erzsébet is ezekhez hasonlóan létmódváltozást sürget, mert a mostani társadalom az összeomlás felé tart.⁵

04

05

06

A *növekedés határainak* szerzői alapos és kimerítő vizsgálatokban és helyzetfelmérésekben ismertetik a környezet állapotát, és tíz forgatókönyvet vázolnak fel a jövőre nézve. Megállapítják, hogy az emberiség már a túllövés állapotában van, tehát a növekedés meghaladja azt a gátat, amely után a rendszer nem működik biztonságosan, és ezt az állapotot késve ismertük fel. A növekedés itt két dologra vonatkozik, a népességre és a gazdaságra, mert mindkettő a föld eltartóképességét veszi igénybe. A forgatókönyvek közül az a legsikeresebb az egész társadalomra nézve, melyben korlátozott a népesség és a gazdaság növekedése, és olyan műszaki megoldásokat alkalmaznak, melyek csökkentik a szennyezést, óvják az erőforrásokat, növelik a terméshozamot, és védelmet nyújtanak a mezőgazdasági területek számára. Ennek eredményeképpen közel nyolcmilliárd ember élhetne magas jóléti szinten, miközben az ökológiai lábnyom fokozatosan csökken. Természetesen ennek elérésére hasonló társadalmi változások szükségesek, mint a korábban idézett gondolkodók javaslataiban. Ezek alapelvei: közös jövőképzés, kis, informális elemekből álló hálózatok építése, igazmondás, azaz a tényleges helyzettel való szembesülés, tanulás és szeretet.⁸

Ha át akarjuk értékelni életmódunkat, tehát segítségül hívhatjuk az ökológiát, mert a világot rendszerként, ökoszisztémaként kezeli, és tisztában kell lennünk tetteink következményeivel. Abból kell kiindulnunk, hogy a természet nem kiszolgálója érdekeinknek, hanem mi vagyunk részei a természetnek. A természet alrendszere a társadalom, melyet a gazdaság szolgál, és nem fordítva. Annak érdekében tehát, hogy ökológiai szinten valósuljon meg a fenntarthatóság, fenntartható társadalomra, gazdaságra és környezetre van szükség. Mindez azért fontos, mert ugyanebből a szempontból kell vizsgálnunk az építészetet is. A kérdés: hogyan lehet fenntartható az építészeti társadalmi, gazdasági vagy környezeti szempontból?

FENNTARTHATÓSÁGRA TÖREKVŐ ÉPÍTÉSZETI STRATÉGIÁK

Abból indulok ki, hogy minden fenntarthatóságra törekvő építészeti stratégia jó szándékú, tehát célja a fogyasztás csökkentése, a környezet megőrzése és a hosszú távú gondolkodás. Számatalan módszer lehet arra, hogy megpróbáljuk rendszerbe szedni a különböző stratégiákat. Megkülönböztethetünk belső és külső fenntarthatóságot olyan értelemben, hogy kiindulópontja a belső komfort és az alacsony energia- és anyagfelhasználás megteremtése, vagy pedig a külső, 'mit veszünk el a környezettől' típusú gondolkodásmód. Mindkettő egyfajta takarékosságot teremt meg.

Vagy vehetjük azt a kiindulást, amelyik esetében egy modernista, technológiába és a tervezési találékonyágba vetett hittel közelítik meg a problémákat⁹, azaz hisznek abban, hogy a technológiai fejlesztések üteme meghaladja a környezet károsításának ütemét. Ezen hitnek az építészetén kívül is sokan követői, Ray Kurzweil *The singularity is near* (A szingularitás küszöbén) című könyvében arról ír, hogy az ember által fejlesztett technológia fejlődési üteme a szingularitás felé halad, azaz hamarosan elérkezik az a pillanat, hogy a fejlődés az ember számára követetlenné válik a mesterséges intelligenciának köszönhetően.⁹ A kérdés az, hogy mikor érzük el ezt, és vajon az emberiség az energiáit a környezet megóvására fogja-e fordítani, vagy marad a mostani állapot, amikor a fennálló kényelmi rendszer fenntartása sokkal fontosabbnak tűnik. Ezt természetesen nem lehet előre látni, azonban úgy tűnik, túl nagy a rizikó ahhoz, hogy a változásra várjunk.

Ennek a hitnek az ellenpólusa az a gondolkodásmód, amelyik a természettől tanulva, a kis, szelíd, helyi technológiára helyezi a hangsúlyt. Megkérdőjelezi, hogy a fenntarthatóság teljesen integrálható mai életmódunkba, és ezért változást sürget. A változás nagysága árnyalja a különböző stratégiákat. Mivel ebben az esetben az újrafelhasználásnak és helyi anyagoknak nagy szerepe van, ezért itt a hagyományos építésmódok a fontosak, a mindenhol alkalmazható technológia helyett a helyhez való kötődés és a helyi hagyományokból való táplálkozás a lényeges.

Mivel az építészet véleményem szerint alapvetően pozitív, a jövőbe tekintő, ezért a Lányi Erzsébet által sötétzöld irányzatnak nevezett csoportnak szerintem ebben a felsorolásban nincsen helye. Lányi megfogalmazásában: a sötétzöld irányzat a kapitalista globalizmus összeomlásával számol, helyi, kisléptékű, autonóm közösségekre számít, melyek a természet és az ember szimbiózisára épülnek.⁵ Számomra ez a fajta gondolkodásmód nem fér össze a fenntarthatósággal, ami alapvetően pozitív hozzáállással arról tesz hitet, hogy van még lehetőség az összeomlás elkerülésére.

Egyfajta stratégiát jelölnek ki azok az épületminősítési rendszerek, melyek feltételrendszerükkel a fenntarthatóság irányába való elmozdulást próbálják elérni, igazodva ahhoz a trendhez, hogy a fenntarthatóság egy olyan eladható „tulajdonság” mai társadalmunkban, ami értéket teremt. A dolgozatomban a későbbiekben ezeket a rendszereket vizsgálom, és keresem arra a választ, hogy meghatározott tervezési alapelveknek mennyiben tud egy ennyire gyakorlatias szabályrendszer megfelelni.

07

08

Az biztosnak látszik, hogy abszolút és univerzális megoldások nincsenek, már ez is elegendő feladat, hogy megtaláljuk a jó irányt, amerre haladnunk kell. Nincsen egyértelműen bevált gyakorlat, de próbálkozni, kísérletezni kell. Ténymegállapítások helyett a lehetőségek melletti elköteleződés a fontos.

Andrea Deplazes a zürichi építészkar diákjai számára írt tankönyvében a fenntartható építészetet nem az építészet új megjelenési formájaként definiálja, mint aminek sok helyen ma tűnik. A fenntarthatóság az építészet egy alapvető és komplex összetevője, mely jelen van az épületeinkben, és pozitív hatással van az épület számtalan aspektusára.¹⁰

ÖKOLÓGIAI FENNTARTHATÓSÁG AZ ÉPÍTÉSZETBEN

Fenntartható világunknak fontos része kell legyen egy olyan fenntartható építészet, amely felelősséggel használja a megvalósulásához szükséges anyagi (nyersanyagok, építőanyagok, energiahordozók) és környezeti (helyszín, levegő, víz, föld) erőforrásokat, anyagi alkotóelemeinek hatása nem terjed túl élettartamán. Ez azt jelenti, hogy az ökológia rendszerszintű gondolkozását tekintjük alapvetőnek, és mindig teljes életciklusban gondolkozunk. Ökológiai értelemben azok az épületek vizsgáznak jól, melyek hosszútávú gondolkodás eredményeként születtek. Azok az épületek, ahol nem egyedül a takarékoság volt a fő szempont a megvalósulás pillanatában, hanem a hosszabb távon is takarékos megoldások.

Hosszú távra, tehát tartósan építeni, véleményem szerint a következőket jelenti:

- tartós, fenntarthatóan és felelősen megszerzett anyagokból,
- flexibilisen építeni, hogy az épületek képesek legyenek felvenni a változó igényeket,
- figyelembe venni azt, hogy az épület egyes alkotóelemeinek, mennyi a megújulási ideje, és annak megfelelően tervezni,
- belülről építeni, tehát figyelembe venni a belső használókat, és a hosszútávú üzemeltethetőséget,
- ugyanakkor kívülről építeni, tehát figyelembe venni, hogy az épület mit vesz el a szűken és tágan vett környezetétől.

A fenntarthatóság hármasság alapelve az R-C-R – azaz Reduce-Conserve-Recycle – az anyagok és energiák körforgásával foglalkozik, és csökkentésre, megőrzésre és visszaforgatásra törekszik, kiterjed az épülettervezés, létrehozás, használat és lebontás fázisaira is, mint például a föld-, telek-, víz- és energiahasználat, a szennyvízképződés és szilárdhulladék-képződés, az élőlények és épített környezet megőrzése, az építőanyagok és épülethasználat visszaforgatása.⁵

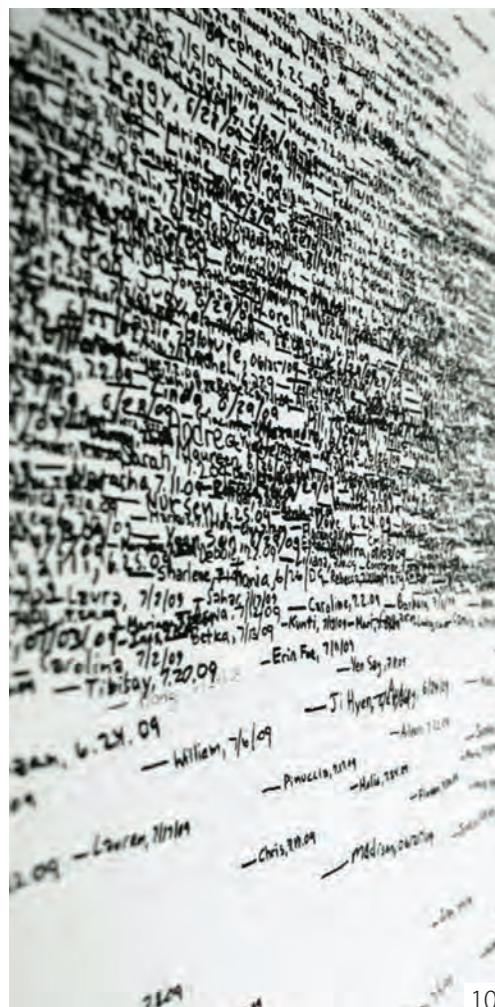
A fenti alapelvek mellett véleményem szerint még meg kell jelennie az egyszerűsítésre való törekvésnek. Az egyszerűsítést olyan értelemben használom, hogy a technológiai újítások hatására bonyolulttá vált épületszerkezetek és az épületek fenntartásához szükséges gépészeti rendszerek sok esetben helyettesíthetők évezredekig bevált megoldásokkal, melyek ökológiai értelemben fenntarthatóbbak, mint a bonyolult, mai megoldások. Az intelligens vagy csak eszközigényes megoldások előállításához szükséges energia- és nyersanyagfelhasználás terén is nagy csökkenést lehetne elérni, ha első körben megpróbáljuk ezeket természetes eszközökkel helyettesíteni. Maradnak olyan komplex épületek, melyeknél nem lehet ezektől eltekinteni, de minden esetben arra kellene törekedni, hogy a legegyszerűbb megoldás felől közelítsünk a bonyolult felé, és ne a bonyolult megoldást tekintsük megkerülhetetlennek.

Egy másik fontos tényező a felelősség, mely a fenntarthatóság kiindulópontja. A tervezés minden válfaja jövőre irányuló tevékenység. A jelen tudásunkat használjuk arra, hogy befolyásoljuk, meghatározzuk, „bebiztosítsuk” jövőnket.

A tervezés a jövő spontán szabadságának játékkerét korlátozza cserébe azért, hogy biztonságra leljünk. Az építészeti tervezés is a jövő körülményeit alakítja, arra törekszik, hogy a jelen tudásunk alapján kitűzzük a későbbi életünk vagy mások életének kereteit. Abból indulunk ki, hogy az építéshez szükséges anyagi és szellemi erőforrások rendelkezésre fognak állni, ha ez nem így lenne, nem is lenne érdemes nekikezdeni. A nyugati ember élete arra a bizonyosságra épül, hogy mindig lesz mivel terveznünk. Úgy tűnik azonban, hogy ezt a bizonyosságot fel kell adjuk annak érdekében, hogy a jövőről felelősen tudjunk gondolkodni. A fenntartható gondolkodás alapja az a felelős tervezői magatartás, amire nem csak az építészetben, de az élet minden területén szükség van. Minden ember tervező, ha más nem, napi életének tervezője, a mai napot azonban a holnap eljövételének biztos tudatában kell tervezni.

09

10

Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferenciájának meghatározását a fenntartható fejlődésről úgy is átértelmezhetjük, hogy a fejlődés fogalma helyére a tervezést tesszük: Csak az a tervezés fogadható el, amely anélkül elégti ki a mai generáció szükségleteit, hogy veszélyeztetné a jövő generációinak lehetőségeit saját szükségleteik kielégítésében.⁵ Azt gondolom, hogy ez a gondolkodás alapvetően mindenki számára elfogadható, és a legtöbb ember így is éli életét, amikor a hétköznapokról van szó. A gond az, hogy cselekedeteink súlyával nem mindig vagyunk tisztában, nem látjuk előre döntéseink következményeit.

A Lipcsei Charta (2007) a településekre értelmezve kétféle felelősséget határozott meg: az intragenerációs felelősség a települések olyan működését írja elő, amely a Föld valamennyi települése számára lehetővé teszi a fenntartható működést, míg a transzgenerációs felelősség a Föld valamennyi jövőbeli generációja számára teszi lehetővé a fenntartható működést.⁵ A globalizáció következtében valóban nem vagyunk függetlenek a távoli földrészek embereitől, hiszen fogyasztási javainkat nagyrészt külföldön állítják elő. Ha azonban törekszünk arra, hogy helyi termékekre és így építőanyagokra támaszkodjunk, akkor a transzgenerációs felelősségünk kerül előtérbe. Hasonló gondolatokat pendít meg Ernst F. Schumacher is, mikor a négy sarkalatos erényt állítja követendő példaként elének. Ezek közül a prudentia azaz körültekintés, annak belátásáról is kell szólni, hogy felelősségünk van a jövőt tekintve, mert megismerve a valóságot, fel kell ismernünk, hogy a cselekedeteinknek mik a következményei.⁶

ÖSSZEZÉS

Tervező építészként az érdekel, hogy a fenntarthatóságot, ami tulajdonképpen a nagyon sokrétű építészet egy rétege kellene hogy legyen, hogyan lehet a mindennapi gyakorlatba tudatosabban beépíteni. Ahogy az ökológia a természet elemeinek összefüggéseiről szól, úgy az építészetre is csak mint összefüggérendszerre tudok gondolni. Ebben az összefüggérendszerben, melyet az emberi és technikai/műszaki világ határoz meg, egy fontos szeletet kell kapjon a természet és az ahhoz való viszony. Ez a viszony az alapja a fenntarthatóságnak, az ökológiának az építészetben, mert azon túl, hogy az építészet elvesz a természettől, a részévé is kell váljon, anélkül, hogy konfliktusba kerülne vele.

HIVATKOZÁSOK

1. INGERSOLL, Richard (2012): The Ecology Question and Architecture. In: CRYSLER, C. Creig et al (szerk.), *The SAGE Handbook of Architectural Theory*. SAGE Publications Ltd.
2. FRAMPTON, Kenneth (2001): Technoscience and environmental culture: a provisional critique. *Journal of Architectural Education* 54(3) idézi GUY, Simon 2012: Introduction: Whither 'Earthly' Architectures: Constructing Sustainability. In: CRYSLER, C. Creig et al (szerk.): *The SAGE Handbook of Architectural Theory*. SAGE Publications Ltd.
3. GUY, Simon 2012: Introduction: Whither 'Earthly' Architectures: Constructing Sustainability. In: CRYSLER, C. Creig et al (szerk.): *The SAGE Handbook of Architectural Theory*. SAGE Publications Ltd.
4. LATOUR, Alessandra (1991): Louis I. Kahn: *Writings, Lectures, Interviews*. Rizzoli idézi: Ingersoll, Richard 2012: The Ecology Question and Architecture. In: Crysler, C. Creig et al (szerk.), *The SAGE Handbook of Architectural Theory*. SAGE Publications Ltd.
5. LÁNYI, Erzsébet (2010): *Környezettudatos épített környezet - A modellváltás elvei és építészeti eszközei*. PhD értekezés
6. SCHUMACHER, Ernst F. (2014): *A kicsi szép*. Katalizátor kiadó.
7. FROMM, Erich (1984): *Birtokolni vagy létezni? Egy új társadalom alapvetése*. Akadémiai kiadó.
8. MEADOWS, Donella, RANDERS, Jorgen, MEADOWS, Dennis (2005): *A növekedés határai, Harminc év múltán*. Kossuth kiadó.
9. KURZWEIL, Ray (2005): *The singularity is near - when humans transcend biology*. Viking.
10. DEPLAZES, Andrea (szerk.) (2005): *Constructing Architecture, Materials, Processes, Structures - A handbook*. Birkhäuser.

KÉPEK IMAGES

- 01: Marline van der Eijk: Kéz a kézben
- 02: Város és természet
- 03: A makói Szent István Gimnázium udvara
- 04: Papír levél
- 05: Papír levél
- 06: Tony Adams: válogatott zöld műanyag
- 07: Napelemek
- 08: Susanna Bauer: 2d levelek
- 09: Benczúr Emese: Nap mint nap (a jövőre gondolok)
- 10: Roman Ondak: Measuring the universe

01: Marline van der Eijk: *Hand in hand*

02: *City and Nature*

03: *Courtyard of the Szent István Highschool in Makó*

04: *Paper leaf*

05: *Paper leaf*

06: *Tony Adams: Green Sort PLastics*

07: *Solar Panels*

08: *Susanna Bauer: Leaves 2d*

09: *Emese Benczúr: Day by day (I think about the future)*

10: *Roman Ondak: Measuring the universe*

WEISZKOPF András / témavezető: KOLOSSA József DLA

LEBSTÜCK MÁRIA U. 63-69.

63-69. Lebstück Mária Street

A házgyári technológiával készült, nagyelemes, többlakásos társasházak a megépítésük idején a beköltözők számára nagymértékű minőségnövekedést értek el a komfort és a funkcionalitás terén. Olcsó, gyors és logikus megoldást jelentettek a 20. század közepi lakáshiányra. A lakótelepek tervezése óta eltelt időben a lakáshasználati szokások jelentősen megváltoztak. Kérdéses, hogy a lakótelepek napjainkban ki tudják-e szolgálni a lakást keresők igényeit. A dolgozat európai tendenciák vizsgálatával kísérel meg programot adni egy magyar panelház rehabilitációjára.

During the time of their construction, the factory-built, multi-unit apartment buildings meant a high level of quality improvement for the inhabitants in terms of comfort and functionality. They gave cheap, quick and therefore logical solutions for the mid-20th century housing shortage. Since the time of their design the home usage patterns have changed significantly, hence it can be questioned whether they are able to serve the needs of today's apartment seekers. The study attempts to provide a program for the rehabilitation of a Hungarian panel block through the examination of European trends.

02

03

BEVEZETÉS

A házgyári paneles lakóházak felhasználásával telepített lakótelepek megépítésükkor gyors és magas színvonalú megoldást jelentettek a második világháború utáni Európa lakásproblémáira. Míg Nyugat-Európában a lakótelepek kialakításánál a tervezés folyamán az építészek számtalan szempontot figyelembe vettek, és a lakásépítések oka is szerteágazó problémákat kívánt lefedni¹, addig a keleti blokk szocialista államaiban ugyanazok a telepek sokkal inkább függtek a politikai befolyástól, egyes házgyárak eseti felfuttatásától és a kivitelezés hatékonyságának maximalizálásától. Ezért megállapítható, hogy a kelet-közép-európai lakótelepek mind beépítésükben, lakásstruktúrájukban, mind minőségükben erősen különböznek a nyugatiaktól.

Az 1980-as évek végére tehető az az időszak, amikor a lakótelepek felújítása, illetve rehabilitálása felvetődött. A volt kelet-német iparvárosokban a munkalehetőségek eltűnése után a bérlők is egyre nagyobb mértékben elvándoroltak. A lakások tulajdonosai – az önkormányzatok – a lakótelepek felújításával, a lakókörnyezet újra vonzóvá tételével próbálták megtartani a lakóikat és újakat bevonni. A rehabilitációs programok Nyugat- és Észak-Európában nagyrészt már végigfutottak. Ma ezeken a területeken alig van felújítatlan lakótelep.

A keleti blokk összeomlása után az ezeken a területeken – Magyarországon is – található, korábban állami vagy önkormányzati tulajdonú társasházak (köztük a lakótelepek) lakásait privatizálták. Az így kialakult, jogi értelemben vett társasházak tulajdonjogi szempontból osztatlan közös tulajdont képeznek. A társasházakat érintő összes beavatkozásról többségi szavazás dönt, melyek költségeit a ház tulajdonosai fizetik – sokszor egyenlőtlenül elosztva. A lakótelepek hatalmas kiterjedésű közterületei pedig az önkormányzatok kezelésébe kerültek.

Jelen dolgozat célja olyan megoldásformák és lehetőségek feltárása, amellyel házgyári technológiával készült lakóházak megfeleltethetők a kortárs építészeti, funkcionális és fenntarthatósági követelményeknek.

PROBLÉMAFELVETÉS

A magyarországi lakótelepek és azok házgyári, iparosított technológiával készült, nagyelemes, többlakásos társasházai (a panelházak) építészeti értelemben elhasználódtak és rehabilitációra szorulnak. Jelenlegi megoldást erre kizárólag a magyarpanel pályázati program kínálja, mely az

04

energetikai korszerűsítésen túl nem oldja meg a telepek urbanisztikai, építészeti, funkcionális, szociológiai és gazdasági problémáit.

Nyugat-európai rehabilitációs példákön látható, hogy amikor csak lehetőség van rá, egy átfogó építészeti és társadalmi problémamegoldást kínáló programmal vágnak bele a lakótelep-rehabilitációba. Ezek a tervek jelenleg hatalmas, gazdasági szempontból megtérülő beruházásként vannak lebonyolítva. Programjaik minél átfogóbbak, annál sikeresebbek tudnak lenni, annál hamarabb térül meg a befektetés.

Magyarországon egy, a nyugat-európai példákhoz hasonlóan komplex rehabilitációs program megvalósulásának valószínűsége csekély. Egy-egy panelház rendszerszintű, strukturális átalakításánál mindig vannak olyan társtulajdonosok, akik "rosszabbul" járnának, esetleg költözniük kéne, ezáltal egy javaslat megszavazása kérdéses. Egy átfogó, akár teljes lakótelepet és annak köztereit is érintő felújításnál pedig a számtalan fél sikeres együttműködése szintén bizonytalan. Egy ilyen esetleges program beindulásánál további kérdéseket vet fel a finanszírozás és annak megtérülése.

A dolgozat célkitűzése, hogy olyan panelrehabilitációs programot dolgozzon ki, amely a magyar tulajdonosi struktúrában is reális megoldást jelent egy panelház építészeti, funkcionális és fenntarthatósági szempontú korszerűsítésére.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA

A tanulmány először feltárja, hogy a kortárs panelrehabilitációs tendenciák milyen eszköztárral nyúlnak hozzá a felújítandó panelépületekhez, és listázza ezen eszközök felhasználásával elérhető célokat. Az így kialakuló mátrixból a tanulmány "systematic design process"² részét, tulajdonképpen az építészeti programot alakítja ki. Ehhez figyelembe veszi a jelenlegi állapotot: a lehetőségeket, a tiltásokat, a jogi helyzetet; majd szisztematikusan megállapítja a tervezési programelemek végrehajtásának módját. A tanulmány arra kínál megoldást, hogy bár az újpesti helyzet nem tekinthető minden szempontból ideálisnak, egy kortárs minta-panelrehabilitáció programelemei itt is végrehajthatóak.

05

06

07

08

PANELREHABILITÁCIÓ

Adott egy struktúra, az ipari technológiával előregyártott, nagyelemes panel lakóépületek teleszerű beépítései, melyek még minimum hetven évig határozhatják meg városainkat, szerkezetei ugyanis még legalább ennyi ideig használatra alkalmasak³. Tudható továbbá az is, hogy ezek elbontása nem feltétlenül kívánatos⁴ a beépített energiák és az újbóli felépítés magas energiaigénye miatt⁵. Építészeti szempontból az elképzelések az enyhe homlokzatrehabilitációtól (03., 04., 05. kép), a visszabontáson át (06. kép) a régi panel elemekből épült új házakig (07. kép) terjed. Hazai és nemzetközi példák alapján elmondható, hogy az ilyen típusú épületek többségénél tulajdonosaik valamilyen jellegű rehabilitációra törekednek, nem teljes elbontásra. Ezen programok összevetésénél a tanulmány vizsgálja az épületen megvalósított változások módozatait, amiből kialakul egy beavatkozási eszköztár.

A REHABILITÁCIÓ SORÁN HASZNÁLT ESZKÖZTÁR

A panelrehabilitációs program beavatkozásának mértékétől függően négy különböző eszközt lehet elkülöníteni, amelyek megjelennek a minta-rehabilitációknál. Az eszközök építészeti léptékükben a nagyobtból a kisebbig vannak sorba állítva a kifejtésnél. A nyugat-európai példákön látszik, hogy az épületek bérházjellege miatt tudnak tulajdonosaik belevágni egy átfogó rehabilitációs projektbe. Az is belátható továbbá, hogy ezek a projektek a létrejött lakásokra vetítve egy magyar homlokzatfelújítással járó rehabilitáció költségeinek sokszorosát igénylik.

A. *A közterek funkcionális kapcsolatainak megváltoztatása:* a panelrehabilitáció a teljes lakótelep szintjén történik, az egyes épületek funkcionális módosításait urbanisztikai szinten tervezik meg. Ebben az esetben akár teljes épületek is eltűnhetnek (08. kép), vagy újakat is építhetnek (07. kép) urbanisztikai funkcionális igények kielégítésére.

B. *Az épület és közterület közötti funkcionális kapcsolatok megváltoztatása:* a panelépület földszintjének funkcionális kapcsolatait megújítják. Ez lehet teljes funkcionális átalakítás (05. kép), vagy apróbb beavatkozás, mint egy új szélfogó kialakítása (06. kép). Mindegyik esetben a közterek és privát terek közötti panelépületekre jellemző átmenet nélküliségen módosítanak.

C. *Az épületen belüli funkcionális kapcsolatok megváltoztatása:* a lakófunkciókkal szemben támasztott igények megválaszolására a panelépület lakásainak rendszerét átalakítják. Ez lehet

lakások összenyitása (09. kép), duplex lakások kialakítása (11. kép), esetleg a teljes rendszer újraszabása (04. kép).

D. *Homlokzatfelújítás:* a külső határolószervezetek a szükséges energetikai korszerűsítés során vizuálisan is átalakulnak (03. kép, 04. kép). Hőszigeteléssel, festéssel és teljes homlokzati megújulással jár. Az épületen belüli funkcionális kapcsolatok megváltoztatása gyakran hoz magával homlokzatfelújítást is (11. kép), ilyenkor sokszor a nyílászarchitektúra is átalakul.

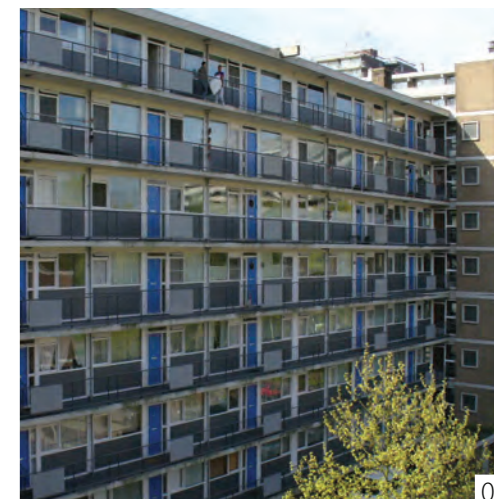
A LEBSTÜCK MÁRIA U. 63-69. ÉPÜLET BEMUTATÁSA

ELHELYEZKEDÉSE ÉS KÖRNYEZETE

A Lebstüeck Mária u. 63-69. szám alatt álló paneles lakóház az Újpesti Központi Lakótelepek északi II. ütemben megépült tömbjének északkeleti sarkán helyezkedik el. A kiválasztott épület az északi tömb egyik 11 lakószintes épülete (16. ábra). Az épület maga a Lebstüeck Mária utca és a Deák Ferenc utca kereszteződésében található (14. kép). Hossztengelye a Lebstüeck Mária utcával párhuzamos, ahol az északi tömbön belül dél felé haladva még két ugyanolyan traktusokból álló épület található. Az épület keleti oldalán – ami a keretes beépítés kereten belüli része – a Semsey Aladár park található. A kereten belül az eredeti koncepciónak megfelelően csak gyalogos közlekedés van, itt találhatóak az északi tömb lakásaihoz telepített középületek. A Lebstüeck Mária utca 63-69-es szám kereten kívüli oldalán parkoló található (15. kép) könnyűszerkezetes típus nagy bolttal és típus kiskereskedelmi egységek befogadására alkalmas boltsorral.

TÖRTÉNETE

Az Újpesti Központi Lakótelepeket 2 ütemben, a II. 15 éves lakásépítési program keretében építették. Az északi tömb keleti része – ahol a Lebstüeck Mária u. 63-69. is található – tervezési koncepcióját tekintve egy nagykeretes beépítés (16. kép), mely a Deák Ferenc utca - Rózsa utca - Lebstüeck Mária utca - Petőfi utca által határolt területre „feszül be”. Ebben a beépítésben a tervező két típusú paneles lakóépületet használt, melyeket a Budapest 3. sz házgyára tudott legyártani Dunakeszin. A kelet-nyugati tájolású épületek „soványház” S-312 jelű paneles lakóépület 11 lakószintes egységeiből állnak össze, míg az észak-déli tájolású épületek a „kövérház” K 30 jelű paneles lakóépület megegyező magasságú elemkészletéből épülnek fel. A létrejött paneles lakóépületekből kialakított keret belsejébe telepítették a lakásszámhoz

09

10

11

12

jogszabályilag kialakítandó összes szükséges közfunkciót⁶. Ezeket a középületeket – az ezen a helyen a lakótelep előtt meghatározó közlekedési tengelyként működő – Király utcára mint gyalogostengelyre fűzte fel a tervező, ezzel utalva a terület múltjára.

MŰSZAKI TULAJDONSÁGAI

A Lebstücker Mária u. 63-69. épület a K 30, „kövérház” II-es eleméből épült fel (13. kép). Felhasználtak benne 3 db K 30-II. MOT II. 58 -273/76-K jelű elemet, a negyedik északi záróelem 1 db módosított K 30-II. MOT II. 58 -273/76-K jelű elem, melynek két, konyhák melletti szobáját lehagyták.

A lakóegységeket a Lakó- és Kommunális Épületeket Tervező Vállalat hozta forgalomba, a Tervezésfejlesztési és Típustervezési Intézet tervezte, és a 43. sz. Állami Építőipari Vállalat 3. sz. házgyárában készültek. Minden egységben 11 lakószinten 64 darab lakás található, a prognosztizált férőhelyszáma 279 fő. Az épület szumma lakásszáma 256 db. A lakóegység kialakítása 6 fogatú, kivéve a földszinten ahol a közös funkciók és a bejárat miatt 2 lakással kevesebbet lehetett kialakítani. Az akkor tervezett lakószám 1116 fő volt, a mai lakószám 583 fő – Újpest Integrált Városfejlesztési Stratégiája (2008.) alapján számítva.

Az épületnek a szerkesztéséből adódóan 4 lépcsőháza és négy házszáma van (02. kép). Minden lépcsőházban azonos a lakások száma, a földszinti lakások alapterülete változó. Az eredeti típuselem tervekhez képest a csatlakozásnál kialakuló légudvart ennél az épületnél egy átközeledő alagúttal megnyitották az utcaszintről. A földszinti lakások a föld síkjából kiálló alapgerendák miatt tulajdonképpen magasföldszinti helyzetbe kerültek. Az épület mutatja az összes nagypaneles épületre jellemző tipikus tönkremeneteli állapotot⁷. Az épületen nem hajtottak végre átfogó felújítást. A néhány terasz a beüvegezésén túl eredeti állapotban van.

LEBSTÜCKER MÁRIA U. 63-69. BEAVATKOZÁS

Az újpesti lakótelepen kiválasztott K 30-I.(II.) MOT II. 58 -272(3)/76-K jelű épülethez tartozó épületről álló épületben 232 lakásban nagyjából 500 lakó lakik életvitelszerű jelleggel. A ház társasházként az összes tulajdonos osztatlan közös tulajdona. A ház egyes lakói indulni szándékoznak egy panelprogramos – magyarpanel.hu – pályázaton, ugyanezek a lakók átalakítanák lakásaikat is, de amíg egy épületszintű felújításról nincs hír, addig nem vágnának bele.

TERVEZÉSI PROGRAM

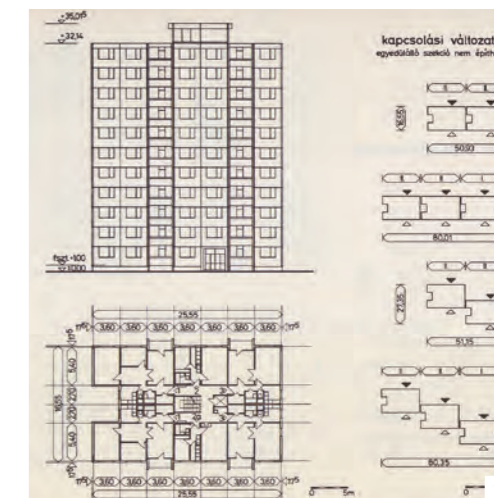
A Lebstücker Mária utca 63-69-es épületet egy átfogó és lakótelepszintű rehabilitációs program keretében ideális felújítani. Ebben a programban ideális esetben újra van gondolva az épület helyzete a lakótelepen, az épület földszinti kapcsolatai inkább segítik az ott lévő lakásokat, a lakásegységek a lakók igényeinek megfelelően, aktuális életmódjukat kielégítendő vannak átalakítva, és az épület egy olyan homlokzatfelújítást kap, amelytől egyedivé és azonosíthatóvá válik a lakótelepen belül, ezáltal adva identitást a benne lakóknak. Valójában vannak olyan már futó programok, melyek ezen igények egy részét kielégítik, de vannak olyan igények is, melyek a tulajdonosi struktúra miatt reálisan nem kielégíthetőek. Egy olyan átfogó programra, mint amit Leinefelde-Worbisban (08. kép, 11. kép, 12. kép) valósítottak meg szükség lenne, de megvalósulása a kiemelkedő költségek miatt szinte elképzelhetetlen.

Feladat tehát egy olyan program kialakítása, melyben a felvázolt lehetőségek közül a legtöbb megvalósul, illetve annak kifejtése, hogy ezek hogyan valósulnak meg.

A REHABILITÁCIÓ SORÁN MEGVALÓSÍTOTT VÁLTOZTATÁSOK

A. A közterek funkcionális kapcsolatainak megváltoztatása: a „Semsey Aladár park megújul” című program keretén belül az újpesti önkormányzat köztér-rehabilitációs programot indított. Itt a Központi Lakótelepek északi „keretes beépítése” közepén meghagyott parkot újítják meg kortárs igényeknek megfelelően (17. kép). A kialakított közterek szélesebb korosztályt szólnak meg, lesznek futópályák, biciklis parkok, kamasz játszótérek. A park felé ezek az elemek javítják a térbeli kihasználtságot, programon kívül esik azonban a „keretes beépítés” házainak kifelé néző oldalával való foglalkozás.

B. Az épület és közterület közötti funkcionális kapcsolatok megváltoztatása: a „Semsey Aladár park megújul” című program keretében a Központi Lakótelepek északi „keretes beépítésének” épületei úgynevezett magánkerteket kapnak az épület körül, ezzel elkezdvén a köztér és a privát területek közti valamiféle átmenet kialakítását. Erre a gesztusra azonban az épületeknek is reagálniuk kellene, mint Halle-Neustadt (02. kép) esetében. Az sem elhanyagolandó ebben az esetben, hogy míg a kereten belülről néző földszinti lakások egy kész parkra tájoltak, addig a kereten kívülről nézők a Lebstücker Mária utca 63-69. esetében egy nem használt aszfaltzott foci pályára, egy parkolóra (15. kép) illetve egy távhőállomás és kisbolt hátsó homlokzatára néznek.

13

14

15

16

17

C. Az épületen belüli funkcionális kapcsolatok megváltoztatása: a lakófunkciókkal szemben támasztott igények változása reális. A panellakások „nem alkalmasak a jelenlegi korszerűbb életvitel által támogatott magasabb igények kielégítésére”⁸⁸. Egy épületszintű belső átalakítás rengeteg kérdést vet fel – tulajdonosok kívásárlása, befektető személye, megtérülés – és egy egyéni lakásátalakítás is problémás tud lenni, ha nincs hova költözni az átalakítás idejére, esetleg a szomszédok nem egyeznek bele egy komolyabb átalakításba.

D. Homlokzatfelújítás: az osztatlan közös tulajdonjelleg miatt egy homlokzatfelújítás-jellegű (pl.: 03. kép) beavatkozás finanszírozásához az összes tulajdonosnak a tulajdonrészének megfelelő hányadban kell hozzájárulnia. Ez a Lebstücker Mária utca 63-69. esetében nagyságrendileg 2 millió Forintra tehető, melyet a tulajdonosok nagy része nem engedhet meg magának. A Magyarpanel program keretében ennek az összegnek a harmadát kell megfizetni, ha elegendően összeállnak, akkor a fizetni nem tudó tulajdonosok részét egymás között szétoszthatják.

A TERVEZÉSI PROGRAM ÖSSZEFOGLALÁSA

Egy átfogó tervezési program megvalósításához lakásonként legalább 10 millió Forintot lenne szükséges költeni, ami nem áll rendelkezésre. Ezért a tervezési program épületkontúrán belül és épületkontúrán kívül megoldható problémákra válik szét. Ebben az esetben az épületkontúrán kívül megvalósuló elemek közterületet érintenek, önkormányzati vagy magán finanszírozásban. Ezek a felülről jövő beruházások ösztönöznék és segítenék az épületkontúrán belüli programelemeket, melyek megvalósítása a lakók pillanatnyi anyagi helyzetétől függ. A fentebbi program kiterjeszhető az egész lakótelep rendszerére. A helyspecifikus épületfelújítási programok az inkubálási folyamat megindulása után fognak kialakulni.

HIVATKOZÁSOK

1. KÖRNER, Zsuzsa – NAGY, Márta (2006): *Az európai és a magyar telepszerű lakásépítés története 1945-től napjainkig*. Terc, Budapest
2. N. GROAT, Linda – WANG, David (2013): *Architectural Research Methods, 2nd Edition*. Wiley, Hoboken, New Jersey
3. CSABA, Tímea (2006): *How we really live in panel blocks*. Den Haag, Budapest
4. PIRX, Pílóta (2013): A dán panelek legendája. <http://late-modern.blogspot.hu/2013/07/a-dan-panelek-legendaja.html> (letöltve: 2014. október 18.)
5. SASSI, Paola (2006): *Strategies for Sustainable Architecture*. Taylor & Francis, New York
6. MEGGYESI, Tamás (2005): *A 20. század urbanisztikájának útvesztői*. Terc, Budapest
7. FARSANG, Attila (2005): Házgyári panelépületek hibái és felújítása. http://archivum.epiteszforum.hu/muhely_utopia/farsang_hazgyar.pdf (letöltve: 2015. január 2.)
8. Studio Metropolitana Kht. — Political Capital (2006): *Alternatívák, Igények, Esélyek. Fiatalok a fővárosi lakótelepekről*. Tanulmány, Budapest

KÉPEK IMAGES

- 01: Lebstücker Mária u. 63-69. illusztráció
- 02: Lebstücker Mária u. 67. bejárata parkolókkal
- 03: Havanna Lakótelep, Budapest
- 04: Faluház, Óbudai Lakótelep, Budapest
- 05, 10: Magdeburg, Németország
- 06: Halle-Neustadt, Németország
- 07: Sachsendorf-Madlow, Cottbus, Németország
- 08, 11, 12: Leinefelde-Worbis, Németország
- 09: Amszterdam, Hollandia
- 13: A 30-II. MOT II. 58 -273/76-K házgyári épületelem korabeli katalógusban
- 14, 16: Újpest Központi Lakótelepek északi II. ütem „keretes” beépítésben a Lebstücker Mária u. 63-69.
- 15: Lebstücker Mária u. 63-69. parkolókkal és bolttal
- 17: A „keretes” beépítésen belüli Semsey Aladár park

- 01: 63-69. Lebstücker Mária street, illustration
 02: Entrance of 67. Lebstücker Mária street with parking
 03: Havanna Housing Estate, Budapest
 04: Faluház, Óbudai Housing Estate, Budapest
 05, 10: Magdeburg, Germany
 06: Halle-Neustadt, Germany
 07: Sachsendorf-Madlow, Cottbus, Germany
 08, 11, 12: Leinefelde-Worbis, Germany
 09: Amsterdam, Netherlands
 13: The 30-II. MOT II. 58 -273/76-K prefabricated building element in a catalog from the period
 14, 16: The 63-69. Lebstücker Mária street in the perimeter block of the northern 2nd phase of Újpest Central Housing Estates
 15: 63-69. Lebstücker Mária street with parking and a shop
 17: The Semsey Aladár park inside the perimeter block

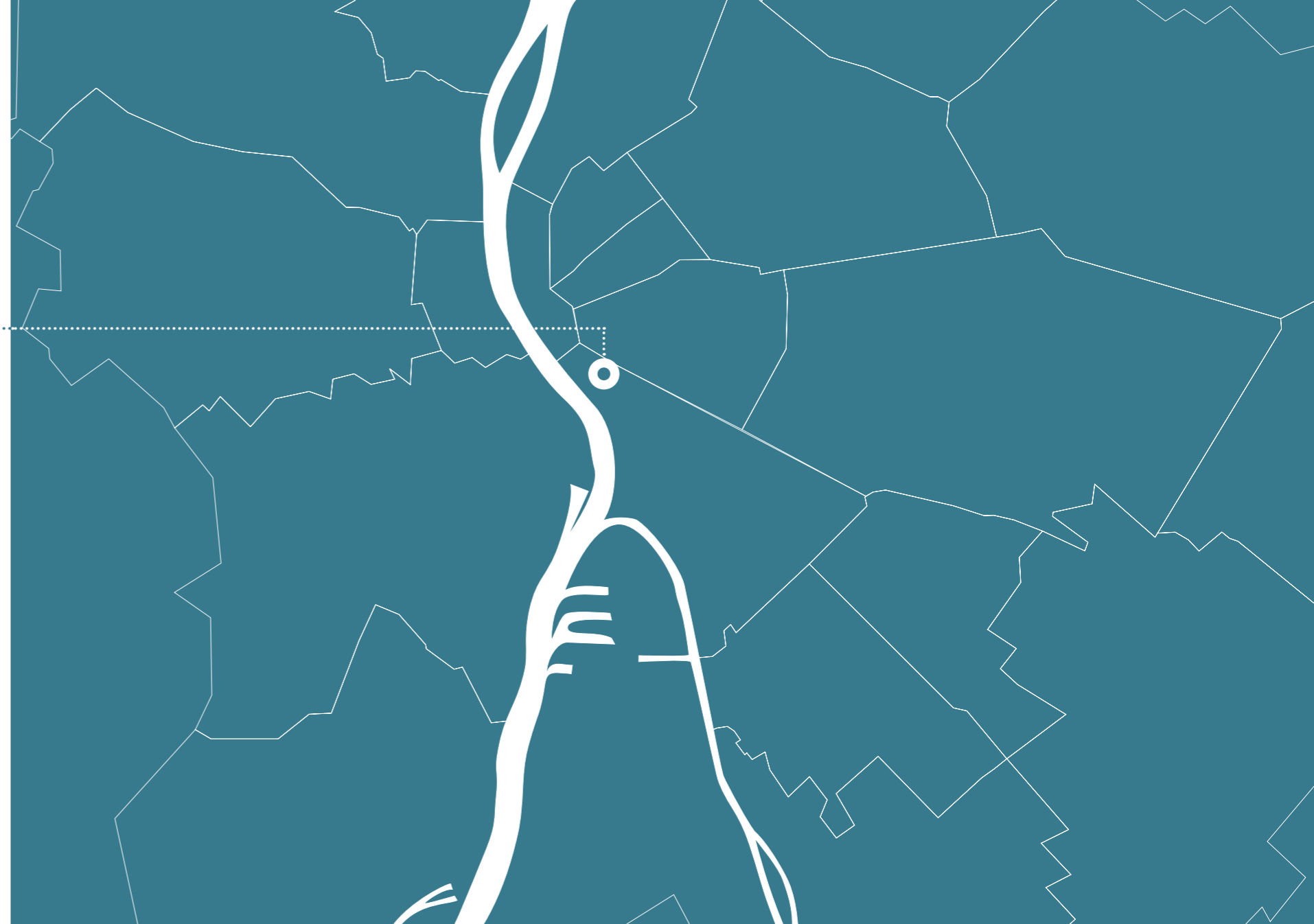
PÁLYÁZAT

Competition

162-175

A FERENC TÉR ÚJRAGONDOLÁSA
Rethinking of Ferenc Square

társkiíró: Budapest Főváros IX. Kerület Ferencváros Önkormányzata

Kiíró: Budapest Főváros IX. ker. Ferencváros Önkormányzata

A FERENC TÉR ÚJRAGONDOLÁSA

Rethinking the Ferenc Square

Az ötletpályázat kiírása szerint, első lépéseként egy átfogó „problématérkép” elkészítése, majd a feltárt problémák kezelésére átfogó építészeti javaslat kidolgozása volt a feladat részben közösségi tervezés keretében. A helyi lakosok igényeinek minél teljesebb megismerése, a megismert igények összehangolása, és minél teljesebb kielégítése érdekében, a tervezést megelőzően kérdőíves felmérés készült. A helyi lakók részvételével, a helyi döntéshozók valamint a tervezők meghívásával, két alkalommal lakossági fórum került megrendezésre, majd szavazatukkal a benyújtott pályaművek bírálatában is részt vehettek az érdeklődők.

The job of the designers was: to prepare a comprehensive ‘map of problems’ for Ferenc Square and to develop a comprehensive architectural proposal. As for a ‘semi-community planning’, two public forums were organized by the local government. It provided a meeting possibility for the residents, designers and local decision-makers in order to discuss this theme. The locals had the opportunity to write down their wishes and ideas related to Ferenc Square and also to participate in judging the plans.

I. DÍJ **FIRST PRIZE**

KRONAVETTER Péter, MIHÁLY Eszter, PELLE Zita, TÖRÖK Bence
konzulens: SZABÓ Levente DLA

KATALÓGUS

A nemrégiben felújított Ferenc tér ma is élhető, barátságos hely. Kis segítséggel, ápolással megőrizheted meglévő értékeit. Még jobbá, otthonosabbá pedig úgy teheted, ha a szükséges változtatások helyét és mértékét a hozzá vezető utcák, foghíjak, udvarok és passázsok együttes rendszerében keresed.

Ehhez segítségképp katalógusunkban felsoroltuk azokat a problémákat, amelyek ma a tér használatában megmutatkoznak. Nem kell mindent egyszerre megoldanod. Kiválaszthatod, szerinted mik a legfontosabb feladatok, elvégzésük milyen sorrendben célszerű. A javítások nem igényelnek nagy mértékű beavatkozást, a ráfordított energia pedig garantáltan megtérül, hiszen az eredmény egy tisztább, jól átlátható, a mostaninál kevésbé zsúfolt lélettér lesz.

CATALOGUE

Ferenc Square is a recently renovated place, friendly and still livable. With some minor changes and maintenance works, we can preserve its existing values. It can become even better and cozier if the scale of these changes is chosen by taking into consideration the neighboring streets, squares and passages.

To help make these decisions, we listed the problems appearing in the use of the square today. It is not necessary to solve them all at the same time. The most important tasks can be chosen and also the order in which they should be performed. These reparations don't require large-scale interventions and the energy expended will surely return in the form of a cleaner, less cluttered and more transparent space.

GONDOLATOK

Kiindulásunk alapja, hogy a Ferenc téren és környékén jó élni. Az elmúlt bő évtized során a környék sokat fejlődött: a lakókörnyezetben megnyilvánuló pozitív változás a Tompa utca forgalomcsökkentésének, a Ferenc tér felújításának, és a háztömbök keretes beépítésé alakításának közös eredménye. A közterületi zöldítések, az összenyitott belső udvarok és és passzázatok hálózatának köszönhetően a Ferenc tér környezete belvárosi viszonylatban kiemelkedően zöld lakókörnyezet.

A tér használatában megmutatózó problémákat egy három csoportból álló katalógusban rendszereztük. Az alapos tervezéshez pénzügyi tervezés is hozzátartozik. Az elsődlegesnek gondolt feladatokat az úgynevezett Basic csomagban állítottuk össze, ezek tartalmazzák a legszükségesebb javításokat és bontásokat, valamint a tér rendezett működéséhez szükséges új elemeket. Ezek becsült összege 25,6 millió Forint.

Alapvetőnek gondoljuk, hogy a tervezésben átfogóan gondolkodva a környék foghíjait is figyelembe kell venni, mert egy városi környék problémái az egymás melletti helyek kölcsönhatásaiban könnyebben kiegyenlíthetőek. A foghíjak hasznosítására tett javaslataink összege 72,8 millió Forintra rúg. A javaslatok harmadik csomagja azokat az átalakításokat tartalmazza, amelyek szükségesek lehetnek, de nem alapvetőek, ezek összege 40,1 millió Forint. A csomagok elemeit szabadon lehet variálni, összeállítva azt a kombinációt, ami a lehető legtöbb helyi lakó igényeinek és álmainak megfelelő.

LAKOSSÁGI VÉLEMÉNYEK

A lakosság véleménye fontos. A térhasználatban felmerülő problémák a környék lakóinak nézőpontján keresztül rajzolhatóak fel legpontosabban.

“... azt gondolom, hogy lehetne spórolni azzal, ha nem rombolnák le az egész teret, csak egységes képpé alakítanák, kiegészítenék a meglévőt, azaz felújítanák, megjavítanák, és aztán felügyelnék és gondoznák.” (Éva, helyi lakos)

A pályázatot előkészítő folyamatban a lakók elmondhatták véleményeiket, fórumokon, kérdőíveken, levelekben megoszthatták ötleteiket, igényeiket, és nem utolsósorban elmondhatták hozzáállásukat a tér átalakításának mértékéről. A vélemények tanulságosak voltak, a lakók tapasztalataira a katalógusban felsorolt problémák és javaslatok megfogalmazása során is támaszkodtunk.

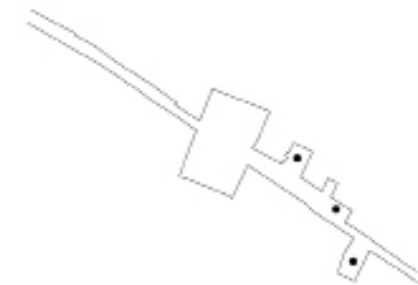
PROBLÉMÁK ÉS ELEMZÉSEK

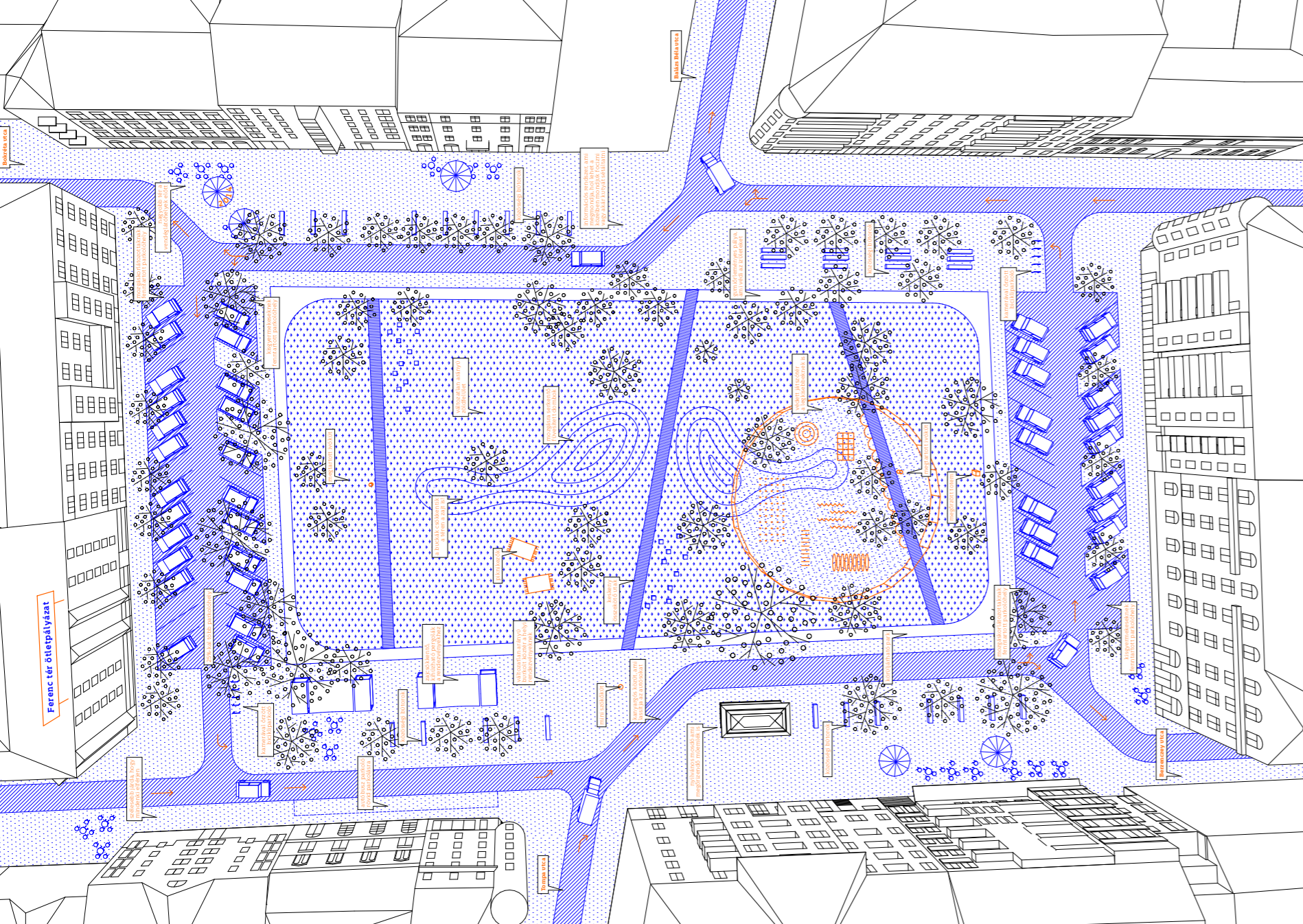
A Tompa utca és a Ferenc tér zsúfolt, a túlzott sűrűség a kevésbé használt helyek belakásával, egyes elemek átszervezésével kiegyenlíthető. A funkciók helyét a térhez vezető utcák, foghíjak, udvarok és passzázatok együttes rendszerében érdemes kijelölni.

A házak alatti átkötések, passzázatok veszik fel a Tompa utca gyalogos forgalmát, a Tompa utca tengelyének meghosszabbításában fekvő Balázs Béla utca ezért alulhasznált. Az emberi jelenlét hiánya itt nyomasztó, jó lenne ezt az utcát barátságosabbá varázsolni.

A Tompa utca folytatásában, a Balázs Béla utcában több olyan foghíj van, amelyet közterületi célokra kihasználásra érdemesnek tartunk. Ezzel tehermentesíthető a Ferenc tér, a közös célú terek láncolata pedig serkenetheti a Balázs Béla utca revitalizációját. Elképzelhető, hogy a foghíjakon csak ideiglenes területhasználatra van mód, de ez sem jelent gondot, mert az ide javasolt funkciók mobil kialakításúak, a foghíjakat minimális elemekből összeállított építmények kiszolgálják, amelyek egyszerűen építhetőek és bonthatóak, a felhasznált elemek bármikor áthelyezhetőek máshová.

Az elmúlt évtizedekben lezajlott városépítészeti rehabilitációnak köszönhetően a környék tömbjei belső bontásokon estek át, az átalakítások és az új építések folyamatában a lakóházak keretes beépítésűvé váltak. Ennek köszönhetően a környék udvarai jó benapozású védett zöld szigetek, a közterületi zöldfelületek arányát ennek figyelembevételével érdemes meghatározni. A Ferenc téren a használatnak megfelelő zöldítést szükséges alkalmazni (ha a zöldfelület növelése indokolt, akkor növelni, ha célszerű nagyobb rendezvénytér kialakítása, akkor csökkenteni).

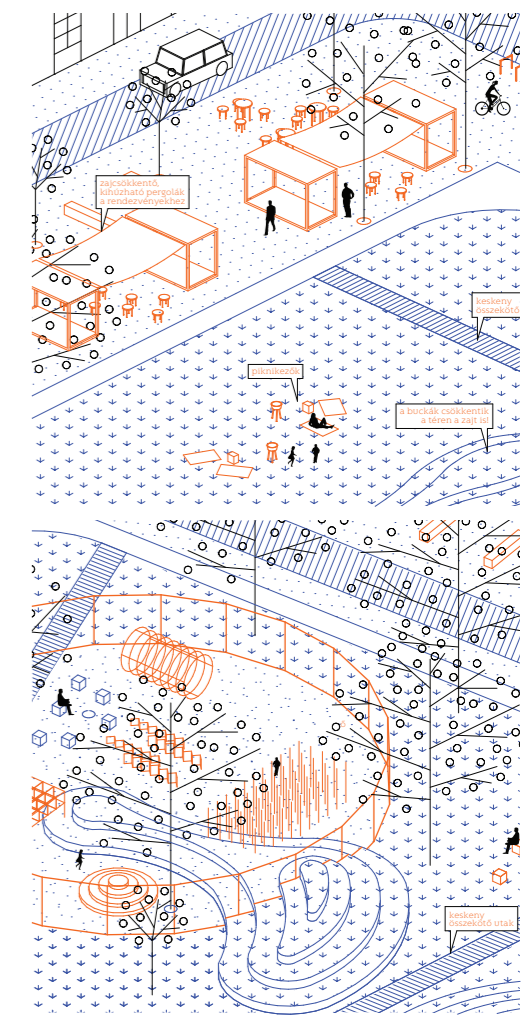

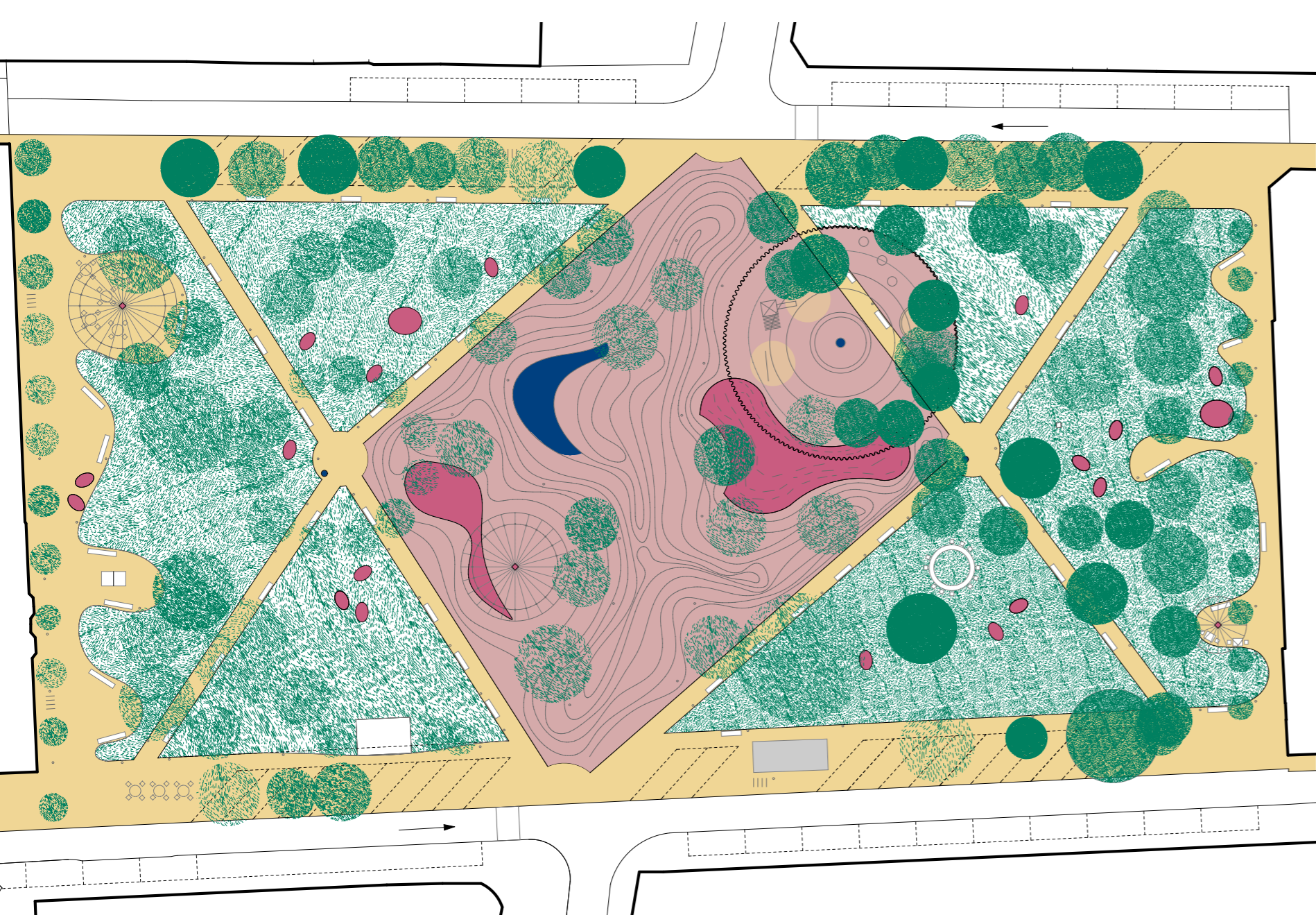
II. DÍJ SECOND PRIZE

KUKUCSKA Gergely, MÁTHÉ Dóra, TÁTRAI Ádám
 konzulens: NAGY Márton DLA

A terv készítésekor először azt vizsgáltuk, hogyan lehetne elkerülni a néhány éve átalakított Ferenc tér teljes áttervezését. Milyen alacsony költségvetésű lehetőségek segíthetik a meglévő használati elrendezést és térszervezést? Annak ellenére, hogy csapatunk minden tagja foglalkozik alternatív lehetőségek kutatásával és megvalósításával, végül mégis a tér struktúrájának újragondolása mellett döntöttünk. Új keretet terveztünk egy aktívabb és differenciáltabb térnek, ahol az egyes felületek a használati igények szerint átalakulhatnak. A forgalomcsillapított úthálózat geometriája szerkeszti a külső gyűrűt, amelyet hosszirányban intenzív közösségi terek, a rövidebb oldalakon parkolók határolnak. A belső területen összefüggő zöldfelület alakul ki, amit futópálya keretez, és a szomszédos utcákhoz igazodó átmenő utak tagolnak. A meglévő szökőkút „bálnáit” kreatív játékoknak és közösségi eseményeknek helyet adó füves dombokká alakítjuk. A tér belsejében a meglévónél nagyobb, bekerített játszótérrel képzeltünk el egyedi geometrikus játékokkal. Az átalakulás több ütemben készülhet. A változások költségeit csökkentheti a meglévő anyagok, burkolatok és pavilonok elemeinek újrafelhasználása.

Ferenc Square has been rebuilt a few years ago; therefore first we studied the possibilities to avoid the complete redesign. What kind of low-cost interventions can transform and support the existent spatial and functional structures? Despite all members of our team are involved in the research and implementation of alternative architectural and social solutions, finally we decided to design a new "frame" for the existent public space. The spatial geometry gives a basic structure where the subspaces could be flexibly used according to local needs. The new geometry of the circulation structure defines the functions of the exterior ring. Two longitudinal sides create intensive community zones; the shorter sides provide parking places. The structural changes develop an intensively connected green area in the inner space. We have retained the original shapes of the "whales" to give spaces for playing and community events. To the green area we have planned a safe playground with basic geometrical toys and the whole inner area is crossed by pedestrian pathway connected to the existing streets. The modification program is based on a step-by-step progress, proposing the recycling and rethinking of the existing building structures and materials.

III. DÍJ **THIRD PRIZE**

SKALICZKI Judit, SOLTÉSZ Judit, SZABÓ Péter
konzulens: KARÁCSONY Tamás DLA

SZÖNYEG A KERTBEN

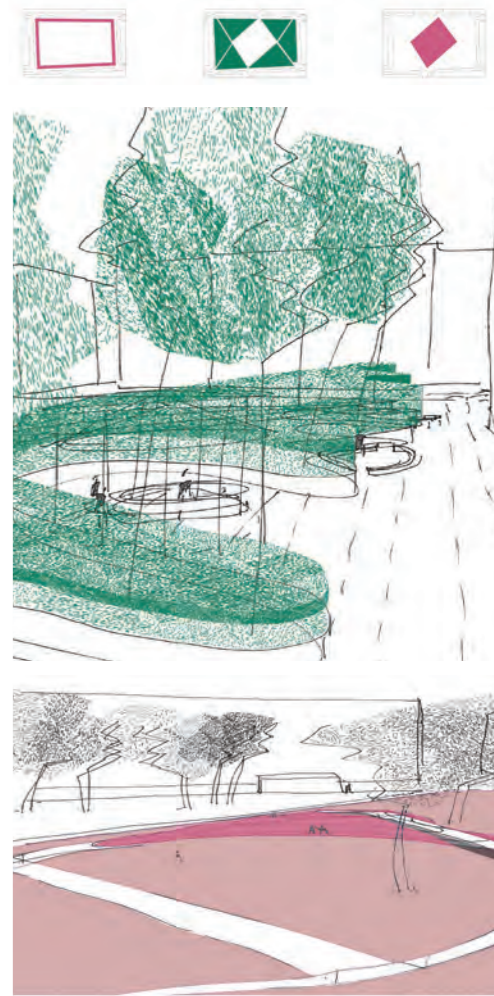
Javaslatunkban olyan építészeti eszközt kerestünk, amely ellensúlyozza az eltérő habitusú elemek sűrű jelenlétét, amely „kivasalja” a látványt, amely a térnek egyszerű, természetes megjelenést biztosít. A szőnyeg, mint eltérő elemeket fogadó felület, megoldást jelenthet e problémákra. Mintázata, a térfalakhoz való viszonya befolyásolja szervező, összefogó, rendező képességeit.

Két szőnyeget terítünk egymásra. A nagyobbik a parkot, a zöld felületet képviseli. Kifeszül a tér rövidebb térfalai között – erősebben, feszesebben, mint az ma érzékelhető. Ahol a tér zöld felülete nyaldossa a térfalat, a kapcsolat erősebbé és egyúttal intimebbé válik. A földszinti funkciók így sokkal természetesebb módon települhetnek ki a térre, használva a burkolt gyalogos felületeket. Alsó szőnyegünket közepén más mintázatú, elforgatott, közel négyzetes szőnyeg fedi. Ez a burkolt felületeket képviseli. Egyszerre kínál teret a téren való áthaladásnak és az intenzív térhasználatnak. A sarokpontokat megcélzó útrendszer átlátható téri világot eredményez.

CARPET IN THE GARDEN

In our proposal, we were looking for an architectural tool that can compensate the intense presence of different elements, a tool that ‘flattens’ the view, and provides the square with a simple, natural look. The carpet, like a receiving surface of different elements might be a solution to all these problems. Its pattern and its relationship to the surrounding built environment can offer an organizing and summarizing effect.

Two carpets are laid on each other. The bigger one stands for the green surfaces. It stretches between the shorter sides of the square, more tightly than it is perceived today. Where the green surface hits on the facades, the relationship becomes stronger and intimate at the same time. The ground floor functions can use the paved pedestrian areas in a much more natural way. In the middle, a rotated, square-shaped carpet with a different pattern is placed on top of the first one. It represents the paved surfaces. It offers space for crossing or for intensively using the square at the same time. These straight lines leading towards the corners create legible spatial world.

IV. DÍJ **FOURTH PRIZE**

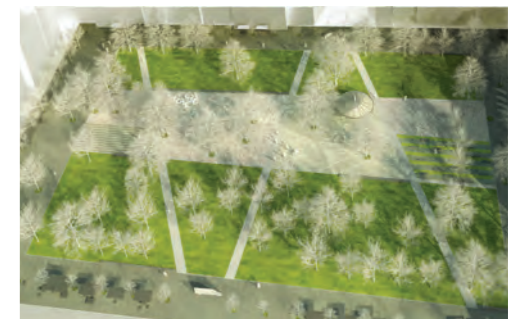
BIRI Balázs, GIAP THI Minh Trang, ILYÉS-FEKETE Zsuzsa, KUN Tamás
konzulens: MAROSI Bálint DLA

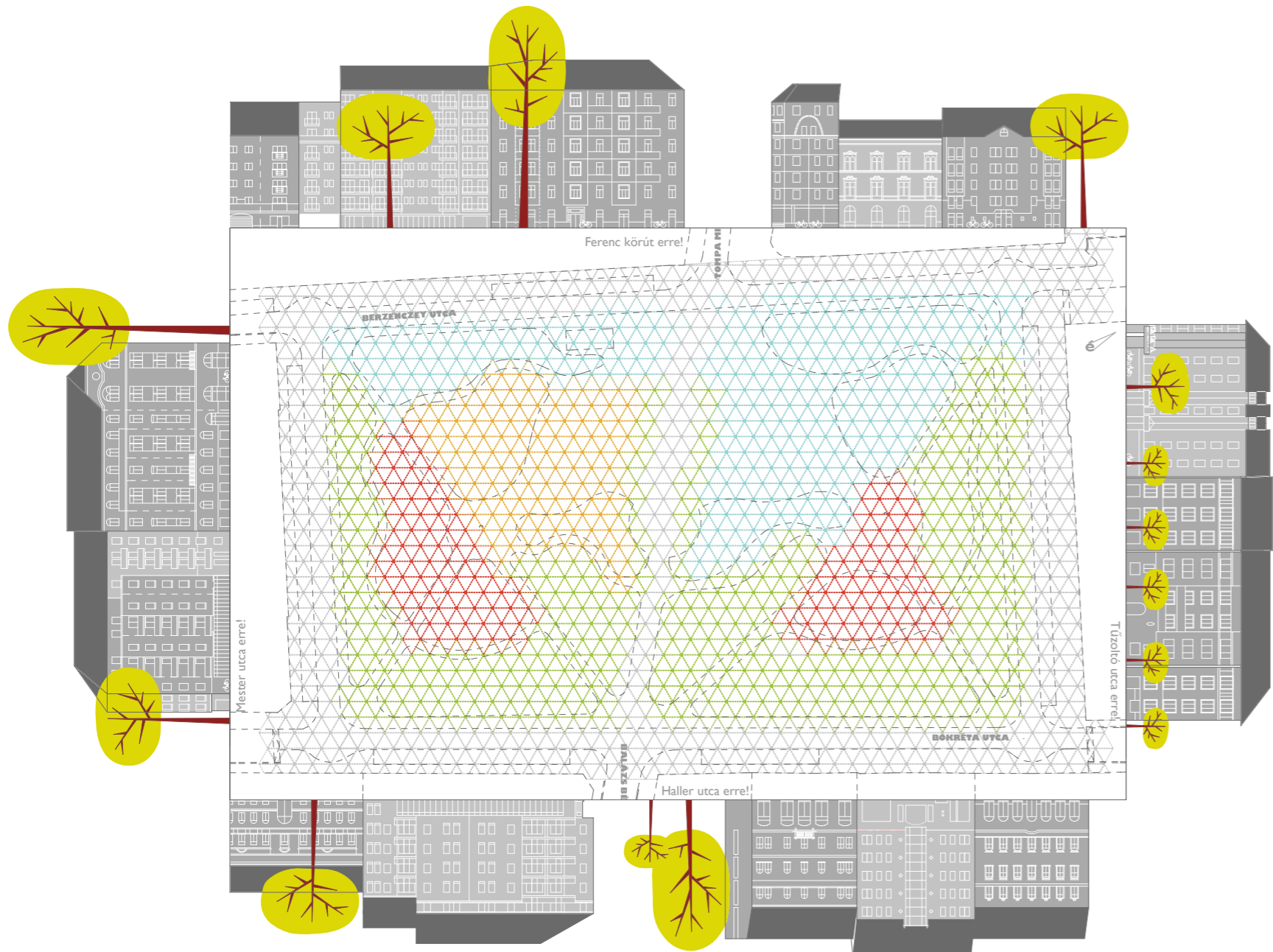
Szükségesnek tartjuk, hogy a Ferenc tér az épített térfalakig feszüljön, hogy a határoló, jelenlegi és leendő földszinti funkciók is helyet kapjanak a tér életében. Ha a kommunikáció létrejön, a határvonal mentén a tér élettel telítődik, felértékelődik. A térrel határos funkciók és kliensek helyigénye, élettere elkülönül a közösségi téresemények helyigényétől. A léptékből és a relatív erős közúti forgalomból fakadóan a Ferenc tér legkomfortosabb zónái a középső sávban találhatóak. Indokoltnak tartjuk a közösségi eseményterek, játszótérek, pihenők zaj- és szmogvédelmét, valamint az áthaladó és az akciózónák elkülönítését.

A terv egy funkcionális keretet definiál, mely több szinten is kezelni képes a teret határoló kliensek és közlekedő utak igényeit. A felszabdalt zöld területek csoportosítással használhatóbbá válnak. A park középső, zaj- és szmogvédett sávjában, a gyalogos útvonalaktól szegmentált irányultsággal kap helyet az összes kültéri időtöltési funkció: pihenő-olvasó tér, játszótér, rendezvénytér.

We find it important to stretch the Ferenc Square to the surrounding facades. Therefore, certain services on the sides would also have place on the square, fostering life between the perimeters. However, we proposed to detach this life from the communal events happening in the central area. As a consequence of its scale and its relatively busy traffic, the most comfortable zone of the Ferenc Square is its central area. One of our aims was to provide the event spaces and recreational areas with smog and noise protection by separating them from the traffic along and across the square.

The proposal defines a functional frame which is able to handle the needs of the streets and clients surrounding the area on a multi-level. The grouping of the fragmented green areas makes them more usable. Placing the green spaces on the sides eventuates a central zone protected against smog and noise. This mostly paved belt hosts different recreational outdoor facilities. The relaxation and reading area, the playground and the event space are positioned by taking into consideration the pedestrian paths which run across the park.

V. DÍJ **FIFTH PRIZE**

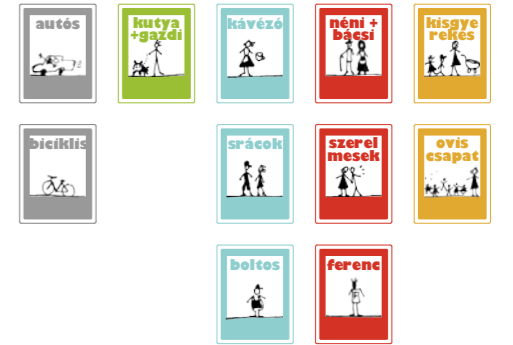
BORSOS Melinda, DIMITRIJEVIC Tijana, KOVÁCS-MAGYARI Zsuzsa, OROSLÁNY Miklós, WEISZKOPF András
 konzulens: ALFÖLDI György DLA

A Ferenc tér rendben van – zöld, hangulatos, jó helyen van, és sokan szeretik, ezért a sürgős beavatkozást igénylő műszaki vagy funkcionális problémák orvoslása után (pl. bálnák, játszótér áthelyezése) a tér további fejlesztését a pályázatunk által kidolgozott FERI PLAY közösségi tervezési játék révén képzeljük el. A játék célja egy olyan közös jövőkép kialakítása, amely a lakosok bevonásával a legtöbb szempontot képes magába foglalni.

A teret mezőkre osztottuk a meglévő közlekedési útvonalak mentén, ez a felosztás az aktuális térhasználatra épül, azt fejleszti és gondolja tovább. A javasolt beavatkozások használati típusok szerint a következők:

- aktív városi terek: egyik bálnából vízjáték, rendezvény-tér, szabadtéri könyvtár
- játéktér: másik bálnából játszódomb, játéktér kialakítása új felületekkel
- nyugodt találkozóhely: asztalok és padok, sakkozó hely, padok a zöldben
- zöld pihenő: cserjék és lágyszárú növények elbontása – egységes zöldfelület
- közlekedés: új gyalogos sétány, mely két részre osztja a parkot, bicikliparkoló, meglévő burkolat megtartása, kiegészítése színes elemekkel, melyek a környező parkokat, tereket összekapcsoló új jelrendszer elemei lehetnek.

Ferenc Square is all right - lots of green, central location, and many people who love it as it is. Therefore our competition proposal suggests (1) to mend what really needs to be fixed (a few technical and functional problems), and then (2) to decide about the future developments of the square together with locals and all involved, with the help of FERI PLAY – a community participation game we designed for this purpose. All interested parties want different things – so the aim of FERI PLAY is to help in achieving a vision that combines as many of these desires as possible. Using Ferenc Square as a playfield, our starting points were the already existing circulation routes and the different spatial zones created by them. We offered a kind of loose zone plan (=game board), with a set of variable functional elements (=game cards). The elements are divided into 5 groups: active urban spaces; let's play spaces; meeting points; green chill out areas; circulation and traffic routes.

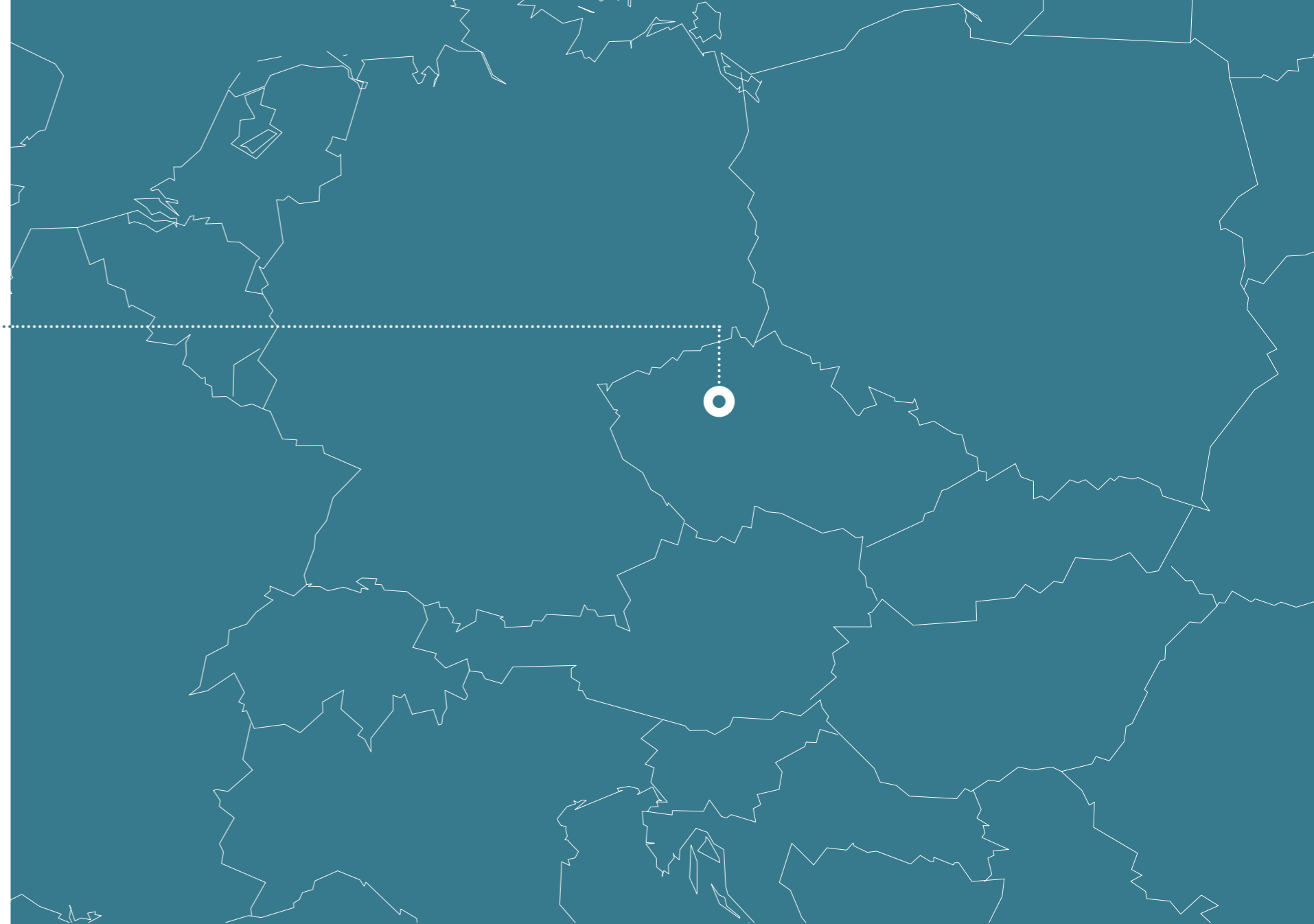
TANULMÁNYÚT

Study Trip

178-191

PRÁGAI TANULMÁNYÚT
Study Trip to Prague

A DLA ISKOLA HALLGATÓI ÉS OKTATÓI

KERÉKGYÁRTÓ Béla PhD, MAJOR György DLA, SUGÁR Péter DLA, BALÁZS Mihály DLA,
MAROSI Bálint DLA, DIMITRIJEVIC Tijana

PRÁGAI TANULMÁNYÚT

Study trip to Prague

A DLA Iskola szokásos évvégi kirándulásának célpontja ezúttal Csehország, ezen belül első-sorban Prága volt. Az első nap Brnóban álltunk meg, ahol a fő látványosságot a Mies van der Rohe által tervezett Tugendhat-ház és az ottani vezetett túra jelentette. Prágában négy napot töltöttünk.

Első nap az építészkar új épületét kerestük fel, ahol Jan Stempel fogadott bennünket, avatott be az ottani építészképzés részleteibe, illetve mutatta be az új Országos Műszaki Könyvtár és az építőmérnöki kar épületét. Ő és asszisztense, Jan Tesař vezetésével három kortárs családi házat is meglátogattunk, köztük Stempel saját házat.

A következő napon a Közép-Európai Építészeti Központba látogattunk, ahol áttekintést kaptunk Prága városfejlődéséről, illetve az 1990 utáni fejlesztésekről. Ezt követően a központ munkatársa vezetett bennünket Prága Karlín nevű kerületében, amely jelentős irodai és

02

03

lakóépület-fejlesztések színhelye volt az utóbbi másfél-két évtizedben, s az egykori ipari negyed rehabilitációja ma is folytatódik. Délután Adolf Loos Müller-házában vettünk részt csoportos vezetésen.

Mintegy ennek folytatásaként másnap kilátogattunk a harmincas évek elején létesült modernista Werkbund telepre. Útközben megnéztük Jože Plečnik Szent Szív templomát, amelynek különleges atmoszférájához az is hozzájárult, hogy a hívek vasárnap délelőtti misére gyülekeztek. Délután előbb Prága legrégebbi zsinagógáját, a Pinkász zsinagógát kerestük fel, majd a Hradzsín és Plečnik ottani projektjei szerepeltek a programban.

Az utolsó napon már csak pár óra maradt Prágában, amelyet ki-ki saját érdeklődését követve tölthetett ki, mint ahogy a délutánokon, illetve esteken is maradt még idő helyszínek egyéni felkeresésére, városi barangolásra – s persze sörözésekre is.

Az alábbiakban néhány résztvevő feljegyzései olvashatók.

MAJOR GYÖRGY: PRÁGAI ANZIKSZ

(Korábban nagyobb utazásaim után, hazatérve utólag próbáltam útinaplót írni, ez is egy ilyen kísérlet, csak rövidre fogva és töredékesen, inkább emlékeztető magamnak.)

Minden gondomat félretéve próbáltam nekivágni prágai utunknak. Ez csak részben sikerült, mert túl sok függőben lévő ügy maradt hátra erre az öt napra. Így teljesen készületlenül, az indulás előtti hajnali órában összerántott útikellékekkel indultam el (pl. a fényképezőgép elemtöltőjét se találtam, így otthon is hagytam amúgy is nagydarab, nehéz, tizenöt éves masinámat, a képrögzítés kényelmes eszköze, egy korai iPhone is lemerült már Brno előtt, így azzal se volt gond aznap többé).

Harminc éve jártam e két városban először. Öcsémrel a diplomavédés utáni nyár augusztusában, akarva akaratlan e múlt ezredvégi élmény kísérte a jelen utamat. A belváros sokat megőrzött az akkor tapasztalt világ karakteréből, legalább is abban a kis szeletében, amit e pár óras találkozás mutatott. Az egyetemi könyvtár egyszerű józansága és precíz kivitelezése némi irigységgel töltött el – ez megmaradt végig az úton látott kortárs házak többségénél.

A Tugendhat-házról már itthon eldöntöttem, hogy csak a kert izgat. Nem mintha jártam volna benne korábban (harminc éve nem találtuk meg öcsémrel) – és bár a Salisbury katedrálisával kötött személyes ismeretségem óta pontosan tudom, hogy építészeti teret csak a valós tér bejárásával lehet megismerni, átélni – beértem egy másfél órás film virtualitásával és a valós térben a kert és a ház, a ház és a környezet megtapasztalásával. Izgalmas élmény volt. A kert látszólagos szabadsága és a kerti út ívének ravasz „kényszerpályája”, amelynek végigjárása, a folyamatos mozgás során mindig a ház marad a középpontban, a kertet élettellivé teszik, s ezt a hatást tovább fokozzák az egymásra váró, frizbizó diákcsoportok. A bejutás előtti várakozás a környék laza lődörgős bejárása volt, a huszadik század eleji kertváros különböző rétegeiben (historizmus, késő eklektika, köznapi modern, art-deco, szocreál, és a kortárs egyetemi együttes) a nagy mű hatása elenyésző.

Prága erősebben globalizálódott számomra, mint vártam, a szocializmus utolsó leheletét őrző szállásunk 19. emeleti ablakából megismert városkép idegen volt, még akkor is, ha egyes rétegei otthonosak, jól felismerhetők voltak – a huszadik század első felére datálható németes ízű kertvárosi beépítés, a kelet-közép-európai szocialista lakótelep, és a kortárs attrakciók világnak akarnak elemei.

A Müller-ház volt az egyik ok, ami miatt mindent otthon hagyva elindultam. Az ottani vezetés kicsit elidegenítő volt számomra. Az elmúlt években a ház többször szerepelt a belső terek előadásokon így a téri összetettséget illetően nem sok meglepetés ért. Ami teljesebbé vált az eddigiekhez képest, a loosi tárgyi világ, mind részleteiben, mind a kiviteli minőségében, és plasztikusabbá vált az épített és a ház, a város és a ház részleteinek viszonya.

A Baba telep mintha a loosi és miesi világ élhető szintézise lenne, amely szintén lemond a széles társadalmi alkalmazhatóságról, de elvi megfontolásain túl eltűri és vállalja az élet „lazaságát”, kiszámíthatatlan voltát.

Az óvárosi főtér, ahol mintha csak csehek nem élnének már, akik a „szépre” rendbetett házakból nem valószínű, hogy esténként papucsban, háziköntösben, kancsóval a kézben vinnék fel a sört a kocsmákból a vasárnapi vacsorához, mint harminc éve.

04

05

06

Vasárnap délelőtt zavart, hogy a misére gyülekezők között bámész turistaként nézelődünk, de még így is feltűnt a tér marasztaló volta. A tágas egyszerűség, a szentélyrész teatralitásának különös elegye ellenére. A délutáni misén a mesterséges fény sokáig reménytelenül küzdött a felső ablaksoron át betörő lenyugvó nap fényével. A szentély tárgyi világa a cseh népénekekkel együtt egy sosemvolt pravoszláv ritus érzetét adták. Végigvartam a májusi litániát, hogy minél tovább időzhessek e mágikus térben.

SUGÁR PÉTER: TUGENDHAT-HÁZ, MÜLLER-HÁZ, PLEČNIK TEMPLOM

TUGENDHAT-HÁZ

Mies brnoi villája annak a példája, hogy az újfajta technológiai-szerkezeti lehetőségek újfajta térbeli rendszerek létrehozását tették lehetővé. A ház úgy pattanhatott ki a korszak architektúrájából, mint Pallas Athéné Zeusz fejéből. Amit láthatunk, az egy teljesen új térbeli világ, kompromisszumok nélkül, a saját lehetőségeinek a határáig feszítve és fogalmazva meg az új építészeti gondolatokat. A hatalmas összefüggő, összefolyó terek, a kert, a természet felé való megnyitás olyan totális módon valósul meg, amihez képest ma semmivel nem tudunk többet. Bár a kor akkori technikai színvonalán a ház mégis, 100 évvel ezelőtt, megvalósította mindazt (pincébe lesüllyeszthető üvegportálok, fűthető korlátok, teljes központi fűtési és hűtési rendszer, ráadásul „bio-módon”), amit ma egy épület működésével kapcsolatban elvárhatunk. Ami megragadja az embert ezzel kapcsolatban, az a perfekció. A technikai megoldások egyrészt élményszerűen átélhetők, tehát a ház technikai kiszolgálásának a működtetése „szórakoztató”; a megértése és a használata a terek megéléséhez hasonló élményforrás, másrészt, miközben ez a ház része és jól látható, mégsem tolatodik elő, hanem a lakók számára „láthatatlan”, tehát nem zavarja a tereket, nem fityeg sehol. A térélményt semmi sem zavarja, de a komfortérzetet a korábbi megoldásokhoz képest hasonlíthatatlanul magasabb. Mindez azt mutatja, hogy Mies teljesen ura volt a helyzetnek, kora legmagasabb szintű technikai megoldásait tudta használni úgy, hogy azok szerves részeivé tudtak válni az új térbeli filozófiának. A két dolog – technika és térfilozófia – tehát teljesen összetartoznak, egymást segítik-szolgálják. (Más kérdés, hogy mindez mibe került, mert akkor még nem volt tömeggyártás, mindent egyedileg kellett előállítani, nem sorozatban; ugyan ez vonatkozik a bútorokra is.)

Az is nyilvánvalónak tűnik, hogy a Tugendhat-villában az építésznek nem voltak anyagi korlátjai. Ez nemcsak a magas minőségű és státuszú anyagok használatában mutatkozik meg (onix fal,

afrikai furnírok), hanem a kert/telek méreteiben és a ház pozíciójában is, ahogy például az épület a maga testi-térbeli valóságát a régi várossal szembeállítja. (Mint a Parthenon Athénnal, a várossal. Át is jön valami számomra abból az antik életszemléletből, pogány életörömből.)

A villa azért is tud teljesen feloldódni a természetben (a látványban), mert technikailag meg tudja azt oldani, anélkül, hogy a komfortról le kellene mondania. A ház már nem barlang többé, ahová vissza kell húzódnia a természet erői ellen, hanem szabad és nyitott tér, egyenrangú a természettel. Nincs határ a külső és a belső terek között. És nincs a terekben való mozgásnak koreográfiája. A mozgás kötetlen, felszabadult.

Annyiban még eszembe juttatja a Parthenont, hogy az athéni templom sem szól semmiről. Nincs olyan forma rajta, ami „lelógna” róla, tehát valami olyan többletjelentést mutatna, ami a forma elsődlegességén túlmutatna (semmi több, mint oszlopok, amik tartják a tetőt, és tető, amiről lefolyik a víz – meg a fenségesség és a monumentális lépték). A Tugendhat-ház sem mutat többet, mint ami az elsődleges funkciója, nincsenek többletjelentések, minden az, ami, pontosan az, semmi több. Nincs fecsegés, mellébeszélés. De ez éppen elég, mert a tájban való elhelyezés, a lépték (méretek, arányok) a fenségesség érzését keltik. (Gondoljunk a királyian széles kertbe vezető mészkö lépcsőre.) Heiddegger után szabadon: a görög templom oszlopai között az Isten kilopószik a vidékre, a Tugendhat-ház teraszáról a házigazda (tulajdonos) lemegy a kertbe.

MÜLLER-HÁZ

„Bűvös kocka”, térbeli tréning-játék. Egymásra rakott, önmagukban zárt, komplett tér-dobozok, amiket a belső lépcsőrendszer labirintusa köt össze. Kis belmagasságú szobák (a ház asszonyának a szobája kisebb belmagasságú, mint a férjéé), a térélmény az átnyitásoknál jön létre. A kis terek barátságosak és intimek, mégis van bennük valami barlangszerű, ugyanakkor szimmetrikusságuk miatt valami szakrális jelleg is. De olyan módon, mint az ókeresztény sírkamránál. A szobák önmagukban értelmezhető mikrokozmoszok. A belső zárttság-érzés az erős színek és erőteljes tapéták növelik. Minden tér individuális, illetve az illető személyt szolgálja. Minden kissé szertartásos, nincs lazaság.

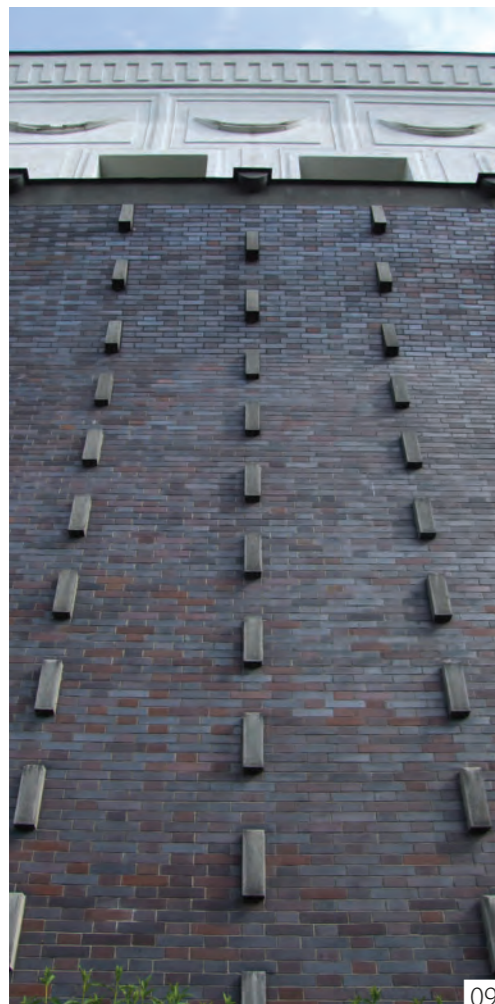
A kékszakállú herceg vára. Kívülről várszerű, hatalmas, és magán hordja a történeti építészeti („palota”) toposzait: párkányokra, pártázatokra, szimmetriára utalások. Kicsit a közép-amerikai

07

08

templomépítészetre is emlékeztet. A homlokzatok valóban az ornamentika hiányáról szólnak, pontosabban a számúzott ornamentikáról. A ház titokzatos a zártsága miatt, nem árulja el a homlokzatok mögött lévő terek és anyagok gazdagságát, bonyolultságát.

A történeti építészet (stílusépítészet) végén vagyunk; de még benne a hagyományban, amit a ház nem tagad meg. Még organikus a kultúra, de érezhető a dekadencia, a hanyatlás. A ház nem technika/technológia-függő.

PLEČNIK JÉZUS SZÍVE TEMPLOMA

Kívülről furcsa arányú, „minden más rajta”, mint szokott lenni egy templomnál. A három vakolt, felfelé szélesedő kapuzat, gondolom, a Szentháromságot jelentheti. A téglaparkány fölötti ablaksor a felette lévő kishajlású timpanonnal a görög templomokat idézi, a háromszög csúcsán lévő szobordísz (mit ábrázol?) a zsinagógák kőtábláit. A copfra emlékeztető íves motívumsor: szmájlik a Jóistennek. De függönyökre is emlékeztetnek, az egész nagyon színpadias. A monumentális és fallikus hatású torony kicsit pályaudvarszerű, nyilván a hatalmas óra miatt, meg hogy átlátni a toronytesten (amiről egy Hitchcock-film jut az eszembe, az üldözös jelenet), ami a földi időt mutatja, miközben az obeliszkek és a kifelé dőlő párkányok az időtlenségről szólnak. Az óraablak valami egészen elképesztő ezen a toronyon: teljesen modern, mintha Amerikából hozták volna ide. Bár a falak függőlegesek, a kifelé dőlő párkányszerű megoldások miatt a tömeg felfelé keskenyedő hatású, ettől olyan „piramisszerű”. A párkány sajátosan le van egyszerűsítve, a timpanonok is, furcsák a kis dőlésszöggel. A téglából ritmikusan kiálló gránit „szegecsek” egyenletes ornamentális ritmust adnak, mint az órakettyegés. Minden ki van mérve. A gránitszegecsek a torony testére is felkúsznak, ez erősíti azt a hatást, hogy a torony a templom testéből nő ki, sőt, fel van a templomhajó tömege hajlítva, mintha az egész templom elindulna felfelé. Úszik a hatalmas test a tér közepén, mint Noé bárkája. Vagy egy nagy óceánjáró. Saját léptéke van, önmagához viszonyítja magát. Az egész formálás és az ornamentális rendszer teljesen egyénien értelmezi az építészettörténeti motívumokat. Olyan, mintha a világ szétesett volna (volt egy világháború!), aztán a talált széthullott elemekből újra összerakták volna, emlékeztek rá, de nem pontosan ugyanúgy, minden kicsit más lett, mint korábban volt. Milyen vallás temploma ez? Valami új vallásé? Krisztus temploma, mégis érződik rajta valami pantheizmus, meg valami pánszlávizmus.

Belül: az arany metszés arányai a téglalap formában – 8/12: majdnem arany metszés, ennyi a mennyezeti kazetták és a falfülkék-oszlopközök száma. Szándékosan páros számúak a falközök, valószínűleg azért, hogy ne a szimmetriatengely rajzolódjon-éreződjön ki, hanem a folyamatosan körbemenő falrendszer. A kazettás famennyezet igazi technikai-szerkezeti bravúr: jó lenne tudni, milyen a fedélszerkezet, hogyan oldotta meg a nagy feszítávolságot. A téglalaparány miatt (optikai korrekció) inkább négyzetes hatású a tér. A terrazzo padló körmotívumai egymáshoz képest el vannak tolva, akárcsak a külső gránitszegecsek, illetve a téglafalon lévő sárgaréz kereszték: mindez egyenletes ritmust ad az egész térnek, egyfajta osztinátót. Ez a 2/3 arány minden irányban kirajzolódik: A padlón a körök távolsága hossz- és szélességi irányban nem azonos, a kirajzolódó átlós geometria a 2/3 arányt írja, 30 fokot, akárcsak a gránitszegecsek elhelyezkedése (a függőleges és a vízszintes távolságok aránya ugyanez az arány).

A belső tér, a körben álló téglafalpillérek mintha szádfalat alkotnának. Ez maga a világ, ennyi maradt belőle, pontosabban, ennyit viszünk belőle át az új világba. Kint van, és bent van, nincs átmenet, átjárás, a szádfalak kizárják a külső világot, mintha a téglafalpillérek tetejéig, a karzatszerű körüljárót adó párkányig fel kellene a külvilágot tartóztatni (a 40 napig tartó eső miatt a világot elárasztó vizet?), kívül kellene tartani.

A János látomása szerint feltámadt, lángnyelvekkel ölelt Krisztus lebeg a függőleges sárgaréz körben. Fölötte a gyertyaizzókkal világító azonos méretű réz körbe fakereszt van belefeszítve. A fakereszt a kör szélei felé kiszélesedik és elkeskenyedik: rá van feszítve a karimára. A megfeszített és a feltámadt Krisztus egysége jelenik meg a két körben. Vajon a gömb alakú hangszórók mikor készültek? Egyenletesen vannak elhelyezve, olyan, mintha egy külön layert adnának, egy saját síkot jelentenek a templom terében. Egyenletesen szivárog belőlük a mennyei hang, a híveket felülről árasztja el, mint a Szentlélek.

BALÁZS MIHÁLY: KOH-I-NOOR

Építészként mindig is úgy gondoltam, a tárgyak, eszközök éppúgy magukon hordozzák egy adott kultúra jegyeit, mint az épületek vagy a tágabb értelemben vett környezet. Prágai utunk során ezért igyekeztem a házakon túlra fókuszálni, szándékosan – persze némiképp reménytelenül – kerülve az „eszélős építész” látásmódját, aki mindig mindent hajlamos az épületek történetén, a terek, anyagok, formák és arányok szűrőjén keresztül megítélni.

11

A DOX Művészeti Központ boltjában bukkantam rá erre a két ceruzára. Nem állt szándékomban ilyesmit vásárolni, de a két eszköz ellenállhatatlannak bizonyult. Az egyik – az 5900-as modell – régi emlékeket idézett fel bennem középiskolás koromból, amikor naponta használtam ezt a típust. A másik egy új, vonzó forma 5608-as típuszámmal. Gyönyörű ez a két tárgy, mindkettő egy igen híres gyár terméke. A ceruzagyárat Josef Hardtmuth alapította 1790-ben Bécsben, majd az utódok 1848-ban az akkor forrongó városból nyugodtabb helyet keresve áttelepítették České Budějovice városába. 1890-ben a Hardtmuth cég a 21 különféle keménységi fokozatú ceruzáival nagy sikert aratott a Párizsi Világkiállításon is, felkeltve sokak, többek között Viktória brit királynő figyelmét. Az uralkodó nem csupán lelkes megrendelő lett, de ő volt az, aki a cégnek megbecsülése jeléül a birtokában lévő híres gyémántra utalván a Fény hegye, azaz a KOH-I-NOOR nevet adományozta. A közbeszédben még ma is fel-felbukkan egy kissé pejoratív jelzős szerkezet: „hat-bés építész”. Olvastam, hogy a KOH-I-NOOR ceruzák keménységi fokának jelzői, a „H” és „B” a gyár alapítójának (Hardtmuth) és székhelyének (Budějovice) kezdőbetűiből erednek.

12

Csehországi utunk során leginkább három ház létrejöttének körülményei foglalkoztattak. Különösen az alkotók habitusa, a megbízói háttér és a társadalmi környezet, amelyben ezek az alkotások születtek. A Tugendhat-villa számomra egy jövőbe mutató deklaráció. Maradék-talanul megjeleníti a huszadik század várható változásait, a fejlett technológiákra épülő ipar lehetőségeit, az új gazdasági vezető réteg társadalmi szerepét és világszemléletét. Ilyen értelemben ez a kitűnő építészeti mű ma már kevés átvehető tanulsággal szolgál, a lefektetett építészeti alapelvek érvényessége korlátozott. Van azonban egy (talán a közvetlen tanulságoknál, folytathatóságnál is fontosabb) jelentése: minden korban van esély a dolgok olyan együttállására, melyben a világ – ha csak rövid időre is – kerek egészzé formálódik, kiteljesedik.

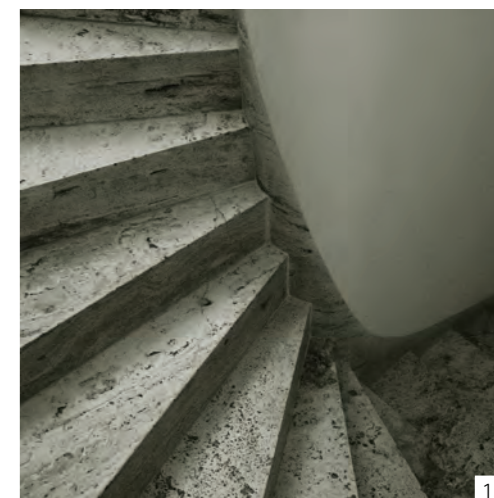
13

A Müller-villa ezzel szemben számomra nem nyitány, hanem összegzés, az idős mester próbálkozása az új jelenségek megértésére és alkalmazására (a portrén megmutató tekintet és a keresztbe tett kezek sok mindent kifejeznek). Hiába a sok apró trükkös technikai megoldás, a terek arányai, a felhasznált anyagok már-már kaotikus sokfélesége (például a teraszszinti kártyaszoba), az eredményből hiányzik a nagyvonalúság és a lendület. Feltételezem, hogy a megbízói akarat itt erősebben érvényesült, mint Mies brnoi villájánál. Úgy is fogalmazhatnék, hogy míg Mies háza inkább az alkotóról szól, addig Loos jóval nagyobb teret engedett a megrendelői ízlésnek. Ebben tévedhetek, de az érzéseim ilyenek voltak.

Plečnik prágai temploma egyszerre lenyűgöző és mehökkentő. Ez az igazi építészeti mű ereje, mondhatnánk, de én nem feltétlenül így gondolom. Véleményem szerint az igazi építészeti mű katartikus, vagyis az embert a hétköznapi világból kiemeli, és magasabb, megtisztult erkölcsi-lelki világba emeli. Kérdés, hogy a mehökkentés lehet-e ennek a megtisztulásnak eszköze? Martinkó József egy írásában olvasom, hogy „a Jézus szíve-templom archaizáló karakterjegyei már távolról sem pusztán a hagyományos építészeti formanyelvet használják, hanem a szemlélő számára az épület úgy tárul fel, mint egy ‘régészeti lelet’, amely a mitikus múltból bukkan fel. Duális felületi minőségei, az épületszerkezet tektonikus rendszere, ellentétpárjai egy olyan rejtett szimbolikát képviselnek, amelynek csak apró szilánkjait érthetjük meg, totális jelentésrendszere mindvégig rejtve marad...”

Én szeretném felfedni és a magam szintjén megérteni ezeket a szimbólumokat, szeretném tudni a jelentésüket. Zavarba ejtő, ha a mű nem segít a felismerésben, helyette megválaszolatlan kérdések nehezítik a befogadást – és ennél a templomnál sok ilyen kérdés merült fel bennem. Ezek közül csak egyet említek, a torony helyét, amit akárhogy is szeretném, megérteni nem tudok. Bizonyára az alkotói attitűdben, Plečnik különleges látásmódjában rejlik a megoldás, aminek megfejtéséhez kevés az ismeretem...

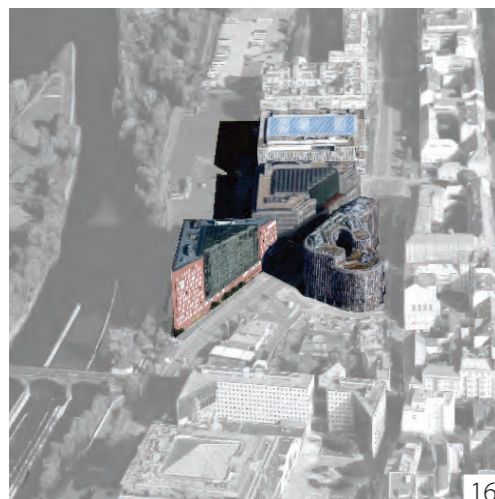
Egész csehországi utunk, különösen prágai sétáink során foglalkoztatott a cseh-magyar történelmi párhuzam, a különös sorsközösség, ami a monarchia idején, majd a második világháborút követő szocialista korszakban fennállt. És közben a két világháború közötti időszak, az újonnan megalakult csehszlovák állam meglehetősen pozitív légkörével, amelyben a fent említett alkotások születtek. Eközben Magyarország vesztes túlélőként próbált talpra állni szellemi, erkölcsi és anyagi értelemben egyaránt. Sok egyéb mellett ez lehet a magyarázata annak, hogy jóval nagyobb számban és jobb minőségben épültek, majd maradtak fenn korai modern épületek Csehországban. És talán ez oka annak is, hogy szervezesebben illeszkednek a kultúra egészébe, megtermékenyítve a mai kortárs cseh építészetet.

14

15

MAROSI BÁLINT: KARLÍNI SÉTA

A májusi DLA kirándulás utolsó napjának hiányokat befoltozó sétájául ismét a még nyáron, de néhány nappal azelőtt is jellemzően csak részleteiben megismert városrészeket választottam – és a szerencse mellém szegődött: a nyugodt, ráérősebb városjárás mellett most korábban zárva talált épületeket is bejárhattam.

Karlín Prága 8. kerületének része, a wikipédia szerint önálló városka volt, csak 1922-ben vált a főváros részévé. Ha külön városnak ma már nem is tűnik, de egy jellegzetes hangulat, egy sajátos városarculat erősen érezhető. Az egykori ipari- és lakóterület meglepően homogén képet mutat: az egy szintben tartott párkánymagasságai, a viszonylag széles, fákkal beültetett, biciklisek számára is kiemelten kényelmesen használható, barátságos éttermekkel szegélyezett utcái Berlint idézik (és most, írás közben fedezem fel a véletlen szóvégi egyezést). Izgalmas, örömteli hangulatváltás: nem csak a városközpont a középkorias, turistáktól hemzsegő utcáinak léptékéhez, intenzitásához képest jelent újdonságot, de városszövetben, látványban is a különböző korok lenyomatát viselő, 2002-ben árvízzel sújtott területen Prága egyéb részein tapasztalható beépítési és épületmagassági változatosság („zaj”) itt nem érzékelhető.

FOLYÓPARTI IRODÁK

Szép látni, hogy a legfrissebb beépítések is milyen tisztelettel viseltetnek ez iránt a szerkezet iránt: nem csak a terület közepének több foghíjpótlása, de a peremen megvalósított új irodaház-sor is ebbe a szövetbe írja bele magát. A szerencse, hogy a prágai Open House Praha programsorozat hétvégéjén jártunk arra, szerencsétlen időzítéssel járt együtt: a csak délután kinyitott épületeket a csoporttal nem sikerült bejárni – igaz, a csapat (és a helyi vezetőnk) mintha nem is mutatott volna nagy érdeklődést az új fejlesztések iránt. Az irodaház-sorozat első elemében (Main Point Karlín) elfogyasztott kávé után gyors léptekkel hagytuk magunk mögött (az úgymond) négyzetméterépítészeti három másik példáját, hogy – számomra azóta is nehezen érthető okokból – egy közepes lakóépület udvaránál álljunk hosszasan (érdekes, hogy vezetőnk a sietségben a tervezők pontos ismertetésével is adós maradt: az első ház „amerikai” és a második „skandináv” tervezői helyett a valóságban a nemzetközi Kohn Pedersen Fox mellett az első (Danube) ház tervezőgárdájában ott találjuk a cseh (akkor Jan Stempelt is a munkatársai között tudó) ADNS irodát, a második (Nile) épületet az Atrea jegyzi, míg a harmadikat (Amazon) a dán Schmidt Hammer Lassen iroda).

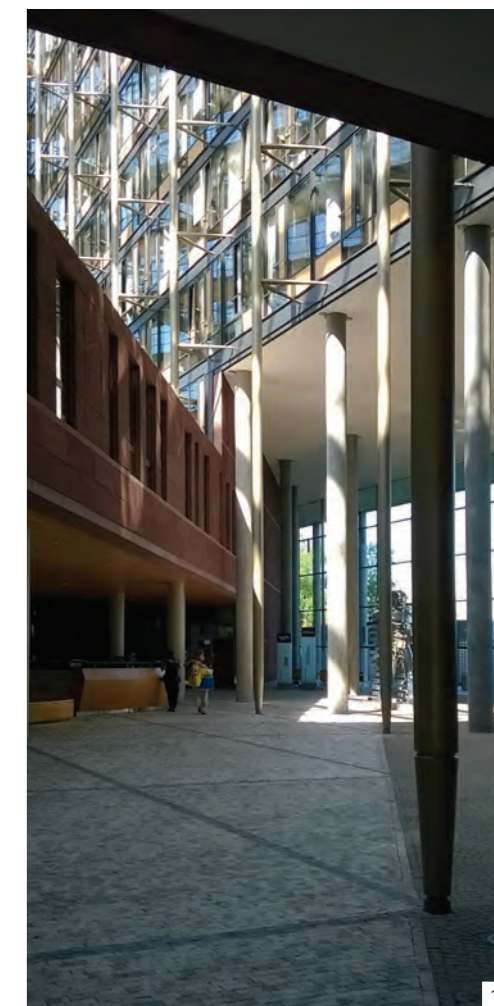
Az irodaház-építészeti nem a szakma leginkább becsben tartott műfaja, erősen kötött világa, a flexibilitási igényekből következő arctalansága az ipari építészettel teszi rokonná, jellemzően annak feszes szikársága, őszinte szerkezetisége nélkül. Nem meglepő hát, hogy a négy egymás mellett sorakozó irodaépület csapatunkban nagy visszhangot nem vert, az épületek publikációs és az utolsó nap újra-sétája viszont beigazolta, hogy az együttes érdemes (lett volna) az alaposabb figyelmünkre.

Már – a szokásosan hangzatos – névadás is a környezethez való kötődés szándékát jelzi: a világ nagy folyóinak neveit viselik az egykori mederben, a valamikori folyásiránynak megfelelően álló tömbök (az új beépítés az egységes építészeti koncepció mellett átfogó árvízvédelem megoldását is jelentette). A kis nevezéktani matrica után a léptékbeli illeszkedés már valóságosabban érzékelhető: a modernista funkció itt nagyon konzervatív, kontextustisztelő módon: tömbös-utcás beépítésben találja meg a helyét, a környék párkányait természetesen továbbíró épületmagasságokkal.

Mindhárom épület érdemes lehet a figyelmünkre – külön kiemelhető az általános térhasználatuk: valószínűleg a magyarországinál kedvezőbb beépítési mutatók tették lehetővé, hogy mindhárom épület a telek 100%-át lakja be, teszik ezt viszont úgy, hogy a megszokott irodaháznyi traktusszélesség mindhárom esetben hallatlanul elegáns, szellős, nagyvonalú központi csarnokokat vesz körül. Meglepő ez a (téri) elegancia, nem szoktunk hozzá bérirodaházak esetében. A téri minőséghez természetesen anyaghasználati minőség is járul, de az igazi nívót az előbbi: a térhasználat, és annak a funkcióhoz mérten gazdag, finom hierarchiában lebomló strukturáltsága adja (ez a gazdagság, térbeli izgalom lehetett az oka, hogy a Danube House pár snitt erejéig egy James Bond film díszleteként is feltűnik – Casino Royale, 2006).

AMAZON

A három folyómedri iroda közül időzzünk most hosszabban a legérdekesebbnek tűnő harmadiknál. Ha korábban az ipari építészeti párhuzamát említettem fel, akkor ez az Amazon irodaházra fokozottan igaz: a struktúra szerepe minél nagyobb, tiszta és szabadon osztható irodaterületeket létrehozni. Ezt két, az utcavonalra merőleges tömb egymás mellé helyezésével éri el, az ezeken véletlenszerűen keresztbe helyezett – az iméntiekkel megegyező szélességű, szintmagasságú – hasábok osztják izgalmasan a hatalmas központi csarnok légtérét.

19

A gesztusok, a méretek tehát ipariak: látjuk az acél oszlopokat, a hatalmas tartók rácsait, a belső letámasztások hiányát (és az ebből adódó eleganciát). Ha a szerkezet ilyen hangsúlyos, akkor a tervezők megpróbálnak ebből minden lehetőet kihozni: a keresztirányú „dobozok” a központi csarnok határán túlra, a homlokzatra is kiszaladnak, a látszólagos letámasztás-nélküliség meglepő, egyúttal könnyed, teraszszintekkel elegánsan fellazított homlokzatokat eredményez. Ez a homlokzati megjelenés könnyedsége mellett az utcavonalat és a szomszédos épületmagasságokat viszi tovább, eleganciája az iménti statikai- és lépték-játék mellett a homlokzati anyaghasználatnak is köszönhető: a tervezők szándéka szerint a kétféleképpen kezelt (durván mart és csiszolt) gránitburkolat a Hradzsinban álló Schwarzenberg palota sgraffito homlokzatára kacsint vissza.

Vissza kell még térnünk a szerkezethez: az óriási fesztávú központi csarnok fedését a dán iroda bravúrosan oldja meg: a bevált megoldásnak tűnő üvegfedés helyett háromrétegű, felfújó EFTE fóliát alkalmaztak. A szinte önsúlyal is alig bíró átlós irányú szerkezet aláfeszítését biztosító huzalok már az épület koordinátarendszeréhez igazodnak: a kettő egymáshoz viszonyított helyzete izgalmas textúrát, gazdag térbeli játékot eredményez, a kettő közti kapcsolatot jelentő V-alakú támaszokat szemünk hol az egyik, hol a másik rendszerhez köti.

A bravúros szerkezet a könnyedsége és eleganciája mellett jelentékeny energetikai hozadékkal is bír: a természetes fény és szellőzés (és a fenntarthatóságot segítő egyéb eszközök) alkalmazásával az energiafelhasználás egy hasonló méretű irodaházénak csupán 50%-a. Mindennek a numerikus értékeit a mindenkori látogató természetesen nem érzékeli: amit érzékel, az egy mindent átható tériség, nagyvonalúság és elegancia, ami meglehetősen szokatlan, ha az amúgy száraz és arctalan funkcióra gondolunk. Láthatólag nemigen gondoltak erre a tervezők sem: gondoltak viszont az épület méretéből fakadóan kialakítható térméretekre és azok térbeli viszonyaira, finoman artikulált, hierarchikus kapcsolatrendszerek lehetőségeire, azaz abból építették fel a házat, amiből egy ilyen (ipari) léptékű és méretű gesztusrendszer eredendően fakad: városszövetből, továbbrajzolt vonalakból, szerkezetből, tiszta és takarékos szerkesztésekből, és – főleg és elsősorban – térből.

DIMITRIJEVIC TIJANA: MĚSTO A ŘEKA – VÁROS ÉS FOLYÓ PRÁGÁBAN

Prágában járva az egyik legnagyobb és leglassúbb élményem a folyó volt. A Vltava folyóról azt olvashatjuk, hogy 31 km hosszan szeli át Prágát, közben felette 18 híd halad át. A Dunához szokott ember számára is egy nagy folyó. Ha Prága tág központjában vagyunk, és kedvünk támad a vízhez menni – megtehetjük! Nem kell hozzá sok lépcső, lámpa, alagút, autóúton-átrohanás, de nem kell sok BKV-zás (PKV-zás) sem, nem kell hozzá messzebb fekvő városrészeket felkeresni (pl. Kopszi gát vagy Rómaifürdő), és városon kívüli helyeket sem. Csak gondolunk egyet és lemegyünk.

Le lehet menni a folyó mellé, és sörpadokon limonádét inni, élő gitárszó mellett;

Lehet stégen ülni (legálisan), és a vízen ringatózva naplementét nézni;

Lehet vízibiciklit bérelni, hattyú-, kisautó- vagy sima alakút vagy

lehet egyszerű csónakban evezni, s közben letről a Károly hidat nézni.

Lehet kis szigetről szigetre sétálni, majd egy hajón leülni, és az egész folyót látni, miközben az emberek a vízről sört vesznek;

Lehet piknikezni zöld fűnyelen, amely lassan lecsúszik a folyóba (itt borozni is lehet, de csak illegálisan);

és mennyi mindent lehet még...

KÉPEK

01: Műszaki könyvtár - részlet

02: Közép Tanszék a Müller-ház előtt

03: A szállásunk - Hotel Rhea

04: A Tugendhat-ház kertje

05: Müller-ház - homlokzatrészlet

06: Jézus Szíve Templom - belső tér

07-08: Két ház - Tugendhat, Müller

09: Jézus Szíve Templom - homlokzatrészlet

10: Tugendhat-ház - belső tér

11-12: Koh-i-Noor 5900-as, 5608-as modellek

13: Mies van der Rohe, Loos, Plecnik

14-15: Tugendhat-ház - részletek

16: Karlín

17-18: Danube, Amazon Irodaházak

19: Vízibiciklizés a Vltaván

BIRI BALÁZS

témavezető: SZABÓ Levente DLA
Középülettervezési Tanszék

BORSOS MELINDA

témavezető: SZABÓ Levente DLA
Középülettervezési Tanszék

DIMITRIJEVIC TIJANA

témavezető: RADVÁNYI György DLA
Középülettervezési Tanszék

GIAP THI MINH TRANG

témavezető: MAJOR György DLA
Középülettervezési Tanszék

HURTÁK GABRIELLA

témavezető: VASÁROS Zsolt DLA
Ipari és Mezőgazdasági Épülettervező Tanszék

ILYÉS-FEKETE ZSUZSA

témavezető: SUGÁR Péter DLA
Középülettervezési Tanszék

KOVÁCS-MAGYARI ZSUZSA

témavezető: SUGÁR Péter DLA
Középülettervezési Tanszék

KRONAVETTER PÉTER

témavezető: MAROSI Bálint DLA
Középülettervezési Tanszék

KUKUCSKA GERGELY

témavezető: ALFÖLDI György DLA
Urbanisztika Tanszék

KUN TAMÁS

témavezető: NAGY Iván DLA
Ipari és Mezőgazdasági Épülettervező Tanszék

MÁTHÉ DÓRA

témavezető: VINCZE László DLA
Lakóépülettervezési Tanszék

MIHÁLY ESZTER

témavezető: MAJOR György DLA
Középülettervezési Tanszék

OROSZLÁNY MIKLÓS

témavezető: SUGÁR Péter DLA
Középülettervezési Tanszék

PELLE ZITA

témavezető: MAROSI Bálint DLA
Középülettervezési Tanszék

SKALICZKI JUDIT

témavezető: SZABÓ Árpád DLA
Urbanisztika Tanszék

SOLTÉSZ JUDIT

témavezető: BALÁZS Mihály DLA
Középülettervezési Tanszék

SZABÓ PÉTER

témavezető: KARÁCSONY Tamás DLA
Középülettervezési Tanszék

TÁTRAI ÁDÁM

témavezető: KLOBUSOVSZKI Péter DLA
Középülettervezési Tanszék

TÖRÖK BENCE

témavezető: MAJOR György DLA
Középülettervezési Tanszék

WEISZKOPF ANDRÁS

témavezető: KOLOSSA József DLA
Lakóépülettervezési Tanszék

IMPRESSZUM

Imprint

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Intézményi azonosítója: FI 23344

A BME Építőművészeti Doktori Iskola évente megjelenő szerkesztett tanulmánykötete.

The annually edited studybook of BME Doctoral School of Architecture.

ISSN 2063-5982

Felelős kiadó *Editor in Charge*: CSÁGOLY Ferenc DLA, DSc

Szerkesztette *Edited by*: SZABÓ Levente DLA

Grafika és tipográfia *Graphics and typography*: MÁTHÉ Dóra, PELLE Zita, SKALICZKI Judit

Borítóterv *Cover design*: KRONAVETTER Péter

Fordította *Translated by*: GASCHLER-GYEVIKI Nóra

Tördelés *Upmaking*: MÁTHÉ Dóra, SKALICZKI Judit

Valamennyi közölt szöveg és képanyag a BME Építőművészeti Doktori Iskola szellemi tulajdona. Mindenfajta átvétel csak forrásmegjelöléssel megengedett!

All text and imagery is intellectual property of BME Doctoral School of Architecture. Any take over only with source marking!

© 2015 BME Építőművészeti Doktori Iskola *BME Doctoral School of Architecture*

További információ *More information*: www.dla.bme.hu